1197

ఆంధ్ర గ్రంథమాల—౨.

బసవపురాణము

R673:22
35F6

6/62

పాల్కురికి సోమనాథకవి

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

R673:22 4194
35F6
Palkuriki Somanatha
Kavi
Basavapuranamu.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

R673:22
35F6

4194

SHRI JAGADGURU VISHWARADHYA JNANAMANDIR
(LIBRARY)
JANGAMAWADIMATH, VARANASI

*****

Please return this volume on or before the date last stamped
Overdue volume will be charged 1/- per day.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

4194

RG73:22

RG73:22

చెన్నపురి

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున

ముద్రితము

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY.
Jangamwadi Math, VARANASI.
Acc. No. 4194

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బసవపురాణము

(సంపుటీకరణక్రమము)

చిత్రములు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ప్రస్తావన

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందు బసవపురాణము సుప్రసిద్ధమైన ప్రాచీనకావ్యము. బసవపురాణము జానుఁదెనుఁగుకావ్యములందు రసవత్కావ్యమై, లింగ ధారులకు పవిత్రమైన పురాణముగ నున్నది. బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు వ్రాసిన విపులమైనపీఠిక బసవపురాణప్రతిభ నాంధ్రలోకమునకు విశదము చేయుచున్నది. పీఠికయందు సోమనాథునికాలము, కృతులు, శైవమత భేదములు, బసవేశ్వరునిచరిత్రము, భక్తులచరిత్రములు మొదలగు విషయము లను ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సువ్యక్తముచేసిరి. విషయవిమర్శనమునందువలె రచనావిమర్శనమునందును ప్రభాకరశాస్త్రిగారి వైదుష్యము సువ్యక్త మగు చున్నది. సోమనాథుని కవితాసామర్థ్యమును దేశిరచన, ద్విపద, శివకవులు, జానుఁదెనుఁగు, శబ్దప్రయోగములు, శబ్దవిశేషములు, రచనాసౌందర్యము మొద లగు శీర్షికలందుఁ బరిష్కర్తలైన శాస్త్రిగారు బాగుగ విమర్శించి పాఠకులకు గ్రంథమునం దభిరుచిని విస్తరింపఁజేసిరి. బసవభక్తిరసము, తెనుఁగుతియ్యఁదనము, ద్విపదగతి బసవపురాణమునందు రసస్థాయిని పొంది భక్తిపారవశ్యమును, బ్రహ్మానందమును గలుగఁజేయుచున్నవి. సోమనాథుఁడు తనరచనకుఁ బురాణ నామకరణము చేసినను బసవపురాణము కావ్యరూపమును దాల్చినది. ఆంధ్ర వాఙ్మయపరిశోధనలకు బసవపురాణము పెన్నిధిగా నున్నవిధమును ప్రభాకర శాస్త్రిగారి పీఠికయును, మూలమును సువ్యక్తము చేయుచున్నవి. గ్రంథమునకుఁ గీలకమైన వీరశైవమతవిషయమై పరిశోధనలు చేయవలసిన యవసరమును వర్త మానకాలమునందు వీరశైవమునకుఁ బట్టిన దుస్థితి తెలియఁజేయుచున్నది. వీరశైవ మునకును, వైదికమతములకును గల సంబంధబాంధవ్యములను బరిశోధకులు విమర్శించి వివిధమతములకును గల సమానధర్మములను నిరూపించుట శ్రేయ స్కరము.

వైదికమతము

వేదయుగమునందుఁ గర్మపరమైన వైదికమతము కాలక్రమమున జ్ఞాన పరమై పరివర్తనమును బొందినది. మహాలభ్య మనిత్యములైన యజ్ఞయాగా

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

దుల ఫలములనుండి నిత్యమైన మోక్షమునకు మరలినది. కర్మకాండకును, జ్ఞాన కాండకును సంఘర్షణము గలిగినది. వేదములందలి మంత్రములకును, బ్రాహ్మణ ములకును సమన్వయములేక కర్మలు పరిహాసపాత్రము లైనవి. జ్ఞానప్ర ధానములైన జైనబౌద్ధాదిమతములు ప్రబలినవి. కర్మదీక్షాపరాయణులైన బ్రాహ్మ ణులకును, బ్రాహ్మణేతరవర్ణస్థులకును వైదికమతలక్ష్యమునందు భేదదృష్టి గలిగిన ది. జైనబౌద్ధమతములు ప్రబలి బ్రాహ్మణప్రాబల్యమును తగ్గించినవి. జైనబౌద్ధమత ములు బ్రాహ్మణ్యమును బ్రతిఘటించినను బ్రాహ్మణులపట్ల శత్రుత్వమును బూనలేదు. బౌద్ధధర్మములు బ్రాహ్మణకర్మలను ఖండించినను బ్రాహ్మణధర్మ మును గౌరవించినవి. ధమ్మపదమునందు బ్రాహ్మణవర్గ మనునధ్యాయము గలదు. ఆవర్గమునందు బ్రాహ్మణధర్మములు నిర్దేశింపఁబడినవి. వైదికమతపరిణామమునందుఁ గర్మయోగమును, జ్ఞానయోగమును భక్తిమార్గము జీవయాత్రయందు సమన్వ యము చేయుచున్నది. కర్మమార్గము జ్ఞానమార్గమునకు సాధనంబైనను బ్రాహ్మణాధీనంబైన నిత్యకర్మానుష్ఠానము ప్రాణకళను గోల్పోయి ప్రజల నిత్య జీవయాత్రకు నిరర్థకమైనది. కర్మాధికారులు గాని ప్రజలు జీవయాత్రయందు దారితెన్ను తెలియక పరితపించుచుండిరి. తత్త్వజ్ఞుల సిద్ధాంతములును అంద రానిఫలములై, ప్రజ లజ్ఞానాంధకారమునందు మునిగియుండిరి. ఇట్టి విషమదశ యందు వర్ధమానుఁడు, సిద్ధార్థుఁడు మొదలగు క్షత్రియవీరులు బ్రాహ్మణాధికార మును బ్రతిఘటించి జైనబౌద్ధాదిమతములను స్థాపించి, ప్రజలయందు నూతన మైన ప్రాణకళను బ్రతిష్ఠించిరి.

జైన బౌద్ధమతములు

సిద్ధార్థవర్ధమానులు నిర్జీవమై క్రూరమైన కర్మకాండను, దుర్గ్రాహ్యమైన జ్ఞానమార్గమును నిరసించి ప్రజాజీవనమునందు ధర్మమార్గమును బ్రతిష్ఠించిరి. బుద్ధదేవుఁడు సంకుచితమైన బ్రాహ్మణకర్మానుష్ఠానమును నిరాకరించినను విశాల మైన కర్మసిద్ధాంతమును బ్రతిష్ఠించెను. యజ్ఞయాగాదిపరమైన కర్మ విశ్వవ్యాపకమైన కర్మభావమును బొందినది. వైదికమతమునందు మంత్రోద్దిష్టమై యిష్టదేవతాపరమైన కర్మ బౌద్ధమతమునందు సర్వవ్యాపకత్వమును బొందినది. వైదికమతమునం దప్రధానముగ నున్నకర్మ బౌద్ధమతమునందుఁ బ్రధానస్థానము నాక్రమించినది, జాతిమతకులభేదములు లేక, శుభాశుభకర్మ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ఫలము "లవశ్యం మనుభో క్తవ్యం" అను సిద్ధాంతము హిందూమతమునందు సుప్ర తిష్ఠితమైనది. కర్మసిద్ధాంతము పునర్జన్మసిద్ధాంతమును బరిపాటిచేసినది. కర్మ సిద్ధాంతము, పునర్జన్మసిద్ధాంతము హిందూబౌద్ధమతములందు సమానప్రతిష్ఠను బడసినవి. జైనబౌద్ధమతములు 1000 ఏండ్లు భరతఖండమునందుఁ బ్రబలినవి. దేశమునం దంతటను మఠములు, విహారములు, స్తూపములు వెలసినవి. సన్న్యాసులు, శ్రవణకులు వేనవేలు దేశమునం దంతటను వ్యాపించిరి. దైవారాధనలేని బౌద్ధమతము సంకరమై, ప్రాణప్రతిష్ఠలేక, ప్రజాజీవనమునకు నిరర్థకమైనది. శంకరాచార్యులు జైనబౌద్ధమతములను ఖండించి వైదికమతమును బునరుద్ధారణచేసెను. శంకరాచార్యులు జైనబౌద్ధమతములను ఖండనముచేయుచు శైవవైష్ణవాది షణ్మతముల నామోదించెను. శంకరాచార్యులు కర్మసిద్ధాంతమును, పునర్జన్మసిద్ధాంతమును సర్వాత్మైక్యసిద్ధాంతముతోను, సర్వబ్రహ్మసిద్ధాంతముతోను మేళవించి, వైదికమతపరిణామమును వేదాంతమునందు సార్థకము చేసెను. వైదికమతసంప్రదాయములైన ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతములు స్థాపితములై, వైదికకర్మలు,జాతికులభేదములు పుష్టిని బొందినవి. ప్రాకృతజనులు జీవయాత్రయందుఁ గడతేరుటకు వైదికకర్మల కనధికారులు;జ్ఞానమార్గము దుర్గమము. ఈవిషమదశయందు రామానుజుఁడు, చైతన్యుఁడు, బసవేశ్వరుఁడు మొదలగు మహాభక్తులు బయలుదేరి ప్రజాజీవనమును సుఖప్రదముచేయుటకుఁ బూనుకొనిరి.

భక్తిమార్గము

వ్యక్తావ్యక్తములకును, కర్మజ్ఞానమార్గములకును, సగుణనిర్గుణోపాసనములకును మానవహృదయమునందు భక్తిమార్గము సంధిబంధనముగ నున్నది. రుద్రేంద్రవరుణాగ్ని దేవతార్చనలతో నారంభమైన వైదికమతము "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" యనుతత్త్వపరిజ్ఞానపరిణామమును బొందినది. ఈపరిణామాంకురములు ద్వైతాద్వైతములందును, శైవ వైష్ణవములందును,నిర్గుణసగుణోపాసనలందును, కర్మభక్తిజ్ఞానయోగములందును, నిగమాగమపురాణములందును జిజ్ఞాసువులకు గోచరంబగుచున్నవి. మానవుని నిత్యజీవితమునందు దుఃఖనివృత్తికిని, సుఖప్రాప్తికిని దైవసందర్శనము పరమసాధనముగ నున్నది. జైన బౌద్ధ మతములు సంసారము దుఃఖసాగరమనియును, సన్న్యాసము సుఖసాధనమనియును నుపదేశించినవి. అద్వైతము సంసారము మాయాకల్పితమని యుపదేశించినది. పండి

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

తులు, బ్రాహ్మణులు కర్మలతోను, సిద్ధాంతములతోను, సన్న్యాసాశ్రమముతోను గాలయాపనము చేయుచున్నను బ్రజ లజ్ఞానాంధకారమగ్నులై దుఃఖవేదన ననుభవించుచుండిరి. వైరాగ్యము, నిర్లిప్తత్వము, నిర్లక్ష్యము, నిస్పృహ, నిస్సహాయత్వము పరిపాటియై, భారతీయచైతన్యము నిర్వీర్యమైనది. ఈ విషమావస్థయందు బసవేశ్వరోపస్థితమైన వీరశైవము మతధర్మములందును, లక్ష్యమునందును, సాంఘికార్థికగిపస్థితులందును మహాపరివర్తనమును గలుగఁజేసినది.

శైవము

శైవమతపరిణామము వైదికమతపరిణామమునకుఁ బ్రత్యక్షప్రమాణముగ నున్నది. వైదికమంత్రోపస్థితుఁడైన రుద్రుఁడు వేదాంతమునందు శివరూపపరిణామమును బొందుచు,"శివోఽహం"అను తత్త్వమును సువ్యక్తముచేయుచున్నాఁడు. శివుఁడు యజ్ఞపురుషుఁడు. శివుఁడు సగుణనిర్గుణపరబ్రహ్మ. శివుఁడు హిమాచలమునందు గౌరీశంకరుఁడు; రామేశ్వరమునందు రామలింగేశ్వరుఁడు; కాశ్మీరమునందు మహాదేవుఁడు ; మధురయందు సుందరేశ్వరుఁడు; కాశీయందు విశ్వేశ్వరుఁడు; సౌరాష్ట్రమునందు సోమనాథుఁడు ; శ్రీశైలమునందు మల్లికార్జునుఁడు. శివాలయములు దేశావృతములై శైవమతవ్యాప్తిని దెలియఁజేయుచున్నవి. పాశుపతులు, కాలాముఖులు శివపూజాపరాయణులు. శైవులు లింగరూపమునను శివుని బూజించుచు శివోత్కర్షను జేయుచున్నారు. అథర్వశిఖయందలి "ఈశ్వరః శివ ఏవచ......శివ ఏకో ధ్యేయః శివఙ్కరః", స్కందోపనిషత్తునందలి "జీవశ్శివ శ్శివో జీవః స జీవః కేవల శ్శివః" మొదలగు వాక్యములు శివోత్కర్షను దెలుపుచున్నవి. శైవులు శివాలయములయందును, పీఠములయందును, స్వాంగములయందును లింగమును బ్రతిష్ఠించి పూజించుచున్నారు. శివలింగార్చనమును అద్వైతమతస్థాపకులు శ్రీశంకరాచార్యులు వారిపీఠమునందుఁ బ్రతిష్ఠించిరి.

శివలింగము

అవ్యక్తము నిర్గుణము, నిరాకారము, నిరహంకారము, నిరవద్యము. అవ్యక్తమును వ్యక్తమైన విశ్వమంతయును అనంతములైన నామరూపములను సేవించుచుఁ బ్రసవించుచున్నది. అవ్యక్తము లింగాకృతిని విశ్వవ్యాప్తమై యొప్పుచున్నది. ఆకాశలింగము, వాయులింగము, తేజోలింగము, ఆపోలింగము, పృథ్వీలిం

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గను అవ్యక్తమునకు వ్యక్తస్వరూపములు. అవ్యక్తలింగస్వరూపములందుఁ బార్థివలింగము సగుణనిర్గుణస్వరూపములను గలిగి పూజాపాత్రమైనది. పార్థివలింగమును స్త్రీపుంసయోగ చిహ్నముగను బండితులు కొందఱు నిర్ణయించినను, మహాత్ములకు బీజచిహ్నముగ నున్న లింగమున కీలక్షణ మప్రధానము. లింగము షడక్షరీమంత్రరూపమని శైవాగమములు విశదముచేయుచున్నవి. ఈలింగ మాకాశాదిపంచభూతములందును గోచరం బగుచున్నది.

శివలింగమును వర్ణవివక్షతలేక సకలవర్ణములవారును బూజించుచున్నారు. బ్రాహ్మణులు దేవతార్చనలందును, సకలవర్ణములవారును దేవళములందును శివలింగమును బూజించుచున్నారు. లింగధారులు లింగమును స్వీయాంగములందు ధరించుచు శైవులును, వీరశైవులును నగుచున్నారు. లింగధారణము గూఢార్థమును, బాహ్యార్థమును గలిగి, వీరశైవమున కపూర్వమైన వ్యక్తిత్వమును గలుగఁ జేయుచున్నది.

వీరశైవము

వీరశైవము వైదికమతమును, జైన బౌద్ధమతములను బ్రతిఘటించుట కేర్పడిన శైవమతము. శైవమతము భరతఖండమునందు — ముఖ్యముగ దక్షిణప్రాంతములందు—వ్యాపకమును బొందిన ప్రాచీనమతమని శైవాచార్యుల చరిత్రలు తెలుపుచున్నవి. ద్రవిడాంధ్రకర్ణాటక దేశములందు శైవము వ్యాపించినవిధమును భక్తుల చరిత్రములు విశదముచేయుచున్నవి. శంకరాచార్యులు జైనబౌద్ధమతములను నిర్వీర్యములఁ జేసినను ప్రజాసామాన్యమునం దామతములు వ్యాప్తిని గాంచియున్నవి. అద్వైతసిద్ధాంతములు ప్రజలకు దుర్బోధ్యములు. జైనబౌద్ధమతములు నాస్తికమతములు. అద్వైతసిద్ధాంతములు, జైనబౌద్ధమతములు వైదికకర్మల ప్రతిభను తగ్గించినవి. ప్రజాహృదయమునందుఁ భక్తిమార్గము ప్రబలి నూతనవికాసము గలిగినది. ప్రజాహృదయమునందుఁ గలిగిన నూతనోత్సాహమును వీరశైవము పల్లవింపఁ జేసిన విధమును బసవేశ్వరచరిత్రము తెల్లము చేయుచున్నది. బసవేశ్వరుఁడు బ్రాహ్మణకులమునందు జన్మించినను ఉపనయనమును నిరాకరించి వీరశైవదీక్షను బూనిన పరమశివభక్తుఁడు. వీరశైవము కర్మమార్గమును నిరసించుచున్న విధమును వీరశైవసిద్ధాంతములు వెల్లడిచేయుచున్నవి. బసవేశ్వరుఁడు నడు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ననను నిరాకరించుచుఁ దంత్రికిఁ జెప్పిన సమాధానము కర్మనిరసనమును జేయుచున్నది.—

శూలి భక్తుల కెత్తుకే లది ప్రాతి - మాలల కెత్తుట మఱి తప్పుగాదె?
కర్మపాశంబు లొక్కటఁ దెగ నీడ్చి - కర్మంబు ప్రాఁతల్లు దాఁ గట్టుకోదగునె?
రుద్రాక్షభసితాదిముద్రలు దాల్చి - క్షుద్రముద్రలు దాల్పఁగూడునే చెపుమ?
యీరీతిఁ బ్రాతికిఁ దూరమై యున్న - వీరమాహేశ్వరాచారదీక్షితుని
నిర్మితోభయకర్మనిర్మాల్యము లన్నఁ - గర్మాబ్ధి ముంచుట ధర్మమే నీకుఁ?
గ్రచ్చుఁ గన్నులఁ గానవు. గాక - వచ్చునే బసవని వడుగు సేయంగ
బ్రహ్మశిరోహారుఁ బ్రమథైకవంశ్య - బ్రహ్మవంశ్యం డని భావించె దెట్లు?
జాతిగోత్రాతీతు సద్గురుజాతు - జాతిగోత్రక్రియాశ్రేయుఁ జేసె దెట్టు?
అక్షులసుఁడై యున్న యభవుని భక్త - నికి నేకులం బని నిర్ణయించెదవు?
*　　*　　*　　*　　*
"ధర నన్యదేవతాస్మరణమాత్రమున - నిరువదెన్మిదికోట్లు నరకంబు లొందు"
నన శ్రుతు లందును వినరె బాపనికి - దినకరపావకదిక్పాలకులను
హరివిరించ్యాదుల నఖిలదేవతల - ధర మూఁడుసంధ్యలఁ దాఁ గొల్వవలయుఁ
గొలువక తక్కినఁ బోలిసె బ్రాహ్మ్యంబు - కొలిచెనేనియు భక్తి వోలెసెఁ గావునను
బ్రాహ్మణుఁడేనియు భక్తుఁ డెట్లగును? - బ్రాహ్మణుఁ డెట్లగు భక్తుఁడేనియును?
మావిడిబీజంబు మహిమీఁద విత్తఁ - గా వే మగున పెక్కుగథలేమి చెప్ప?
సహజలింగైక్యనిష్ఠాయుక్తి భక్తి! - బహుదేవతాసేవ బ్రాహ్మణపథము;
*　　*　　*　　*　　*
కర్మమార్గం బగుఁగాక బ్రాహ్మ్యంబు - నిర్మలశివభక్తి నిష్ఠితం బగునె?

—బ. పు. ౧౯, ౨౧-పుటలు.

వీరశైవమునకుఁ బ్రధానదీక్ష లింగధారణము. లింగధారణమునకుఁ గక్ష, కరము, ఫాలము, కంఠము, శిరస్సు, వక్షఃస్థలము ముఖ్యస్థానములు. లింగధారు లందఱును జాతిమతకులభేదములు లేని శివభక్తులు. బ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు, శూద్రులు, మాలలు మొదలగు అష్టాదశవర్ణములవారును వీరశైవులై కులభేదములను నిరసించినవిధమును బసవచరిత్రము విశదముచేయుచున్నది. బిజ్జలునకు బ్రాహ్మణులు బసవేశ్వరుఁడు వర్ణసంకరము చేయుచున్నవిధమును దెలిపినపుడు బసవేశ్వరుఁ డొసఁగిన ప్రత్యుత్తరము భక్తితత్త్వమును విశదము చేయుచున్నది.—

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

వేసంబు లాదియో విధికల్పితంబు - లాదియో జాతుల కది యెట్టు లనినఁ
జను వేసహోదితజాతులు రెండు - వినుము ప్రవర్తకంబును నివర్తకము
భవకర్మసంస్కారి భువిఁ బ్రవర్తకుఁడు - శివకర్మసంస్కారి భువి నివర్తకుఁడు
సన్నుతవేదార్థచరితంబు లుండ - మున్నఁ బుట్టినకులమ్ముల మాట లేల
స్రష్టృకల్పితమగునట్టి జాతులు గాన - యష్టాదశంబులు నవి యేల చెప్ప
మిక్కిలి పదునెనిమిదివర్ణములకు - నిక్క మారయ భక్తనియయంబు కులము
భాగ్యహీనుండు చాఁ బసిఁడిఁ బట్టిన న-యోగ్యంపులోష్టమై యున్నట్లు శివుని
ప్రతిబింబమూర్తి యా భక్తుఁడు భవికి-మతిఁ జూడఁ మానవాకృతి నుండు గరణిఁ
గావున శివభక్తగణముల మహిమ - భావింపఁ జలఁప నీప్రాప్తియే చెపును.

—బ. పు. ౨౧౯-పుట.

వర్తమానకాలమునందువలెనె జాతిమతకులవైషమ్యములతో నిండి నిర్వీర్యమైన సంఘమును వీరశైవము భక్తిపాశబద్ధముచేసి వీర్యవంతముచేసినవిధ మాశ్చర్యమును గలుఁగఁజేయఁగలదు. వీరశైవులు లింగపసాయితశస్త్రములను బూని శివద్రోహులను, జైనులను జంపుట ఘోరకార్యమైనను వీరశైవ ప్రభావమును విశదముచేయుచున్నది. జగదేవుఁడు వీరతాంబూలంబును గొని బిజ్జలుని సంహరించి, ఆత్మహత్యను జేసికొనెను. నాచిదేవయ్యయును, పండ్రెండువేల శివభక్తులును జైనులను సంహరించినవిధము భయంకరమై వీరశైవదీక్షాప్రభావమును విశదము చేయుచున్నది. వీరశైవ మచిరకాలముననే కర్ణాటాంధ్రద్రావిడదేశములందు వ్యాపించి ప్రజాహృదయము నాకర్షించుటకు వీరమాహేశ్వర భక్తియును, సాంఘికవ్యవస్థలును గారణంబులు.

వీరశైవసంఘము

వీరశైవమునకు శివభక్తి, లింగధారణము, విభూతిరుద్రాక్షధారణము, పంచాక్షరీమంత్రము, లింగపసాయితశస్త్రధారణము ప్రధానలక్షణములు. వీరశైవమునందు శివభక్తి వీరస్వరూపమును దాల్చుచున్నది. శివభక్తిపరవశులైన భక్తులు తమ కన్నులను, దారాపుత్రాదులను, ప్రాణములను శివార్పణముచేసి కైవల్యమును బొందినవిధమును భక్తులకథలు దెలుపుచున్నవి. కన్నప్ప, సిరియాలుఁడు, నిమ్మవ్వ, కుమ్మరగుండయ్య, చౌడయ్య, బొమ్మయ్య, వైజవ్వ, దూడయ్య, శ్వపచయ్య, కక్కయ్య, గుడ్డవ్వ మొదలగు భక్తులకథ లత్యద్భుతమైన వీరభక్తిని దెలుపుచున్నవి. భక్తులప్రాకృతనామములె చిత్తపరివర్తనమును దెలుపుచున్నవి. వీరశైవధర్మము సాంఘికపరివర్తనమును, మతపరివర్తన

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మును ప్రతిపాదించినది. వీరశైవసంఘమునకు బసవేశ్వరుఁడు దండనాయకుఁడు; మాహేశ్వరులు సేనాపతులు; భక్తులు సైనికులు. భక్తసైన్యము శత్రుమిత్రాభిమానమును, ప్రాణమానధనాభిమానమును లేక శైవధర్మనిర్వహణమును జేయఁ బూనినది. జంగములైన శివభక్తు లందరును శివస్వరూపులు. వీరశైవులు బ్రాహ్మణులు-మాలలు, పండితులు-పామరులు, ప్రభువులు- ప్రజలు, స్త్రీలు-పురుషులు, దొంగలు-దొరలు మొదలగు భేదాచరణము లేని శివభక్తులు. శివభక్తులు వారిసర్వస్వమును జంగముల కర్పించిశివానందమును బడయుదురు. వీరశైవము జంగమభక్తిని, భవినిరసనమును బోధించినది. లింగధారణము లేని వారందఱును భవులు. భవులు నిరసింపఁబడినవిధమును బసవపురాణము, వీరశైవాగమములు విశదము చేయుచున్నవి. వీరశైవము బ్రాహ్మణ్యమును, యజ్ఞయాగాదులను, కర్మలను నిరసించి నిందించుచున్నది. పాల్కుర్కి సోమనాథాది బ్రాహ్మణులు కొందఱు కులగోత్రములను విసర్జించి వీరశైవదీక్షను స్వీకరించి కృతార్థులైరి.

మల్లికార్జునపండితారాధ్యులు మొదలగువారు వీరశైవదీక్షను బూనియును గులముతోఁ బొత్తును విడువఁజాలక, వీరశైవసంఘమునందుఁ జేరఁజాలక పోయిరి. "భక్తిమీఁదివలపు బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ బొత్తు- బాయలేను నేను బసవలింగ" యనుచు మల్లికార్జునపండితుఁ డాక్రోశమును జేయుట లింగధారణస్వీకారమును, బసవమతస్వీకారాభిలాషను సూచించుచున్నది. లింగధారణస్వీకారము కాక కేవలము శైవమతస్వీకారమునే తెలిపిన యెడలను బసవలింగనామసంస్మరణమునకును, భక్తివలపునకును నర్థము గనుపడదు. పితృమేధాదికర్మల విసర్జనమె లింగధారణమునకు నిదర్శనముగనున్నది. ప్రస్తుతము లింగధారిబ్రాహ్మణులందు వాదప్రతివాదములకు మూలమైన ఖననసంస్కారమును లింగధారణమును సూచించుచున్నది. బసవేశ్వరునికాలమునందును, సన్నిహితకాలమునందును శివభక్తిపరవశులై అష్టాదశకులములవారును లింగధారణను గొందఱు, వీరశైవదీక్షను గొందఱును గైకొనిరి. లింగధారణదీక్షను గైకొనినవారియందుఁ గొందఱు సంబంధబాంధవ్యములను విసర్జింపఁజాలక కులాచారముల నవలంబించుచుండిరి. లింగధారులయ్యును వీరశైవాచారపరాయణులు గాని బ్రాహ్మణవైశ్యాదు లుండుటకు కిదియే కారణమై యుండవలయును. వీరశైవప్రతిభ తగ్గినతరువాతను

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు లింగధారణదీక్షను బొందుట యసంభవము. ఆంధ్ర దేశమునందు లింగధారిబ్రాహ్మణులకుఁ బీఠము లేకుండుటకుఁ గారణము మత త్రయబ్రాహ్మణుల ప్రాబల్యమును, వీరశైవప్రాబల్యమును, బ్రాహ్మణలింగధారుల యప్రాబల్యమును నని యూహింపఁదగియున్నది. పండితత్రయవంశజులు (శివలెం కమంచెనపండిత (శ్రీపతిపండిత మల్లికార్జునపండితవంశజులు) పీఠస్థులనియే వ్యవ హరింపఁబడుచున్నారు. లింగధారిబ్రాహ్మణులు వీరశైవనామము నెపుడు స్వీకరిం చినను భిన్నమతములవారును, భిన్నవర్ణములవారును వీరశైవులై, వర్ణాశ్రమధ ర్మములను బాఱఁద్రోలుటకుఁ జేసినమహాప్రయత్నములను వీరశైవమతచరిత్రము విశదముచేయుచున్నది. వీరశైవమతమునకు నేటికినిగల ప్రాబల్యమును గర్ణాట కదేశమునందుఁగల వీరశైవమఠములు విశదము చేయుచున్నవి. వీరశైవమఠా ధిపతు లితరమఠాధిపతులవలె సకలగౌరవములను బొందుచున్నారు. వీరశై వము తలపెట్టిన కులావరణనిర్మూలనము దుస్తరమైనది. లింగాయతులు, జంగ ములు, సాలెలు, జాండ్రలు ప్రత్యేకకులములునారై, మరికొన్నికులము లేర్పడినవి. వైదికధర్మప్రాబల్యము తిరిగి తలయెత్తినది. భక్తిప్రధానమైన వీరశైవము నిర్జీ వమైన యాచారసాంప్రదాయబద్ధమై సాంఘికప్రయోజనములకును, మానవ కల్యాణమునకును నిరుపయోగమైనది.

వీరశైవతత్త్వము

వీరశైవతత్త్వార్థము నిగూఢముగ నున్నది. వీరశైవమునకు బాహ్యము నందువలె అంతరంగమునందును లింగధారణము బీజముగ నున్నది. వైదికమత మునందలి దేవతార్చనము, వేదాంతమునందలి తత్త్వార్థము, జైనబౌద్ధమతము లందలి సంఘారాధనము, వివిధమతములందలి కర్మారాధనము వీరశైవభక్తియం దు సంయోగమును బొందినవి. లింగార్చనము, లింగైక్యము, జంగమభక్తి, వీర దీక్ష వీరశైవమునందు సంయోగమును బొందినవి. వీరశైవులు జైనబౌద్ధమత ములను ఖండించి ఆమతస్థులను హింసించినను, ఆమతధర్మములు వీరశైవమునం దుఁ బ్రతిష్ఠను బడసినవి. బౌద్ధమతమునకు మూలస్కంధములైన, "౧. బుద్ధం శరణం గచ్ఛ, ౨. ధర్మం శరణం గచ్ఛ, ౩. సంఘం శరణం గచ్ఛ"యను మూఁడు ధర్మములును గురులింగజంగమశరణు రూపములను దాల్చినవి. ఏతద్ధర్మానుష్ఠా నము వ్యక్తికైవల్యమునకును, మానవకల్యాణమునకును సాధనంబుగ నున్నవిధ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మును నిగమాగమాచారములు తెల్లముచేయుచున్నవి. వీరశైవులు జాతికుల
భేదములు లేక జంగమలింగములకు శరణాగతు లగుచుందురు.

గురులింగజంగమాకృతిభక్తి - యరిదిసుజ్ఞానంబు నాప్రసాదములు
నలిఁ గరణములుఁ బ్రాణంబులు నగుచుఁ - బలుపంగ దేహచైతన్యము లగుచుఁ
గ్రమమున నెలకొన్నఁ గనుసంతసిల్లి - భ్రమలేక ప్రౌఢమిన ప్రజ్ఞచే నంత
గురుఁడు లింగంబని గుఱుతుగా నెఱిఁగి - యరయ లింగము గురుం డనియు నెఱింగి
గరిమ జంగమము లింగంబుగా నెఱిఁగి - ఘరలి లింగము జంగమంబుగా నెఱిఁగి
చనుజంగమము గురుస్వామిగా నెఱిఁగి - ఘనగురువరుని జంగమముగా నెఱిఁగి
యొకరొకరొక రింపు నుండుట నెఱిఁగి - యొకరీతి ముగ్గురు నొకటిగా నెఱిఁగి
యిట్టివిజ్ఞానమహిష్ఠుఁడై మనసు - మెట్టి మూర్తిత్రయంబును భజింపుమను
బరమసదానంద భరితాత్ముఁడగుచు - నరుదైన గురుకరుణాబ్ధిఁ దేలుమను.

—దీక్షాబోధ ౬౮-పు.

జీవయాత్ర

జీవయాత్రకుఁ బరమప్రయోజనము బ్రహ్మానందమయమైన విశ్వకల్యాణము. జీవుఁడు జీవయాత్రను జేయుటకు విశ్వమంతయును స్వాగతం బొసంగుచున్నది. జీవుఁడు జీవయాత్రను జేయుటకు విశ్వమంతయును విశ్వేశ్వరజీవవిశ్వభావములను, జ్ఞేయజ్ఞాతృజ్ఞానభావములను, కార్యకర్తృకారణభావములను, గురులింగజంగమరూపములను, సాధ్యసాధకసాధనభావములను సంభవ మగుచున్నది. అవ్యక్తమైన పరమాత్మకును, వ్యక్తమైన విశ్వమునకును వ్యక్తావ్యక్తమైన జీవునియందు ధర్మప్రతిష్ఠ గలుగుచున్నది. జీవుఁడు సహజముగ వ్యక్తమైన విశ్వమునందు దేహభ్రాంతిని బొంది సుఖప్రాప్తికి దూరస్థుఁ డగుచున్నాఁడు. అవ్యక్తమును గనుగొనుటకు సాధనంబైనవ్యక్తము స్వయముగను ప్రతిబంధకమగుచున్నది. జీవయాత్రయందు వ్యక్తావ్యక్తములపరిజ్ఞానము మతములకు, ధర్మములకు, కర్మలకు, సాహిత్యములకు, కళలకు, శాస్త్రములకుఁ బరమఫలము. అవతారమూర్తులు, మహర్షులు, తత్త్వజ్ఞులు, జ్ఞానులు, యోగులు, త్యాగులు, శాస్త్రజ్ఞులు, ధర్మజ్ఞులు, కర్మజ్ఞులు, భక్తులు జీవయాత్రాఫలమును సాధించుటకుఁ జేసిన తపఃఫలమును బ్రపంచవిజ్ఞాన మనంతముగ బోధించుచున్నది. నిగమాగమములు, దర్శనములు, గీతలు, ధర్మశాస్త్రములు, పురాణములు, కావ్యములు, నాటకములు, కళలు సువ్యక్తము చేయుచున్న ఈయనంతవిజ్ఞానము జీవయాత్రకు సాధనంబైనను, జనసామాన్యంబునకు దుర్గ్రాహ్యముగ నున్నది. జీవక్షేత్రమునందు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

వ్యక్తావ్యక్తములకు ధర్మప్రతిష్ఠను సమకూర్చుటకు భగవద్భక్తి పరమసాధనముగ నున్నది. జీవయాత్రను దేవయాత్రను జేయగలవిధమును వైదికమత ధర్మము లనంతవిధములను నిర్దేశించుచున్నవి. దేహధారుల కవ్యక్తమును గ్రహించుట దుస్తరము. అవ్యక్తము వ్యక్తముద్వారా గ్రాహ్యమగుచున్నది:

శ్లో. క్లేశో ఽధికతర స్తేషా మవ్యక్తాసక్తచేతసామ్,
అవ్యక్తా హి గతి ర్దుఃఖం దేహవద్భి రవాప్యతే.

జీవయాత్రను, విషయయాత్రను జేయక శివయాత్రను జేయుటకు సర్వకాలసర్వావస్థలయందును శివసందర్శనసంస్మరణసంకీర్తనములు సాధనములుగ నున్నవి. జీవయాత్రను శివయాత్రను జేయుటకు జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియములు గురులింగజంగమార్చనలందు భక్తిపరవశములు కావలయును. జీవయాత్రను దేహయాత్రార్థము గాక ఆత్మయాత్రార్థము చేయవలసిన విధమును సాధకునకు వీరశైవము వివరము చేయుచున్నది.

సాధకుఁడు

మానవశరీర మద్భుతమైన నిర్మాణము. ఆ నిర్మాణమునందలి కీలులను గనుఁగొనుటకు మహానుభావులు సమర్థులు. దేహేంద్రియాదుల కీలులను ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయించినను అతీంద్రియరహస్యములను నిర్ణయించుటకు మహాయోగులు సమర్థులు. తత్త్వజ్ఞులు దేహమునందుఁగల తత్త్వములను భిన్నవిధములను నిర్ణయించుచున్నారు. సాంఖ్యులు, యోగులు ౨౫ తత్త్వములను, వీరశైవులు ౩౬ తత్త్వములను నిర్ణయించుచున్నారు. సృష్టిక్రమమునందనులోమవిధాన మాకాశజన్యమైన శబ్దముతో నారంభమగుచున్నది. పంచభూతములు, స్థూలసూక్ష్మములు పది, దశేంద్రియములు, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు, జీవుఁడు ఇరువదియైదుతత్త్వములు. స్థూలమైనశబ్దమునకు నాదము లింగరూపము. అవ్యక్తమున కాదిమవ్యక్తస్వరూపము నాదము. ఆనాద మంతర్లింగరూపమున విశ్వమునందంతటను విలసిల్లుచున్నది. మానవదేహమున సహస్రారమునందు దేదీప్యమానముగ విరాజిల్లుచున్నది. బుద్ధక్రీస్తుకృష్ణావతారములందీదివ్యతేజమును భక్తులు సందర్శించి చిత్రించిరి. సకలమానవులయందును దేదీప్యమానమగు తేజము ప్రత్యక్షముగ నున్నది. నాదసంజాతమైన లింగశరీరము సకలదేహాంతర్యామియై జీవయాత్రను మోక్షయాత్రను

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

జేయుటకు సాధనంబుగ నున్నది. జీవయాత్రను కైవల్యయాత్రను జేయుటకు బాహ్యలింగధారణమును, నంతర్లింగధారణమును నుపయోగపడఁగల విధమును వీరశైవాగమములు వివరించుచున్నవి. ఈ రహస్యమునే అపరోక్షానుభూతి యందు శంకరాచార్యులు విశదముచేయుచున్నారు :

శ్లో. యత్ర యత్ర మనో యాతి బ్రహ్మణ స్తత్ర దర్శనాత్,
మనసో ధారణం చైవ ధారణా సా పరా మతా. —అపరోక్షానుభూతి.

శ్రీగురుకటాక్షము అధికారియైన భక్తునకు వీరశైవదీక్ష నొసంగి కృతార్థునిఁ జేయుచున్నది. వీరశైవదీక్ష కధికార లక్షణములను బసవపురాణము, వీరశైవదీక్షాబోధ ఇటులు వివరించుచున్నవి :

తగనివారికి దీక్షఁ దగఁ జేయుఁగరున - కగుఁ బ్రమాదంబు మహాదేవుచేత
గురువులు శిష్యునిగుణవిశేషముల - నరయక దీక్షఁ జేయఁగ నెట్లు వచ్చు
బాలురకును మద్యపాయికి ద్యూత - శీలికి మాంసభక్షికి నజ్ఞునకును
ఆతురునకు వేశ్యకంగహీనునకు - నీతి గాదటు వ్యసనికి దీక్షఁజేయ
నిది దెలియకఁ దీక్ష లిచ్చినగురున - కవు నరకంబని హరువాక్యమునుఁ.

*   *   *   *   *

గురునాథుఁడలినిఁ గన్గొని వత్స, వినుము - హరదీక్షనిమ్మన్న నా పట్టుమనుచు
శిష్యునిశక్తియు శిష్యునిభక్తి - శిష్యుభావముఁ బరీక్షింప కీఁదగునె
యాచుముక్షుఁడు దీక్ష యనుటయే చాలు - నామీఁద నాదరణంబు దుర్ఘటము
మొదలు సర్వద్వంద్వములఁ బాయవలయు - మదము గర్వముఁ బొడమకయుండవలయు
పత్నీతనిష్ఠుర కోపమాలిన్య - మాత్సర్యశాఠ్యడంబను లుండఁదగదు
కష్టలోభజ్ఞానకామమోహాద - దుష్టగుణంబులు దొలఁగంగవలయు
గుదపాదపాణివాగ్గుహ్యసౌఖ్యములు - గదిసిన వశవర్తి గాకుండవలయు
శాంతంబు ముఖవికాసంబు సద్వృత్తి - దాంతి నీతియు శెల్వి దయయును వలయు
సంతోషమును గతస్పర్ధయు ధర్మ - చింతయు సద్గుణశీలంబు వలయు
మొగమోటయును దానమును వినయంబు - తగవు ధర్మార్థ సాధకబుద్ధి వలయు
నుచితజ్ఞతయు సత్క్రియోద్యోగధర్మ - రచన పరోపకారంబును వలయు
శివుఁడె దైవంబని చేపట్టవలయు - శివమహోత్సవములు సేయంగవలయు
నిత్యశివార్చనాన్వితుఁడు గావలయు - సత్యంబు గురుపరిచర్యయు వలయు
భయభక్తియును శివపరతంత్రమతియు - నియమవ్రతంబులు నిష్ఠయు వలయు
నీగుణంబులుగల్గ కెట్లియ్యవచ్చు - నాగమోక్తంబగు హరభక్తిదీక్ష. —వీ.దీ.బో. ౧౩-పుట.
శత్రులైనను లింగసహితులై యున్న - మిత్రులకాఁ జూడుమీ బసవన్న!
పట్టినవ్రతములు ప్రాణంబుమీఁద - మెట్టిన విడువకుమీ బసవన్న!

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

వేఱుభక్తులజాతి వెదకకుండుటయె - మీఱినపదము సుమీ బసవన్న !
చిత్తజాంతకుభక్తిఁ జెడనాడుఖలుల - మృత్యువుగతిఁ ద్రుంపుమీ బసవన్న !
వేదశాస్త్రార్థసంపాదితభక్తి - మేదిని వెలయింపుమీ బసవన్న !
తిట్టిన, భక్తులు కొట్టినఁ, గాలి - మెట్టిన, శరణనుమీ బసవన్న !
యేఁ జెప్పినట్టుడు నిలఁ బరస్త్రీల - మీఁదఁ గన్నార్పకుమీ బసవన్న !
సాధ్యమా భక్తప్రసాదేతరం బ - మేధ్యంబ కాఁ జూడుమీ బసవన్న !
నిక్కంపుభక్తికి నిర్వంచకంబు - మిక్కిలి గుణము సుమీ బసవన్న !
ఏప్రొద్దు జంగమం బేనకాఁ జూడు-మీ ప్రసాదముఁ గొనుమీ బసవన్న !
నాలుక కింపుగా శూలిభక్తులను - మేలగా నుతియింపుమీ బసవన్న !
యేమైన వలసిన యెడకైనఁ దలఁపు-మీ సమ్మె మఱవకుమీ బసవన్న !

—బసవపురాణము, ప్రథమాశ్వాసము–౨౫.

గురువు శిష్యునకుఁ జిన్మయదీక్ష నొసంగి హస్తమస్తక సంయోగమును, పంచాక్షరీ మంత్రోపదేశమును జేసి, లింగమునకుఁ బ్రాణకళాన్యాసము చేసి లింగాంగసంయోగమును జేయుచున్నాఁడు. జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములవలనఁ గలుగుచున్న జ్ఞాన మాహూఢము గాక చంచల మగుచున్నది. దశేంద్రియములు సామాన్యముగ దేహయాత్రయందు లగ్నమగుచు దుఃఖదాయకం బగుచున్నవి. జీవయాత్రయందు జీవున కారూఢ జ్ఞానము గలుగుట కాత్మావలోకనము సాధనముగ నున్నది. ఆత్మావలోకనము బాహ్యాభ్యంతరములందు లింగనిరీక్షణమూలమున సాధ్యమగుచున్నది.

కాన నీయిష్టలింగము భావగమ్యఁ - బై నిన్నుఁ బ్రేరేప నలరింతు క్రియలు

* * * * *

తవిలి లింగముఁ జూడఁ దాఁ జూచు రూపు - వినరించి లింగంబు విన విను ధ్వనులు
సొరిది లింగము సోఁక సోఁకు స్పర్శనముఁ - బరమలింగము భుజింప భుజించు నవియు
నగడి లింగంబు ఘ్రాణింప ఘ్రాణించుఁ - బగ లింగదృష్టిచేఁ దా ద్రష్టయగును
సరి నిట్లు ప్రాణైకసహచరుండగుచుఁ - జరియించుభక్తుండు సర్వాంగలింగి
ప్రాణాంగములు దనప్రాణలింగంబు - ప్రాణాంగములు గాఁగ నమరించి చేష్ట
లును లింగమందుఁ గీల్కొలిపి తా నంత - యును లింగమయమయి యుండు నాశివుఁడు
నేనని మది నిర్ణయింతుఁ గీర్తింతు - నామహాత్ముని యుపమాతీతమూర్తిఁ
జడము బుద్బుదము నీట సమసినయట్లు - వడగండ్లు నీటిలో వర్షించునట్లు
కాఁకల నింగిలీకము రసమైన - సోఁకఁ గాష్ఠము లగ్గి సోఁకి తా మగ్ని
యైనట్లు లింగంబునం దైనలసవుఁ - దాను లింగక్రియఁ బగ లింగమయ్యె
మది నెవ్వఁ డెయ్యెడ మఱిగి ధ్యానించు - నదిరా నాత్మున నెల్ల నాడుచునాఁడు
నదియు కర్మంబుచే నలరింపుచుండు - విచిత్రంబుగా నిది వేదవాక్యంబు.

—వీరశైవదీక్షాబోధ ౨౫౯-౬౦-పుటలు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

లింగనిరీక్షణ మతీంద్రియజ్ఞానమును బ్రసాదింపఁగల విధమునకు సిద్ధపురుషుల యనుభవము ప్రసిద్ధముగ నున్నది. దివ్యదృష్టి, దూరశ్రవణము, దివ్యజ్ఞానము, అష్టసిద్ధులు, శివత్వము గలుగుచున్నవి. స్థూలశరీరము సూక్ష్మశరీరమునందును, సూక్ష్మశరీరము లింగశరీరమునందును, లింగశరీర మాత్మయందును, ఆత్మ పరశివునందును లీనమై, శివసాయుజ్యము గలుగుచున్నది. సాధకుఁడు పరశివుఁడైనను దేహభ్రాంతిని దనదృష్టిని దేహయాత్రయందు లగ్నముచేయుచున్నాఁడు. సాధకునిదృష్టి దేహయాత్రనుండి శైవయాత్రయందు లగ్నమగుటకు మలత్రయమును విడువవలయును.

ఆణవమలమును బాయుటకు మాతాపతీసుతాదులభ్రాంతిని వదలి తాను శివాంశమైన చైతన్యస్వరూపమని కనుఁగొనవలయును.

సకలంబుఁ దానయై సర్వేశ్వరుండు – సకలంబు నాడించు చైతన్యమూర్తి
శివుఁ డట్టిచైతన్య చేతనాత్ముఁడు – తవిలి ప్రేరేపంగఁ దా నాడు జగము
తల్లి పార్వతియును దండ్రి శివుండు – నెల్లభక్తులు తన హితబంధుజనులు
ననుచు నానాపురాణాగమార్థములు – ఘను జెప్పెఁ గావున మునుపుండి నీవు
నాది నీశ్వరబీజమందై తిగాన – భేదంబులెల్లఁ గల్పితముగా నాత్మఁ
జింతించి తెలియుము స్థిరమాట నీవు – అంతన పాయు నీకాణవమలము.

—వీరశైవదీక్షాబోధ ౩౨–పుట.

మాయామలంబు తొలంగుటకుఁ గులభ్రాంతిని, స్త్రీపురుషభ్రాంతిని విడిచి, సర్వత్ర ఆత్మసందర్శనంబును జేయవలయును.

శిలలలోపలఁ జనించిననేమి పసిడి – శిలయుఁ దానగునయ్య! చింతింపనట్లు
మానవులందు సంభవులైననేమి – మానవులనుచురె మాభక్తవరులు
పురుషులైన నపుంసకులైన – నారులైనను బ్రాహ్మణపతీనులయినఁ
జండాలులైనను శంభుఁ బూజింప – నొండేమి రుద్రసాహ్యులు విచారింప
నదిగాక నీవు నీయాత్మను గాంచి – వనలఘుండినఁ గులవ్యామోహ ముడుగుఁ
బుజీదానె తొలఁగు నీమాయామలంబు – తొరలునహంకృతి దోడ్తోన యడఁగు.

—వీరశైవదీక్షాబోధ ౩౯–పుట.

కార్మికమలమును బోనాడుటకు యథాలాభసంతుష్టుఁ డగుచు, తన సంపదలను గురులింగజంగమములకు సమర్పించి వారి తీర్థప్రసాదములను స్వీకరింపవలయును.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ప్రాణేశ్వరునకుఁ బ్రాణార్థంబులొసఁగు - జాణవై ధనమిమ్ము సద్భక్తులకును
వినుము వెండియు నొక్క విత్తమే కాదు - తనుమనోధనములు దగఁ గురులింగ
జంగమావలి వినిశ్చయ మెట్టులనిన - సంగతలింగదీక్షాకాలములను
త్రివిధమూర్తులకును శ్రీగురుస్వామి - త్రివిధమిమ్మనియె నా త్రివిధ మెట్లనిన
తనువెప్పుడును గురూత్తమునకు మనముఁ - దనరలింగమునకు ధనము భక్తులకు
ఘనమనోవాక్కాయకర్మసత్క్రియలఁ - దనగురునియనుజ్ఞఁ దప్ప కిచ్చినను
ఘనములకెల్లను ఘనమైనలింగ - మును శ్రీగురుండును మునుమార నిచ్చు
నటుగాక దీక్ష నీ వాసించినపుడు - తటుకునఁ దను మనోధనముఁ ద్రిమూర్తు
లకు సమర్పింప వాలాయంబుగాన - నొకటియు నీది గాకుండుటఁ దెలిసి
త్రివిధమూర్తులకును ద్రివిధవస్తువుల - నవిరళప్రీతి నీ నర్పించితేనిఁ
బట్టించు సద్భక్తిభావ మంతటను - గట్టిగాఁ దొలఁగునీ కార్మికమలము.

—వీరశైవదీక్షాబోధ ౨౩-పుట.

ఆణవమలమును, మాయామలమును, కార్మికమలమును బాసినసాధకుఁడు ధర్మప్రవర్తకుఁడై, శ్రీగురుకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడై, లింగధారణరూపమైన చిన్మయదీక్షను బొంది శివస్వరూపుఁ డగుచున్నాఁడు.

శివలింగస్వరూపుఁడైన సాధకుఁడు శివలింగస్వరూపులైన జంగమభక్తుల తీర్థప్రసాదములను గైకొని ప్రకృతికల్పితములైన భేదావరణములను విడిచి గురులింగైక్యమును బొందుచున్నాఁడు.

సకలమతములకును లక్ష్యము జంగమసేవ. ప్రాణహింస చేయక ప్రాణులకు సంతోషమును గలుగఁజేయుటయే ఈశ్వరపూజాఫలమని మతములన్నియు ను జాటుచున్నవి. బసవేశ్వరుఁడు లింగధారులైన భక్తులను జాతిమతభేదములను విసర్జించి పూజించి, మానవసోదరత్వమును జంగమరూపమునను స్థాపించిన విధమును బసవచరిత్ర రమ్యముగను బోధించుచున్నది.

సాధన

సాధకునకు దుఃఖనివృత్తిని, సుఖప్రాప్తిని గలుగఁజేయుటకు శివాత్మకమైన విశ్వమంతయును సంసిద్ధముగ నున్నది. దేశకాలపాత్రల సంస్కారముల కనురూపముగ బహువిధములైన సాధనములను మహానుభావులు కల్పించి సాధకులకుఁ దరణోపాయము విశదముచేయుచున్నారు. వైదిక, బౌద్ధ, జైన, శైవ, వైష్ణవ, శాక్తేయాది భారతీయమతములును, యూధ, క్రైస్తవ, మహమ్మదీయాదిమతము

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

లును, షడ్దర్శనములును, కర్మ జ్ఞాన భక్తి హఠ సన్న్యాసాది యోగములును కైవల్యప్రాప్తికి సాధనంబులుగ నున్నవి. సాధకునకు సకలసాధనములును ధర్మక్షేత్రమైన శరీరమునందుఁ బ్రత్యక్షముగ నున్నవి. దేహేంద్రియవశీకరణము సాధనలకు మూలము. సాధకుఁడు జీవయాత్రయందు దేహేంద్రియాదిసాధనలను దేహయాత్రకు వినియోగించిన దుఃఖమును, ఆత్మయాత్రకు వినియోగించిన సుఖమును గలుగుచున్నవి. శ్రీకృష్ణుఁడు భగవద్గీతయందు జీవయాత్రను ఆత్మయాత్రను జేయఁగలవిధమును జక్కఁగా బోధించెను.

శ్లో. యజ్ఞార్థా త్కర్మణో౽న్యత్ర లోకో౽యం కర్మబన్ధనః,
తదర్థం కర్మ కౌంతేయ; ముక్తసఙ్గ స్సమాచర.
యజ్ఞశిష్టాశిన స్సంతో ముచ్యన్తే సర్వకిల్బిషైః,
తే త్వఘం భుఞ్జతే పాపాః యే పచ న్త్యాత్మకారణాత్. —భగవద్గీత, అ. ౩-౯, ౧౩.

మానవులు యజ్ఞములను ఆత్మార్థముచేయునపుడు, పుణ్యమును దేహార్థము చేయునపుడు పాపమును బొందుచున్నారు. మానవులు కర్మలను పరహితార్థము చేయునపుడు మోక్షమును, స్వకామ్యార్థము చేయునపుడు బంధమును బడయుచున్నారు. గీతాశాస్త్రము బోధించుచున్న ఈపవిత్రభావమునే వీరశైవము గురులింగజంగమసాధనరూపమున సార్థకముచేయుచున్నది. సాధకుఁడు సకలప్రపంచమును లింగరూపముగను నారాధించునపుడు దేహభ్రాంతి పోయి పరశివధ్యాన గలుగుచున్నది. దేహమునందుఁ గర్మేంద్రియములు, జ్ఞానేంద్రియములు పంచభూతములను నాశ్రయించి విషయములను భోగించుచు జీవస్వరూపమును విస్మరింపఁజేయుచున్నవి. జీవస్వరూపమును గనుఁగొనుటకు, నిరంతరమును విషయవాసనలను ఆత్మార్పణముచేయుటకు మనోనిగ్రహము పరమసాధనమని మహానుభావులు బోధించుచున్నారు. వేదాంతులు వేదములందును, యోగులు యోగములందును, కర్మోపాసకులు యజ్ఞములందును, ఆగమజ్ఞులు ఆగమములందును నీపరమరహస్యమును బోధించుచున్నారు. సాధకులు ఇంద్రియములను మనస్సునందును, మనస్సును జిత్తమునందును, చిత్తమును బుద్ధియందును, బుద్ధినహంకారమునందును లయముచేసి, బ్రహ్మానందమును అనుభవించుటకు లింగనిరీక్షణము పరమసాధనమని వీరశైవము బోధించుచున్నది.

సహస్రారమునందుఁ బరంజ్యోతియై ప్రకాశించుచున్న పరబ్రహ్మమును సందర్శించుటకు దేహేంద్రియాదులు జ్యోతిస్స్వరూపమును బొందవలయును,

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ఇంద్రియాదులను వేధించి ఆత్మప్రసాదమును బడయుటకు దేహము మంత్రపూతమై చిన్మయము కావలయును. భూతశుద్ధియోగము ప్రతిపాదించినషట్చక్ర నిరూపణమును వీరశైవము షట్స్థలపూజ, షల్లింగసందర్శనము రూపమున భక్తుల నిత్యజీవనమునందు సమన్వయము చేయుచున్నది. వైదికమతమునందుః గార్హ్యార్థములకును, మోక్షమునకును మంత్రోపాసన ప్రాముఖ్యమును బడసిన విధమును వేదములు, వేదాంగములు విశదముచేయుచున్నవి. భూతశుద్ధికిని, కైవల్యమునకును బంచాక్షరీమంత్రము ప్రధానసాధనమని వీరశైవము వ్యక్తము చేయుచున్నది. ఆమహామంత్రము షట్చక్రములను, షట్స్థలములను వేధించి నాదరూపమున సహస్రార మునందు సదాశివరూపమునను వెలుంగుచున్న విధమును శ్రీమత్ శంకరాచార్యులు సౌందర్యలహరియందు మనోహరముగను వర్ణించియున్నారు.

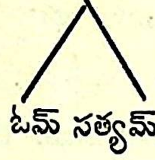
శ్లో. క్షితౌ షట్పఞ్చాశ ద్ద్విసమధికపఞ్చాశ దుదకే
హుతాశే ద్వాషష్టి శ్చతురధికపఞ్చాశ దనిలే,
దివి ద్విష్షట్త్రింశ న్మనసిచ చతుష్షష్టి రితి యే
మయూఖా స్తేషా మప్యుపరి తవ పాదామ్బుజయుగమ్. —సౌందర్యలహరి-౧౪.

శ్లో. మన స్త్వం వ్యోమ త్వం మరు దసి మరుత్సారథి రసి
త్వ మాప స్త్వం భూమి స్త్వయి పరిణతాయాం నహి పరమ్,
త్వమేవ స్వాత్మానం పరిణమయితుం విశ్వవపుషా
చిదానన్దాకారం శివయువతి భావేన బిభృషే. —సౌందర్య లహరి—౩౫.

శ్లో. సహయజ్ఞాః ప్రజా స్సృష్ట్వా పురోవాచ ప్రజాపతిః,
అనేన ప్రసవిష్యధ్వ మేష వోఽస్త్విష్టకామధుక్.
దేవాన్ భావయతానేన తే దేవా భావయన్తు వః,
పరస్పరం భావయన్తః శ్రేయః పర మవాప్స్యథ. —భ. ౩ అ. ౧౦-౧౧.

మానవుల పురోవృద్ధికి కర్మలను సాధనంబులనుగ భగవంతుఁడు నిర్మించెను. ఆకర్మలు దేవతారాధనమునకు వినియోగపడునపుడు శ్రేయఃప్రాప్తికి సాధనంబు లగుచున్నవి.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

షల్లింగములు	షట్ స్థలములు	షడక్షరి	షట్ చక్రములు	షడ్వ్యాహృతులు
మహాలింగము	ఐక్య	ఓమ్	ఆజ్ఞా	ఓమ్‌తపః
సత్యప్రసాదలింగము	శరణ	య	విశుద్ధ	ఓమ్‌జనః
చరలింగము	ప్రాణ	వా	అనాహత	ఓమ్‌మహః
శివలింగము	ప్రసాది	శి	మణిపూరక	ఓమ్‌సువః
గురులింగము	మాహేశ్వర	మః	స్వాధిష్ఠాన	ఓమ్‌భువః
ఆచారలింగము	భక్త	న	మూలాధార	ఓమ్‌భూః

సాధకుఁడు ఆజ్ఞాచక్రవర్తియై తపోలోకమునందు దివ్యదృష్టినిగలిగి మహాశివలింగమును గాంచునపుడు ఓఙ్కారాతీతమై సదాశివైక్యమయమైన సాయుజ్యము గలుఁగుచున్నది. సహస్రారము లింగైక్యమునకు ముఖముగ నున్నది.

వీరశైవాగమములందు వేదాంతమంత్ర శాస్త్రములరహస్యములు భిన్నరూపములను సమన్వయమును బొంది, భక్తియోగప్రభావమును నిత్యజీవనమునందు విస్తరింపఁజేసినవి. ఆత్మవికాసమునకును, సంఘబలమునకును, భక్తప్రసాదమునకును, శివసాయుజ్యమునకును వీరశైవము పరమసాధనముగ నేర్పడినది.

పరమాత్మునిఁ గనుఁగొనుటకు భక్తి పరమసాధనమని అన్నిమతములును దెలుపుచున్నవి. విశ్వరూపసందర్శనమునకు భక్తి పరమసాధనమని శ్రీకృష్ణుఁడు పరమభక్తుఁడైన విజయున కుపదేశించినవిధము భక్తిప్రభావమునకు నిదర్శనము.

శ్లో. భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహ మేవం విధోఽర్జున,
జ్ఞాతుం ద్రష్టు ఇచ్చ తత్త్వేన ప్రవేష్టు ఇచ్చ పరన్తప!
మత్కర్మకృ న్మత్పరమో మద్భక్త స్సంగవర్జితః,
నిర్వైర స్సర్వభూతేషు య స్స మా మేతి పాండవ! భగ. ౧౧-అధ్యా. ౫౪-౫౫.

విహితసదాచారవృత్తి సద్భక్తి – సహజజంగమలింగసద్భక్తి గలిగి
విను శివలాంఛనవిశ్వాసియైన – ఘనుఁడు భక్తుం డనఁగా నుతికెక్కు
పరధనంబును బరభామలఁ గోర – కరవి లింగైకనిష్ఠాత్ముఁడై వెల్చి

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

భావశుద్ధియు దృఢభక్తియుఁ గలుగ - మావారు భక్తుని మాహేశుఁడంద్రు
ప్రేమ లింగమున కర్పింపనిద్రవ్య - మేమియు నంటక నిష్టలింగప్ర
సాదంబు భోగింప సావధానమున - నాదట వర్తించు నతఁడు ప్రసాది
యనురక్తి లింగంబుఁ బ్రాణంబుఁ గూర్చి - ఘనతరప్రాణలింగశరీరి యనుచు
నేసుఖదుఃఖము లెఱుఁగక శివుని - దాసుఁడై కొలుచునాతఁడు ప్రాణలింగి
తనకు లింగము పతి దాను సత్పత్ని - నని నమ్మి పంచేంద్రియములసౌఖ్యంబు
దా నెఱుంగక లింగతత్పరుం డగుచు - జానొంప శివుఁ గొల్వ శరణుఁడౌ నతఁడు
ఒలసి షడ్వర్గమహోర్మిషడ్భ్రమల - నలర కష్టవిధార్చనంబును లేక
శర్వునకుఁ దనకు సందింత లేక - నిర్వాణపద మంది నిర్భావుఁడగుచు
ఒగి శిఖికర్పూరయోగంబుభంగిఁ - దగిలి వర్తించు నాతఁడు శివైక్యుండు.

—దీక్షాబోధ ౮౧-౮౩.

శ్రీకృష్ణపరమాత్ముఁడు ఉపదేశించిన భక్తిమార్గమునే లింగధారణ రూపమున వీరశైవము వ్యక్తముచేయుచున్నది. సాధకుఁడు చిత్తమును శివుని యందు లయముచేయుటకు నిరంతరమైన శివధ్యాన సాధనముగ నున్నది. అభ్యాసమువలన ధ్యాన కల్గుచున్నది. జంగమార్చనలవలనను అభ్యాసమును, కర్మఫలత్యాగమును, శివసందర్శనమును గలుగుచున్నవి. బాహ్యాభ్యంతర ముల గురులింగజంగమలింగార్చనలందు సాధకునకు భక్తిస్వరూపము గోచరం బగుచున్నది. బసవచరిత్రయందు సామాన్యజనులు మహాభక్తులై శివసాయు జ్యమును బొందినవిధము మనోహరముగ వివరింపఁబడినది. బసవమతము వైదికమతమును బ్రతిఘటించినను నిగమాగమపురాణాదులందుఁ బ్రతిపాదితము లైన సాధనలను స్వీకరించి లింగధారణకుఁ బ్రముఖతను గల్పించినది. వీరశైవము కొంత కాలము నుహావ్యాపకత నొందినది. కాలక్రమమునఁ జన్మయదీక్ష, లింగ ధారణము కులాచారములై, భేదావరణమును గల్పించి, వ్యక్తివికాసమునకును, సంఘజీవనమునకును, మానవకల్యాణమునకును నిరర్థకములై, వీరశైవప్రతిభను తగ్గించినవి.

సాధ్యము

జీవుఁడు జీవయాత్రయందు శివస్వరూపమును బొందుటయే జీవయాత్రకుఁ బరమప్రయోజనము. "అహంబ్రహ్మాస్మి," "తత్త్వమసి," "శివోఽహం" ఇత్యాది మహావాక్యార్థములను జీవయాత్రయందు సార్థకముచేయుటకు వీరశైవము తల పెట్టినది. లింగధారణము శివభక్తులందు ద్వైతభావమును బోఁగొట్టి అద్వైతభావ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మును వ్యక్తముచేయుచున్నది. పరమశివుఁడు, జీవుఁడు, ప్రకృతి; ఆత్మ, జీవుఁడు, దేహము; గురువు, లింగము, జంగము; భావలింగము, ప్రాణలింగము, ఇష్టలింగము; లింగశరీరము, సూక్ష్మశరీరము, స్థూలశరీరము; నాదము, బిందు, కళ: ఇత్యాది త్రివిధభావరూపములను విశ్వమంతయును గోచరం బగుచున్నది. సృష్టికి వ్యక్తరూపమైన నాదము విశ్వమును లింగరూపమున నావరించి కళారూపమునను సువ్యక్త మగుచున్నది. నాదము చైతన్యకళారూపమున సహస్రారమునందు విలసిల్లుచుఁ బ్రాణకళల నాకర్షించుచున్నది. ప్రపంచ మంతయును చైతన్యాధిష్ఠిత మైన జంగమస్థావరరూపములను బ్రభవించుచు శ్రేయఃప్రాప్తికి సాధనంబుగ నున్నది. బాహ్యాంతరములందు లింగధారణము పంచభూతములను, దశేంద్రియములను, అంతఃకరణచతుష్టయమును వేధించి సాధ్యమును జేరుటకుఁ బరమసాధన మని వీరశైవము బోధించుచున్నది. లింగాంగి జంగమలింగప్రసాదమునందు ఇష్టార్థసిద్ధిని, గురులింగప్రసాదమునందు భావార్థసిద్ధిని గలిగి, నైష్కర్మ్యఫలసిద్ధిని బొందుచు, శివకైవల్యమును బొందుచున్నాఁడు. సాధకుఁడు లింగాంగసంయోగమును బొంది ద్వైతభావమును విడిచి, గురులింగజంగముల తీర్థప్రసాదములను సేవించి, అద్వైతసిద్ధిని బొందుచున్నాఁడు. వీరశైవమతసాంప్రదాయములు తీర్థప్రసాదములమహిమను విశేషముగ బోధించుచున్నవి. శ్రీ గురుప్రసాదము స్థూలరూపమునను, భావరూపమునను సాధకునిఁ జిన్మయునిఁ జేసి, శివభక్తగణమునందుఁ జేర్చుచున్నది. జంగమార్పితములైన యిష్టపదార్థములు శివార్పితములై మహాప్రసాదభావమున సాధకునకు శివప్రసాదమును గలుగఁజేయుచున్నవి. మానవుల సుఖదుఃఖములకు కోపప్రసాదములు గారణంబులుగ నున్నవి. కోపము పశులక్షణమై దుఃఖమును, ప్రసాద మీశ్వరలక్షణమై సుఖమును గలుగఁజేయుచున్నవి. భక్తియుక్తమైన శ్రీగురులింగజంగమప్రసాదము శివసాయుజ్యమునకు సాధనమై యున్నది. భావప్రాణేష్టలింగపరమైన శ్రీగురులింగజంగ మైక్యాత్మకమైన వీరశైవతత్త్వము, వీరశైవమునకు శివాద్వైతమును బ్రతిపాదించుచున్నది. శైవసిద్ధాంతములు ద్వైతప్రతిపాదకములనియును, ద్వైతాద్వైతప్రతిపాదకము లనియును, అద్వైత ప్రతిపాదకము లనియును భిన్నాభిప్రాయములు ప్రబలియున్నను వీరశైవము శివాద్వైతమును బ్రతిపాదించుచున్నదని పండితాభిప్రాయము.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ఆలింగమునకుఁ బంచామృతస్నపన - మొలిఁ గావించి సర్వోపచారముల
నర్పించి ధూపదీపాదు లర్పించి - చర్చింప సూక్ష్మమై సకలదిక్కులను
బరమసత్కళ మున్నె భరితమైయున్కి - నరయ శిష్యునిశిరంబం దున్నకళను
గని గురుమూర్తి యాకర్షించి లింగ - మునయందు మంత్రోక్తముగఁ బ్రతిష్ఠించి
యాలింగమును శిష్యహస్తాంబుజమునఁ - గీలించి నీవింకఁ గృపతోడ నుండు
మని దేవుఁ బ్రార్థించి యతని కర్పించి -వినయస్థుఁడగు శిష్యు వీక్షించి నీకుఁ
బ్రాణలింగ మిదంచు భావించి యెపుడుఁ - బ్రాణపదంబుగాఁ భజియింపుమండు
ధరియింపు మేప్రమాదము లేకయుండ - ధరియింపఁగాఁ బ్రమాదము వచ్చెనేని
ప్రాణపరిత్యాగ మర్హంబుసుమ్మ - ప్రాణలింగముల కని పదిలంబుపరచి
సుహితాంగలింగైక్య శోభనక్రియల - సహజైక్యసత్ప్రసాదాంగుఁ జేసి
సహజవాయుప్రాణ సంబంధ మూఁచి - విహితలింగప్రాణవిశ్వాసుఁ జేసి
యమలాత్మఁ జిజ్జ్యోతియందు సంధించి - విమలతత్త్వార్థవివేకంబు నొసఁగి
యిద్ధజీవన్ముక్తిహేతువై తనరు - శుద్ధశైవరహస్యసూక్తులఁ దెలిపి
స్వానుస్వకీయప్రసాదంబు నొసఁగి - వేదోక్తసద్భక్తివేత్తఁ గావింప
నూహించి గురువాక్యమొలి శిష్యుండు - దేహభావములఁ దద్దేవు ధరించి
ఘనుని నిత్యుని సర్వగతునిఁ గేవలుని - యనుపమశివుని జ్ఞానానందమయుని
నాదాత్ము నీశ్వరు నైర్గుణ్యమూర్తి - నాదిమధ్యరహితు ననుపము సూక్ష్మ
తనుని షట్త్రింశదుత్తరతత్త్వవర్తిఁ - బనుఁ బరాత్పరతరుఁ బ్రహ్మస్వరూపు
నిట్టిలింగముఁ దన కిచ్చి రక్షించి - నట్టిశ్రీగురునాథు నంఘ్రిపద్మములు
తనశిరంబున నిరంతరమును బాదు - కొనియుండ భావించికొనుచు శిష్యుండు
నాగురునాథుని నాలింగమూర్తి - నాగురుప్రతిబింబ మగుజంగమంబు
సరసతో నేకభావంబుగాఁ దెలిసి - స్థిరభక్తియుక్తిఁ బూజింపుచునుండె.

—వీ. దీ. బో. ౪౬-౪౭.

వీరశైవమునకు లింగధారణము బీజము; లింగభక్తి శక్తి; గురులింగ జంగమప్రసాదము కీలకము. శైవము ప్రాచీనవైదికమార్గమునఁ గర్మలను, వర్ణాచారములను నాశ్రయించుచు వృద్ధినిబొందినది. వీరశైవము కర్మసంస్కారములను, జాతిభేదములను నిరసించుచు, లింగధారణదీక్షను శాసించుచు, శైవమునకు నూతనచైతన్యమును గలుగఁజేసినది. ఇష్టలింగారాధనము కైవల్యమునకు సాధనము గాఁగల విధమును వీరశైవ ముపదేశించుచున్నది.

పరికింప నీకళఁ బరమేశుఁ డండ్రు - గరిమతో నాదాత్మకం బండ్రు దీని
సదరూపు పరశివుం డన్నయాతండు - నదియె మహాలింగ మనఁగున్న యాతఁ
డతనికి. నెల్లద్రవ్యముల నర్పింప - నతులప్రసాదసౌఖ్యము గల్గు ననుచుఁ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గౌరికి శంభుఁ డీ క్రమ మానతిచ్చె - నీరీతి నర్పింప నెఱుఁగ రెవ్వారు

*　　　*　　　*　　　*　　　*

నీకాయమందును నీప్రాణమందు - నీకరణములందు నిండెడు నెద్ది
యది యనాద్యంతంబు నప్రమేయంబు - సదసదుత్తరము నక్షయము నసాధ్య
పదమనియును జెప్పఁ బడు పరశివుని - సదమలకళ శిరఃస్థానమం దుండి
యిది యిట్టిదని వచియింప వర్ణింపఁ - గదిసి పేర్కొన నశక్యం బెవ్వరికిని
నగుమనోజ్ఞానచింతలఁ గందరాని - దగు నిర్మలంబు నిత్యము నిరంజనము
నరసి చూడఁగఁ దాన యత్యంత సూక్ష్మ - తరమగు పరకళ దాన కాదెల్లు
ఈకళ దాన కాదే గురునాథుఁ - డాకర్షణముఁ జేసి యట లింగమందుఁ
బెట్టి శిష్యుని కరపీఠిక నిలుపఁ - గట్టిగా బ్రాణలింగం బయ్యెఁ దెలియఁ

*　　　*　　　*　　　*　　　*　　　*

అంగంబునను లింగ మధివసించుటను - లింగాంగి కంగంబు లేదని తెలిపి
యంగంబు లింగమం దనఁగఁ జేసి - లింగాంగములు రెండు లేకుంటఁ దెలిపె
మును పు లింగము ప్రాణములయందు నెలవు - గొనఁ బ్రాణమున మనంబును నెఱిఁగించె
కళయందుఁ బ్రాణంబుఁ గళ ప్రాణమందు - నిల రెండుఁ గలసియుండెడిక్రియఁ దెలిపె
నదిగానఁ గళతోడఁ బ్రాణంబుతోడఁ - బొసఁగిన లింగంబు పూజ్యలింగంబు
— వీ దీక్షాబోధ : ౪ — ౫

బసవేశ్వరుని కాలమునందు జైనబౌద్ధమతముల ప్రతిభ తగ్గినది. శ్రీ శంకరాచార్యులు వైదికమత ప్రతిభను బునరుద్ధరించినను, ప్రజాసామాన్యమునకు నిరుపయోగమయినది. శైవాచార్యులు శివలింగార్చనరూపమున శైవమును గాపాడుచున్నను, శైవమునకు నిస్తేజస్త్వము గలిగినది. ఆళ్వారులు, శ్రీమద్రామానుజాచార్యులు వైష్ణవమత వ్యాపనమునకుఁ బూనుకొనిరి. ప్రాచీనాచారధర్మములు వికలత్వమును బొందినవి. నవీనాచారధర్మములు వ్యాపకములు బడయలేదు. కులభేదములు, జాతిభేదములు, మతాచారభేదములు ప్రజాహృదయమును నిర్వీర్యము చేసి, నిర్జీవత్వముఁ బ్రబలఁ జేసినవి. ఇట్టి విషాదస్థితియందు సంఘమునందు వీరశైవము చిక్కుళాన్యాసమును జేసి మహాపరివర్తనమును గలుగఁ జేసినది. శివభక్తిచిహ్నమైన లింగధారణము వీరశైవమును వీర్యవంతము చేసినది. వీరశైవమునందు గురుప్రసాదితములైన భక్తిభావనలు జంగమార్చనలందు సార్థకములై, భక్తిరసావేశమును గలుగఁ జేసినవి. వీరశైవులైన లింగాంగులందఱు నగ్రజాంత్యజ కులభేదములు లేక తీర్థప్రసాదములను గ్రహించుచు, శివస్వరూపులై శివసాయు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

జ్యమును బొందుచున్నారు. వీరశైవమునందు సిద్ధాంత మైనశివభక్తిప్రసాదము జంగమార్చనలందుఁ గ్రియాహాసమున సార్థక మగుచున్నది. బసవపురాణము నందు మనోహరముగ వర్ణింపఁబడిన ప్రాకృతభక్తులదివ్యచరితములు వీరశైవ మత ప్రతిభను విశదము చేయుచున్నవి.

బసవేశ్వరుఁడు.

బసవేశ్వరుఁ డొక మహావ్యక్తి. బ్రాహ్మణకులజుఁడైన బసవేశ్వరుఁడు బ్రాహ్మణకులమును విడుచుట బసవేశ్వరుని దృఢసంకల్పమును వెల్లడిచేయు చున్నది. బసవేశ్వరుఁడు పరమశివభక్తుఁడయ్యును, బిజ్జలునకు మంత్రిత్వమును, దండనాయకత్వమును వహించి రాజ్యభారమును నిర్వహించెను. బసవేశ్వరుఁడు తన సర్వస్వమును, రాజ్యాదాయమును, 'రామదాసు శ్రీరామమూర్తికి కైంక ర్యము చేసినరీతిని, జంగమార్చనలకు సమర్పించుచుండెను. శివానుగ్రహమువలన బిజ్జలునికోశమునందు ద్రవ్యమునకు లోటు లేకుండెడిది. అతఁడు భక్తులకుఁదన భార్యనగలను,వలువలను సమర్పించి జంగమార్చనలం దిష్టలింగార్చనలను జేయు చుండెను. బసవేశ్వరుఁడు తాను మంత్రియను నహంకారము లేక జంగమ కోటులకు సముచితార్చనలను సలుపుచుండెను. అనన్యమైన జంగమభక్తి బసవే శ్వరుని త్యాగశీలమును విశదముచేయుచు బసవేశ్వరభక్తిని విస్తరింపఁ జేసినది. వైరాగ్యసన్న్యాసోపహతమై జడమయమైన సంఘమునందు బసవేశ్వరుఁడు చైత న్యకళాన్యాసమును జేసి కర్మయోగప్రవృత్తి నుద్ధరించెను.

జైనబౌద్ధులు కర్మసన్న్యాసులై సంఘమునందు వైరాగ్యమునువ్యాపింపఁ జేసిరి. భక్తికి, ప్రజాగౌరవమునకు కాషాయాంబరములు చిహ్నములైనవి. భిక్షాటనము పూజ్యమైనవృత్తియైనది. గృహస్థాశ్రమమునందు విరక్తి ప్రబలినది. ప్రజలు నిరాశ్రయులై, సంఘశక్తి క్షీణించినది. బలములేని సంఘము స్వధర్మ నిర్వహణమునకు నిరుపయోగమైనది. భగవద్భక్తిని సార్థకముచేయుటకు మానవసేవయే పరమసాధనముగ నున్నది. బసవేశ్వరుఁడు నిత్యజంగమార్చన లందు ఆత్మపూజను, శివపూజను, సంఘపూజను సాధ్యముచేసి, సంకుచితమైన భక్తిమార్గమును, సంఘజీవనమును విస్తరింపఁజేసి వీరశైవమును వీర్యవంతముఁ జేసెను. బసవేశ్వరుని రాజ్యాధికారము, దృఢసంకల్పము,పరమశివభక్తి, త్యాగ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

శీలము, కులనిరసనము, జంగమభక్తి, మాహాత్మ్యము వీరశైవవ్యాపనమునకు సాధకంబులై, బసవావతారము ప్రసిద్ధిని బడసినది. వీరశైవచరిత్ర బసవేశ్వరుని మహిమను వెల్లడిచేయుచున్నది.

కర్ణాటకాంధ్రభాషలందుఁగల వీరశైవవాఙ్మయమును బండితులు పరిశోధించి వీరశైవతత్త్వమును వ్యక్తముచేయుదురుగాత! వీరశైవాత్మకమైన బసవపురాణ మాంధ్రగ్రంథమాలయందు నాల్గవకుసుమముగ వెలయుచున్నది. ఈ సుప్రసిద్ధసోమనాథకృతికి స్వాగతం బొసంగి యాదరింప నాంధ్రలోకమును వేఁడుచున్నాను.

ప్రభవ సం. ఆశ్వయుజ శు. 3,
బుధవారము.

కా. నాగేశ్వరరావు.

విషయానుక్రమణిక

(పీ ఠి క)

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

---

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మల్లికార్జునుడు, విద్యారాశి అను పాశుపతులు
లింగార్చనముసేయుట
[ఈ శిల్పచిత్రము చెన్నపుర వస్తుప్రదర్శనశాలయం దున్నది.]

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బసవపురాణము

పీఠిక

తొలుదొలుతఁ దెలుఁగున ద్విపదరూపమున బసవపురాణమును వెలయించిన కవీశ్వరుఁడు పాల్కురికి సోమనాథుఁడు. బసవపురాణమును పద్యకావ్యముగా రచియించినవాఁడును, సోమనాథుని శిష్యుఁడగు శివరాత్రి కొప్పయ్య కాలవతరమువాఁడును, సోమనాథుని గ్రంథములను బఠనపాఠనాది రూపమునఁ బ్రచారమునకుఁ దెచ్చుచున్న వంగడము వారిలోనివాఁడును నగు పిడుపర్తి బసవనకవి తన బసవపురాణపీఠికలో సోమనాథుని చరిత్ర మీ క్రిందివిధముగాఁ జెప్పినాఁడు:

పాల్కురికి సోమనాథుని చరిత్రము

"శివాజ్ఞ చొప్పున భృంగి బసవపురాణమును లోకమున వెలయించుటకై పాల్కురికి సోమనాథకవిగా నవతరించెను. ఆతనిశక్తి యిట్టిది:

" సీ. లిపి లిఖింపకమున్న యపరిమితార్థోక్తి, శక్తి యాతని జిహ్వ జరగుచుండు
ఛందోధికరణాది సరణిఁ జూడకమున్న, మదినుండుఁ గావ్య నిర్మాణశక్తి
భాష్యసంగతులు చెప్పకచూడకయ మున్న, రుద్రభాష్యక్రియారూఢి వెలయు
తర్కశాస్త్రాది విద్యలు పఠింపకమున్న, పరపక్షనిగ్రహప్రౌఢి వెలయు
గీ. నతని నుతియింప నాబోఁటి కలవియగునె, జైన మస్తక విన్యస్తశాత శూల
కలితబిజ్జలతలగుండుగండబిరుద, శోభితుఁడు పాల్కురికిసోమనాభిధుండు.

ఒకనాఁడు శివభక్తు లోరుఁగంటిలో స్వయంభూదేవుని యాలయము మంటపమునఁ గూరుచుండి బసవపురాణమును వినుచుండఁగాఁ బ్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి యీశ్వరదర్శనార్థమై యక్కడి కరిగి యదిచూచి "ఈసంభ్రమేమి" యని యడిగెను. వారు "బసవపురాణమును వినుచుంటి"మనిరి. "బసవపురాణమనఁగా నెట్టిది" యని మరల రాజడిగెను. "ఈనడుమఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడను

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

షట్తుఁడు (ప్రాసవళ్లు) పెట్టి ద్విపదరూపమునఁ గల్పించెను. అది యప్రామాణి కము. అనాద్యము." అని యొకధూర్తవిప్రుఁడు రాజుతోఁ జానఁగూర్చి త్రెగడిపలికెను. రా జంతట నటనుండి యరిగెను. పురాణమును వినుచున్న శివభక్తు లా ధూర్తవిప్రునిఁ జంప ననుజ్ఞఁ బడయుటకయి పాల్కురికిపురమున నున్న సోమనాథునికడ కేఁగిరి. వారి యభియోగమును విని సోమనాథుఁడు దా నూరకున్నచో భక్తులకుఁ దలవంపు కాఁగలదని యాగ్రహించి భవులతో సందర్శనసంభాషణ సంబంధము లేనివాఁడయినను విధిలేక వివాదమునకు సిద్ధపడెను. అల్పమానవునిచే నాధూర్త విప్రుని గెలిపించెదనని ప్రతిన పూనెను. లింగముద్రలు గల యెడ్లనుగట్టిన గుడారుబండిలో నెక్కి శిష్యులతో సోమనాథుఁ డోరుఁగంటికి బయలుదేరెను.

వీరిరాక నోరుఁగంటిలోని ప్రతివాదు లెఱిఁగి యల్లరిగాండ్రఁ గొందఱ గుమిగూర్చి లింగముద్రలు దగిలించి సోమనాథు నెదుర్కొనఁ బంపిరి. వాండ్రట్లువచ్చి సోమనాథునకు మ్రొక్కఁగాఁ గృత్రిమముగాఁ దాల్చినలింగచిహ్నములు వాండ్రకు సహజములయ్యెను. అంత వారును సోమనాథునిశిష్యులై వెంబడించిరి.

సోమనాథాదు లోరుగంటికోటగవనికిఁ జేరవచ్చిరి. బండియెడ్లు గవనిపై గజలక్ష్మివిగ్రహమును జూచి లోనికిఁ జొరవయ్యెను. సోమనాథుఁడు తొలఁగి పొమ్మని పలుకఁగా నావిగ్రహము తునిసి నేలఁబడెను. అది విని ప్రతాపరుద్రుఁడును, ప్రత్యర్థులును భయపడి వచ్చి విధేయులై సోమనాథునకు నమస్కరించిరి. ఆతఁడు వారి నాశ్వాసించెను. కొన్నిదినము లక్కడ భక్తులప్రార్థనమున నివసించెను.

త్రికాలవేదిగాన సోమనాథుఁడు పిడుపర్తి శివరాత్రి కొప్పయ్యమొదలగు శిష్యులఁ బిలిచి "యీదేశ మిఁకఁ గొలఁదికాలమునకుఁ దురుష్కాక్రాంతము గాఁగలదు. మాబోఁటినియమస్థుల కిక్కడ నుండరాదు. మీకొఱకై యీరాజ్యమున నొకగ్రామము సంపాదించియిత్తును." అనితెలిపి తనశిష్యుఁడును బ్రతాపరుద్రునిమంత్రియు నగునిందుటూరియయ్యన్నను బిలిచి, యాయనమూలమున దోకిపర్తి నగ్రహారముగాఁ బడసి, యందు శిష్యులతోఁ గొంతకాలము వసియించెను. పదపడి యాతఁడు "నాకు వార్ధకము గదిసెను. ఇఁక బాహ్యకర్మములు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మూని సమాధిస్థితిని బడయుదు ” నని శిష్యులకుఁ దెలిపి యాంధ్ర దేశమువీడి కర్ణాట దేశమున శివగంగాక్షేత్రము చేరువను గల 'కలికె'మను నగ్రహారమునకుఁ జేరెను. అక్కడ నొక సమాధి గల్పింపఁజేసికొని యందు దిట్టముగా విభూతిఁ బోయించి దానిపైఁ గూర్చుండి తనశరీరమును గావ శిష్యులను నియమించి యాయతప్రాణుడయ్యెను. కొంత కాలమునకు శివుఁడు ప్రత్యక్షమై కైలాసము నకుఁ గొంపోయెద రమ్మనియెను. “సమాధిని దెఱచి యితరు లెఱుఁగకుండఁ గొంపోయెదవేని సమాధిని వీడి సోమనాథుఁ డెక్కడికేని పాఱిపోయె నందురు. సమాధిని దెఱవక కొనిపోయెదవేని సమాధిలో నాతఁడు కుళ్ళిపోయెనందురు. ఈ రెండపవాదములును బుట్టకుండ నన్నుఁ గొంపొమ్ము. భవిని జూడ ననునా నియమము దప్పిపోకుండునట్లును, భూమిజనులు నీరూపులో నారూపు ను జూచునట్లును, నాకుఁ బ్రియమయిన నందిరూపును స్ఫటికమయముగాఁ దాల్చి తద్గర్భమున నన్నుఁ జేర్చుకొని లోకులకు సందేహము దీఱునట్లు నా సమాధిపైఁ గొంతదవ్వు కానవచ్చి భక్తజనులు ప్రస్తుతింపఁగా నన్ను నీ లోకమునకుఁ గొనిపొమ్ము” అని ప్రార్థించెను. అంగీకరించి శివుఁడట్లే యాచరించెను.”

పయివిషయములు సోమనాథుని శిష్యున కాఱవతరమువాఁడు చెప్పినవి. ఈ చెప్పినవాఁడు క్రీ. ౧౨౮౦ కిఁ దర్వాతివాఁడు. ఇవిగాక సోమనాథునికృతులను బట్టియుఁ దత్కాలమువారగు మఱికొందఱు కవుల కృతులనుబట్టియుఁ గూడ సోమనాథుని చరిత్రము గొంత గుర్తింపనగుచున్నది. వాని నిఁకఁ బరిశీలింతము:

సోమనాథుని కాలము

పిడుపర్తి బసవన కాకతీయప్రతాపరుద్రుని కాలమున సోమనాథుఁడు వర్తిల్లెనని చెప్పినాఁడు. ప్రతాపరుద్రుఁడని పేరు క్రీ.౧౨౯౫ నుండి ౧౩౨౩ దాఁక నంధ్ర దేశమును బరిపాలించిన ప్రతాపరుద్ర దేవునకే చెల్లుచున్నది. క్రీ.౧౧౩౨ నుండి ౧౧౯౮ దాఁక రాజ్యమేలినవాఁడు కాకతీయరుద్ర దేవుఁడు వేఱొకఁ డున్నాఁడు. ఈతఁడు ప్రతాపరుద్ర దేవుని యమ్మమ్మతండ్రి యగు గణపతి దేవునికిఁ బెద్ద తండ్రి. ఈతనిఁ బ్రథమప్రతాపరుద్రుఁడని సామాన్యముగా నేఁటివారు గొందఱు పేర్కొనుచున్నారు గాని రుద్ర దేవుఁ డనియే యీతనిపేరు. పిడుపర్తి బసవన్న పేర్కొన్నవాడు క్రీ. ౧౨౯౫ నుండి ౧౩౨౩ దాఁక రాజ్యమేలిన ప్రతాపరుద్ర దేవుఁడు కావలెను. “ఇఁక నల్పకాలములో రాజ్యము తురుష్కాక్రాంతము

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గానున్నది." అని సోమనాథుఁ డన్నాఁడన్న బసవన్న రచన కాలేఁడయినచో నిర్వాహ మేర్పడును.

మఱియుఁ బ్రతాపరుద్రుఁ డొసఁగిన దోకిపఱ్ఱగ్రహారము కొంతకాల మయినపిదప సోమనాథుని శిష్య సంతతియగు తమపూర్వులకుఁ జెల్లక పోఁగా సోమనాథుని శిష్యుఁడయిన శివరాత్రి కొప్పయ్య మనుమఁడగు సోమయ్య ప్రౌఢ రాయలచేత నాయగ్రహారమును బునఃప్రతిగ్రహము గాంచెననికూడ స్వవంశ వృత్తాంతమునఁ బిడుపర్తి బసవన చెప్పుకొన్నాఁడు. ప్రౌఢరాయఁడు క్రీ. ౧౪౩౦ వఱకుఁ బరిపాలించెఁగాన యాతనిచే నగ్రహారముఁ బడసినవానితాత క్రీ. ౧౩౨౬ దాఁక రాజ్యమేలిన ప్రతాపరుద్రదేవుని కాలమున నున్నవాఁడే కావలెను.

మఱియు క్రీ. ౧౧౬౮ వఱకుజీవించియున్న బసవేశ్వరునియు, నటుతర్వాతఁ గొలఁదిదినములకు లింగైక్యమందిన మల్లికార్జునపండితారాధ్యులయుఁ జరిత్రము లను గథాకోవిదులయిన వృద్ధులవలన విని బసవపురాణమును, బండితారాధ్య చరితమును నద్భుతోత్తరము లయిన మాహాత్మ్య ప్రశంసలతో రచియించిన సోమనాథకవి బసవేశ్వరునకును, బండితారాధ్యునకును నూఱు నూటయేఁబది యేండ్లకుఁ దర్వాతివాఁడగుననుటయే సంగతముగా నుండును. పయిసాధనము లనుబట్టి చూడఁగా సోమనాథుఁడు ప్రతాపరుద్రదేవుని కాలము (౧౨౯౬-౧౩౨౬) వాఁడే యగుననిపించును. కాని యింతకంటెఁ బ్రబలము లయిన ప్రమా ణములు గొన్ని సోమనాథుఁడు (ప్రథమ) రుద్రదేవునినాఁటి (౧౧౩౨-౧౧౯౬) వాఁడే యని నిరూపించుచున్నవి.

కర్ణాటభాషలో సోమరాజనుకవి యుద్భటకావ్యమని యొక ప్రబంధ మును రచించెను. అం దాతఁడు:

మ. ప్రమథానీకకథార్ణవేందు హరిదేవాచార్యనం ధైర్యనం
సముదంచద్వృషభస్తవామరమహీజారామనం సోమనం
విమలజ్ఞాన సుదీపికాస్ఫురితచేతస్సద్మనం పద్మనం
క్రమదిందం బలగొండు పేళ్వెనొసెదా నీకావ్యమం సేవ్యమం.

అని హరిదేవాచార్యుని, వృషభస్తుతి నెఱపినసోముని, పద్మరసును స్తుతించినాఁడు. ఈసోమరాజు తన గ్రంథరచనాకాలము నిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు:

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మ. జననాథోత్తమ సోమరాజను సిరిం గావ్యం బలం శాలివా
హన శాకాబ్దమదెయ్దె సాసిరదనూఱిం సంద నాల్వత్తు నా
ల్కనె యారంభిత చిత్రభానువ వరాశ్వీజోత్సితైకాదశీ
వనజాతారి తనూజవాసరదొ శాదత్తల్ల మంగల్పితం.

శక.౧౧౪౪ (క్రీ. ౧౨౨౨)లో నదిరచితమయ్యెను. పాల్కురికిసోమనాథుఁ డీకాలమునకుఁ బూర్వుఁడు గావలసియున్నాఁడు. కర్ణాటకవిచే స్తుతింపఁబడిన సోముఁడు వేఱొకఁడు గావచ్చుననఁగాదు. వృషభస్తుతి నెఱపిన సోముఁ డీతఁడే కాని వేఱొకఁడు లేఁడు. బసవపురాణాదిగ్రంథరచనముచే క్రీ. ౧౨౦౦ నాఁటికి సోమనాథుఁడు ప్రఖ్యాతి కెక్కియుండెనని యిది చెప్పుచున్నది.

సోమరాజకవి సోమనాథుని స్తుతించుటచేత నేకాక మఱికొన్ని సాధనముల చేతఁగూడ సోమనాథుఁడు రుద్రదేవునికాలము (క్రీ. ౧౧౯౫ వఱకు) వాఁడనియే యేర్పడుచున్నది.

"జంగమరత్నంబు శరణసమ్మతుఁడు, లింగైక్యవర్తి గతాంగవికారి
పండితారాధ్య కృపాసముద్గతుఁడు, మండితసద్భక్తి మార్గప్రచారి
విలసితపరమ సంవిత్సుఖాంభోధి, నలిఁ గరస్థలి సోమనాథయ్యగారు."

మొదలగు భక్తులను వేఁడి బసవపురాణకథావృత్తాంతమును దాను దెలిసికొన్నట్లు సోమనాథుఁడు బసవపురాణమునఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. మీఁదిద్విపదలలోఁ గరస్థలిసోమనాథయ్య 'పండితారాధ్యకృపాసముద్గతుఁ'డని కలదు. పండితారాధ్యులవారి శిష్యుఁడనియేని, లేక తదనుగ్రహమున జనించినవాఁడనియేని దాని కర్థమగును. తచ్ఛిష్యుఁడనుటే యుక్తతరము. పండితారాధ్యుఁ డనఁగా మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడే. ఆయన శిష్యుఁడయిన కరస్థలిసోమనాథయ్యకుఁ బాల్కురికిసోమన సమకాలమువాఁడని దీనివలన నేర్పడుచున్నది.

పండితారాధ్యులవారు బసవేశ్వరుని దర్శింపను గల్యాణకటకమునకుఁ బ్రయాణమై వచ్చుచుఁ ద్రోవలో వనిపురమనుగ్రామమున నుండఁగా నాఁటి కెనిమిదిదినములకుముందు కప్పడిసంగమేశ్వరమున బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్య మందెనన్నవార్త వినవచ్చినట్లును, బసవేశ్వరనిర్యాణమునకుఁ బండితారాధ్యుఁడు మిక్కిలి విలపించినట్లును, వనిపురము శంకరయ్యయను భక్తునితో నక్కడనుండి

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

యే శ్రీశైలమున కరిగినట్లును బండితారాధ్యచరిత్రమునఁ గలదు. శ్రీశైలమున కరుగునాఁటికిఁ బండితారాధ్యుఁడు కడువృద్ధుఁడు. శ్రీశైలము చేరినతరువాతఁ గొలఁదిదినములకే శివరాత్రి పుణ్యదినోత్సవము జరపి పండితారాధ్యుఁడు లింగైక్యమందెను. బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్యమందినపిదప నల్పకాలమునకే (ఒకటి రెండేండ్లలోనే) పండితారాధ్యుఁడును లింగైక్యమందినట్లు పండితారాధ్యచరిత్రమునుబట్టి గట్టిగా నిర్ణయింప నగుచున్నది. ౧౧౬౮ లో బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్యమందెను. ౧౧౭౦ కే పండితారాధ్యుఁడును లింగైక్యమంది యుండును.

ఇట్టి పండితారాధ్యులవారిశిష్యునితో సంభాషించి బసవపురాణకథార్థముల నెఱిఁగిన పాల్కురికి సోమనాథుఁడు ౧౧౯౦ ప్రాంతములకంటెఁ దర్వాతివాఁడయియుండఁడు. అది రుద్రదేవుని పరిపాలనకాలమే కదా!

మఱియుఁ బండితారాధ్యులవారు లింగైక్యమందినపిదప వారి శిష్యుఁడయినదోనమయ్య, వారిప్రథమపుత్త్రుఁడయిన కేదారయ్యకులోకారాధ్యపట్టమును గట్టి తా ననర్గళముగా భక్తి రాజ్యమేలుచున్నట్లును, గేదారయ్యయు నలుగురు పుత్త్రులఁగాంచి వంశాభివృద్ధితో నున్నట్లును బండితారాధ్యచరిత్రమునఁగలదు. పాల్కురికిసోమనాథుని పండితారాధ్యచరిత్ర రచనాకాలమునకుఁ బండితారాధ్యులవారి శిష్యుఁడును బుత్త్రుఁడును, సజీవులై యున్నారని, మనుమలు పేర్వెలయుచున్నారని దీనివలన నేర్పడుచున్నది. సోమనాథుని గ్రంథములలోఁ బండితారాధ్యచరిత్రము కడపటిది. ఈసాధనమునుబట్టి చూచినను బండితారాధ్యుల లింగైక్యమునకుఁ దర్వాత నిర్వది ముప్పదియేండ్లకే రుద్రదేవుని పాలనకాలమునసే (ఇంచుమించుగా ౧౧౯౦) సోమనాథుడు ప్రసిద్ధ గ్రంథకర్త యయి యున్నట్టు స్పష్టమగుచున్నది.

సోమనాథుని కాలనిర్ణయమున కింకను గొన్ని సాధనములు గలవు. అవి డొంక తిరుగుడుగానుండి యీకాలమునకే చేరునవిగా నుండుటచే విడనాడినాఁడను.

ఆఱుపురుషాంతరములకుఁ దర్వాతివాఁడగు పిడుపర్తి బసవన్న గ్రంథము. సోమనాథుని గ్రంథములకంటెను దత్సమకాలమువారి గ్రంథములకంటెను బ్రబల ప్రమాణము కాఁజాలదు. బహుకాలమునకుఁ బిదప బసవన్న వినికిళ్లనుబట్టి

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

వ్రాసిన వ్రాఁతలలోఁ గొన్నితప్పులు దొరలవచ్చును. సోమనాథుఁడు క్రీ. ౧౧౯౦ ప్రాంతములవాఁ డనుటయే సిద్ధాంతముగా నిశ్చయింపవలెను.

బసవపురాణ రచనాకాలము

బసవపురాణమున బిజ్జలుఁడు మృతుఁడైనతర్వాత నాతనికుమారులు రాజ్యముకొఱకు యుద్ధముచేసి వారును జనిపోయిరని కలదు.

> "అంత రాజ్యార్థమై యనిసేసి యతని,సంతానమెల్ల నిస్సంతానమయ్యె
> వీఁకఁ గొట్టములలో వెలిఁగె గుజ్జములు, తోఁకల నిప్పులు దొరుగనక్షణమ
> కరులును గరులును గన్నంతనెదరీ, పాఱఁబాఱఁదాఁకి జర్జరితమై పడియె
> బ్రమసి యమాత్యాదిభటవర్గమెల్లఁ, దమలోనఁజచ్చిరి సమరంబు నేసి
> బసవని సత్య శాపమునఁగాఁజేసి, పసచెడి కటకంబు వాడయ్యెనంత."
>
> —బసవపురాణము

బిజ్జలునికి సోవిదేవుఁడు, సంకమ, వీరనారాయణుఁడు, సింఘణుఁడు,వజ్రదేవుఁడు అనువారు కుమాళ్లుండిరి. బిజ్జలుని(క్రీ.౧౧౬౭)తర్వాత పదునాఱేండ్లకే (క్రీ.౧౧౮౩) వీరెల్లరు రాజ్యభ్రష్టులై చనిపోయిరి. వీరిలో సోవిదేవుఁడు పదియేండ్లును, సంకమ నాల్గేండ్లును, వీరనారాయణుఁడు, సింఘణుఁడు, మూఁడేండ్లును, రాజ్యము ఛిన్నభిన్నము లగుచుఁ జిన్నదగుచునుండఁగాఁ బరిపాలనము చేసిరి. క్రీ. ౧౧౮౩ నాఁటికి రాజ్యము పూర్తిగా నన్యాక్రాంతమయినది. సోమనాథుఁడీవిషయమును జేర్కొన్నాఁడు గాన బసవపురాణ రచనము క్రీ. ౧౧౮౩ కుఁ దర్వాతిదగుట స్పష్టము.

పిడుపర్తి బసవన ఓరుఁగంటిలో భక్తులు బసవపురాణముఁ జదువుచుండఁగాఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు వచ్చి వినెనని వ్రాసినవ్రాఁత ప్రతాపరుద్రునిఁగూర్చి కాక రుద్రదేవునిఁగూర్చి కావచ్చును. రుద్రదేవుఁడు క్రీ. ౧౧౯౮ దాఁక రాజ్యమేలినాఁడు గావున నాకథ యప్పుడు జరిగియుండవచ్చును. సోమనాథుఁడు రుద్రదేవునే ప్రతాపరుద్రుఁ డని భేదము తెలియక చెప్పియుండవచ్చును.

ఆకథ జరిగినదే యగునేని బసవపురాణము క్రీ. ౧౧౮౩ కుఁ దర్వాత ౧౧౯౮ కిఁ బూర్వము రచితమగును. ఇంచుమించుగా క్రీ. ౧౧౯౦ బసవపురాణ రచనాకాలమని నిర్ణయింపవచ్చును.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

సోమనాథుని నెలవు

సోమనాథుని యింటిపేరు పాల్కురికి, పాలుకురికి, పాల్కూరికి, పాలకురికి, అని మూఁడు రూపములును గానవచ్చుచున్నవి. ఈతఁడు నివసించిన గ్రామము పాల్కురికి యగును. అన్యవాదకోలాహలమని సోమనాథునిపేరనే "సోమనాథలింగ" యను సంబోధనముతో సీసశతకమును రచియించిన శైవుఁ డొకఁ డీతఁడు పాల్కురికిగ్రామవాస్తవ్యుఁ డని చెప్పెను. పాల్కురికిగ్రామము నేటి నైజామురాష్ట్రమున నోరుఁగల్లు మండలమునఁ గలదట! సోమనాథుఁడు సిద్ధిపొందినపిదప నాతనిసమాధిపై 'సోమనాథలింగ'మని శివలింగము ప్రతిష్ఠిత మయ్యెనని కొందఱందురు. పాల్కురికిలో సోమనాథలింగము గలదేమోకాని యది యీ సోమనాథునియనంతర మాతనిసమాధిపైఁ బ్రతిష్ఠితమయ్యె ననుట విశ్వాస్యము గాదు. సోమనాథుఁడు సమాధిలో బయ లయినది పాల్కురికిగ్రామమునఁ గాదు. కర్ణాటదేశమున శివగంగాక్షేత్రము చేరువనుగల కలికెమను గ్రామమున నాతఁడు సమాధిస్థితుఁ డయ్యెను. పిడుపర్తి బసవన బసవపురాణము, పాల్కురికి సోమనాథపురాణము, కర్ణాటకవిచరిత్రము, మొదలగు గ్రంథము లీవిషయమును రాద్ధాంతపఱుచుచున్నవి.*

పాల్కురికి గ్రామమున జనించుటచే సోమనాథున కామూరి లింగమూర్తి పేరే తలిదండ్రులు పెట్టియుండవచ్చును. అక్కడ సోమనాథదేవాలయము, సోమనాథుని పుట్టుకకుఁ బూర్వముననే వెలసియుండవచ్చును.

సోమనాథుని కులగోత్రములు

సోమనాథుఁ డారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడని పలువురు తలంచిరి. కాని శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగా రీతఁడు జంగముఁ (జంగమకులమువాఁ) డని వ్రాసిరి.†

వారి యభిప్రాయముతో నే నేకీభవింపఁ జాలకున్నాఁడను. సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁడే యని నేను దలంచుచున్నాఁడను. పండితారాధ్యచరిత్రము, చతుర్వేదసారము, బసవరాజీయము మొదలగు సోమనాథుని గ్రంథములను బరి

---

* పిడుపర్తిబసవన బసవపురాణమున నీవిషయము గానరాదని కొందఱనవచ్చును. అందు "కల్లివలభంగసంగ శివగంగకుఁ జెంగటఁ గల్కె పున్పురిన్" అని యుండవలసినచోట నచ్చుతప్పు- "శివగంగకుఁ జెంగటఁ గల్లుమత్పురిన్" అని పడినది.

† ఆంధ్రపత్రిక యుగాదిసంచిక, దుందుభిసంవత్సరము; పుట 144. చూచునది.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పాలించినచో సోమనాథుని బ్రాహ్మణత్వము సందేహింపరానిదిగా గోచరించును. మంచిశిష్టాచారసంపత్తిగల బ్రాహ్మణునకే యెఱుకపడఁదగిన విషయము లెన్నో యతనిగ్రంథములందుఁ గలవు. వానిలో వేదమంత్రము లుదాహృతములయినవి. వేదభాష్యము లుద్ధృతములయినవి. వైశ్వదేవాది శ్రౌతకర్మలరహస్యము లెన్నో విమర్శింపఁబడినవి. ఆనాఁ డిట్టివిషయము లబ్రాహ్మణుల కందరానివిగా నుండెడివి. పండితారాధ్యచరిత్రమున "సలిఁ బాల్కురికిసోమనాథుండనంగ, వెలయువాఁడను జతుర్వేదపారగుఁడ" అనుట యాతని బ్రాహ్మణత్వము నుద్ఘోషించుచున్నది. బ్రాహ్మణేతరుఁడు వేదమును జదువరాదనుటకుఁ బ్రమాణములను సోమనాథభాష్యమున సోమనాథుఁడే యుదాహరించియున్నాఁడు.*

పండితారాధ్యచరిత్రకృతిశ్రోతయగు పాల్కురికి సూరనామాత్యుని సోమనాథుఁ డిట్లు సంబోధించుచున్నాఁడు: "పరమపవిత్ర! యాపస్తంబసూత్ర! హారితసగోత్ర! విద్యాపుణ్యగాత్ర!......మచ్చికనాముద్దుమఱంది వీననియు-నెచ్చెలికాఁడవు నీవె కాకనియు" "అఱలేని సఖుఁడ! సూరార్య! నాముద్దు-మఱంది! విన్మిదిమహిమప్రకరణము." సోమనాథునివలె వీరశైవదీక్షితుఁడు గాకుండుటచేఁ గాఁబోలును దనమఱందియగు సూరార్యుని యాపస్తంబసూత్ర భారద్వాజ గోత్రము లిట్లు పేర్కొనఁబడియెను. భారద్వాజగోత్రుఁడగు సూరార్యునకు బావమఱందియగు సోమనాథుఁడును సూరార్యునివలె బ్రాహ్మణుఁడే యగును. గట్టిగాఁ జుట్టఱికము కానవచ్చుచున్నను నది నట్టివరుస కన్న మాటయే యని కొట్టివేయుట సరికాదు. అట్లుకొట్టివేయుటకుఁజుట్టఱికమునఁ బ్రబల బాధకములుగాన రావలెను గదా! ఏవీ? ఇంటిపేరొక్కటి యగుటచే నిచ్చి పుచ్చుకొను సంబంధ మసంబద్ధమగుననుట యసంబద్ధము. ఏకగ్రామవాస్తవ్యులగుటచే భిన్నగోత్రులకుఁ గూడ నొక యింటిపే రేర్పడవచ్చును. భిన్నగోత్రులొకేయింటిపేరు, ఒకేకులము గలవా రసంఖ్యాకులుగా నగపడుచున్నారు. సోమనాథునియు, సూరనార్యునియు నింటిపే రొక్కటగుటచే వారిర్వురు నొక్కవంశమువారే యని నిరూపింపరాదు. ఒక్కవంశమువా రగుదురేని బావమఱందివరుసయు దూషితమే యగును.

---

* ప్రసాదస్థలమాహాత్మ్యప్రకరణమున:—అసద్ధాత్మా శుచి శ్లోభా న్మన్మస్కృతం పావనం పరమ్, భక్షయ న్నాశ మాప్నోతి శూద్రో హ్యధ్యయనా దివ; శూద్రస్య వేదాధ్యయన మగ్రజా గ్రహణం తథా." ఇత్యాదులు.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పలువురు కర్ణాటాంధ్రకవులు సోమనాథుని నారాధ్యనామముతోఁ బేర్కొనిరి. పాల్కురికి సోమనాథపురాణ మాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడని, వేమనారాధ్యుని వంశమువాఁడని వాకొన్నది. శైవులయిన బ్రాహ్మణులకే యారాధ్య నామ మానాఁడు చెల్లినది. | బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రాదులు పరిశోధింపఁదగును. బెలిదేవివేమనారాధ్యుఁడు జంగముఁడని (జంగమకులమువాఁడను నర్థమున) వ్రాయుట యవిచారమూలకము. పండితారాధ్యచరిత్రమున బెలిదేవి వేమనారాధ్యచరిత్రము గలదు. వేమనారాధ్యున కొకభూవరుఁడు నమస్కరించెను. అతఁ డాశీర్వదింపఁడయ్యెను. ఆభూవరుఁ డన్నవాక్యము లిట్లున్నవి:

"దండియై నృపకుమారుం డంతఁబోక...కొంతభక్తియుఁదోఁప సంతతాభ్యుదయ కరులు మహాభక్తవరులు భూసురులు, హరవేషధరు లఘుహరులు చిత్పరులు మీరని మ్రొక్కుడు మేలొందుమనక, యూరకయుండుట యుచితమే పెంపె."

మీఁది ద్విపదలు బెలిదేవి వేమనారాధ్యుఁడు బ్రాహ్మణుఁడని చెప్పుచున్నవిగావా? 'సోమనాథుని గురువునకుఁ దాతయైన బెలిదేవి వేమనారాధ్యుఁడు జంగముఁడు' అనియు, 'కావున జంగములకు శిష్యుఁడు'......'జంగముఁడుగాక మఱొక్కఁ డెట్లగును?' అనియుఁ గావించు నాక్షేపము నిలువఁగలదా? వేమనారాధ్యుఁడు జంగముఁడగుట నిజము కాదుగదా. ఆకారణముచేఁ దత్పౌత్ర శిష్యుఁడు సోమనాథుఁడును జంగముఁ డగు ననుటయు దబ్బఱయేకాదా! ఇది 'గజముమిథ్య; పలాయనమును మిథ్య' యన్న ట్లున్నదిగాదా!

జంగముఁ డయిన పిడుపర్తి సోమన పాల్కురికిసోమనకుఁ గృతిగా బసవపురాణమును జెప్పుటయు, ఆతఁడు సోమనాథునిఁ దనకుఁ గులగురుఁ డనుటయుఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడు జంగముఁ డగుననుట కెట్లు సాధకములో నేనెఱుఁగఁ జాలకున్నాఁడను!

సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డయినను శివదీక్షితుఁ డగుటచేఁ దన కుల గోత్రాదికమును జెప్పకొనఁడయ్యెను. తన్నుఁ గన్నతల్లిదండ్రుల పేళ్లు ప్రథమ కృతియగు బసవపురాణమున మాత్రము:—

"భ్రాజిష్ణుఁడగు విష్ణురామిదేవుండు-తేజిష్ణువగు శ్రియాదేవి యమ్మయును గారవింపఁగ నొప్పు గాదిలిసుతుఁడ."

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

నని చెప్పుకొన్నాఁడు. అప్పటికి వారు బ్రదికియుండవచ్చును. వారిప్రోపును సోమనాథుఁడు పడయుచుండవచ్చును. తర్వాతికృతులలో వారిపే ళ్లెత్తనే లేదు.

"ధర నుమా మాతా పితారుద్ర" యనెడు,వరపురాణో క్తి నీశ్వరకులజుండఁ బేరెన్నఁబడిన శ్రీబెలిదేవి వేమ, నారాధ్యులను బరమారాధ్య దేవు మనుమని శిష్యుండ మద్గురులింగ, ఘన కరుణాహ స్త గర్భసంభవుఁడ మును బసవపురాణమున నెన్నఁబడిన, పెనుపారు జనులకుఁ బెంపుడుకొడుక"

* * * * * * * *

బసవని పుత్త్రుండ బసవ గోత్రుండ.

—పండితారాధ్య చరిత్ర

బసవపురాణమునఁ బేర్కొన్న తల్లిదండ్రుల నిందుఁ బేర్కొనలేదు. వారియెడ నంతగా గౌరవము గూడఁ జూపలేదు. "పెనుపారు జను" లన్నాఁడు. వారికిఁ "బెంపుడు కొడుక" నన్నాఁడు. ఇట్లు తలిదండ్రులను, గులగోత్రములను బేర్కొన కుండుటకుఁగారణ మాతనికిఁ దలిదండ్రులు కులగోత్రములు లేకపోవుటకాదుగదా! ఆకారణము ననుభవసారమున నిట్లు చెప్పినాఁడు:—

"క. భువిలో శివదీక్షితులగు,శివభక్తులపూర్వజాతిఁ జింతించుట రౌ
రవనరకభాజనం బా,శివుఁ బాషాణంబుఁ గాఁగఁజింతించుక్రియఁగా.

"ధర నుమా మాతా పితా రుద్రయీశ్వరః,కులమేవచ" యనియుఁ గలదు
సద్గురుకారుణ్యసంజాతులెల్ల స,గోత్రు లనక యన్యగోత్రు లనఁగఁ [గాన
దగునె యొక్క తల్లిదండ్రుల కుద్భవం,బైన ప్రజలలోన హీనవంశ్యు
లెందుఁ గలుగఁబోదురే శివగోత్రస,త్పాత్ర భక్తిసూత్రపథచరిత్ర."

ఈపద్యములు శివదీక్షితుఁడగుటచే సోమనాథుఁడు దనజన్మజాత్యాదులఁ బేర్కొన నొల్లఁడయ్యెనని తెలుపుచుండుట లేదా ? 'ఈశ్వరకులజుండ, నీశ్వర పుత్రుండ' నని చెప్పికొన్నను నాతనితలిదండ్రులు వేఱుగాఁ గలరని మనము గ్రహించుచుంటిమిగదా !

ఈ సంప్రదాయ మొక్క శైవులందే కాక శాక్తులందును గలదు. శాక్త దీక్షగొన్నవారు పుట్టినప్పుడు తమకుఁ బెట్టినపేరుగాక దీక్షానామమని వేఱొక పేరు ధరింతురు. శైవులకుఁగల గురుకరోదరజనితత్వము వారికిని గలదు. దీక్షా

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గ్రహణమునాఁటనుండియు జన్మము వే అయినట్లే వారి నిశ్చయమును. వారికిని జాతాశౌచమృతాశౌచాదులు నిషిద్ధములే. ఈవిషయమున శాక్తతంత్రములకు శైవతంత్రములకు సాదృశ్యమే. కాలాముఖపాశుపతాదిశైవు లిట్టినియమములు గలవారే. కాని బసవేశ్వరోపజ్ఞముగా నుద్బుద్ధమయినవీరశైవమునూత్రము వీర వ్రతముగలదై కొంతవిలక్షణ విధానము గాంచినది. తద్విషయము బసవేశ్వర మతమునుఁదోఁటఁ బ్రపంచించి వ్రాయుదును.

సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁడయినను దీక్షితుల సంప్రదాయముచొప్పున జన్మగోత్రసూత్రాదికములను జెప్పకొనకపోయెను. ఇతరవిధముల నాతని బ్రాహ్మణత్వము ప్రత్యక్షమగుచున్నను నీయసమర్థసాధనమునుగొని యాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడనుట యుక్తమా?

ఇఁక బసవపురాణమున బ్రాహ్మణులను 'ద్రాటిమాల'లని,'పచ్చిమాల'లని గర్హించుటచే సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు గానేరఁ డనుటయు నసంగతమే యగును. పయితిట్లు సోమనాథునివిగావు. వీరశైవవివాదములందు బసవేశ్వరాదులవాక్కులను సోమనాథుఁ డనుకరించి చెప్పెను. కాని యవి సోమనాథుఁడు స్వయము నోరారఁ దిట్టినవిగావు. గ్రంథమునఁ బ్రసక్తులగు కథాపురుషులపను లను, బలుకులను ననువదించినంతమాత్రమున వానిని గ్రంథకర్త కతకరింప రాదుగదా! బసవపురాణమున బ్రాహ్మణగర్హ యుండఁగాఁ బండితారాధ్య చరిత్రమున బ్రాహ్మణప్రశంస గలదు. మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు బ్రాహ్మణ ధర్మముల నాదరించినవాఁడు గావున నందు సోమనాథున కట్లు వ్రాయవలసెను. బసవేశ్వరుఁడు బ్రాహ్మణధర్మములు గర్హించినవాఁడుగావున బసవపురాణమున నిట్లువ్రాయవలసెను.

సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁడగుట నిస్సంశయమే. అయినను మనకాలము వారయిన వీరేశలింగముపంతులుగారు, రామమోహనరాయోపజ్ఞముగాఁ బేర్వెలసినబ్రహ్మసమాజసిద్ధాంతములమీఁదియభిమానాతిశయముచేతను,తన్మతతత్త్వజ్ఞానాతిరేకముచేతను వయస్సు చాలఁగాఁ గడచిన పిదప యజ్ఞోపవీతాదికమును ద్యజించినట్టుగా సోమనాథుఁడును బసవేశ్వరోపజ్ఞముగా వెలసిన వీరశైవసిద్ధాంతముమీఁది యభిమానముచే శివభక్తిపారవశ్యముచే గాయత్రీయజ్ఞోపవీతాదిక

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ములను, గులమును జాలవయస్సు కడచినపిదప విడనాడినాఁడేమో యని యాతఁ డాంధ్రదేశమును విడిచి కర్ణాటదేశమునకుఁ జేరుటనుబట్టి నే నించుక సంశ యించితిని. కాని సోమనాథభాష్యమును జూడఁగా నాసంశయమునకు స్థానము లేదని యేర్పడెను. గాయత్రీమంత్రము శివపరమనియు ననుష్ఠేయమనియు సోమ నాథుఁ డందువ్రాసెను. బసవేశ్వరుని కాలమున వీరశైవమత మాంధ్రదేశమున వేరూనలేదు. బసవేశ్వరునికిఁ దర్వాతఁ జాలఁగాలము గడచినతర్వాతనే యల్పా ల్పముగా నది యాంధ్రదేశము నంటుకొన్నది.

నేటి జంగమజాతివారు పాల్కురికిసోమనాథునికాలమునఁగూడ నాంధ్ర దేశమునఁ గలరన్న నమ్మకముకల్మినిగాఁబోలును దమ్మయ్యగారు పయివాదముఁ దెచ్చిపెట్టిరి. ఆకాలమున జంగమపదము చరలింగమను నర్థమునఁ గలదేకాని నేటి జంగమజాతికి వాచకముగాలేదు. ఈజాతి యప్పటి కింకనేర్పడలేదు.

నన్నిచోడని కుమారసంభవకృతి నందుకొన్న మల్లికార్జునుఁడు పెక్కు చోట్ల జంగమమల్లికార్జునుఁడని పేర్కొనఁబడెను. కాని, యందే యాతఁడు 'భూసురవంశాద్యుఁడు' ఇత్యాదివిధముల బ్రాహ్మణుఁడనియే ప్రస్తుతుఁ డయ్యెను.

బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రాదులందుఁ బలుచోట్ల జంగమపదము గానవచ్చును. అది జాతివాచకముగా లేదు. ప్రాచీనశైవగ్రంథములం దెక్కడను జాతివాచకముగా లేదు. ఆకాలమునఁ జరలింగ మను నర్థముననే యదిప్రయుక్త మయ్యెను.

మీఁది చర్చవలన సోమనాథుని బ్రాహ్మణత్వము నిర్వికల్పముగా నిలువఁ గలదని నేను నమ్ముచున్నాఁడను.

సోమనాథుని గురువులు

శ్రియాదేవియు, విష్ణురామిదేవుఁడును నీతనికిఁ దల్లిదండ్రులని యిదివఱకే వ్రాసితిని. ఈతనికిఁ గవితావిద్య నేర్పిన విద్యాగురుఁడు కరస్థలి విశ్వనాథుఁడు.

"సకృపాత్ముఁడగు కరస్థలి విశ్వనాథు-ప్రకట వరప్రసాదకవిత్వయుతుఁడ.
—బసవపురాణము

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

"గీ. విమల చిత్ప్రస్ఫూర్తి విశ్వేశవరమూర్తి, వినయవర్తి భువన వినుతకీర్తి
విభుకరస్థలంబు విశ్వేశుకారుణ్య, జనిత విమలకావ్యశక్తియుతుఁడ."

—అనుభవసారము

ఈతనికి శివదీక్ష నొసఁగిన గురుఁడు గురులింగార్యుఁడు—

'గురులింగవరకరోదర జనితుండ,' 'గురులింగతనూజుండ', 'పేరెన్నఁబడిన శ్రీబెలిదేవివేమ-నారాధ్యుఁడను పరమారాధ్యదేవు, మనుమనిశిష్యుండ మద్గురులింగ-ఘనకరుణాహస్త గర్భసంభవుఁడ.'

పయివాక్యములవలన బెలిదేవి వేమనారాధ్యుల మనుమఁడయిన గురులింగార్యుఁ డీతని దీక్షాగురుఁడని తెలియనగును. సంస్కృతపండితారాధ్య చరిత్రమునఁగూడ నిట్లేకలదు.

"బెల్దేవి వేమనారాధ్య ప్రశిష్యస్య కృపానిధేః,
గురులింగార్యస్య దయాహస్త గర్భ సముద్భవః."

'మనుమఁ' డనఁగా నాచార్యవంశమున మనుమఁడని సంస్కృత గ్రంథకర్త గ్రహించెను. కావుననే 'ప్రశిష్యస్య' అనెను.

ఇంకొక గురుఁడు పోతిదేవర—

'కట్టకూరి-పోతిదేవర పదాంబుజ షట్పదుండ'

ఈకట్టకూరి పోతిదేవర యెట్టివాఁడో యెక్కడివాఁడో యెఱుఁగరాదు.

సోమనాథుఁడు పేర్కొన్న సమకాల భక్తులు

చెన్నరాముఁడు—ఈతఁడు వడగామురామేశుని శిష్యుఁడు; సోమనాథునికిఁ బ్రాణసఖుఁడు. కరస్థలి సోమనాథయ్య—ఈతఁడు పండితారాధ్యుల శిష్యుఁడు; శ్రీశైల త్రిపురాంతకవాస్తవ్యుఁడు. మల్లినాథుఁడు- రెంటాల మల్లినాథుఁడు—ఈతఁడు సీమాలంఘన (పొలమేరదాఁటరాదను నియమము) వ్రతముగలిగి శ్రీశైలముకుమారాచలమునకుఁ దూర్పుదెసను మెట్లుకట్టించి యక్కడనే యున్నవాఁడు. దోచమాంబ—ఈమె శివున కనుదినము నైదు కరవీరపుష్పములర్పించునట్లు వ్రతముపూని యందొక్కనాఁ డొక్క-పుష్పము తక్కువకాఁగాఁ దనకన్నిచ్చి శివునిచే మరలఁ బడసి కీర్తి గన్నదట! గోడగి త్రిపురారి—ఈయన మున్నయ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

దేవయోగికి శిష్యుఁడు; నారయకుఁ గుమారుఁడు; నీలకంఠునికి నన్న గారు; సోమనాథుని యనుభవసారకృతికిఁ బతి. గొబ్బూరి సంగనామాత్యుఁడు—ఈతఁడు మండెఁగ మాదిరాజు (బసవన తండ్రిగాఁడు) శిష్యుఁడు; గొబ్బూరి కధిపతి; బసవపురాణ కృతిశ్రోత. పాల్కురికి సూరనామాత్యుఁడు—ఈతఁడు వీరపోలేశ్వరునికి శిష్యుఁడు; పాల్కురికి సోమనాథునకు ముద్దుమఱఁది; పండితారాధ్యచరిత్ర కృతిశ్రోత.

సోమనాథుని కృతులు

పిడుపర్తి బసవన తన బసవపురాణమున సోమనాథుని కృతుల నిట్లు పేర్కొన్నాఁడు:

"సీ. బసవపురాణంబు, పండితారాధ్యుల, చరితంబు, ననుభవసారమును, జ
తుర్వేదసార సూక్తులు, సోమనాథభాష్యమ్ము, శ్రీరుద్రభాష్యమ్ము, బసవ
రగడ, గంగోత్పత్తిరగడ, శ్రీబసవాఢ్య, రగడయు, సద్గురురగడ, చెన్న
మల్లు సీసములు, నమస్కారగద్య, వృషాధిపశతకంబు, నక్షరాంక [గము
గద్యపద్యముల్, పంచప్రకారగద్య, యష్టకము, పంచకము, నుదాహరణయు
నాది యగుకృతుల్ భక్తహితార్థబుద్ధిఁ, జెప్పె నవిభక్తసభలలోఁ జెల్లుచుండు."

ఇందు బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరితము, అనుభవసారము, చతుర్వేదసారము, చెన్నమల్లు సీసములు, వృషాధిపశతకము, (ఒక) బసవోదాహరణము అనునవి తెలుగుకృతులు. సోమనాథభాష్యము (దీనికే బసవరాజీయ మని మాఱుపేరు), రుద్రభాష్యము, అష్టకము, పంచకము, నమస్కారగద్య, అక్షరాంకగద్య, పంచప్రకారగద్య, (ఒక) బసవోదాహరణము, సంస్కృతభాషలో నున్నవి. కడమవి కన్నడమున నున్నవి. వీనిలో రుద్రభాష్య మిప్పుడు గానరాకున్నది. "సోమనాథస్తవమని మఱియొకద్విపదస్తవము తెలుఁగుభాషలోనే యీ కవివరుని దొకటి గలదు." అని శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు వ్రాసిరి. అది వోరుఁగంటిలో ముదిగొండ శంకరారాధ్యులవారిచే బరిష్కృతమై ముద్రితమైన 'మోక్షోపాయ'మను పుస్తకమునఁగల సోమనాథస్తవమే యగునేని దానికిఁ గర్త పాల్కురికి సోమనాథుఁ డనుట నిరాధారము. దాని ముగింపిట్లున్నది:—

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

"భక్తులసంగంబు భక్తసద్గోష్ఠి-భక్తులపదసేవ పదపడి చేయ
కరుణ నొసంగవే కైలాసవాస-గురునాథ శ్రీపాలకురికి సోమేశ!"

తద్వచనము సోమనాథుని రచనమువలె లేదు. తమ్మయ్యగారు పేర్కొన్న సోమనాథస్తవ మింకొకటి కలదేమో! సోమనాథుని గ్రంథములన్నిఁ బరసపాశ నాది ప్రచారమునకుఁ దెచ్చినవాఁడు, తచ్ఛిష్యపరంపరలోనివాఁడు నగు పిడుపర్తి బసవన్న యాగ్రంథమును బేర్కొనలేదు.

కర్ణాటకమున సోమేశ్వరశతక మొకటి యీతనికృతిగాఁ జెప్పఁబడునది గలదు. దోషభూయిష్ఠమగు నాశతకము పాల్కురికి సోమనాథుని కృతిగా విశ్వ సింపఁజాలమని కర్ణాటవిద్వాంసు లనుచున్నారు. కర్ణాటకవిచరిత్రకారులును నా శతకము సోమనాథుని రచనమగుటనుగూర్చి సంశయించిరి. అష్టకములను,పంచక ములనుగూడఁ బరిగణించిన పిడుపర్తిబసవన యీశతకము సోమనాథుని రచనమే యగునేని పేర్కొనక విడువఁడు. "సోమేశ్వరా"యని సంబోధనము మకుటముగాఁ గల యీశతకము సోమనాథుని శిష్యపరంపరలోనివాఁ డితరుఁడు రచియించిన దయియుండవచ్చును. సోమనాథునిఁ బ్రస్తుతించునది అన్యవాదకోలాహల మని నామాంతరముగల సోమనాథలింగశతకము గలదు. అదికూడఁ గర్తృనామ రహి తమే. కొందఱు దానినిగూడ సోమనాథునికృతినిగాఁ దలంచిరి.* అదిపొరఁబాటు. మఱియుఁ గర్ణాటకవిచరిత్రమున నీతఁడు 'సహస్రగణనామములు', 'శీలసంపాద నము' అను కర్ణాటగ్రంథములనుగూడ రచియించినట్లు వ్రాయఁబడెను. పండితా రాధ్యచరిత్రలో సోమనాథుఁడు గణసహస్రనామస్తవముఁ జేర్చెను. కర్ణాటకవులు దానిని బేర్కొనుటనుబట్టి కర్ణాటకవిచరిత్రకారు లాగ్రంథము వేఱుగాఁ గర్ణా టమున రచితమైన ట్లూహించిరి. మఱియుఁ గన్నడకవిచరిత్ర మిట్లు చెప్పుచు న్నది: "భైరవేశ్వరకావ్యపుఁ గథాసూత్రరత్నాకరమునఁ నిట్లు గలదు. సోమ నాథుఁడు జ్యోతిర్మయ శాంభవీజ్ఞాన దీక్షాబోధలోని పరమరహస్యార్థమును సంగ య్య యను శరణునికి నూటయిరువది వచనములలో సంగ్రహించి యుపదేశిం చెను." దీని యాథార్థ్యము మన కెఱుఁగరాదు.

కృతులవివరణము

బసవపురాణము—ఇఁకముందు దీనిఁగూర్చి విపులముగా వివరణ ముండును.

* కర్ణాటకవిచరిత్ర, దానినిబట్టి కం. వీరేశలింగము పంతులుగారును.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పండితారాధ్యచరిత్రము—ఇందు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని చరిత్రము వర్ణితమయినది. ఇది బసవపురాణమునంటి ద్విపదకృతి. గ్రంథస్వరూపమునందును, కవితాగౌరవమునందును బసవపురాణముకంటె గొప్పది. బసవపురాణమునఁ జెప్పఁబడని శివభక్తులకథ లిందుఁగలవు. అందుఁ జెప్పఁబడనిది బసవేశ్వర చరిత్ర మిందుఁ గొంత గలదు. గురురాజకవి దీనిని సంస్కృతభాషలోనికిఁ బరివర్తించినాఁడు. అది కొంత ముద్రితమయినది. శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు దీనిని బద్యప్రబంధముగా రచియించినాఁడు. అది నేఁడు గానరాకున్నది.

చతుర్వేదసారము—ఇందు శివపారమ్యము ప్రతిపాదితమయినది. పండితారాధ్యచరిత్రమునను, సోమనాథభాష్యమునను జెప్పఁబడిన యుక్తులే, ఉదాహృతములయిన శ్రుతిస్మృతిపురాణాదులే యిందును సీసపద్యములలోఁ జక్కఁగాఁ బొందికగాఁ జెప్పఁబడినవి. నాలుగువందల సీసపద్యము లిందు గలవు. ప్రతిపద్యమును బసవసంబోధనముతో ముగియుచున్నది. పండితారాధ్యచరిత్రమున నీకృతి పేర్కొనఁబడినది.

అనుభవసారము—ఇది చిన్నపద్యకృతి; గురుభక్తిమహిమ, శివపూజావిధానము, భక్తలక్షణము, జంగమసేవ, ఇష్టలింగార్పణము, షట్స్థలవివరణము మొదలగు శైవధర్మము లిందుఁ దెలుపఁబడినవి.

చెన్నమల్లుసీసములు—ముప్పదిరెండు సీసపద్యములు. షట్స్థలవైభవ మిందుఁ బ్రశంసింపఁబడినది. 'చెన్నమల్లు' అను మకుటముతో నీసీసపద్యములు ముగియుచున్నవి.

వృషాధిపశతకము—"బసవా బసవా బసవా వృషాధిపా" అనుమకుటముతో నిందుఁ బ్రతిపద్యమును ముగియుచున్నది. ఈవృత్తశతకమున బసవపురాణకథాసారమెల్లఁగలదు. బసవేశ్వరప్రస్తుతి గలదు. పెక్కుపద్యములు శబ్దచిత్రముగలవి. సంస్కృత ద్రవిడ మణిప్రవాళ కర్ణాట మహారాష్ట్రభాషలపద్యములుగూడ నిందుఁ గలవు.

ఇవి ముద్రితములైన యాంధ్రగ్రంథములు.

బసవోదాహరణము, ఇది యముద్రితము—అది:

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

శ్రీగురులింగతత్పరుఁ డశేషజగన్నిధి శుద్ధతత్త్వసం
యోగసుఖప్రపూర్తి వృషభోత్తమమూర్తి యుదాత్తకీర్తి ది
వ్యాగమమార్గవర్తి బసవయ్య కృపాంబుధి మాకు భక్తిసం
భోగములం బ్రసాదసుఖభోగములం గరుణించుఁ గావుతన్.

కళిక: వెండియుఁ ద్రిభువన వినుతిసమేతుఁడు
మండిత సద్గుణ మహిమోపేతుఁడు
సురుచిరశివసమ సుఖసంధానుఁడు
పరమపరాపర భరితజ్ఞానుఁడు
విదితానందా న్వితమనస్కుఁడు
సదమలవిపులవి శాలయశస్కుఁడు.

అంతము:

నీవు దయాపయోనిధివి నిన్ను నుతించినఁ గల్గు భక్తి నీ
చే వరవీరశైవరతి చేకుఱు నీకయి యిత్తుఁ గబ్బముల్
నీవలనం గృతార్థత జనించును నీకు నమస్కరింతు నా
భావమునందునుండి ననుఁబాయకుమీ బసవయ్య, వేఁడెదన్.

ఇఁక సంస్కృతగ్రంథములు:

సోమనాథభాష్యము—దీనికే 'బసవరాజీయ' మని నామాంతరము. ఇది యిర్వదియైదు ప్రకరణములు గలది. శైవసంప్రదాయము లిందు వివరింపఁబడినవి. ఇందు గాయత్రీమంత్రము శివపరమని నిరూపింపఁబడినది. లింగార్చనా ప్రాధాన్యము చెప్పఁబడినది. వైదికాచారగర్హణము గానరాదు సరిగదా దానిప్రాధాన్యముగూడ నిందుఁ బ్రతిపాదితమయినది. శ్రుతిస్మృతిపురాణాగమాదులనుండి పెక్కుశ్లోకము లిం దుద్ధృతములయినవి. హరదత్తాచార్యుల చతుర్వేదతాత్పర్యసంగ్రహమునుండి యిందుఁ బెక్కుశ్లోకము లుదాహృతము లయినవి.

'రుద్రభాష్యము—యజుర్వేదమందలి రుద్రాధ్యాయమున కిది భాష్యమై యుండును. నేఁ డిది గానరాకున్నది.

ఇవి ముద్రితములు.

ఈ క్రిందిగ్రంథము లముద్రితములు.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బసవోదాహరణము—ఇది బసవేశ్వరస్తుతిరూపమయినది. సరళమయిన రచనతో హృద్యముగ నున్నది.

ఆది:

అపిచ పురాతననూతనశివగణపాదోదకపరిలసదభిషేకః;

కుపితవిపల్లవపల్లవజంగమ లింగసమర్చననిచితవివేకః.

అంతము:

య స్సంగీతనిధి, ర్యమాహు రభవం, యే నార్చితం సూనృతం,
యస్మై స్వస్తి, యత స్తదీయ ముదభూ, ద్యద్వీరశైవవ్రతమ్;
యస్యాపాంగసహోదరీచ కరుణా, యస్మిన్ మహత్త్వాదికం
స త్వం త్రీణి జగంతి పాహి బసవామాత్యేశచూడామణే!

నమస్కారగద్యము—ఆది:

శ్రీకంఠోద్భవవేదచోదితలసద్వీరవ్రతప్రక్రియా
చారాదేశకదేశికాయ భువనస్తుత్యాయ సత్యాయచ;

*   *   *   *   *   *

సాక్షాచ్ఛ్రీవృషభాధిపాంశబసవాధీశాయ తస్మై నమః
అపిచ శ్రీప్రమథేంద్రాయ నమో
వ్యపగత..................

అంతము:

మఘువత్ప్రణుతపదాబ్జాతాయ దాతాయ
విఘునత్రితయసుఖోద్ధరణాయ శరణాయ;
కుసుమశరరిపుభక్తవృషభాయ వృషభాయ
బసవాయ తే నమస్తే నమస్తే నమః.

సరసనమస్కృతి గద్యం వరపదమణిఖచితవాక్సువర్ణాభమ్;
అష్టోత్తర శతకుసుమం రచితం పాల్కురికి సోమనాథేన.

పంచప్రకార గద్యము—ఆది:—

స్వస్తి శ్రీప్రమథాన్వయోత్తమ శిలాదశ్రీమునీంద్రాత్మజ
శ్రీకంఠ ప్రతిబింబమూర్తి యనఘ శ్రీనందినాథప్రభో;
తస్యాంశోద్భవ దండనాథబసవ శ్రీనామధేయప్రభో
త్వత్కారుణ్యతరంగితం ఘుయి సదా సంతుష్యతా మీక్షణస్,

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

జయజయ బసవ శ్రీమన్మహావృషభేంద్రాపరావతార నిసహాచిత వీర మాహేశ్వరాచారసార ప్రమథగణాలంకార జగత్త్రయాధార దేవా! బసవా!

అంతము:

జయశివరంజన, జయభవభంజన, జయకరుణాకర, జయసురభీకర, జయగత దూషణ, జయబుధభాషణ, జయగుణరాజిత, జయగణపూజిత, జయజయ శ్రీ బసవదండనాథ నమస్తే.

అక్షరాంకగద్యము—ఆది:

అపిచశివశృంగార, ఆదిపథవిస్తార, ఇహాపరసుఖాధార, ఈషణాత్రయదూర, ఉద్ధతగుణోపేత, ఊర్ధ్వరేతోజాత......

అంతము:

శమితవిషయోద్రిక్త, షడ్వర్గనిర్ముక్త, సహజజంగమభక్త, హరగణహిత చ్ఛత్ర, ళలితకీర్తికళత్ర, క్షరవిముఖనిజగాత్ర, అక్షరస్తుతిపాత్ర, శివకరజబసవ దండనాథ నమస్తే.

శ్లో. అకారాదిక్షకారాంత మకరోదక్ష మాలికామ్;
ప్రసాదీ సోమనాథార్యో బసవస్య కృపానిధేః.
అక్షరాంకశ్లోకములును గలవు.

అష్టోత్తర శతనామగద్యము—ఆది:

శ్రీమద్గురు బసవేశ నమస్తే, సామయభవనిర్నామ నమస్తే,

అంతము:

ఆద్య నమస్తే, వేద్య నమస్తే, తత్త్వ నమస్తే, చిత్త్వ నమస్తే,
భావ నమస్తే, భావి నమస్తే, సద్గురుబసవస్వామిన్ నమస్తే.

వృషభాష్టకము—ఆది:

శ్లో. పక్షీంద్రవాహసతపోబలసాధనీయ
సర్వేశ్వరోల్లసిత వాహనలాల్యమాన!
కాపాలిరూప సముపేత పునీతదృష్టే
శ్రీ వజ్రశృంగ వృషభాధిపతే నమస్తే!

అంతము:

శ్లో. పాల్కుర్కిసోమరచితం వృషభాష్టకం యః
స్తోత్రం శృణోతి పఠతే హరినిశ్చితార్థమ్;

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

సోఽథాశుయాతి వృషభాధిపతేః ప్రసాదా
ల్లబ్ధాద్ విశుద్ధపదభక్తిఫలా దభీష్టమ్.

పంచరత్నములు—ఆది:

శ్లో. ప్రియతమశివభక్తా బిందునాదానురక్తా
మయి భవ శివయుక్తా హారహీరప్రభాక్తా;
నియమితసకలాంగా నీలకంఠప్రసంగా
నయతు బసవలింగాధీనభక్తిక్రియాంగా.

అంతము:

శ్లో. శ్రీమతే వృషభేంద్రాయ సోమనాథేన ధీమతా,
పంచరత్నం కృతం స్తోత్రం జ్ఞానవైరాగ్యభక్తిదమ్.

బసవాష్టకము—ఆది:

శ్లో. జయజయ బసవాంశా సత్యసద్భక్తివాసా
జయజయ శివగోత్రా సత్ప్రసాదైకపాత్రా;
జయజయ భవదూరా శాశ్వతైకాంగవీరా
జయజయ బసవాఖ్యా సంవిదాశ్చర్యసౌఖ్యా.

అంతము:

శ్లో. బసవాష్టక మిదంపుణ్యం సర్వపాపప్రణాశనమ్;
యః పఠే చ్ఛృణుయా ద్వాపి శివలోకే మహీయతే.

కడమ కన్నడ రగడల కాద్యంతములు చూపకుండెదను.

సోమనాథుని పేరంగలకృతులు

పిడుపర్తిబసవన పద్యబసవపురాణమును సోమనాథుని పేర నంకితముచేసినాఁడు. దానిఁగూర్చి యింతకుముందుఁ గొంతప్రస్తావము జరగెను. అన్యవాదకోలాహలమని పేరుగల సోమనాథలింగశతక మీతని పేరనే కలదు. అందు సోమనాథస్తుతియును,శివపారమ్యప్రతిపాదనమును,మతాంతరగర్హణమును గలవు. అది కర్ణాటకమునను గలదట. వీరశైవకవులెల్లరు సోమనాథుని స్తుతించిరి. కావునఁ నందుఁ బలు కర్ణాటకభాషలో వీరశైవకవికృతులు పెక్కులు గలవు. వీరశైవు లీతని మతప్రవర్తకులలోఁ బ్రస్తుతిం పురుకవు లీతనిఁ బ్రస్తుతించిరి.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

తుడు. ఈతఁడు భృంగీశునియవతారమని వారినమ్మకము. ఈతఁడు బసవేశ్వరునియుఁ బండితారాధ్యునియుఁ జరిత్రముల రచించినట్లే యీతనిచరిత్రమును బాల్కురికి సోమనాథపురాణ మనుపేరఁ గర్ణాట భాషలో విరక్తతోంటదార్యుఁ డనుకవి రచియించినాఁడు. ఆతఁడు క్రీ. ౧౧౯౦ ప్రాంతములవాఁడు.

పాల్కురికి సోమేశ్వర పురాణము—ఇందు సోమనాథునిచరిత్రమును బ్రధానముగాఁ జేసికొని సోమనాథుని సమకాలమువా రగు రెంటాల మల్లినాథుఁడు, పాల్కురికి సూరామాత్యుఁడు మొదలగువారియు, నింకను బ్రాచీనులగు మఱిపెక్కురయుఁ జరిత్రములను, శివలీలలను గ్రంథకర్త వర్ణించినాఁడు. సోమనాథచరిత్ర మిం దల్పముగానే కానవచ్చును. ఉన్నదానిసార మిది:

“సోమనాథుఁడు వేమనారాధ్యవంశమువాఁడు; పాల్కురికి గ్రామవాస్తవ్యుఁడు; గురులింగార్యునకు మంగళాంబకుఁ బుత్త్రుఁడు (ఈతఁడుదీక్షావంశమునఁ దలిదండ్రులపేళ్లు చెప్పినాఁడు.) ఓరుఁగంటిప్రతాపరుద్రునిచే నారాధితుఁ డయినాఁడు.(పిడువర్తిబసవన చెప్పినకథ నెల్ల నీతఁడును జెప్పినాఁడు). అప్పుడు చక్రపాణి రంగనాథుఁడను వైష్ణవునితో సోమనాథునకు మతవిషయమునఁ దగవు వాటిల్లెను. అశైవుని దర్శింపఁడుగాన సోమనాథుఁడు తెరచాటుననుండి వాదము చేయ నంగీకరించెను. కాని యావైష్ణవుని జయించుటకు సోమనాథునిపుత్త్రుఁడగు చతుర్ముఖబసవేశ్వరుఁడే తలపడెను. వా రిర్వురకును గొప్పవాదము జరగెను. రంగనాథుఁ డోడిపోయెను; పరాజయదుఃఖముతో నారంగనాథుఁడు శ్రీశైలమార్గముననే తిరిగిపోయెను. శ్రీశైలమల్లికార్జునునిఁ జూడక ద్వేషబుద్ధితోడనే యరిగెను. ఆశివద్వేషముచే నాతనికిఁ గన్నులు గ్రుడ్డివయ్యెను. అహోబలమున కరిగి యాతఁడు నరసింహస్వామిని బ్రార్థించెను. ఆస్వామివలన స్వప్నమున శివాధిక్యబోధమును బడసి లజ్జితుఁడై తిరిగి శ్రీశైలమునకు వచ్చి మల్లికార్జునుఁ బ్రార్థించెను. ఒక్కకన్ను వచ్చెను. పరమానందభరితుఁడై శ్రీశైలమల్లికార్జునుని బహువిధములఁ బ్రస్తుతించెను. పదపడి పాలుకురికికి వచ్చి సోమనాథుని దర్శించి యపచారము క్షమింపఁ బ్రార్థించెను. సోమనాథుఁ డనుగ్రహించెను. రెండవకన్నును వచ్చెను. రంగనాథుఁడు శైవదీక్షనొసఁగుమని సోమనాథునిఁ బ్రార్థించెను. పుత్త్రుఁడగు చతుర్ముఖ బసవేశ్వరుని చేత సోమనాథుఁ డాతని శివదీక్షితుని జేయించెను. రంగనాథుఁ డప్పుడు వీరభద్ర

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

విజయ శరభచరిత్రాదులను రచియించి గురుపాదముల కర్పించెను. తరువాత సోమనాథుఁడు కర్ణాటదేశమునఁ గలికె మను నగ్రహారమునకుఁ బోయి సమాధి స్థుఁడై లింగైక్య మందెను.

ఇందుఁ బ్రధానము, నపూర్వముగాఁ గానవచ్చునది చక్రపాణిరంగనాథుని విషయము.

ఈపాల్కురికి సోమనాథపురాణమే కాక కర్ణాటకృతి యగు గురురాజ చరిత్రముగూడ నీచక్రపాణిరంగనాథునిచరిత్రమును జెప్పుచున్నది. ఈ తోంటె దార్యకవి చెప్పినట్టే యాగురురాజచరిత్రకర్త సిద్ధనంజేశకవియు రంగనాథుని గొప్పతనమును జెప్పినాఁడు. 'వీరభద్రవిజయము' 'శరభలీల'యనుగ్రంథములనే కాక యాతఁడు శ్రీగిరినాథవిక్రమ మని యేనూఱు సీసపద్యముల తెలుఁగు గ్రంథ మునుగూడ రచించెనట! దానినే సంస్కృతమునఁ గూడ రచించెనట! ఆకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:

శ్రీశైలభర్తకును సీసంబులేనూఱు
లేసప్పపద్యంగ ళెంటుసావిరగళుం
భాసురద దండకం సాహస్ర తారావళియు నాల్కు లయగ్రాహియు
ఆశతకకవృత్తగళు దోధకం సావిరవు
భాసురదతోటకం నూఱు రగళెగ ళేడు
భాషిసిద మత్తకోకిల మూఱు సాసిరం గీతియం తొంబనూఱు.
సరసమంజెర వెంటు కందంగ ళైనూఱు
విరచిసిదకృతియు మూవత్తాఱు గద్యగళు
నిరువ మూవత్తాఱు వుభయశతకం వొప్ప మిగిలు సర్వేశనిమగె.

ఈతని తెలుఁగుకృతియగు శ్రీగిరినాథవిక్రమముగాని, తక్కిన కర్ణాట కృతులుగాని నేఁడు గానరాకున్నవి. కాని యాతనికృతియే యనఁదగినదిగా 'నయ నరగడ'యని నామాంతరముగలది 'శివభక్తిదీపిక'యనుకృతి కలదు. పరిశీలింపఁగా నాకృతి సోమనాథపురాణ గురురాజచరిత్రములు చెప్పినకథనే నిరూపించునదిగాఁ గానవచ్చినది. ఆకృతిలోని పట్టులను గొన్నింటిని జూపుచున్నాఁడను. అదికొన్ని వందలచరణములుగల రగడ.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

౯. శ్రీపార్వతీశుఁ జూడక
పాపాత్ముఁడ నగుచుఁబోవఁ బథమునఁ జతసుల్
దీపించు దృష్టి దొలఁగిన
శ్రీపతి నడుగంగఁ జెప్పె శివుఁ గర్తనుగాఁ.

రగడ: శ్రీశైలవల్లభుని శిఖరంబుఁ బొడగంటి
కాశీపురాధీశు గౌరీశుఁ బొడగంటి
మహిమోప్ప శ్రీశైలమహిమ నేఁ బొడగంటి,
బహువేద శాస్త్రముల్ ప్రణుతి సేయుటఁగంటి
భూలోకకైలాస పురమనఁగఁ గనుఁగొంటి
ఫాలాక్షుఁ డిచ్చోటఁ బాయకుండుటఁగంటి
ధృతిఁ దూర్పుమొగసాలఁ ద్రిపురాంతకముఁ గంటి

* * *

పర్వతలింగంబుఁ బ్రాణేశుఁ డని కంటి
పర్వతేశ్వరుహృదయ పద్మనిలయునిఁ గంటి

* * *

భక్తు లప్రతిహత ప్రతిభమతులని కంటి
భక్తులకుఁ బ్రత్యర్థిపరులు లేరనికంటి
భక్తు లాపదలచేఁ బట్టుపడరని కంటి

* * *

శివభక్తిదూషకులు చిరపాపులని కంటి
శివభక్తిదూషకులు చెడిపోదురని కంటి

* * *

త్రిభువనము భక్తులకుఁ దృణకణంబని కంటి
సభలందు భక్తులకు జయవాదమని కంటి

---

* * *

గౌరీశుఁడే సర్వకర్తగాఁ బొడగంటి
కారుణ్యమున శివుఁడు గనిపించెనని కంటి

* * *

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బహుపాపములు నన్నుఁ బట్టువిడుచుట గంటి
నయముగాఁ నయనములు నాకీయఁ బొడగంటి
భయభక్తులను భర్గుపాదములు పొడగంటి
నిది పుణ్యమని కంటి నిది గణ్యమని కంటి
నిది యోగమని కంటి నిది భోగమని కంటి
నిది ధర్మమని కంటి నిది మర్మమని కంటి
నిది నిత్యమని కంటి నిది సత్యమని కంటి
నింక శ్రీగిరిఁ జేర నేఁ గందునని కంటి
శంకరుని కృపవడయు సమయ మిదియని కంటి
నింక నాయెత్తు కృతు లిత్తునని పొడగంటి
నింకఁ గృతిసెప్ప నాకేమి భరమనికంటి
వడిఁ గృతుల్ నాయెత్తు వచ్చునని పొడగంటి
తనర శ్రీరంగకవి చాతయని పొడగంటి
భువిలోపలఁ బ్రసిద్ధపుణ్యుఁడని పొడగంటి."

*　　　*　　　*

సోమనాథపురాణ గురురాజచరిత్రములందు రంగనాథుఁడని పేరుండఁగా నీ రగడలో 'శ్రీరంగకవి' యని పేరున్నది. రెండు నొక్కనిపేళ్లే కావచ్చును; ఇది వైష్ణవము వీడినతర్వాతిపేరు గావచ్చును. మల్లికార్జునస్వామిని దర్శింపక పోవుటచేఁ గనులుపోవుట, అట్లు పోవుటకుఁ గారణ మడుగఁగా శ్రీపతి (అహోబలనృసింహుఁడు) శివుఁడే కర్తయని తెలుపుట కృత్యాదిపద్యమునఁ గలదు. సభలందు భక్తులు జయించుట, శివానుగ్రహమునఁ బోయినకన్నులు మరలవచ్చుట రగడలోఁగలదు.

మఱికొన్ని గాథలు

మఱియు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలోని స్థానికచరిత్రములందును గర్ణాట కవిచరిత్రమునను గూడ నీక్రిందివిషయములు గలవు:

సోమనాథుఁ డోరుఁగంటిలో నుండఁగాఁ బెరుగుకురికిశాస్త్రి, నేతికురికి శాస్త్రియని యిర్వు రాతనితో వివదించిరట; పాలకురికిలోనుండి వచ్చినవారే

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గదా పెరుగుకురికి నేతికురికి శాస్త్రులని యవహేళనముచేసి సోమనాథుఁడు వారిని జయించెనట!

గణపుర ప్రభువయిన జగదేకమల్లునిచే సోమనాథుఁడు లింగముద్రతోఁ గొంతభూమిని బడసెనట.

సోమనాథుని నిష్ఠలు, నియమములు

ఈతఁడు చతుష్షష్టిశీలసంపన్నుఁ డని పలువురు చెప్పిరి. చతుష్షష్టిశీలముల వివరణమున కిది చోటుగాదు. 'భవిజన దర్శన స్పర్శ నాలాప వివిధ దానాదాన విషయదూరగుఁడ'నని యీతఁడు చెప్పుకొన్నాఁడు. శైవేతరుల (భవుల) మొగములఁ జూడమని శైవులును, వైష్ణవేతరుల మొగములఁ జూడమని వైష్ణవులును వ్రతములు పూనుట గలదు! అట్టివారు నేఁడు నున్నారు!

సోమనాథుని వైదుష్యము

సోమనాథునిపాండిత్యవిశేషము చతుర్వేదసారమునను, పండితారాధ్యచరిత్రమునను, బసవరాజీయము (సోమనాథభాష్యము) నను గానవగును. వేదములనుండి, పురాణములనుండి శివపారమ్యప్రతిపాదకము లయినవాక్యముల నీతఁడు హెచ్చుగాఁ జూపినాఁడు. వేదములు, వేదభాష్యములు (కొన్నిచోట్ల వేదభాష్యముల ప్రతీకముల నిచ్చినాఁడు. ఆభాష్యము లెవ్వరివో? విద్యారణ్యభాష్య మప్పటికి పుట్టలేదుగదా!), పూర్వోత్తరమీమాంసలు పురాణములు మొదలుగా మతాచారవిధులకు సంబంధించిన సంస్కృతగ్రంథములనెల్ల నీతఁడు శోధించినాఁడు. శైవమతవ్యాపకులలో నాంధ్రులలో మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు, నీతఁడు గొప్పవిద్వాంసులు. ఇతరమతఖండనాదులపట్టులందు మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు శివతత్త్వసారమునఁ జెప్పినయుక్తులనే యీతఁడు వివరించి తనపండితారాధ్యచరిత్రమునఁ జేర్చినాఁడు. బసవేశ్వరుఁడు పరమశైవుఁడై శివభక్తిరసామృతసింధువున నోలలాడిన భక్తాగ్రణియు, గేయకవితావిశారదుఁడును నగును గాని యీ యిర్వురంత గొప్పవిద్వాంసుఁడు గాఁడేమో!

పాండిత్య మిట్లుండఁగా నీతఁడు సంస్కృతాంధ్రకర్ణాటద్రవిడమాహారాష్ట్రభాషలలోఁ గవితఁ జెప్పనేర్చినవాఁడు. సంస్కృతాంధ్రకర్ణాటభాషలలో

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

నీతఁడు రచించిన గ్రంథములే కలవు. కాని యీతనిసంస్కృతకవిత యంతరసవంత మయినది గాదు. సంస్కృతవచనరచనయు నంత మేలయినదిగాదు. ఆంధ్ర దేశమునను, ఆంధ్ర వాఙ్మయముననుగడించిన గౌరవమునకంటె సోమనాథుఁడుకర్ణాట దేశముననుం, గర్ణాటవాఙ్మయముననుహెచ్చుగౌరవముగడించెను. కాని యాతని కర్ణాటరచనములు నంతగొప్పవిగావు. బసవపురాణపండితారాధ్య చరిత్రలలోఁ బ్రస్తుతులయిన పలువురు భక్తులచరిత్రములు ద్రవిడ మహారాష్ట్ర దేశములందుఁ బ్రఖ్యాతము లయినవి. ఆభాషలలో నాతనికిఁ బరిచితి లేకున్నచో నాయాచరిత్రముల నాతఁడు సంధానింపఁజాలక పోవును. బసవపురాణమున నొకచోట ప్రౌఢమయిన ద్రావిడకృతినే ప్రపంచించినాఁడు. ఈతని యాంధ్రకవితానైపుణ్యము, ఆంధ్రభాషావైశారద్యము, గ్రంథవిమర్శనప్రకరణమునఁ బ్రస్తుతింతును. ఈతనికిఁ 'దక్షవిద్యాకలాపకవితాసార' 'అన్యవాదకోలాహల' 'ప్రత్యక్షభృంగీశావతార, బిరుదములు గలవని కర్ణాటకవి చరిత్రకారులు వ్రాసిరి. ఆంధ్ర గ్రంథములందు బిరుదములు గానరావు. కాని పద్యబసవపురాణమం దీతఁడు 'జైనమస్తకవిన్యస్త శాతశూలకలితభుజలతలగుండు గండబిరుదశోభితుఁ' డని ప్రశంసింపఁబడినాఁడు.

బసవపురాణము

ఈగ్రంథము ప్రధానముగా బసవేశ్వరుని జీవిత చరిత్రమును జెప్పుచున్నది. బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్యమందినపిదప నల్పకాలమునకే (ముప్పదియేండ్లకే) రచితమగుటచే నిది తచ్చరిత్రమును దెలుపు సాధనములలో ముఖ్యమయిన దనవచ్చును. బసవేశ్వరుని చరిత్రమును దెలుపునవి, తజ్జీవితకాలముననే వెలసినవి, శాసనములు మొదలగుసాధనము లింతకంటె బలవంతము లింతవఱకుఁ గానరా లేదు.

ప్రధానముగా నిందు బసవేశ్వరచరిత్రమే వర్ణితమయినను, అనుప్రసక్తములుగా నుపాఖ్యానములుగా నింకను బలువురు భక్తులచరిత్రములు వర్ణితములయినవి. సోమనాథుఁ డేతద్గ్రంథరచనమునకుఁ గథావస్తుసామగ్రిని గథాకోవిదులగు వృద్ధులవలన నుండియుఁ, బ్రాచీనులగు భక్తులును, బసవేశ్వరుఁడును, జెప్పినపాటలు పదములు మొదలగు గేయరచనములవలననుండియు గ్రహించినట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ఆతతబసవపురాతనభక్త-గీతార్థసమితియే మాతృక గాఁగఁ
బూరితంబై యొప్ప పూసలలోన-దారంబు క్రియఁ బురాతనభక్తవితతి
చరితలలోపల సంధిల్లబసవ-చరిత మేవర్ణింతు సత్కృతి యనఁగ
*　　*　　*　　*　　*　　*　　*
ప్రస్తుతింపంగ సద్భక్తివిస్ఫురణఁ-బ్రస్తుతికెక్కినబసవని చరితఁ
జెప్పితి భక్తులచే విన్నమాడ్కిఁ-దప్పకుండఁగను యథాశక్తిఁ జేసి."

బసవపురాణను సోమనాథోపజ్ఞమేయగుటను బయిద్విపదలు స్పష్టపఱుచుచున్నవి. కాని యీసోమనాథుఁడే పండితారాధ్యచరిత్రమున రెండుచోట్ల నిట్లు చెప్పినాఁడు:—

బసవన్నగీతముల్ వచరించువారు-బసవపురాణ మొప్పఁ జదువువారు
*　　*　　*　　*　　*　　*　　*
అరుదగు దాసయ్యయఱువత్తుమువుర-చరితంబులను శ్రీబసవపురాణంబు
నేలలువెట్టంగ నింపుసొంపారు - శైలిమైఁగ్రాలుచుఁ జదివెడువారు
చాతుర్య మెసఁగ బసవదండనాథు-గీతంబు లాదిగా గీతాఢ్యులయిన
సకలపురాతన చారుగీతములు-ప్రకటించి ప్రకటించి పాడెడువారు.
పండితారాధ్యచరిత్రము.

ఈ ద్విపదలు పండితారాధ్యులవారు శివరాత్రిమహోత్సవమును శ్రీశైలమున జరప నేఁగినప్పుడు శ్రీశైల మధిరోహించు భక్తులచేష్టల వర్ణించుపట్టున నున్నవి. వీనినిబట్టి చూడఁగా బసవపురాణ మాకాలమునకే యున్నట్టుగా నేర్పడును. సోమనాథుఁడు, శైవగ్రంథసంచయమునఁ దనబసవపురాణము పేరుగూడఁ జేర్చుకొనుట నభిలషించియుఁ దనబసవపురాణరచనానంతర మది శ్రీశైలమధిరోహించు భక్తులచేఁ బఠింపఁబడుచుండుట నభిమానించియుఁ గాలదోషము గలుగుటను బాటింపక యట్లు చెప్పియుండవచ్చును. అంతేకాని వాస్తవముగా నాకాలమునకు బసవపురాణము పుట్టలేదు.

బసవపురాణమున బసవేశ్వరచరిత్రముగాక మఱి మహారాష్ట్రులు, ఆంధ్రులు, కర్ణాటకులు, ద్రవిడులు నగుభక్తులచరిత్రములుగూడఁ బెక్కులు వర్ణితములయినవి. ఆంధ్రకర్ణాటమహారాష్ట్రదేశభక్తులలోఁ బ్రాయికముగాఁ బలువురు బసవేశ్వరుని సమకాలమువారగుదురు. కావున వారికథలు బసవేశ్వరుని

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

కథవలెనే వృద్ధశైవులు చెప్పుటచేతను, కొన్నిగొన్ని గేయములలో (బసవేశ్వర ప్రభృతులు రచించినవి.) ప్రస్తుతము లగుటచేతను దెలిసికొని పెంపొందించి వర్ణించియుండును. కాని ద్రమిళభక్తులకథలు కొన్ని మిక్కిలి ప్రాచీనము లగుట చేతను, ద్రవిడభాషలో నాకథలు గ్రంథరూపమున రచితములయి యుండుట చేతను, హెచ్చుగా నాకథలే బసవపురాణమున వర్ణితములయియుండుటచేతను, అందును నట్టిద్రవిడభక్తులచరిత్రములను దెలుపునదియు, మిక్కిలి ప్రాచీనమైన దియునగు 'తిరుత్తొండర్‌తొగైు' అనుగ్రంథము బసవపురాణమునఁ గొంత ప్రపంచితమైయుండుటచేతను సోమనాథుఁ డాకథల నేదేని ద్రమిడగ్రంథముననుండి గ్రహించి తెలిఁగించెనేమోయని సందేహింపఁ దగును. బసవపురాణమున వర్ణితములగు ద్రవిడభక్తులచరిత్రములనే వర్ణించు ద్రవిడగ్రంథములలో 'పెరియ పురాణ'మను గ్రంథము మిక్కిలి ప్రఖ్యాతమయినది. శివభక్తులకథల కది నిధానము. ఆ గ్రంథమునకు ద్రవిడభాషలో గొప్ప గౌరవము గలదు. అది 'శేక్కిళ్లార్' అను శివకవిచే రచితమయినది. ఆతఁడు సోమనాథుని కంటె నించుకపూర్వుఁడు. అనపాయుఁడను కులోత్తుంగచోడుని యానతిచే నదిర చితమయ్యెనని యందుఁ గలదట! రెండవకులోత్తుంగచోడునకే యనపాయుఁడని పేరుగలదు గావునను, ఆతఁడు క్రీ. 1145 నాఁటివాఁడుగావునను దత్కృతమయిన పెరియపురాణముననుండి సోమనాథుఁడు కథల గ్రహించియుండఁగూడును. కాని చదివిచూడఁగాఁ నాపురాణమునఁ జెప్పఁబడిన కథారీతులకును, బసవపురాణమునఁ జెప్పఁబడిన కథారీతులకును సంబంధ మంతగాఁ గానరాకున్నది. స్థూల దృష్టినే సోమనాథుఁడు వానిని గ్రహించియుండవచ్చును.

మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని శివతత్త్వసారమున సూత్రప్రాయముగాఁ గొందఱు శివభక్తులకథలు చెప్పఁబడినవి. సోమనాథుఁ డాకథలనెల్ల నిందు వివరించినాఁడు. ఇందుఁ దిన్నగా వివరింపకున్న వానిఁ గొన్నింటిని బండితారాధ్య చరిత్రమునఁ జెప్పినాఁడు. బసవ పండితారాధ్య చరిత్రములను రచించు ఫలమునఁ బ్రాక్తనభక్తులచరిత్రముల వర్ణించి తనవాక్కును బవిత్రపఱుచుకొందు నని యాతఁడే చెప్పుకొన్నాఁడు. బసవపురాణ రచనమున కించుక ముందుగాఁ (క్రీ. 1165) హరీశ్వరుఁడను కవిచేఁ గర్ణాటకమున 'శివగణదరగళె' యను గ్రంథము రచితమయినది. అందును శివభక్తుల చరిత్రములే వర్ణితము లయినవి.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

అదికూడ నీతని గ్రంథరచనమునకుఁ దోడ్పడియుండవచ్చును. మఱియు సంస్కృతమున శివభక్తుల (అఱువదిమూవురి) చరిత్రములఁ జెప్పు గ్రంథములు గలవు. అవి సోమనాథునికిఁ దర్వాతివి కానిచో వానిని గూడ నీతఁడు చూచి యుండ వచ్చును.

బసవపురాణ గౌరవము: దాని పరివర్తనములు

సోమనాథోపజ్ఞముగా వెలసినదైనను బసవపురాణము శైవులలో మత గ్రంథముగా బహుప్రఖ్యాతిని బడసెను. ఆంధ్రదేశముకంటెఁ గర్ణాటదేశమున దీనికి గౌరవము మిక్కిలి యెక్కువ. బసవేశ్వరుఁడు పెంపొందించిన వీరశైవము (దీనిస్వరూపము ముందు తెలియును.) హెచ్చుగాఁ గర్ణాటదేశమునఁ బెంపొందెను గాన తచ్చరిత్రమునకుఁగూడ నక్కడ గౌరవమెక్కువ. తనఘనకృతులు తెనుఁగుననే వెలయించినవాఁ డయినను, సోమనాథుఁడుగూడఁ గర్ణాటదేశముననే హెచ్చుగా గౌరవముఁ బడసెను. ఆంధ్రదేశమునఁగూడ నారాధ్యబ్రాహ్మణుల కంటె వీరశైవులగు జంగములు లింగబలిజెలు మొదలగువారు దీనిని మిక్కిలి గౌరవముతో నారాధింతురు. శుభాశుభసమయములం దీగ్రంథమును వారు పారాయణము చేయుచుందురు. ఇందలి యుపాఖ్యానము లనేకప్రబంధములుగా నితరకవులచే రచితములగుటే కాక యీగ్రంథమే యనేకకవులచే ననేకవిధరచనలతో ననేకభాషలలోనికిఁ బరివర్తితమయినది. కర్ణాటకమున భీమకవి దీనిని షట్పదివృత్తములలో ముక్కకుముక్కగాఁ బరివర్తించెను. రాఘవాంకకవి 'వృషభేంద్రవిజయ' మనుపేర వృత్తములలో రచియించెను. ఇంకను గన్నడమునఁ బెక్కుగ్రంథములు గలవు. సోమనాథుని తెలుఁగుకృతిని, భీమన కర్ణాటకృతిని ననుసరించి యరవమున నొకకవి బసవపురాణమును బద్యకృతిగా రచియించెను.

తెలుఁగునఁ బిడుపర్తి బసవన పద్యకృతిగాక యింకను బెక్కులు బసవపురాణములు గలవు. బెజవాడవాస్తవ్యుఁడు, శ్రీపతి పండితారాధ్య సింహాసనారూఢుఁడు నగు మహాదేవారాధ్యుఁ డొక బసవపురాణమును, బద్య కృతిని రచియించెను. మఱియు నాపస్తంబసూత్రుఁడు, హారితసగోత్రుఁడు నగు తుమ్మలపల్లి నాగభూషణకవి వేఱొక బసవపురాణమును బద్యకృతినే రచియించెను. ద్విపదలుగా, యక్షగానములుగా బసవపురాణమును రచియించినవా రింకను బెక్కురు గలరు. బసవపురాణము సంస్కృతమునకుఁ గూడఁ బరివర్తిత

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మైనది. కాని యాసంస్కృత గ్రంథమునుజూచి పలువు రధి మిక్కిలి ప్రాచీన మై దనియు,దానిఁబట్టియే భాషాగ్రంథములు పుట్టెననియు, నది వ్యాసప్రణీతమనియు భ్రమింతురు. ఆగ్రంథమం దట్లే కలదు. గద్య మిట్లున్నది:

"ఇతిశ్రీ బాదరాయణమహర్షి ప్రణీతే శ్రీబసవేశ్వర పురాణే స్వరూప గ్రంథే పరమరహస్యే స్కందాగస్త్య సంవాదే త్రిచత్వారిం శో౽ధ్యాయః."

ఇది ప్రాచీనమయినదిగాని వ్యాసప్రణీతముగాని కాదనియుఁ గృష్ణామండలమందలి యేలూరిలోఁ గాపురమున్నవారు కందుకూరినారు దీనిని తెనుఁగు బసవ పురాణమునుబట్టి సంస్కృతమునకుఁ బరివర్తింపఁజేసిరనియు దానిలోని ద్విచత్వారింశాధ్యాయమందలి కథనుబట్టి మనము గ్రహింపవచ్చును. అం దిట్లున్నది:—

"కృష్ణాగోదావరీనదుల నడిమిదేశమున హేలాపుర (ఇది యేలూరికిటీవలి వారు పెట్టినపేరు) మని నగరముగలదు. ఆనగరమున 'పేరలింగ'మని నీతిశాస్త్ర విశారదుఁ డొకఁడు పుట్టఁగలఁడు. ఆతఁడు లింగధారి; శివార్చనపరుఁడు. ఆయన భార్య వీరమ్మ. వారికి అమృతలింగమని కుమారుఁడు పుట్టును. ఆతఁడు శ్రీశైలమందు మల్లికార్జునదేవునిఁగూర్చి తప మాచరించును. మల్లికార్జునస్వామి ప్రత్యక్షమై నీకుఁ బుత్త్రుఁడనుగాఁ బుట్టుదునని వరమిచ్చును. అట్లే పుట్టును. ఆతనిపేరు మల్లికార్జునుఁడే. ఆతఁడు మహాప్రాజ్ఞుఁడు; లింగార్చన వ్రతుఁడు. ఆయన జ్యేష్ఠపత్ని గురవమ్మ. వారికి వీరలింగమని కొమరుకు పుట్టును. తర్వాత అమృతలింగము వీరేశ్వరుఁడు, సాళ్వేశుఁడు, మూర్తిరాజు, కూడలిసంగయ్య అనువారుజనింతురు. పిదప నొకనాఁడు స్వప్నమున పాలంకి సదాశివుఁడను తమ గురువు రూపముతో శివుఁడు ప్రత్యక్షమై మల్లికార్జునున కిట్లు చెప్పును. "నీగర్భమున నీక బసవేశ్వరుఁడు జన్మించును. ఆతనికి బసవేశ్వరుఁడని పేరిడుము. మీకు గురువయినపాలంకి సదాశివాఖ్యుఁడగు నాచే నీపుత్త్రులందఱకు లింగధారణముఁ జేయింపుము" అని. ఆస్వప్నముచొప్పుననే కొన్నాళ్లకాతనికిఁ గుమారుఁడు కలుగును.ఆతనికి బసవేశ్వరుఁడని పేరిడుదురు.వారియింటిపేరు కందుకూరివారు. ఆతఁడు మహావిద్వాంసుఁడు, మహాదాత, అనేక రాజసమ్మానితుఁడు నగును. ఆతనికి గంగమ్మయని వీరమ్మ యని యిర్వురు భార్యలగుదురు. అందు వీరాంబా బసవేశ్వరులయోగము గౌరీశంకరులయోగమువలె శాశ్వతమై వెలయును" అని యాయధ్యాయము కథాసారము.

* ఇది నాగరాక్షరములతో ముద్రితమయినది.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ఏలూరిలో కందుకూరివారని ప్రఖ్యాతులగు నారాధ్యబ్రాహ్మణులు నేఁడు నున్నారు. అత్తలూరిపాపకవి చెన్నబసవ పురాణమును గృతినందినవా రాయింటి వారే. సోమనాథునిద్విపద బసవపురాణము నింతకుముందుఁ జక్కఁగా నచ్చునఁ గూర్పించినవా రావంశమువారే. ఆగ్రంథముచివర వారు తమవంశావళినిగూడఁ జేర్చిరి. ఈసంస్కృతబసవపురాణమున వర్ణితుఁడగు బసవేశ్వరుని నావంశావళిని బట్టి గుర్తింపనగును.

శంకరకవికృతిగా సంస్కృతబసవపురాణమును గర్ణాటకవిచరిత్ర పేర్కొనుచున్నది. అది యిదిగాక వేఱొకటికావచ్చును. ఏలనగా నిదివ్యాసప్రణీతమని కలదు.

బసవేశ్వర చరిత్రము

[బసవపురాణమునుబట్టి]

శ్రీశైలమునకుఁ బశ్చిమభాగమునఁ గర్ణాటదేశమున హింగుళేశ్వరభాగ నాటియను నగ్రహారముగలదు. (ఇది యిప్పటిబిజపూరుజిల్లాలో నున్నది.) అందు మండెగ మాదిరాజనుబ్రాహ్మణుఁడు గలఁడు. ఆయనభార్య మాదాంబ. నందీశ్వరుఁ డామెగర్భమునఁ బుత్త్రుఁడై జనించెను. ఆబాలుని జననవేళకుఁ గూడలిసంగమేశ్వరదేవుఁడు తాపసవేషమున వచ్చి లింగార్పిత మాతనికిఁ గుడుపవలదని మాదాంబకు బోధించచనెను. తల్లిదండ్రులు బసవఁడని యాశిశువునకుఁ బేరిడిరి. గర్భాష్టమవర్షమున నాతనికిఁ దండ్రి యుపనయనముచేయ యత్నించెను. భక్తివేఱు, బ్రాహ్మ్యమువేఱు గావున భక్తుఁడగు తనకు బ్రాహ్మ్య మక్కఱలేదని చెప్పి తండ్రితో వాదించి బసవన యుపనయనముచేసికొనఁడయ్యెను. తలిదండ్రులతో వేర్పడి తనసహోదరి నాగమాంబతో నాతఁ డిలువీడి వెలికిఁజేరెను. మాదాంబసోదరుఁడును, కళ్యాణకటకమునేలుచున్న బిజ్జలుని దండనాయకుఁడును నగు బలదేవుఁడు వారి నాదరించెను. భవికిఁ బుత్త్రిక నీయనని పూనిక గల్గియున్నవాఁడు గావున నాబలదేవదండనాయకుఁడు తనకూఁతురగు గంగాంబను బసవని కిచ్చి పెండ్లిచేసెను. ఆవింతపెండ్లికి లోకు లాశ్చర్యమందిరి. పిదప బసవన్న, గంగాంబ, నాగాంబ ముువ్వురును గూడలిసంగమేశ్వరుని దర్శింప నేఁగిరి. సంగయదేవుఁడు మునుపటివిధమునఁ దాపసవేషముతో గుడిముందు ప్రత్యక్షమయ్యెను. బసవన యారాధించెను. శివభక్తులదుశ్చరిత్రములు మేలుగానే

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గ్రహింపుమనియు, శత్రులయినను లింగవంతులను మిత్రులనుగానే చూడుమనియు ప్రాణాపాయము వచ్చినను బూనినవ్రతము విడువకుమనియు, భక్తులజాతుల విచారింపకుమనియు, శివద్వేషులను జంపుమనియు, వేదశాస్త్రార్థసంపాదితమైన భక్తిని లోకమున నెలకొల్పుమనియు,—ఇత్యాది విధముల సంగయదేవుఁడు బసవనికి హితోపదేశము చేసి గుడిసొచ్చి యంతర్ధానమయ్యెను. భక్తులెల్లరు సభ్రమంది బసవనను బ్రస్తుతించిరి.

బలదేవదండనాయకుఁడు శివలోకమున కేఁగెను. ఆతనిదండనాయకపదమును బిజ్జలుఁడు బసవని కొసఁగెను. బసవన కళ్యాణకటకమునకుఁ జేరెను. ఆతని యాదరువున నసంఖ్యాకులుగా శివభక్తులు కళ్యాణమునకుఁ జేరుచుండిరి. అప్పుడు కళ్యాణమునను న్న శివభక్తులసంఖ్య లక్షయు నెనుఁబదివేలని పండితారాధ్యచరితమందుగలదు. మిండజంగమములే పండ్రెండువే లుండెడువారట! ఇందఱకును బసవన యీప్సితార్థములు సంఘటించుచుండెడివాఁడు. బసవనసోదరియగు నాగాంబకుఁ జెన్నబసవన్న యని కొడుకు గల్గెను. ఆతఁడు బసవనతర్వాత బసవన యంతవాఁడు. మేనమామ నాతఁడెంతయు నారాధించుచు శిష్యుఁడై యాతనియాజ్ఞలో మెలఁగుచుండెను.

అల్లమప్రభువను శైవాచార్యుఁ డొకనాఁడు బసవనియింటికి వచ్చెను. బసవన యామహనీయునకు విందువెట్టెను. ఆతఁడు బసవనికిఁ బెక్కువరము లొసఁగెను. అప్పటనుండి బసవన యనేకాద్భుతకృత్యములఁ జేయఁజొచ్చెను.

ఒకనాఁడు దొంగతికము చేయుటకయి కొందఱు దొంగలు భక్తులువోలె వంగకాయలు లింగములుగాఁ గట్టుకొని బసవనయింటికిరుదెంచిరి. బసవనచూచి వారిని గుర్తించి దయచేయుఁడని యాహ్వానించి "లింగభక్తులు గానివారు నాయిల్లు సొరరాదుగాన మీరు మాహేశ్వరులే. లింగార్చనలు సేయుఁ" డని వేఁడెను. దొంగలు జడిసి కూర్చుండిరి. బసవన వారికి వాంఛితార్థ మొసఁగెను. వారిమెడలోని వంగకాయలు నిజముగా లింగము లయ్యెను.

ఒకభక్తుఁడు బసవనికడకువచ్చి నిత్యలింగార్చనమున ముగ్గువెట్టుటకుగాను పదిపుట్లముత్యములు కావలెననఁగా బసవన చూచిన మాత్రనే జొన్నలరాశి ముత్యములుగా మాఱెను. దాని నాభక్తున కొసఁగెను. ఈవిధముగా నెడలేక శివభక్తుల కాతఁడు దానముసేయుచుండుట నెఱిఁగి సంగయదేవుఁ డొకనాఁడు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

జంగమరూపమునవచ్చి 'నాకు మూఁడవకన్నొసఁగు'మనికోరెను. లింగపసాయితమను ఖడ్గమునుబూని 'నీమాయ నేనెఱుఁగనా?యిదెచూచుకొ'మ్మని యద్దమున నాయనకు ముక్కన్నుఁ జూపెను. లజ్జించి సంగయదేవుఁడు మాయమయ్యెను. 'ఇసీ! పాఱిపోయితివా? వారు వీరు వలె నిన్ను, నేను వరమడుగువాఁడ ననుకొంటివా? నీభక్తు లారగింపఁగా మిగిలిన ప్రసాదమే కలకాలము నాకుఁ గలదు. నీకేమైనవలయునేని కోరుము; నేనొసఁగెదను. మాటతప్పువాఁడనుగాను;నీయాన! నీప్రమథులయాన!' యని గద్దించి యాదేవు నోడించి బసవన గెలిచెను.

ఒకనాఁడు బిజ్జలునికొల్వునఁ గూర్చుండి వ్యవహారము నడపుచు బసవన నడుమ నసందర్భముగా "వెఱవకు వెఱవకు" మనుచుఁ గడువఁ బైకెత్తువిధమునఁ జేతులు పైకెత్తెను. బిజ్జలుఁడు నవ్వి! 'ఏమయా నీకు భక్తిరసము తలకెక్కెనా? శైవపుఁబిచ్చి యెత్తెనా? అదియేమి అట్లసందర్భముగా మాటాడితివి? చేతులెత్తితివి?'అని యడిగెను. 'త్రిపురాంతకునిగుడికిఁ దూర్పున (ఇది కళ్యాణ కటకమునఁ గలదే.)గపిలేశ్వరమున నొకతపస్వి యనుదినము నాలుపుట్లపాలతో శివు నభిషేకించుచున్నాఁడు. ఆపాలు వీథివీథులను గాలువలుగట్టి పాఱుచున్నవి. చల్లమ్ము గొల్లది యొకర్తె నెత్తిపైఁ గడువఁబెట్టుకొని యటపోవుచుఁ గాలుజాఱి పడఁబోవుచు "బసవయ్యా"అని పిలిచెను. ఆమెకుఁ దోడ్పడితిని. ఆగొల్లదాని రూపిట్టిది; దాని యిల్లిట్టిది; విచారించి కనుఁగొనుము' అనెను. రాజు విచారింపగా నది యట్లే జరిగినట్టు తెలిసెను. అబ్బురమంది రాజు బసవన నారాధించెను.

సొన్నలికపురమున శ్రీశైలమల్లికార్జునిని వెలయించి లక్షతొంబదివేల శివలింగములఁ బ్రతిష్ఠించి మర్త్యములోని యన్నపానముల ముట్టక, సహజమకుటము, నొసలికన్నుగలిగి, మేనినీడ, అడుగుజాడ, గానరాకుండఁగైలాసముదాఁకఁ జరించువానిని సిద్ధరామయ్య యను మహనీయుని నడిగి యొకప్పుడు శివభక్తులు కొందఱు బసవన యిహమున నేకాక శివలోకముననుగూడఁ గానవచ్చుటనెఱిఁగిరి.

మిండజంగముల మిండతీకపు ముచ్చట్లకుఁగాను బొక్కసమునఁగల ధనమెల్ల బసవన వెచ్చపెట్టుచుండఁగా నుద్యోగులు బిజ్జలున కెఱిఁగించిరి. బిజ్జలుఁడు బసవనిఁ బిలిచి 'యట్లుచేయుట పాడియా' యని యడిగెను. 'ఒడయల సొమ్మె యొడయల కిచ్చితిఁగాని మీధనముగా'దని బసవన యనెను. లెక్కలు చూపెను.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బొక్కసపుఁదాళములు తెఱచి చూచుకొమ్మనెను. చూడఁగా లెక్కకు నిక్కిలియై బొక్కసమున ధనముండెను. బిజ్జలుఁడు నివ్వెఱచెందెను.

బసవనభార్య గంగాంబ కట్టుకొనిన చీరఁ దెచ్చియిచ్చినఁ గాని చేరనియ్యనని వేశ్య యొకమిండజంగమున కానవెట్టఁగా నాతఁడు వచ్చి యడిగినంతనే బసవన తనభార్యచేత నాచీర నిప్పించెను. ఇట్లు పలువురు మిండజంగములకు వాంఛితార్థము లొడఁగూర్చెను,

జాతిభేదముఁ బాటింపక బసవన భక్తులయినచో మాలమాదిఁగలనుగూడ నారాధించుచుండెను. వారు కుడిచి డించిన యుచ్ఛిష్టమును భుజించుచుండెను. వారితోఁ జెయిచెయిఁగలపి తిరుగుచుండెను. ఇదిసయిపఁజాలక రాజపురోహితులు రాజుతో విన్నవించిరి. 'కళ్యాణకటక మెల్ల బసవనిమూలమునఁ జెడుచున్నది. వర్ణాశ్రమధర్మము లిఁక నిలుచునట్లులేవు. ఆతఁడు మాలమాదిఁగలతోభుజించుచున్నాఁడు; మరల నీనగరిలోనికి మర్యాదగా వచ్చుచున్నాఁడు. శివనాగుమయ్యయనుమాలనితో నిప్పుడు దిరుగుచున్నాఁడు చూడు' మని యాతనికిఁ జూపిరి. రాజు కోపించెను. బసవన వాదించెను. వీరమాహేశ్వరులకు జాతిభేదము పరికింపరా దనెను. బ్రాహ్మణులకంటె, భక్తులే యధికు లనెను. శివనాగుమయ్య హస్తమునుబట్టి యొత్తి దానినుండి పాలు చిమ్మి రేఁగుటను బిజ్జలాదులకుఁజూపెను. బ్రాహ్మణు లోడిపోయిరి. బసవనివాదమునకు లోఁగి బిజ్జలుఁడు శివనాగుమయ్యకు మ్రొక్కెను. ఏనుఁగు నెక్కించి యూరేఁగించి బసవయ్య శివనాగుమయ్యను దనయింటికిఁ గొంపోయెను.

* కళ్యాణపురమున నప్పుడీపేళ్లవారు భక్తు లుండిరి:—

కల్యాణపురమున బసవనిబలఁగమును జూచి శివార్చకులు, పాశుపతులు మొదలగువా రనేకు లంతకు ముందు లింగము లేనివా రయినను నప్పుడు లింగవంతులయి వీరమాహేశ్వరులు కాఁజొచ్చిరి. అంతకుముందు శివాలయములందు దేవలకులు బోయలకు శివప్రసాద మొసఁగుచుండెడివారు. బసవన్నమతము వచ్చినతర్వాత వారు శివప్రసాదమును దామే భుజింపఁజొచ్చిరి. బోయల కియ్యరయిరి. పెద్దతగ వేర్పడెను. బోయలు బిజ్జలుని దర్శించి మొఱపెట్టుకొనిరి. బిజ్జలుఁ

* భసవ. ౨౨౮ పుట చూడు,

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

డిదియేమి యన్యాయ్యమని బసవనిఁ బిలిచి యడిగెను. బసవన వాదించెను. "శైవులవలనఁ బ్రసాదము బోయలకుఁ బోవచ్చునుగాని వీరమాహేశ్వరులవలన బోయలకుఁ జెల్లఁగూడ" దనెను. "కాదందురేని, నేను సంగమేశ్వర దేవునకు నేఁడు విష మర్పింతును. బోయ లారగింతురుగా" కనెను. "వివిధపక్వాన్నము లారగింప మీరును, విషమారగింప మేమునా"యని బోయలు మొఱవెట్టిరి. "శివున కర్పించి విసము బసవన యారగించునది. ఆతఁడు చావకున్న నీకమీఁదఁ బ్రసాదము మాకక్కఱలేదు. చచ్చిన మాకీయవలయు"నని బోయలనిరి. బిజ్జలుఁ డంగీకరించెను. బసవన్న యట్లే సంగయదేవునకు విషనైవేద్యము వెట్టి తానును దక్కినభక్తులు నారగించిరి. బోయలు తగవు విడిచి శరణాగతులయిరి. బసవఁ డనుగ్రహించెను.

జగదేవుఁ డను దండనాయకుఁడు(-ఈతఁడును బసవనగోష్ఠిలోనివాఁడే కాని యప్పటి కింకను, వర్ణాశ్రమధర్మముల విడనాడలేదు) తనయింట శుభకార్యముఁ జేసికొనుచు, బసవన్నను భోజనమునకు రమ్మని ప్రార్థించెను. ఆతఁడు శరణులరాక కోర్వఁగలవేని వత్తు ననెను. జగదేవుఁడు వంటకము కాఁగానే బసవన రాకకుఁ బూర్వమే బ్రాహ్మణసమారాధనము గావింపఁజొచ్చెను. పరిచారకుఁ డొకఁ డీవార్త బసవనకుఁ జెప్పెను. ఆతఁడు గోపించి తాను భోజనమునకుఁ బోవకుండెను. తర్వాత నాజగదేవుఁడు బసవనను బిలుచుకొనిపో వచ్చెను. బసవన తెర యడ్డము గట్టించెను. భక్తజనాళినుండి తొలఁగిపొమ్మని జగదేవునిఁ దెగడెను. "ఈశ్వరభక్తుఁడవై యుండి కర్మచండాలురతోఁ గలసి కుడిచితివి; పాపివి; పో పో"మ్మనెను. పెక్కుదెఱఁగుల గర్హించెను. జగదేవుఁడు "కర్మబద్ధుఁడనైతిని; పాపిని. నా కికఁ బ్రాయశ్చిత్తము లేదు. ప్రాణము విడుతును" అని మొఱవెట్టెను. భక్తులయనుమతిని బసవన్న యిట్లు చెప్పెను. "ఇఁకఁ గొలఁదిదినములలో నీకళ్యాణకటకమున శివద్రోహము పెంపొందఁగలదు. అప్పుడు శివద్రోహిని జంపుదునని నీ విప్పుడు మాటయిత్తువేని నీ యీతప్పిదమును శివుఁడు మన్నించును." జగదేవుఁ డందుల కంగీకరించి వీరతాంబూలముఁ గొనెను. బసవన భక్తులతో జగదేవు నింటికిఁబోయి భోజనము చేసెను.

బసవనిమాహాత్మ్య మెఱిఁగియుఁ గాలము సమీపించుటచేఁ గొన్నాళ్లు సన్నపిదప, బిజ్జలుఁడు బసవమతమునఁ జేరినయల్లయ్య మధుపయ్య లను వారి నిద్దఱను బిలిపించి కారణ మేదో తెలుపకుండనే కన్నులు పెఱికించెను. బస

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

నన మొదలగువారికి నీసహార నిలువరాదని నిశ్చయించుకొని జగదేవునిఁ బిలిచి 'యిదిగో, నీబాస చెల్లించుకోవలసిన సమయము వచ్చిన'దనిచెప్పి కళ్యాణ కటకము పాడగునట్లు శపించిరి. అప్పుడు మడివాలుమాచయ్య, చౌడరాయఁడు, ఏకాంతరామయ్య,కిన్నరబ్రహ్మయ్య, కేశిరాజయ్య,కన్నడబ్రహ్మయ్య,కక్కయ్య మొదలగువారితో బసవన కప్పడిసంగమేశ్వరమున కేఁగెను. కటకము పాడుపడెను. అపశకునము లనేకములు దోఁచెను. జగదేవుఁడు మల్లయబ్రహ్మయలనువా రిర్వురు దోడురాఁగా నొకనాఁటిరాత్రి బిజ్జలునిఁ బొడిచి చంపెను. తర్వాత నాతఁడు దన్నుఁ దాఁ బొడుచుకొని మరణించెను. పిదప బిజ్జలునిబిడ్డలు రాజ్యార్థమై యుద్ధముచేసి మృతిఁ జెందిరి.బసవన కూడలిసంగమేశ్వరమున సంగయదేవునిలోఁ జేరెను.

బసవన చరిత్రము

[చెన్న బసవపురాణమును బట్టి]

చెన్నబసవపురాణము ప్రధానముగా బసవనమేనల్లుఁడు చెన్నబసవనిచరిత్రమును దెలుపుచున్నది. కాని బసవనిచరిత్రముగూడ నిందుఁగలదు. బసవనిచరిత్రమువిషయమున నిది బసవపురాణముతోఁ గొంత వేర్పడుచున్నది. అందుఁ జెప్పఁబడనిక్రొత్తవిషయములను ముఖ్యభేదములనుమాత్ర మిక్కడఁజూపుచున్నాఁడను.

బసవనితోఁబుట్టువగు నాగమ్మకుఁ బెండ్లి కాలేదు. భర్తలేకయే యామెకుఁ జెన్నబసవన్న పుట్టినాఁడు. బహుకాలప్రయత్నమున బసవన కక్కయ్య యను భక్తువరుని ప్రసాదమును బడసి దానిని దన యుత్తరీయముకొంగునఁ గట్టికొని యింటికి వచ్చెను. ఆతనిపరోక్షమున నాగమ్మ దానిఁజూచి కక్కయ్యగారిప్రసాదమును దనకొఱకై సహోదరుఁడు దాఁచితెచ్చెనని తలఁచి యారగించెను! తర్వాత బసవన దా నారగించుటకై వెదకి నాగమ్మ యారగించుటను దెలిసికొని తన కాభాగ్యము లేకపోయినందుకుఁ జింతిలి తనసహోదరిభాగ్యవిశేషమున కబ్బురపడెను! తత్ప్రసాదాస్వాదమాహాత్మ్యముచే నాగమ్మగర్భమునఁ గుమారస్వామి యంశమునఁ జెన్నబసవన్న పుట్టెను! బసవన్నకంటె మిక్కిలి యందగాఁడగుటచే నీతనికిఁ జెన్నబసవన్న యన్న పే రేర్పడెను. * బిజ్జలుఁడు నీల

* బిజ్జలునిసోదరి నీలలోచనయనుదానిని బసవన పెండ్లాడెనని, శివావతారమయిన యల్లమప్రభువు కల్యాణము విడిచి శ్రీశైలమున నరఁటిచెట్టులో లింగైక్యమందె నన్నవార్త విని కూడలిసంగమేశ్వరమున బసవన లింగైక్యమందెనని,అది శక ౧౦౭౪లో నని,చెన్న బసవనపురాణము చెప్పు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

లోచనయని పేరుగలదానిఁ దనచెల్లెలిని బసవనకిచ్చి పెండ్లిచేసినట్లు చెన్న బసవపురాణమునఁ గలదని కొందఱు వ్రాసిరి. తెలుఁగు చెన్నబసవపురాణమున నాకది గానరాలేదు.

బిజ్జలుని జగదేవాదులు చంపినపిదప బిజ్జలునిపుత్రులు మొదలగువారు కొన్నాళ్లకు బసవనను, చెన్నబసవనను, దదాప్తులను జంపుటకై దండువెడలిరి. అప్పటికి బసవన కూడలిసంగమేశ్వరమున సంగయదేవునిలోఁ జొచ్చెను. చెన్న బసవాదులను వా రరణ్యామధ్యమున నడ్డగించిరి. చెన్నబసవేశ్వరుని మాహాత్మ్య మున నందు నంధతమసము క్రమ్ముకొనఁగా యాదవులు పరస్పరము పొడుచుకొని చచ్చినట్టుగా నాసేనయెల్లఁ గొట్టికొనివచ్చెను. పిదప భక్తులతోఁ జెన్నబసవన్న హుళికపట్టణముఁ జేరి యక్కడిరాజుచే సమ్మానితుఁడై కొన్నాళ్లక క్కడనే లింగైక్యమందెను.

బసవనచరిత్రము

[బిజ్జలరాయనిచరిత్రమునుబట్టి]

బిజ్జలుఁడు జైనుఁడు. బసవనకుఁ బద్మావతియని పేరుగలది తోఁబుట్టువు గలదు. ఆమెను బిజ్జలుఁడు పరిగ్రహించెను. పద్మావతిమీఁది వ్యామోహమున బిజ్జలుఁడు జాగ్రత్తగొనక రాజ్యభారమును మంత్రియగు బసవన కప్పగించెను. మాలలు మాదిఁగలు మొదలగు తక్కువజాతులవాండ్రకు లింగములుగట్టి మాహేశ్వరులని పేరుపెట్టి కులమర్యాదలను సదాచారములను వీటిఁబుచ్చి బసవన గొప్ప సాంఘికవిప్లవము గలిగించెను; రాజుప్రాభవమును గుంచించెను; అకృత్యము లనేకములు గావించెను; జైనులను జంపించెను. బిజ్జలున కీతని దుష్పరిపాలనము దుస్సహముగా నుండెను. పరస్పరము వారిలో వైమనస్య మేర్పడెను. కొల్లాపురపు శిలాహారరా జయిన మహామండలేశ్వరుని జయించి కల్యాణమునకుఁ దిరిగివచ్చుండగా బసవనపంపినజంగ మొకఁడు జైనవేషముతో వచ్చి దర్శించి బసవనకు విషఫల మొసఁగెను. దానిని వాసనచూచి యాతఁడు

చున్నట్లు, ఫ్లీటు మొదలగువారు వ్రాసిరి. తెలుఁగున బసవపురాణమునఁ గాని, చెన్న బసవపురాణమునఁగాని యీవిషయములు గానరావు. కన్నడ చెన్నబసవపురాణమున నుండియుండును. తెలుఁగు చెన్నబసవపురాణకారుఁడు (అత్తలూరిపాపకవి) పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణమునకు విరుద్ధములుగానుండు విషయములను గొన్నింటినిసు ల్లంఘించి తనకృతిలో వానిని విడిచినట్టున్నాఁడు.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మృతిఁ జెందెను. చనిపోవుచుఁ దనకుమారుఁ డయిన యిమ్మడి బిజ్జలునితో "బసవన చేయించినపని యిది! కావున వానిని జంపుము" అని చెప్పెను.

బిజ్జలుని తర్వాతఁ దత్పుత్త్రుఁ డయిన యిమ్మడిబిజ్జలుఁడు రా జయి బసవన్నను బట్టుకొనుటకయి తనదండనాయకులను నియోగించెను. జంగముల ననేకులను బాధించెను. కేరళదేశమునకుఁ బాఱిపోయి బసవన్న యక్కడ నిమ్మడిబిజ్జలుని సైనికులరాకకు జడిసి బావిలోఁ బడి మృతిఁ జెందెను. ఆతని భార్య నీలమ్మ విషము తిని చచ్చెను. "మరణాంతాని వైరాణి" గనుక నిమ్మడి బిజ్జలుఁ డంతతో శాంతుఁడయ్యెను. చెన్నబసవన్న తనమేనమామయగు బసవన్న కున్న ధనకనకవస్తువాహనాదులను రాజున కిచ్చివేసెను. రా జనుగ్రహింపఁగాఁ జెన్నబసవన్న రాజమంత్రి యయ్యెను.

ఏది విశ్వాస్యము ?

ఇట్లు బసవనిచరిత్రము మూఁడుగ్రంథములందును భిన్నవిధములతో నున్నది. వీనిలో విశ్వాస్య మేది యని యించుక విచారింపఁదగును. బసవపురాణము బసవనిలింగైక్యమునకుఁ దర్వాత ముప్పదినలువదియేండ్లకు రచిత మయినది. చెన్నబసవపురాణము మఱి నన్నూఱేండ్లకుఁ దర్వాత (క్రీ. ౧౫౮౦)ను, బిజ్జలరాయచరిత్ర మంత కింకను దర్వాత (క్రీ. ౧౬౦౦)ను రచిత మయినవి. కావున వీనిలో బసవపురాణమే మన కెక్కువప్రమాణముగా గ్రహింపఁ దగినది. ఫ్లీటు మొదలగువారు, తెలుఁగుబసవపురాణమును దాని ప్రాచీనతను గుర్తింపమిచే మూఁడుగ్రంథములను సమానదృష్టితోఁ జూచిరి. దేనికిని వా రంతగాఁ బ్రామాణ్యము నంగీకరింపరయిరి.

బసవపురాణమునఁ జెప్పఁబడిన విషయములకును, బిజ్జలునిశాసనములఁ బట్టి తెలియఁగ నగుచున్న విషయములకును విరోధ మేమియుఁ గానరాదు గాని బిజ్జలునిశాసనము లెన్నేని తెలసియుండఁగా నం దొక్కదానియం దేని బసవనిఁ గూర్చి కాని, వీరశైవమునుగూర్చి కాని యేవిధ మయిన ప్రశంసయుఁ గానరా కుండుట కొంత వింతగాఁ దోఁచును. బసవపురాణమునుబట్టి చూడఁగా బిజ్జలుని యొద్ద బసవనిమంత్రిత్వ మానాఁడు పశ్చిమచాళుక్యరాజ్యమున గొప్పయలజడిని మతసంక్షోభమును గలిగించినట్లు కన్పట్టును. ఇంత యలజడి కలిగినప్పు డది బిజ్జలునిశాసనములలోని కేవిధముగా నేని యెక్కి యుండఁదగును.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బసవపురాణమున వర్ణితము లయినకథ లెల్ల నవి యట్లే జరగినవని చెప్ప నలవిగాదు. మడివాలుమాచయ్య, తాను పూర్వదినమునఁజంపినమనుష్యుని మర్నా డాకాశముననుండి యవతరింపఁజేయుట, బసవన జొన్నలప్రోవును ముత్యాల ప్రోవునుగాఁజేయుట మొదలగువాని నీకాలమువా రెవ్వరు నమ్ముదురు? అవి యసంభావ్యములు కా వనుటకుఁ దగ్గకాల మింకను రాలేదు. చరిత్రపరిశోధనమున మన మిట్టివాని నర్థవాదములనుగాఁ గొట్టివేయుచుందుము. ఇట్టి యద్భుతకథలు, మతముతో భక్తితో సంబంధించిన సర్వస్థలములందును గలవు. కాని బసవనను గూర్చి పాల్కురికిసోమనాథుఁడు చెప్పిన యద్భుతకథలలో నొక్కదానిని మాత్రము బసవన సమకాలమువాఁడే యగు మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు గూడ శివతత్త్వసారమున మూఁడుపద్యములలోఁ గొండాడినాఁడు:

క. అసమేక్షణ! శివభక్తుం, డసమశ్రేష్ఠుఁ డని పలికి యన్యులతోడన్
బాసహోరై బండారువు, బసవన విసమెత్తి త్రావి బ్రదుకఁడె రుద్రా!

క. వసుధ నుమేశుఁడె దైవము, ప్రసాదమె పవిత్ర మీశుభక్తులె కులజుల్
బాసహో రని బండారువు, బసవన విస మెత్తిత్రావి బ్రదుకఁడె రుద్రా!

క. కుసుమశరారీ! శివలింగ,గసమేతులు దక్కఁ బొందఁగా నిది నిర్మా
ల్యసుఖం బని బండారువు, బసవన విష మెత్తిత్రావి బ్రదుకఁడె రుద్రా!

ఇది జరగినను జరగియుండవచ్చును. పరతత్త్వము శివుఁడే యని త్రికరణశుద్ధిగా నమ్మినమహాభక్తుఁడు, బసవేశ్వరుఁడు నిర్భయముగా నిస్సంశయముగా నిబ్బరించి లింగమూర్తిపై భారముపైచి నిజముగా విషము త్రావియుండవచ్చును. సంకల్ప బలమున నీశ్వరానుగ్రహమునఁ జెక్కు చెదరక నిలిచి యుండవచ్చును. అది యసంభావ్యమని నేఁడు మన మనుకొనఁ బనిలేదు. ఉత్తమయోగ్యత లేవియు నుండకయే సీతారామనామకుఁ డొకయోగీఁడు నేఁడు విషమును, గరఁగించిన సీసమును, నింక నెన్నింటినో కూడఁ దినుచు సర్వభక్షకుఁడని పే రంది నిరపాయముగా నుండుటను మనము వినుచుంటిమి; కనుచుంటిమి.

బసవన తోఁబుట్టువును బిజ్జలుఁడు పరిగ్రహించుటను గాని, బిజ్జలుని తోఁబుట్టువును బసవన పరిగ్రహించుటను గాని సోమనాథుఁడు వా కొ న లేదు. అవి నమ్మఁదగినవిగా నాకుఁ దోఁపవు. బసవనతోఁబుట్టువగు నాగాం...

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

భర్త లేకయే కొడుకును గనె నని చెన్నబసవపురాణము చెప్పుచున్నది గాని, యదియు నేఁటి కింకను మన కసంభావ్యముగానే తోఁచుచున్నది. బసవపురాణమున నామెకుఁ జెన్నబసవన్న యని కొడుకు గల్గినట్టు కలదే కాని యామెకుఁ బెండ్లి జరిగినదో లేదో, యామె యాకొడుకు నెట్లుగనెనో తెలియవచ్చుట లేదు. బసవన్న తండ్రితోఁ దగవులాడి యిలువీడి వచ్చునప్పుడే యామెయు సోదరునితో నిలు వీడినది. బసవన యుపనయనము చేసికొననట్లే యామె వివాహమును జేసికొనలేదా? ఈసంశయమే కక్కయ్యగారి ప్రసాదపుఁగథకుఁ గారణమై యుండును. జైనులు శైవులు పరస్పరము ద్వేషము గలవా రగుటచేఁ జెన్నబసవపురాణమున నీ రోకకథను గల్పింపఁగా బిజ్జలరాయచరిత్రమున దీనికిఁ బ్రతికూలముగా నా రోకకథను గల్పించిరి. చెన్నబసవపురాణమున నీలలోచన యను బిజ్జలుని సోదరిని బసవన పరిగ్రహించిన ట్లుండఁగా, బిజ్జలరాయచరిత్రమున బసవనసోదరి యగు పద్మావతిని బిజ్జలుఁడు పరిగ్రహించిన ట్లున్నది. మఱియుఁ జెన్నబసవపురాణమునఁ జిత్రకన్యకథ యని యసభ్యపుఁగథ యొకటి గలదు. అది యిది:—బిజ్జలునికి సౌందర్యవతి యగుసోదరి గలదు. ఆమె గుఱ్ఱాల కాపరిని గూడెను. బిజ్జలున కది తెలిసెను. "బసవనిసోదరియగు నాగమ్మ పెండ్లి లేకుండనే చెన్నబసవన్నను గన్నందుకు నేను బరిహసించితిని. దానికిఁ బ్రతిగా నాకే యిట్టియవమానము దాపరించెను." అనిదుఃఖించి యాతఁ డాగుఱ్ఱపుఁ గాపరిని జంపించెను. చిత్రకన్యను జిత్రవధచేయఁ దలారుల కాజ్ఞాపించెను. వారట్లుచేయుటలో నామెహస్తములు తెగి చెన్నబసవన్న యింటివాకిటఁ బడెను. అతిసౌందర్యవంతములుగా నున్నయాహస్తములను జూచి మిండజంగము లచ్చెరువందిరి. ద్వారపాలకులు జరిగినవృత్తాంతమును జెప్పిరి. మిండజంగము లంత సౌందర్యవంతురా లగు నాచిత్రకన్యను జూడ మైతిమిగదాయని వగచిరి. ఆమెను బ్రదికించి మాకుఁ జూపు మని బసవనను బ్రార్థించిరి. ఆమె శరీరశకలము లెల్ల నేఁకి తెప్పించి బసవన యామెను బ్రదికించెను. మిండజంగముల బలుపులు మోడమ్యెను. బసవన యామెను మిండజంగము లెల్లరకును భోగార్థమై నియోగించెను. అందఱుమిండజంగముల యాసలను దీర్పఁగాఁ దగ్గసత్త్వము నామె కొసఁగెను. ఆమిండగీం డ్రామెను దోడ్కొనిపోయిరి."

ఈరోఁతకథను జెప్పుటకుఁ జెన్నబసవపురాణకర్త వెనుకాడఁ డయ్యెను. బసవనసోదరి యగు నాగమ్మచరిత్రమునుగూర్చి జైను లాక్షేపింపఁగా వారికిఁ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

దలవంపుగా నుండుటకై శైవు లీకథను గల్పించియుందు రనియే నేను దలంచుచున్నాఁడను. తెలుఁగుచెన్నబసవపురాణమున నంతగాఁ జరిత్రవిషయమే లేదు.

చరిత్రవిషయమునఁ జెన్నబసవపురాణము, బిజ్జలరాయచరిత్రము నంతగా విశ్వసింపఁదగినవి కావని నాతలంపు. బిజ్జలరాయచరిత్రము బిజ్జలుఁడు జైనుఁడని చెప్పుచున్నది. కాని బసవపురాణమున నెక్కడను బిజ్జలుఁడు జైనుఁ డనుట కాధారము కానరాదు. ఆతఁడు జైనుఁడనుటగూడ యవిశ్వాస్యమేయని నాతలఁపు. బిజ్జలునియుఁ దత్పుత్త్రులయు శిలాతామ్రశాసనములు పెక్కులు నేఁడు దొరకియున్నవి. అందుఁగూడ వారు జైను లనుట కాధారములు గానరాకపోవుటే కాక శివభక్తు లనుటకే యాధారములు గానవచ్చుచున్నవి. వారు శాసనములందు సువర్ణవృషభధ్వజులుగాఁ దెలియవచ్చుచున్నారు. ఇది వారిశివభక్తతను సూచించుచున్నది. బసవన నెలకొల్పిన వీరశైవమున బిజ్జలుఁ డభినివిష్టుఁడు గాకపోవచ్చును. కాని యాతఁడు శివద్వేషము గలవాఁడుమాత్రము గాఁడు. బసవపురాణమున నట్లెక్కడను లేదు. మఱియు,

క్రీ. ౧౧౯౭ నాఁటి యబ్లూరుశాసనము (ఏకాంతరామయ్య విషయము దీనఁగలదు. అది ముందు దెలియఁగలదు. ఇదేకథ బసవపురాణమునను గలదు.) నుబట్టి చూచినను గూడ బిజ్జలుఁడు జైనుఁడుగాఁడనియే యేర్పడును.

"ఏకాంతరామయ్యయును, జైనులును శివుఁడు పరదైవమని జినుఁడు పరదైవ మని తగవులాడిరి; ప్రతిజ్ఞాపత్రముల వ్రాసికొనిరి. ఏకాంతరామయ్య ప్రతిన నెగ్గించుకొని జినదేవునిశిరసు విఱుగఁగొట్టించెను. జైనులు బిజ్జలునికడకుఁ బోయి మొఱవెట్టిరి. ఆతఁ డేకాంతరామయ్యను బిలిపించి యడిగెను. రామయ్య తన ప్రతిజ్ఞానిర్వాహణమును నిరూపించెను. పునః ప్రతిజ్ఞ సలిపి నెగ్గుదు ననెను. జైనులందుకుఁ దూఁగరయిరి. బిజ్జలుఁడు వారిని గర్హించి పంపెను. ఏకాంతరామయ్య నారాధించెను. ఆతఁ డారాధించు వీరసోమనాథదేవున కగ్రహార మొసఁగెను" అని యాశాసనమునఁ గలదు.

బిజ్జలుఁడు జైనులను గర్హించెననియు శివుని కగ్రహార మొసఁగెననియు నుండుటచే శాసనకారునిమెఱుఁకలో నాతఁడు జైనుఁడుగాఁడనియే యున్న ట్లేర్పడుచున్నది. ఈశాసనము సరిగా బసవపురాణరచనమునాఁటిది.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బసవనికాలమునఁ గళ్యాణమునఁగల మిండజంగముల మిండతీకపుఁగథలు గొన్ని బసవపురాణమునఁ గలవు. సత్యముగా నట్టివి కొన్ని జరిగినను జరిగియుండవచ్చును. భక్తులు పరమేశ్వరులే యని, భక్తులు చేయుతప్పులు తప్పులే కావని, భావించు పరమభక్తు లున్నప్పు డట్టిచర్యలు జరుగుట కభ్యంతర మేమి? శైవభక్తులకథలను బోలినవి వైష్ణవభక్తులకథలు నిట్టివి యున్నవిగదా!

ఇట్లు చూడఁగా, మాహాత్మ్యములను బొగడు కథలు కొన్నిపోను, బసవపురాణమునఁ గానవచ్చు బసవనిచరిత్రమునఁ దక్కినదెల్లఁ దథ్య మనియే తలఁపఁగూడును. శాసనములందు బసవేశ్వరుని విషయము లేకున్నను దత్సమకాలమువాఁడగు నేకాంతరామయ్య విషయము గలదుగదా! ఆశాసన మానాఁటి జైనశైవమతముల స్పర్థలను స్పష్టపఱుచుచున్నదిగదా! శాసనాదు లేందుకు? పండ్రెండవశతాబ్ది యుత్తరార్ధముననుండి నూఱేండ్లలోఁ గల్యాణప్రాంతములందుఁ గర్ణాటదేశమున బసవమతానుయాయు లసంఖ్యాకులుగా నతిశయించుట యొక్కటే బసవేశ్వరమతప్రాబల్య ప్రాభవములకు బలిష్ఠమగు సాక్షి గాఁజాలును!

బిజ్జలుఁడు కలచురి వంశమువాఁ డగుట శాసనాదులమూలమున స్పష్టముగా మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కాని సోమనాథుఁ డాతఁడు చాళుక్యవంశమువాఁడని చెప్పినాఁడు.

అల్లయ్య మధుపయ్య యనుభక్తవరులఁ - బ్రల్లదుఁడై రాజు వఱపుడు నతని
యాయువైశ్వర్యంబు నతులప్రతాప-మాయుష్యమును భవిష్యద్రాజ్యరమయు
నవనిలోఁ జాళుక్య లనుపేరు హరుని - కవిలెను దుడిపించి కల్యాణకటక
మీఁడితభక్తి మహిష్ఠత పేర్మిఁ - బాడుగా శపియించె బసవనమంత్రి

—పండితారాధ్యచరిత్ర.

ఈవ్రాఁత ప్రామాదికము. బిజ్జలుఁడు చాళుక్యుఁడు గాఁడు. కలచుర్యులు వేఱు. చాళుక్యులు వేఱు. చాళుక్యులనుగొట్టి వచ్చినవాఁ డీబిజ్జలుఁడు కలచుర్యుఁడు.

బసవేశ్వరుఁడు కప్పడిసంగమేశ్వరునకు భక్తుఁ డనియుఁ, దుది కాతఁ డాకప్పడి(కూడలి)సంగమేశ్వరమునకే పోయి యాదేవునితో నైక్య మందెననియు, బసవపురాణమునఁ గలదుగదా! కర్ణాటదేశమున సంగమేశ్వరక్షేత్రములు రెండు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గలవట! సర్ వాల్టరు ఇలియట్ దొరగారు, బిజాపూరుజిల్లా హున్గుండ తాలూకాలో కృష్ణామలాపహానదులు సంగమించుస్థలమునఁ గల సంగమేశ్వరమే బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్య మందినస్థలమనియుఁ దత్రత్యు లక్కడి సంగమేశ్వరలింగమునకు నడుమ నొక గంటను జూపుచు నది బసవేశ్వరుఁడు లింగములోనికి దూరినచోటి చిహ్నమని చెప్పుదు రనియు, వ్రాసిరి. ఫ్లీటుదొరగా రీవిషయమునుగూర్చి సందేహించిరి. బసవపురాణమునఁ గూడలి (కప్పడి) సంగమేశ్వరమే పేర్కొనఁబడినది గావునను, కృష్ణా తుంగభద్రా నదుల సంగమస్థలమునఁ గల సంగమేశ్వరమునకే యీపేరు గలదు గావునను, బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్య మందినస్థలముగాఁ దలఁపఁబడినది యిదియే యగునేమో యని వారు వ్రాసిరి. కూడలిసంగమేశ్వర మనికాని, కప్పడిసంగమేశ్వర మనికాని కృష్ణామలప్రభానదుల సంగమస్థలమునకుఁ బేరులేకుండుట నిశ్చితమే యగునేని, కృష్ణా తుంగభద్రా నదుల సంగమస్థలమే బసవేశ్వరుఁడు లింగైక్య మందినస్థలమని నిశ్చయింపవలయును.

బిజ్జలుని చరిత్రము

బసవపురాణాదులను విడిచి శాసనాదులను గొని యీతని చరిత్రమును తెలిసికొందము.

చేదిదేశము (జబల్పూరు) నేలినకలచుర్య (కలంజర) రాజులశాఖలలో నొకశాఖవారు కళ్యాణము నేలుచున్న చాళుక్యులయొద్ద నుద్యోగులుగా నుండిరి. అందు బిజ్జలుఁడు మూఁడవ తైలప దేవునియొద్ద నుద్యోగిగా నుండి క్రమముగా స్వతంత్రుఁడై పశ్చిమచాళుక్యరాజ్యమున కేకచ్ఛత్రాధిపతి యయ్యెను. అతని కిరువురు భార్యలు, పెద్దభార్యకు నలుగురు పుత్త్రులు, చిన్నభార్యకొకపుత్త్రుఁడు, నొకపుత్త్రికయు జనించిరి. బిజ్జలుఁ డార్జించిన పశ్చిమచాళుక్యరాజ్యము తత్పుత్త్రులకాలమున యథాయథ లయినది. సరియైన వంశానుక్రమణి తెలియరాదు గాని, పల్నాటిలో రాజ్యమేలినవారును, పల్నాటివీరచరిత్రకథానాయకులు నగు నలగామరాజప్రభృతులును, విద్యానగరరాజబంధువులై ౧౬ శతాబ్దినుండి యాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతిఁగడించినవా రగు నార్వీటిబుక్కరాయాదులును నీ బిజ్జలునివంగడమువా రగుదురు. బిజ్జలునివంశవృక్ష మిట్టిది:

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

జోగమ

|

పెరుమాడి (క్రీ. ౧౧౨౮)

|

త్రిభువనమల్లబిజ్జలుఁడు (క్రీ. ౧౧౪౫, మఱి ౧౧౫౬ నుండి ౧౧౬౭ వఱకు)

భుజబలమల్లరాయమురారి సోమేశ్వర దేవ దేవుఁడు క్రీ. ౧౧౬౭ నుండి ౧౧౭౭ వఱకు	నిశ్శంకమల్లసంకమ క్రీ. ౧౧౭౭ నుండి ౧౧౮౧ వఱకు	వీరనారాయణ ఆహవమల్లుడు క్రీ.౧౧౮౧నుండి ౧౧౮౩ వఱకు	సింహుఁడు క్రీ.౧౧౮౩	వజ్రాంశు

పశ్చిమచాళుక్యరాజులకు మనబిజ్జన తొలుత సామంతుఁడుగా నుండెను. క్రీ. ౧౧౪౬ ప్రాంతములనుండి యీతనిశాసనములు గలవు. తొలుతటి శాసనములనుబట్టి యీతఁడు మూఁడవతైలపదేవుని సామంతుఁ డని యెఱుఁగనగుచున్నాఁడు. బిజాపురమునఁగల క్రీ. ౧౧౫౧నాఁటి శాసనమున నీతఁడు మూఁడవ తైలపుని సామంతుఁ డనియు, మహాప్రధానదండనాయక సేనాధిపతిబిరుదాంకుఁడైన మైలారయ్యా తర్దవాడి ౧౦౦౦ని నీతనికి సామంతుఁడై పాలించుచున్నాఁడనియుఁ గలదు. బలగామి (బెల్గాం)లోఁగల (క్రీ. ౧౧౫౪నాఁటిది. అది తైలపుని యాఱవపాలనవత్సరము) శాసనమున బిజ్జలుఁడుసర్వదేశములను బాలించుచున్నట్టు గలదు. బిజ్జలుని మూఁడవతైలపదేవునకు సామంతునిఁగాఁ జెప్పు శాసనములలో క్రీ. ౧౧౫౫నాఁటి దగు నీబెల్గాంశాసనమే కడపటిది. అప్పటనుండి బిజ్జలుఁడు శాసనములలోఁ దనస్వతంత్రపరిపాలనము వ్యక్తమగునట్లు తనయేల్బడివత్సరములను జెప్పుకొన నారంభించినాఁడు. కాని ౧౧౬౨ వఱకు బిజ్జలుఁడు పశ్చిమచాళుక్య రాజ్యముపై సంపూర్ణాధిపత్యమును బడయలేడు. అయినను ౧౧౫౬ నుండి సామంతస్థితిని మీఱి స్వతంత్రస్థితికి వచ్చినాఁడు. క్రీ. ౧౧౬౨ బిజ్జలుని యేడవ పరిపాలనవత్సరము. అప్పటిశాసనములలో నాతఁడు"కలచుర్యచక్రవర్తి" "సమస్త భువనాశ్రయ శ్రీపృథివీవల్లభ మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వరపరమభట్టారక"బిరుదములఁ జేర్చుకొన్నాఁడు. ఆతని కప్పుడు శ్రీధరదండనాయకుఁడు, పద్మరసు, అమ్మణ, సోమదేవయ్య, విజయాదిత్యుఁడు (మహామండలేశ్వరుఁడు) కార్తవీర్యుఁడు, ఈశ్వరయ్య, సిద్ధలయ్య, కలియమ్మరసు, పెర్మాడి యనువారు సామంతరాజులుగాఁ జేర్కొనఁబడిరి. క్రీ. ౧౧౬౮ శాసనములో బిజ్జలుఁ డేకచ్ఛత్రాధి

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పత్యముగా రాజ్యమేలుచు రాజ్యభారమును దనకొడుకయినసోవిదేవునిమీఁదఁ బెట్టినట్టున్నది. ఆశాసనము సోవిదేవునిదే. ౧౧౬౭ నాఁటిదే బిజ్జలుని కడపటి శాసనము. అది యాతనిపంచ్రెండవపాలనవత్సరము. సోవిదేవునితర్వాత నాతని తమ్ములు సంకమ, ఆహవమల్లుఁడు, సింఘణుఁడుకూడఁ గొలఁది దినములు రాజ్యమేలిరి., ఏచలదేవి యనుభార్యవలన బిజ్జలునికి వజ్రదేవుఁడు, శ్రియాదేవి యనుకుమారుఁడును గుమార్తెయుఁ గలిగిరి.

క్రీ. ౧౧౮౩లో బిజ్జలునికొడుకులను వీడి పశ్చిమచాళుక్యరాజ్యలక్ష్మి మరలఁ జాళుక్యరాజేయగు నాల్గవసోమేశ్వరునిఁ జెందినది. కలచుర్యవంశ్యుల పరిపాలన మంతతో నంతరించినది—శాసనములవలన బిజ్జలవృత్తాంత మింత మాత్రమే తెలియవచ్చుచున్నది.

బసవనకృతులు

కర్ణాటకభాషలో బసవన్న "లాలితంబుగ నాల్గులక్షలమీఁద, నొలి నర్వది నాల్గువేలగీతము"ల రచియించినట్లు బసవపురాణము చెప్పుచున్నది. పయిసంఖ్య యాగీతములగ్రంథసంఖ్య కావచ్చును. పండితారాధ్యచరిత్రమున బసవనిగీత మొకటి మొదలెత్తి యుదాహృతమయినది.

"అక్కజం బక్కజం బని బాసగీత
మొక్క టానతియిచ్చె........"

బసవన్నగీతములు గొన్ని నేఁడును గర్ణాటభాషలోఁ గానవచ్చుచున్నవి. *షట్స్థలవచనములు, కాలజ్ఞానవచనములు, మంత్రగోప్యము, శిఖారత్నవచనములు అనుపేరుగలవి యిప్పుడు దొరకుచున్నవి. వీనిలో కూడలిసంగమదేవుని సంబోధన ముండును. బసవన కాయన యిష్టదైవముగదా! బసవేశ్వరుని కర్ణాట గేయములను మచ్చునకుఁ జూపుచున్నాఁడను.

"నరెకెన్నెగె తెరెగల్లకె శరీరగూడవగదమున్న
హల్లుహోగి బెన్నుబాగి అన్యరిగె హంగాగదమున్న
కాలమేలె కయ్యనూరి కోల హిడియదమున్న

---

* ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలోఁ జూడనగును. అవి యింకను ముద్రితములుగాలేదు. ఇం దుదాహృతములయిన గేయములు కర్ణాటకవిచరిత్రలో నుదాహృతములయినవి.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ముప్పిందొప్పవళియదమున్న మృత్యుముట్టదమున్న
పూ౦ఁసు నమ్మ కుడలసంగమదేవరా!

అరగిన పుత్తళియ నురియ నాలగె హొద్దుమాతాడువ సరసబేడ.

బెణ్ణెయ బెనకంగె కొడదుండలిగెయ మాడి
చిల్లవాడిదరె హల్లు హోహుదు
కుడలసంగయ్యన శరణరొడనె
సరసవాడిదరె అదు విరస కాణిరయ్య

ఉళ్లవరు శివాలయ మాడిసియరు
నానే మా౦ఁనె బడవనయ్య
ఎన్న కాలే కంభ దేహవే దేగుల శిర హొన్నకళస నోడయ్య
కుడలసంగమదేవయ్య కేళయ్య స్థావరక్కళివుంటు జంగమక్కళివుంటె.

అడి కాలు దణియదు నోడి కణ్ణు దణియదు మాడి కైదణియదు హాడి నాలగె దణియదు నుడి తలె దణియదు బేడి మనం దణియదు ఇన్నువే నా నిమ్మ కైయార పూజిసి భజిసదె మనదణియలొల్లదు కుడలసంగమదేవా నిమ్ముదరవ బగిదాను హొగువ బరవెనగె.

మడకెయె దైవవు మరదల్లియె దైవవు బీదియకల్లె దైవవు బిల్లనారియె దైవవు కాణిరైయ కొళగవె దైవవు గిళియె దైవవు కాణిరైయ దైవ దైవవెందు కాలిడలింబిల్లవు దేవనొబ్బనె కుడలసంగమదేవ.

జాతివిడిదు సూతకవ నరసువరె, జ్యోతివిడిదు కత్తలెయ నరసువరె, ఇదే తక్కొ మనుజు మానవా జాతియల్లి అధికనెంబె విప్రశతకోటియొళిర్దల్లి ఫలవేను భక్తశిఖామణియొబదు వచన నమ్మ కుడలసంగన శరణర పరుషవ నంబు కెడబేడ మనుజా."

సంగీతకళలో బసవన గొప్పనేర్పుగలవాఁడని పెక్కుచోట్ల సోమనాథుఁడు ప్రశంసించినాఁడు.

చ. విరచితశుద్ధ సాళవ నవీన మృదుస్వరమంద్ర మధ్యతా
రరుచిర దేశిమార్గ మధురస్వరగీత సుధాతరంగిణీ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

తరలతరంగజాల సముదంచితకేళి విలోల సంగమే
శ్వర శరణయ్యా నీకు బసవా బసవా బసవా నృపాధిపా!

సంగీతమున నింతనేర్పుగలవాఁడు గావుననే యన్ని గేయకృతుల నాతఁడు రచియింపఁగల్గెను. భక్తిరసప్లుతముగా నాతఁడు గేయముల రచించి మధురతరముగా స్వయము గానముచేయుటచే నాకాలమున ననేకులను స్వమతమునకుఁద్రిప్పుకొనఁగల్గినాఁడు.

బసవనకు బాలసంగయ్యయని కొడుకొకఁడు జనియించెననియు బసవన కంటెముందే యాతఁడు లింగైక్య ముందె ననియు, నప్పుడు బసవన:—

పుష్ప విద్దంతె మొగ్గెయ నర్పిసికొండ శివను
పక్వవాద ఫల విద్దంతె కసుగాయ కొయ్దు శివను"

అని ప్రలాపించె ననియు, భైరవేశ్వరకావ్యము కథాసూత్రరత్నాకరమునఁ గల దని కర్ణాటకవిచరిత చెప్పుచున్నది.

బసవనకృతులలో షట్స్థలవచనములను నేను జదివిచూచితిని. తెలుఁగున శంకరవచనములు, వేంకటేశ్వరవచనములు నున్నవిధమున నవి భక్తిరసభరితములై తేటగాఁ జదువఁదగినవిగా నున్నవి.

కర్ణాటాంధ్రభాషలలో బసవనమీఁద రచితములయినస్తుతిగ్రంథములకు మితిలేదు. ఆతఁడు నందీశ్వరునియవతార మని వీరశైవులవిశ్వాసము. పాల్కురికిసోమన తనబసవపురాణకథాసారము నెల్లఁ దెలుఁగున వృషాధిపశతకమునను సంస్కృతమున బసవోదాహరణాదులందును వెలయించినాఁడు. అతఁడు రచియించినగ్రంథములెల్ల బసవస్తుతిరూపములే. బసవేశ్వరు నుపాస్యదైవతముగాఁగొల్చినవారిలోఁ దొల్తటివాఁ డాతఁడే. బసవేశ్వరునిమొఁద నాతనికిఁ గలభక్తి యింతంత నరానిది. నృషాధిపశతక, బసవోదాహరణాదులఁ జదివిన నది తెలియనగును.

బసవనసమకాలమువారు

బసవపురాణమున బసవనకు సమకాలమువారుగాఁ బేర్కొనఁబడినవారినిగూర్చి తెలియఁదగినవిశేషములు గొన్ని గలవు. కావున సంక్షిప్తముగా వారిచరిత్రముల నిక్కడఁ వివరించుచున్నాఁడను.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మడివాలు మాచయ్య (పుట ౧౨౦)

ఈతఁడు చాకలి. మహిమ గలభక్తుఁడు. ఈతఁడు శివభక్తులమడుఁగుల నుదికి తెచ్చునప్పుడు భవు లడ్డు రాఁగూడదు. వచ్చెనేని చంపును. ఒకనాఁ డొక బాటసారి యడ్డురాఁగా వానిని జంపెను. బిజ్జలుఁ డందుకుఁ గోపించి యీతనిఁ జంపుటకై యేనుఁగును బంపెను. దానినిగూడ నీతఁడు చంపెను. బసవన తెలుపఁగా బిజ్జలుఁ డీతనిమాహాత్మ్యమును విని యచ్చెరువంది యీతనికి శరణాగతుఁ డయ్యెను. నీతఁడు చచ్చినమనుజుని, నేనుఁగును మరల బ్రదికించెను.

ఈతఁడు కాలజ్ఞానవచనములను, ఇతరవచనములను రచియించినట్లు కన్నడకవిచరిత చెప్పుచున్నది. సాధారణముగా నాకాలపువీరశైవు లందఱుపేర "కాలజ్ఞాన" మని యేదేదో భవిష్యద్విషయముఁ జెప్పునవిగా గొన్నిగ్రంథములు కన్నడమునఁ గలవు. అవియెల్లను వారువారు రచియించినవే యనుటనుగూర్చి నేను సంశయించుచున్నాఁడను.

అల్లమప్రభువు (పుట. ౩౬)

బసవపురాణ మీతని నతిలోకచరిత్రునిగాఁ జెప్పుచున్నది. కర్ణాటకకవిచరిత్రమున నీమహనీయునిచరిత్ర మిట్లు వ్రాయఁబడినది.

"ఈతఁడు శూన్యసంపాదనము, మంత్రమాహాత్మ్యము, షట్స్థలవచనములు, మంత్రగోప్యపదములు, సృష్టివచనములు బెడగినవచనములు, (ప్రభుదేవర) కందములు, కాలజ్ఞానవచనములు నను గ్రంథముల రచియించెను.

ఈతఁడు వీరశైవగురువులందు బహుప్రఖ్యాతుఁడు. "(శ్రీ)మద్దేశికషట్స్థలచక్రవర్తి, బ్రహ్మానంద, పరమశివమూర్తి, విరక్తశిఖామణి, మాయాకోలాహలప్రభుదేవుఁ" డని శైవగ్రంథకర్త లీతనిఁ బేర్కొనిరి. ఈయనవిషయమునఁ బ్రభులింగలీలలు, అల్లమప్రభుసంగీతపదములు మొదలగుగ్రంథములు, పుట్టినవి.

ఈతఁడు శ్రీశైలమున నరఁటిచెట్టులో శివైక్యమందె నన్నవార్త వినియే బసవేశ్వరుఁడు కూడలిసంగమేశ్వరునిలోఁ జేరెనని (కన్నడ) చెన్నబసవపురాణమునఁ గలదట.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

సిద్ధరామయ్య (పుట ౪౮)

బసవపురాణ మీతఁడు పొన్నలికపురవాస్తవ్యుఁ డనియు, నభినవ శ్రీగిరి యని యాగ్రామమును బెంపొందించి శ్రీశైలమల్లికార్జునుని సక్కడికిఁ గొనివచ్చి ప్రతిష్ఠించి యింకను బెక్కుశివలింగముల నెలకొల్పెననియు, నడుగుజాడయుఁ గానరాకుండఁ జరించువాఁడనియు, సమాధియోగమున శివలోకమునకుఁ బోయివచ్చుచుండువాఁ డనియుఁ జెప్పుచున్నది. ఆగ్రామమున నాతఁ డొక తటాకము ద్రవ్వించి విద్యాసముద్రుఁడని బిరుదుగల కర్పురుఁ డనుయోగి నోడించి తాను గట్టకొన్న యాతటాకమునడుమను సమాధిని గల్పించుకొని యందే బయలయ్యె నట. నిజజననమును సుగ్గళవ్వకు రేవణసిద్ధుఁడు సూచించినట్టును, చెన్నబసవన్నకడ లింగదీక్షను, దత్త్వోపదేశమును బొందినట్లును గొన్ని వీరశైవగ్రంథములు చెప్పుచున్నవి.

యోగినాథవచనములు, మిశ్రస్తోత్రత్రివిధి, సిద్ధరామేశ్వరత్రివిధి, అష్టావరణస్తోత్ర త్రివిధి, మంత్రగోప్యము, కాలజ్ఞానము, అనుగ్రంథముల నీతఁడు కన్నడమున రచియించెను. రాఘవాంకకవి (క్రీ. ౧౧౬౫) ఈతనిచరిత్రమును సిద్ధరామపురాణ మనుపేర రచించెను.

సకలేశ్వరు మాదిరాజయ్య (పుట ౮౯)

ఈయన శ్రీపర్వతమున వసించు శివయోగీంద్రుఁడు. ఏడువందల యేండ్లీతఁడు శివానుగ్రహమున జీవించెనట. బసవనను జూచునాఁటి కీతఁ డార్నూట యేఁబది యేండ్లవాఁ డట! మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁ డీతని నిట్లు ప్రస్తుతించినాఁడు.

క. భూతలమున నిది యెంతయు। నూతనమని పొగడ నేడునూఱేండ్లు మనం
డే తనరు భక్తిఁ ద్రిపురా।రాతీ, సకలేశు మాదిరాజయ్య శివా!

ఈమాదిరాజయ్య కళ్యాణకటకమును శపించి బసవేశ్వరుఁడు వీడివచ్చునప్పు డాతనితోడనుండినట్లు బసవపురాణమునఁ గలదు. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు (శివతత్త్వసారమును) బసవేశ్వరాదులు లింగైక్యమందినపిదప శ్రీశైలమునకుఁ జేరి తానును లింగైక్యమందఁబోవుచుఁ గడకాలమున రచియించెను, తద్రచనాకాలమునకు మాదిరాజయ్యయు లింగైక్యమందెనని యెఱుఁగ నగును.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY
Jangamawadi Math, Varanasi
Acc. No. 4194

మాదిరాజయ్య కృతిగాఁ గన్నడమునఁ గొన్ని రచనములు గలవట! శాశెయ పద్మ రసున కీతఁడు పితామహుఁడట.

మఱియుఁ గిన్నరబ్రహ్మయ్య (పుట ౧౮౨) కన్నడ బ్రహ్మయ్య, ముసిడి చౌడయ్య, సురియచౌడయ్య, తెలుఁగు జొమ్మయ్య, శివనాగుమయ్య యనువారు బసవనసమకాలమువారు. వీరినిగూడ మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు శివతత్త్వ సారమున స్మరించినాఁడు. కలకేత బ్రహ్మయ్య, మోళిగమారయ్య, ఏకాంతరామ య్య, కక్కయ్య, భోగయ్య, గుడ్డవ్వ, జగదేవదండనాయకుఁడు, పదుమరసు, పురాణదమాయిభట్టు, అల్లయ్య, మధుపయ్య, మొదలగువారింకను బసవన్న సమకాలమువారు గలరు. వారినిగూర్చి (పుట ౨౨౮) చూడఁదగును. మల్లి కార్జున పండితారాధ్యుఁడు శివతత్త్వసారమున వీరినిఁ బేర్కొనలేదు. ఇందీ క్రిందివారినిగూర్చి యించుకచరిత్ర మెఱుక కందుచున్నది.

మో ళి గ మా ర య్య

నేఁటిబందరుదేశమందలి మాండవ్యపురమును* పాలించుచు శివభక్తుల నారాధించుచునుండెను. బసవన్న యతనియొద్ద నున్న శివభక్తులను దనతోఁ బిలుచుకొనిపోఁగా అతనిని జంపుట కిద్దఱు సేవకులను బంపెను. వారు జంగమ వేసమును వేసికొని బసవనియింటియందు శివభక్తులనడుమఁ గూర్చుండిరి. బస వనిమహిమచే వారిమెడలందున్న వంగకాయలు లింగకాయ లయినవి. ఇది విని మారయ్య వైరాగ్యమున నిట్లు పాడెను.

హిరియరదర్శన నయనక్కె చెలువు;
సత్పాత్రక్కిడువుదు హస్తక్కె పెంద;
సత్యవనుడివుదు వాక్యక్కె భూషణ;
శివస్తుతి కేళువుదు కర్ణక్కె అలంకార;

---

* గోదావరి మండలమందు గల యీ మాండవ్యపుర మేదో?

శా. శ్రీమద్రాజమహేంద్రనామనగరీ శ్రీమద్గణక్షితా
సామాన్యస్థలమాన దక్షపురపశ్చాద్భాగతుల్యా నదీ
గ్రామ్యాంతిక పూర్వనిత్యవిభీతీరప్రాంత దిగ్వ్యోదిత
శ్రీమాండవ్యపురీవరంబలరె ధాత్రీనూతనస్వర్గమై.

—శ్రీగుణరత్నకోశము.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

LIBRARY
Jangamawadi Math, Varanasi
Acc. No.

శరణరకూడె సంభ్రమదెప్రాణకై శృంగార.
ఇంతిల్లదనరన బాళుహోలెయజోగికైయపాత్రదిందకడె
156 పుట. కన్నడ కవిచరిత్ర.

అనిపాడి రాజ్యమును బరిత్యజించి కళ్యాణమున కేగి కట్టెలుకొట్టి అమ్ముకొనుచు జంగమార్చన చేయుచుండెను.

మోళిగమారయ్యవచనము లని కర్ణాటగ్రంథము గలదు.

ఏకాంతరామయ్య (పుట ౧౩౦)

బసవపురాణమునఁ జెప్పఁబడినవిషయమే యీపద్యభేదముతో నొక శాసనమునఁ గలదు. దానిసారార్థమును జెప్పుచున్నాఁడను.

హనగల్లు కదంబులలోనివాఁ డగు కామదేవ మహామండలేశ్వరుని దాశాసనము. అందు శాసనసంవత్సరము పేర్కొనఁబడలేదు. కాని యీ కామదేవుఁడు క్రీ. 1181 నుండి 1203 దాఁక రాజ్యమేలినాఁడు గాన శాసనమును దన్మధ్యకాలపు దయియుండును. బసవపురాణరచనాకాలము శాసనరచనాకాలము నించుమించుగా నొక్కటే యగును.

"కుంతలదేశమున సోమనాథశివాలయము గల యలందిపట్టణమున వేదవేదాంగవేత్త శ్రీవత్సగోత్రుఁడు పురుషోత్తమభట్టను బ్రాహ్మణుఁడు గలఁడు. ఆతనిభార్యపేరు పద్మాంబిక. వారికిఁ జిరకాలము సంతానము లేదయ్యెను. పుత్త్రార్థమై వారు శివు నారాధించిరి. సపరివారుఁడై కైలాసమునఁ శంకరుఁడు సభదీర్చి యుండగా నారదుఁ డరుదెంచి 'సిరియాళాదులు బందితోఁ గైలాసమునకు వచ్చుటచేతను, కేశిరాజాదులు శివసాన్నిధ్యము నపేక్షించి భూలోకమును వీడుటచేతను భూలోకమున జైన బౌద్ధ మతములు ప్రేగుచున్నవి.' అని నివేదించెను. 'తన్మత నాశనార్థమై భూమిలో నవతరింపుము.' అని శివుఁడు వీరభద్రు నాజ్ఞాపించెను. శివాజ్ఞ చొప్పుననే వీరభద్రుఁడు పురుషోత్తమభట్టు గర్భమునఁ బ్రవేశించెను. పురుషోత్తమభట్టు కలలోఁ గనుపడి "మీకుఁ గొడుకు గల్గును. రాముఁడని పేరిడుఁడు. అతఁడు దక్షిణాపథమున జైనమతస్థుల నోడించి తన్మతనాశనము చేయును" అని తెల్పెను. అట్లే

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

కొడుకు గల్గెను. రాముఁడని పేరిడిరి. శివభక్తిని బోధించిరి. ఏకాంతభక్తినిబట్టి యాతని నేకాంతరామయ్య యని పేరయ్యెను. త్రికరణశుద్ధిగా నాతఁడు శివతన్మయుఁడై దక్షిణదేశమునఁగల సోమనాథదేవాలయముల కెల్ల నేఁగి యాయా సోమనాథదేవుల నెల్ల నారాధించెను. ధార్వార్ మండలమున లక్ష్మేశ్వర్ అనే హుల్లగెరియొద్దసోమనాథదేవాలయమున స్వామిలింగమూర్తిని గొలుచుచుండఁగా నాస్వామి ప్రత్యక్షమై "అబ్లూరి కేఁగి నీ వక్కడనేయుండి తలయయిన నొసఁగి జైనుల నోడఁగొట్టుము" అని యాజ్ఞాపించెను. అట్లే అబ్లూరి కేఁగి సన్న్యాసి వలె బ్రహ్మేశ్వరదేవాలయముకడ నాతఁడు శివు నారాధించుచునుండెను. సంకగౌండుఁడనిపేరు గలగ్రామాధికారితోఁగలసి యాయూరిజైనులు జినదేవుఁడే భగవంతుఁడని యాశివాలయముఁజేరి జినుని మ్రొక్కసాగిరి. 'శివుఁడే పరదైవ' మని యేకాంతరామయ్య వాదించెను. సృష్టిస్థితిలయకారణము శివుఁడే యని రాద్ధాంతపఱిచి వారియారాధనమును నిరాకరించి గర్జించెను. "వట్టిమాట లెందుకు? శివుఁడే పరదైవ మగునేని నీతలనాయన కప్పగించి మరలఁ బడయుము. అట్లుచేసెదవేని నీవాదము నెగ్గెనని మే మొప్పుకొందుము. జినవిగ్రహమును బాఱవైచి శివలింగమునే యారాధింతుము." అని వారనిరి. ఏకాంతరామయ్య యంగీకరించెను. తాటాకులమీఁదఁ బంతములు వ్రాసికొనిరి. శివగీతములు పాడుచు నేకాంతరామయ్య తనతలఁ దఱుఁగుకొనెను. ఏడవనాఁటి కాతనితల మరల వచ్చెను. జైనులు చలచల్లఁగా జాఱిరి. తమమాట చెల్లించుకొనరయిరి. జైను లెంతో జాగ్రత్తతో రక్షించుచున్నను గూడ నేకాంతరామయ్య నారాధించుజినదేవుని తల విఱుఁగఁగొట్టి దానిని దా నారాధించు శివదేవునకుఁ గానికగాఁ గొనితెచ్చెను. (ఆశాసనమున సంకగౌండఁడు సేనతో ఒంటరియగు నేకాంతరామయ్యపయికి యుద్ధమున కేఁగినట్లు ఓడినట్లు శివానుగ్రహమున నేకాంతరామయ్య గెల్చినట్లు చిత్రముగూడఁ జెక్కఁబడియున్నది.) జైనులు తమ మతనాశనమునకుఁ గోపించి కళ్యాణమునకు వచ్చి దేశాధీశ్వరుఁడగు బిజ్జలుని యొద్ద మొఱపెట్టుకొనిరి. బిజ్జలుఁడు వారిమాట విని యేకాంతరామయ్యపైఁ గోపించి యాతనిఁ బిలిపించి యడిగెను. ఆతఁడు జైనులు వ్రాసియిచ్చినప్రతిజ్ఞాపత్రమును జూపెను. జైను లింకను బుజెమునకు వత్తురేని వారి జినాలయము లేన్నూఱును దనతలఁ దగులఁబెట్టియయిన వ్రచ్చివైపింతు ననియెను. బిజ్జలుఁ డప్పుడు నానా

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

దివ్యస్థలములనుండి ప్రఖ్యాతులయిన జైనాచార్యులను బిలిపించెను. ఏకాంత రామయ్యతోఁ బందెమునకు నిలుఁడనెను. వారు నిలువరయిరి. బిజ్జలుఁడు వారి నపహసించి యికమీఁద శైవులతో వివాదములు పెట్టుకొనకుఁడని మందలించెను. ఏకాంతరామయ్యకు సభలో జయపత్రము వ్రాసియిచ్చెను. ఆయన కాళ్లు గడిగి యారాధించెను. అప్పటినుండి యాసోమనాథునికి వీరసోమనాథుఁడని పేరయ్యెను. ఆస్వామికి బనవాసి పండ్రెండువేలలో సత్లెజి డెబ్బది గ్రామములలోనిదగు, గోగెలిగ్రామమును బిజ్జలుఁ డప్పుడు దానముచేసెను. పిదప నాల్గవ చాళుక్య సోమేశ్వరుఁడు తన సేనాపతియగు బ్రహ్మనితో శెలయావచియకొప్పయందు సభచేసినప్పుడు శివభక్తులకథలలో రామయ్యకథకూడ వినెను. యుత్తరమువ్రాసి యేకాంతరామయ్యనుబిలిపించి యాతఁడు తనయంతఃపురమున నాతనికాళ్లు గడిగి యారాధించెను. ఆవీర సోమనాథదేవునకే బనవాసి పండ్రెండువేలలోనే నాగరఖండము డెబ్బదిగ్రామములలో నొకగ్రామము సమర్పించెను.

పిదప మహామండలేశ్వర కామదేవుఁ డక్కడి కరిగి యాకథ లెల్ల విని యేకాంతరామయ్యను హానుగల్లు అనుగ్రామమునకుఁ బిలిపించి కాళ్లు గడిగి యారాధించి (యావీరసోమనాథ దేవాలయమునకే హానుగల్లు౫౦౦లలో హానసనాథ్ డెబ్బదింటిలో) ముండగోడుదగ్గఱ మల్లిహల్లి యనుగ్రామము సమర్పించెను.

ఈశాసన మప్పటిది. బిజ్జలుఁడు దేవాలయమునకు దానము చేసినపుడు మహామండలేశ్వరుఁ డని యీశాసనమునఁ గలదు. కావున నప్పటి కాతఁడు మూఁడవతైలపదేవుని నోడించి స్వతంత్రుఁడు గాలేదు. అనఁగా నాకాలము క్రీ. 1162 కుఁ బూర్వమగును.

పద్మరసు

ఈతనితాత శివయోగిమల్లికార్జునుఁడు. మల్లరసని యాతనినామాంతరము. కర్ణాటదేశమందలి కల్లుకురికియం దాతఁడు ప్రభువై యుండి విరక్తుఁడై శ్రీశైలమున కరిగెను. తత్పుత్రుఁడు సకలేశమాదరసు కొంతకాలము కల్లుకురికిని బాలించి విరక్తుఁడై శ్రీశైలమున కరుగుచుఁ ద్రోవలో శిష్యప్రార్థనమున 'అంబ' యనుగ్రామమునఁ గొంతకాలము వసించి పిదప శ్రీశైలమున కరిగి తండ్రియయిన మల్లరసును జూడఁగా నాతఁడు, "నీ వింకను నేనూ ఱేండ్లు భూలోకమున వసించి కల్యాణకటకమున ధర్మస్థాపనార్థమై పుట్టిన బసవనితోఁ గలసి వర్తిం

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పుము" అని నిబోధించెను. ఈతనిపుత్త్రుఁడు మాయిదేవుఁడు అంబగ్రామమం దుండెను. ఆతనికి నరసింహబల్లాళుని దండనాయకుఁడును కమ్మకులవల్లభుఁడును నగుగౌరప్ప యక్క యగు మంగళనిచ్చి పెండ్లిచేసెరి. వీరిపుత్త్రుఁడే కెరెయపద్మ రసు. ఈతనిభార్య దండనాథగౌరప్పపుత్త్రి యగు మాదేవి. నరసింహబల్లాళుఁడు గౌరప్ప కనంతర మాదండనాయకపదమును బద్మరసు కొసఁగెను.

పద్మరసు గురుపరంపరకుఁ జేరినవాఁడు; చతుశ్శాస్త్రపండితుఁడు. ఈతఁడు బేలూరిలో నొకచెరువును ద్రవ్వించుటకై రాజధనాగారమువనుండి పండ్రెండు వేలపొన్నులను దీసికొని యొకమింపజంగమున కొసఁగెను. అది రాజు విని పద్మ రసును బిలిపించి యడిగెను. చెరువు సర్వసిద్ధ మయ్యెను వచ్చి చూడవచ్చు నని పద్మర సనెను. రాజును బిలుచుకొనిపోయి చూపెను. ఆచెరువునకుఁ బిట్టసముద్ర మని పేరు. ఈచెరువును గల్పించుట చేతనే యీతనికిఁ గెరెయపద్మరసని పే రయ్యెను. కెరె యనఁగాఁ గన్నడమునఁ జెఱువు.

ఈపద్మరసు మంత్రిపదమును విడిచి బేలూరిలోనే వసించుచుండెను. త్రిభువన తాతాచార్యుఁ డని యొకయాంధ్రదేశబ్రాహ్మణుఁడు విష్ణువే పరదైవ మని స్థాపించుటకై యనేకస్థలముల కేఁగి వాదార్థములు నెఱపి జయమందు చుం డెను. దోరసముద్రము (బల్లాళరాజులరాజధాని)నకు వచ్చి బల్లాళ రాజును దర్శించి శాస్త్రార్థము చేయింపఁగోరెను. రాజు పద్మరసును బిలిపించెను. త్రిభు వన తాతాచార్యునకును, బద్మరసునకును శాస్త్రార్థము జరిగెను. వాదమునఁ బద్మరసు గెలిచెను. వాదనిర్ణయప్రకారము త్రిభువనతాతాచార్యుఁడు వైష్ణవ మతము వీడి పద్మరసునకు శిష్యుఁడై వీరశైవదీక్షఁ గొనెను.

పిదపఁ బద్మరసు తనకుమారుఁడయినకుమారపద్మరసుకు జ్ఞానోపదేశమును జేసి కాశీయాత్ర వెడలి మార్గమునఁ బంప (హంపి)కు వచ్చి హరిదేవకవిని జూచి "ఉమాపతి. నిన్ను నేఁటి కెనిమిదవనాఁడు తనలోఁ జేర్చుకొనును, అంతలో నీవు రచించు కావ్యమును ముగింపుము." అని చెప్పి కాశి కేఁగి యక్కడ విశ్వేశ్వరు నితో నైక్యమందెను.

కెరెయపద్మరసు త్రిభువనతాతాచార్యులతో శాస్త్రార్థము నెఱపు నప్పుడు నరసింహబల్లాళుని యాస్థానమున నీక్రింది కవీశ్వరు లుండిరి. దోర సముద్రపురామన్న, ఉభయకవిశరభభేరుండుఁ డనఁబడుకవీంద్ర రాఘవుఁడు,

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

హొళిగెర మాయిదేవపురాణభట్టు, గురుభక్త కామన్న, విశ్వన్న, ఉద్ధతశాస్త్రి, నికరభంజన నాగనాథార్యుఁడు, అతిరసికకర్ణాభరణ బుధవరుఁడు పదవాక్యప్రమాణజ్ఞ, దేవరసపండితుఁడు, అనేకకలావేత్తహంపి రామితందె, జగదారాధ్య నాగిదేవుఁడు, అష్టభాషాకవీశ్వర శివదాఁడు, శైవవిరుద్ధమతదాన బాదరసుశరణకవి—ఇత్యాదులు.

పద్మరసు నరసింహబల్లాళునిసభలో శ్రీశివాద్వైతసాకారసిద్ధాంతసానందచరిత్ర మనుసంస్కృతగ్రంథమును రచియించి, త్రిభువనతాతాచార్యులను జయింపఁగా సభలోనివిద్వాంసులెల్లరును నీక్రిందివిధముగా నాతనిఁ బ్రశంసించిరి.

దోరసముద్రవెంబ పెసరిం కర మొప్పువరాజధానియొళ్
ధీరనృసింహభూవర నహోమహియం పరిపాలిసుత్తిర
ల్కారసియాణ్మనోలగకె బందనగుర్వుసు తాంధ్రదేశదిం
శౌరియ భృత్యనోపు భువనత్రయతాతన నిష్పనోర్వవం.

శివనిల్లా శివభక్తియిల్ల శివసిద్ధాంతంద లిల్లా మతం
సువిచారస్థితిగిల్ల నాడె వనజాతుం దైవవా వైష్ణవం
సువిశాలం నిజభక్తిగెం దెనుతె పత్రాలంబనం గెయ్యెత
ద్భువియం పద్మరసార్యరోడిసిదరీసానందచారిత్రదిం.

పిందె సమస్తనీలపటసాంఖ్యర బౌద్ధర జైనభేదదోళ్
సందరభట్టతార్కికర కూడతివాదిసి, సోర్కిసూక్తియ
ల్లొందదబద్ధవాదియెనిపుద్ధతవైష్ణవనంవిభాడిసు
త్తిందుధరప్రతిష్ఠయగపద్మరసర్ నెగళ్దర్ ధరిత్రియొళ్.

ఇవిగాక యొక్కొకకవీశ్వరుఁడును వేర్వేఱుగా సంస్కృతకర్ణాటభాషలలోఁ బద్మరసుమీఁద రచించిన పద్యములునుగలవు. పద్మరసుకు సకలశాస్త్రికసార్వభౌమ,ఉద్ధతవాది నికరవేశ్యాభుజంగ, తార్కికచక్రవర్తి, శ్రీశివాద్వైతసాకారసిద్ధాంతప్రతిష్ఠాపనాచార్య, శరణకవి, భవిదూరాది బిరుదులు గలవు.

ఈతఁడు సానందచరిత్రమునుగాక దీక్షాబోధమని వేఱొక గ్రంథమును గూడ రచియించెను.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పద్యబసవపురాణకర్త యగు పిడుపర్తి బసవనతండ్రి సోమనాథుఁ డీ దీక్షాబోధను దెనిఁగించెను. వీరశైవమత వ్యాపనమున కీగ్రంథ మెంతేని యా కాలమున నుపకరించి యుండును. గురుశిష్యసంవాదరూపమున సులువుగా వీరశైవ సంప్రదాయమునెల్ల నీగ్రంథము నిరూపించుచున్నది. తత్కాలపు వీరశైవమత స్వరూపము దెలుపుగ్రంథములలో నిది ప్రధానమయినది. మఱివిమర్శముపట్టున నే నెక్కువగా నీగ్రంథమును గ్రహింతును.

మాయిదేవుఁడు:—ఈతఁడు పద్మరసుపయిఁ బ్రశంసారూపముగాఁ జెప్పిన పద్య మొకటిగలదు.

జగదేవ దండనాయకుఁడు:—ఈతఁడే బసవేశ్వరుని నిదేశము చొప్పున బిజ్జలుని సంహరించినవాఁడు. మల్లయ్య, బ్రహ్మయ్య యనువా రిర్వు రీతనికిఁ దోడయిరి.

అనుమకొండ రాజధానిని జయింప సైన్యసమేతుఁడై వచ్చి యరికట్టి కాకతిప్రోలరాజు ప్రతాపప్రదీప్తి ముందు నిలువనేరక క్షణములో జగద్దేవుఁ డొకఁ డోడిపాఱెనని యనుమకొండశాసనము చెప్పుచున్నది. ఆజగద్దేవుఁడు పట్టిపొంబుచ్చపురాధీశుఁ డని, సంతానరాజులలో నొక్కఁడని, మహామండలేశ్వరుఁ డని, క్రీ. ౧౧౪౯ లో నాతఁడు కుందూరుగ్రామము దానముచేసినట్లు శాసనము గలదని, యాంధ్రులచరిత్రము చెప్పుచున్నది. బిజ్జలునిఁ జంపిన జగదేవుఁ డీతఁడు కావచ్చును.

ప్రాచీనభక్తులు

బసవపురాణమునఁ బ్రస్తుతులయిన ప్రాచీనభక్తులలోఁ బెక్కు 'రఱువత్తుమూర్' అనుపేర నఱవమునఁ బ్రఖ్యాతులయిన యఱువది మూగురు భక్తుల లోనివారు. ద్రవిడమునవారికి 'నయనార్లు'ని పేరు. నైనార్లు, నాయనార్లు అనికూడఁ దెలుఁగునఁ గలదు. అఱువదిమూవురలో బసవపురాణమునఁ గొందఱును, పండితారాధ్యచరితమున మఱికొందఱును బ్రస్తుతు లయిరి. కాని, యానుపూర్వితో వారినెల్లరను సోమనాథుఁడు స్తుతింపలేదు.

అఱువదిమూవురపేళ్లను మనసోమనాథుఁడు పండితారాధ్యచరిత్రము చతుర్థప్రకరణమున సహస్రగణనామసంఖ్యానమున నిట్లు పేర్కొన్నాఁడు:

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

తిరునీలకంఠుండు తిరునీలనక్క-తిరుమూల దేవుండు తిరునాళ్లపోవ మానకంజారుండు మంగయక్కరసు-ఆనయనార్ మొన్నయధరుండు పిట్ట నంగ రోహిణి పిళ్లనయనారు నంగ-సంగచండుండు పూసలనయనారు పరమనాచియరు దీపదకళియారు-కరిగణనాథుండు గరికామదేవుఁ డమరనీతి యిరువదాండారి మురుఘు-నమినంది యేణాధినాథుండు సాంఖ్య తొండభూపతి చిరుతొణు తిరుకురిపి-తొండండు నంబి సిర్తొండండసంగ సీరాలదేవుండు సేదిరాజయ్య-గారికాళవ్వ యేకాశి సోమాసి మారుండు వీరపెర్మాణిదేవుండు-వీరచోడఁడు జడయా రిరిత్తాండి యెవ్వచలంది వాగీశనైనారు-కొళ్ళ్వాళి యెళయదంగుళియ నైనారు చిఱుపులియా రులచ్చిరియారు నారు-మిఱుమిండయారు నమిత్తండయారు కరియంబ యరిపాలు కడమలనంబి-కళియంబ గుగ్గళ కళియనైనారు కన్నప్పతాపసి కరయూరచోడు-చెన్నయ్య చోడండు చేరమరాయఁ డిడుగుడిమారయ్యనిడుమారదేవుఁ- డడిభర్తయణుమూర్తియఱువత్తుమూరు.

సంఖ్య కఱువదిమూగురే యయినను సంస్కృతకర్ణాటద్రవిడ గ్రంథములలో వారిపేళ్లు గొన్ని భేదించుచు నెక్కువగుచున్నవి.* ఒక గ్రంథమునఁ జేర్కొనఁబడినవారిని గొందఱను వేఱొక గ్రంథము పేర్కొనకున్నది. ఒకనికే యొకగ్రంథమున నొకపేరు, వేఱొక గ్రంథమున వేఱొకపేరును గలదు. వానిని సరిచూచి బసవపురాణమునఁ బ్రస్తుతులయినవారిని గూర్చి యించుక వివరణము చేయుచున్నాఁడను.†

సుందరనాయనారు—(పుట ౧ ౩౮) నంబినాయనారని ఒడయనంబియని యీతనినామాంతరములు. సుజ్ఞానిని, జటీశ్వరుఁడు ఈతని తలిదండ్రులు. నదిపురపు నరసింహవర్మ (నరసింహమునయర్) ఈతనిఁ బెంచుకొన్నాఁడు. ద్రవిడ

* కన్నడమున—'అఱువత్తుమూవుర పురాతనచరితె' 'త్రిషష్టి పురాతనచరితె' 'అఱువత్తుమూరు పురాతనశరణరచరిత్రె'; సంస్కృతమున—స్కాందోపపురాణ, శివరహస్య, శివభక్తమాహాత్మ్యములు; తమిళమున—పెరియపురాణము.

† మైసూరు ప్రాచీనవస్తు పరిశోధక సంఘమువారు ఈసంవత్సరపు కార్యనివేదన ప్రకటనమున 'అఱువత్తుమూవుర' చరిత్రమునుగూర్చి కొంతపరిశోధనము నెఱపినారు. ఇక్కడ నాకది కొంత యుపకరించినది. వీరినిగూర్చి ద్రవిడవిద్వాంసులే యింకను సరియైన పరిశోధనము జరపఁజాలకున్నారు. నేనిక్కడ మైసూరురిపోర్టులోనున్న క్రమము ననుసరించుచున్నాఁడను,

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

భాషలో నీతఁడు గొప్పకవి. తిరుత్తొండర్ తొగై యని యాతఁడు రచియించిన శైవస్తోత్రమును బ్రపంచించి సోమనాథుఁడు (౧౩౪ పుట) కొంత తెలిఁగించినాఁడు. ఒడయనంబివిలాస మని యాతనిచరిత్రమే తెలుఁగునఁ బ్రబంధముగా రచితమయినది.

మిఱుమిండఁడు— (పుట ౧౨౭) మెఱెమిండర్, విఱల్మిండర్, వీరమిండ, శంగునాయనార్ అని యాతనిపేళ్లితరగ్రంథములఁ గలవు.

చేరమచక్రవర్తి—మహాగోదుఁడని యాతనినామాంతరము. పయిమువ్వురును సమకాలమువారు.

కుమ్మరగుండయ్య—(పుట ౧౩౯) తిరునీలకంఠర్ అని నామాంతరము.

దంగుళిమారయ్య—(పుట ౧౩౭) ఇళయాంగుడిమారర్ అని యఱవమున, 'భక్తోదంగుళిమారాఖ్యః' అని సంస్కృతబసవపురాణమున, 'ఎళయదంగుళిమారర్' అని కన్నడమునఁ గలదు.

చేదివల్లభుఁడు—(పుట ౧౩౭) సిద్ధిరాజని నామాంతరము.

ఇఱువదాండారి—ఇరువత్తుఁడు (పుట ౧౦౪). ఇఱిపత్తనాయనార్, ఎఱిపత్తనాయనార్ అని ద్రవిడకర్ణాటములందుఁ బేరు. సంస్కృతబసవపురాణమున ఇరువత్తుఁడని కలదు.

కరయూరిచోడఁడు— (పుట ౧౩౭) కరవూరిచోడఁడని కన్నడము. పొగ్గాళ్ చోళఁడని యఱవము.

ఏణాధినాథుఁడు—(పుట ౧౩౮) ఏణాదినాథుఁడని యఱవము. సంస్కృతబసవపురాణమున ఏణాధినాథుఁడనియే కలదు.

ఉడుమూరి కన్నప్ప—(పుట ౭౭) కణ్ణప్పర్. శ్రీకాళహస్తివాఁడు.

గుగ్గులుకళియారు—(పుట ౧౩౯) కంకులినాయనార్ అనియఱవము.

మానకంజారుఁడు—(పుట ౫౭) చోళరాజు.

అరివాళునాయనారు—(పుట ౧౩౯) సంకులాదాయుఁ డని నామాంతరము. శూద్రుఁడు.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

రుద్రపశుపతి—(పుట ౬౩) తెలుఁగు బసవపురాణమున నున్నకథ వేఱు; అఱవమునను, గన్నడమునను నున్నకథ వేఱు. తెలుఁగుకథలో 'ఆదిపురాణ' మని ద్రవిడ శివపురాణము పేరున్నది. అఱవమున నట్టిగ్రంథము తెలియరాదు.

చండేశుఁడు—(పుట ౨౨౮).

తిరునావుకరశు—(పుట ౧౭౨) అప్పర్ అని నామాంతరము. ఈతఁడు తిరుజ్ఞానసంబంధి కుబ్జపాండ్యుల సమకాలమువాఁడు. ద్రవిడమున గొప్పకవి.

కరికాళవ్వ—(పుట ౯౯) పుణ్యవతి నామాంతరము.

నక్కనైనారు—(పుట ౬౫) తిరునీలనక్కనైనార్, నీలనగ్న, మురుగర్ నామాంతరములు.

నమినంది—(పుట ౧౭౮) నేమినంది నామాంతరము.

పిళ్లనైనారు—(పుట ౧౭౪) తిరుజ్ఞానసంబంధి నామాంతరము. సౌంద ర్యలహరిలో శంకరాచార్యులవారు "ద్రవిడశిశు'వని యీతనినే ప్రశంసించిరి. వాగీశ, నక్కనైనార, హరదత్తాచార్యాదుల కీతఁడు సమకాలమువాఁడు. వైష్ణ వుల పన్నిద్దఱాళ్వారులలో నొకఁడగు తిరుమంగైయాళ్వారుతో నీతఁడు భాషిం చెనట.

కలికామదేవుఁడు—(పుట ౧౩౨).

తిరుమూలదేవుఁడు—(పుట ౧౮౦).

నాట్యనమిత్తండి—(పుట ౭౬) దండియడిగళ్. బసవపురాణముననున్న కథ వేఱు. పెరియపురాణకథ వేఱు.

సాంఖ్యతొండఁడు—(పుట ౧౭౯) తెలుఁగున సర్వత్ర 'సాంఖ్య'అనియే యున్నదిగాని యాతఁడు శాక్యుఁడగుటచే శాక్యతొండఁడని యుండఁ దగును. అఱవమున నట్లే కలదు.

చిఱుపులి—(పుట ౧౮౦) శిఱుపులి, నిరోధిశార్దూలుఁడు అని నామాంత రములు.

చిఱుతొండఁడు—(పుట ౧౮౦) సిరియాలుఁడు, దభ్రభక్తుఁడు నామాం తరములు. ఈతఁడు రెండవపులకేశిని జయించి, వాతాపికోటను బట్టుకొని, తన

CC-0. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha.

రాజున (మొదటి నరసింహావర్మ?) కొసఁగెను. ఈతఁడు సేనాధిపతి. కాంచీపుర వాస్తవ్యుడు. క్రీ. శ. ౬౩౦ నాఁటివాఁ డగును. ఈతనికొడుకు సీరాలుఁడు; భార్య తిరువెంగాణి; దాసి చంద(న) నంగ.

అడిభర్త—(పుట ౧౩౬) అదిపత్తర్, అతిభక్తర్ నామాంతరములు.

కళియంబనైనారు—(పుట ౧౩౭) కలికంపఁడు, కలికంబఁడు నామాంతరములు.

సుందరపాండ్యుఁడు— (పుట ౧౭౬) కుబ్జపాండ్యుఁడు కూనపాండ్యుఁడు, గూనిపాండ్యుఁడు నామాంతరములు. జినసేన భట్టాకలంకాదు లీతని జైనునిఁ జేసిరి. పిదపఁ దిరుజ్ఞానసంబంధి శైవునిఁ జేసెను.

నరసింగమునయర్—(పుట ౧౨౧) శిరత్తుణెనాయనార్, రణమిత్రుఁడు అని కర్ణాట సంస్కృతగ్రంథములందు నామాంతరము లున్నవి. అందు నరసింగ మునయర్ కథ వేఱుగా నున్నది.

కొట్టురువుచోడఁడు—(పుట ౧౨౧) కుట్టులినాయనార్.

పూసలనాయనారు—(పుట ౧౪౦) పోసలనాయనార్.

మంగయక్కరశి—(పుటలు ౧౭౬, ౧౭౭) సుందరపాండ్యునిభార్య. పాగ్గాళ్ (కరయూరి) చోడనికూఁతురు.

అఱువదిమూఁగురలో ద్రవిడకర్ణాటగ్రంథములందు వర్ణితులలో బసవపురాణమునఁ గానవచ్చినవారిని బయిఁ బేర్కొంటిని. ద్రవిడ కర్ణాట గ్రంథములందుఁ గానవచ్చువారు కొందఱు మన బసవపురాణమునఁ గానరాకున్నారు. బసవపురాణమునఁ గానవచ్చువారు గొందఱు ద్రవిడకర్ణాటగ్రంథములందుఁ గానరాకున్నారు. కథలలోఁగూడఁ గొన్ని భేదములుగలవు. ఆయావిషయములు సమగ్రముగాఁ జర్చించుట కిది చోటుగాదు.

మ ఱి కొం ద ఱు

శంకరదాసయ్య, తేడరదాసయ్య, దుగ్గళవ్వ—వీరు ముప్వురును సమకాలమువారు (పుటలు ౧౧౧, ౧౧౪, ౧౮౧, ౧౯౯). పశ్చిమచాళుక్యరాజయిన

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

జగదేకమల్లుఁడు (ఈతఁడే రెండవజయసింహావల్లభుఁడు. దేసింగుఁడు, సింగబల్లహుఁడు అని పేర్కొనఁబడినవాఁడు నీతఁడే). కళ్యాణకటకమునఁ బంచలోహములతోఁ బోఁతపోయించి నెలకొల్పిన విష్ణుప్రతిమను ధృష్టించి జడయశంకరస్థానవాస్తవ్యుఁడైన శంకరదాసయ్య తుత్తునియలు చేసెను. ఈ సింగబల్లహునిభార్యయే సుగ్గళదేవి. ఈమె శైవమతస్థురాలు. తేడరదాసయ్య యీామె గురుఁడు. తనమాహాత్మ్యమును బ్రకటించి తేడరదాసయ్య సింగబల్లహుని శైవునిఁగాఁ జేసెను. పొట్లచెరువు, కొలిపాక, యనుపురము లాతని రాజ్యస్థానములుగా శాసనములందుఁ గలదు. పొట్లచెరువులోనే తేడరదాసయ్య మాహాత్మ్యమును బ్రకటించి యక్కడి జైనమతముల నేణ్ణూఱింటెని జెడఁగొట్టించెను. అప్పుడు రాజుతో నక్కడి జైనులెల్లరుగూడ శైవమత మవలంబించిరి. పొట్లచెఱువు బళ్లారిమండలమందుఁ గలదు. కొలిపాక యెక్కడిదో యెఱుఁగరాదని ఫ్లీటుదొరగారు వ్రాసిరి. కాని యది నిజాంరాష్ట్రాంధ్రదేశమున నున్నది.

హలాయుధుఁడు—ఈతఁడు చెఱుతొండనికి సమకాలమువాఁడని కలదు. చెఱుతొండఁడు క్రీ. శ. ౬30వాఁడని గుర్తించితిమి గాన యీాతఁడు నాకాలమువాఁడగును. హలాయుధస్తవమని యీాతఁడు రచియించిన శివస్తవము (పంచస్తవిలో నొకటి) కలదు. హలాయుధనిఘంటు వీతనిదగునో కాదో?

ఉద్భటుఁడు—(పుట ౨౧౯) శైవులెల్లరు నీతని స్తుతింతురు.

క. హారలీలాస్తవరచనా
స్థిరనిరుపమభక్తిఁ దనదు దేహముతోఁడన్
సురుచిర విమానమున నీ
పురమున కుద్భటుఁడు ప్రీతిఁ బోవఁడె రుద్రా!

శివతత్త్వసారము.

క. క్రమమున నుద్భటుఁడు గవి
త్వము మెఱయఁ గుమారసంభవము సా(నా?)లంకా
రము గూఢవస్తుమయకా
వ్యముగా హారలీలఁ జెప్పి హరుమెప్పించెన్.

నన్నిచోడ కుమారసంభవము.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర‡మని తెనాలిరామలింగకవి యీతని చరిత్రమునే తెలుఁగునఁ బద్యకావ్యముగా రచియించెను. తెలుఁగుదేశమున నుద్భటారాధ్య పరంపరవా రారాధ్యులు పలువురున్నారు. ముదిగొండవా రుద్భటారాధ్య పరంపరవారని యుద్భటారాధ్య చరిత్రమునఁ గలదు. ఆతఁడు ఘూర్జర దేశమునఁగల బల్లకిపుర వాస్తవ్యుఁడని బసవపురాణాదులందుఁ గలదు. కాశ్మీరరాజగు జయాపీడునిసభలో విద్యాపతిగా నుండెనని (క్రీ. శ. ౭౭౯ నుండి ౮౧౩ వఱకు) రాజతరంగిణిలోఁ గలదు. కర్నాటకవులు కుమారపాల ఘూర్జరు చరిత్రమునే యుద్భటచరిత్రమునుగాఁ జెప్పిరి. అది ప్రామాదికమేమో! ఇర్వురకథలకుఁ గొంత సామ్యముగలదు. దానిఁబట్టి వారు పొరఁబడియుందురు. ఆకర్నాట కవులకంటెఁ బూర్వుఁడయిన పాల్కురికి సోమనాథుఁడు వారిర్వుర కథలను వేర్వేఱుగా వర్ణించినాఁడు.

పండితత్రయము

శ్రీపతిపండితుఁడు, శివలెంక మంచెనపండితుఁడు, మల్లికార్జునపండితుఁడు పండితత్రయమని పాల్కురికిసోమనాథుఁడు చెప్పినాఁడు.

హరభక్తియుత్పత్తి కధిపతి నాఁగఁ-బరగెను దొల్లి శ్రీపతిపండితయ్య
చెనసి భక్తిక్రియాస్థితికర్తయనఁగఁ-జనిమెను లెంకమంచెనపండితయ్య
దూరాన్యసమయసంహారుఁడైచనియె- శూరుండు మల్లికార్జునపండితయ్య
ఖ్యాపితభక్తికిఁ గారణపురుషు-లై పండితత్రయంబన భువిఁజనిరి.

పండితారాధ్యచరిత్ర.

శ్రీపతిపండితుఁడు (పుట ౨౧౦) ఈయనయాంధ్రుఁడు; బెజవాడవాస్తవ్యుఁడు.

పశ్చిమచాళుక్యరాజగు నాఱవ విక్రమాదిత్యునియొద్ద దండనాయకుఁడై పెక్కురాజ్యములను జయించిన యనంతపాలుఁడు కొండపల్లినాడు పాలించుచు బెజవాడలో నుండఁగా నీశ్రీపతిపండితుఁ డాతనికి గురుఁడైయుండెను. అనంతపాలుని శాసనము బెజవాడకుఁ జేరువగానున్న చేఁబ్రోలఁగూడఁ గలదు. ఆతఁడు క్రీ. శ. ౧౦౯౪ - ౧౧౧౮ లో నుండెను. శ్రీపతిపండితుని మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁ డిట్లు ప్రశంసించినాఁడు:

---

‡ ఇది సరస్వతీ పత్రికలో (ముక్త్యాల) ముద్రితమయినది. విశేష విషయములు విపులముగా దానికి నేను వ్రాసిన పీఠికలోఁ జూడఁదగును.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

క. ఒక్కఁడె దైవము శివుఁ డని నిక్కము సేయుటకు ముడిచె నిప్పులు సీరన్
స్రుక్కక శ్రీపతిపండితుఁ, డక్కజముగ విజయవాడ నగ్నిజమ్మి శివా!

మనసోమనాథుఁడుగూడ నీకథనే పేర్కొన్నాఁడు. *శ్రీపతిపండితునివంశ మువాఁడగు కాశీనాథుని వీరారాధ్యుఁడు తన ధర్మగుప్త్యాభ్యుదయమున నీకథ నిట్లువివరించి చెప్పినాఁడు:

గీ. అరయఁ దత్పండితేంద్ర నిజాంశభూతి, భవులు శ్రీపతి మంచనపండితులును
మల్లికార్జునపండితుఁ డెల్లజనులు, వినుతు లొనరింప వెలసి రుర్వీతలమున.
గీ. వారు భువి వీరశైవ ప్రవర్తనంబు, బ్రాహ్మణాచారమగునంచుఁ బఠ్యమాన
వేదవేదాంత సిద్ధాంతవిశ్రుతముగఁ, దెలియఁజేయుచు విలసిల్లి రలఘుమహిమ.
క. ధీరుఁడు శ్రీపతిపండితుఁ, డారయఁ బ్రాచీన దేశికాహ్వాయుఁడు మహో
దార శివాద్వయమార్గ, స్ఫారదురంధరుఁడు లోకపావనుఁ డెన్నన్.
క. ఆగురుఁడు విజయవాటిని, భోగోజ్జ్వలమందిరమున బుధయుతుఁడై శై
వాగమ నైగమబోధా, యోగమునఁ జరింపుచుండి యొకనాఁ డనియెన్.
క. శివుఁడే దైవము ధరలో, శివభక్తులె సత్కులీన సిద్ధాంతపరుల్
శివమంత్రమె మనురాజము, శివుని ప్రసాదంబె భోగశేఖర మరయన్.

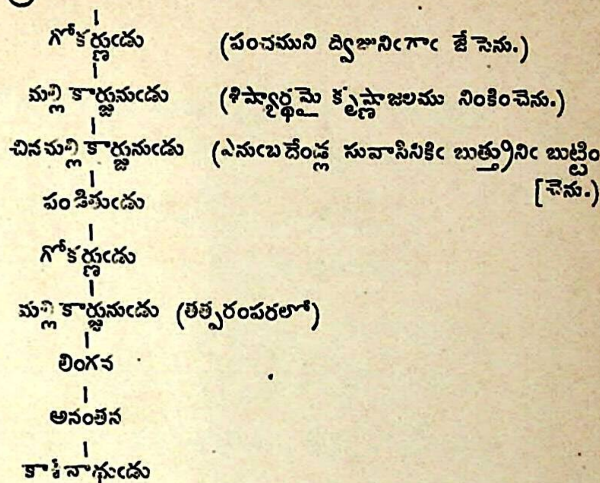
వ. అని శపథంబుగా బలుకుచు ననంతపాలదండనాయక మహీధవాది శిష్య తతి సేవాయత్తచిత్తంబులం బ్రవర్తింపుచుండఁ బరవాది కోలాహలుండై జయవాటీపురంబున విజయధ్వజంబెత్తి మహోత్తర శైవాచార్యుం డనఁ జెలంగుచుండి యొక్కనాఁడు.

సీ. సరవిఁ గృష్ణానదీస్నానంబుగావించి నిత్యకృత్యంబులు నెఱయఁ దీర్చి
వచ్చుచోఁ బురవీథి వసుధేశు మదగజం, బరుదేరఁ దొలఁగుచు నచట నొక్క
గొడగరి వాకిలిఁ గడుఁజొచ్చి నిలిచిన, నంతఁ దద్గృహమేధి యరుగుదెంచి
శరణార్థి, గురురాయ, సతతంబు నావ్రతం బార్వు రయ్యలకు శివార్చనంబు

* శ్రీపతి పండితవంశమువారే తర్వాత 'కాశీనాథుని'వారయిరి. కాశీనాథుని వీరారాధ్యులు రచియించిన ధర్మగుప్తాభ్యుదయ భద్రాయుశ్చరిత్ర కృతులనుబట్టియు, తచ్ఛిష్యుఁడగు సిద్ధరామయ్య రచించిన సంస్కృతోదాహరణ స్తవాదులనుబట్టియు నీవిషయము గుర్తింపనగును. కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారి కీవీరారాధ్యుఁడు ౨౫ వ తరమువాఁడు. శ్రీపతి పండితోపక్రమముగా వీరారాధ్యులవఱకు వంశక్రమము, పయిగ్రంథములందుఁ గలదు. అది యిట్టిది:—

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

వంశవృక్షము

- పెదసోమేశ
  - కాశీనాథ
  - తిమ్మన
    - అనంతుఁడు
      - మల్లికార్జునుఁడు
        - లింగన
          - కాశీనాథుఁడు
            - అనంతుఁడు
              - గౌతముఁడు
                - గౌతముఁడు
                  - అనంతుఁడు
                  - చంద్రశేఖరుఁడు
                    - అఘోరమూర్తి
                      - శరభ
                        - వీరమల్ల
                  - వీరభద్రుఁడు
                    - †వీరేశ
                    - గౌతమ
                    - చంద్రశేఖరుఁడు
                      - నాగయ్య
                      - సాళ్వపతి
                        - బ్రహ్మయ్య
                        - బాపయ్య
                        - మల్లయ్య
                          - బుచ్చయ్య
                            - నాగలింగం
                            - నాగేశ్వరరావు
                            - సాంబశివరావు
                              - బుచ్చయ్య
                          - వియ్యన్న
                    - కాళహస్తీశ్వరుఁడు
                  - గౌతముఁడు
            - గౌతముఁడు
              - శరభ
                - నాగ
                  - శరభ
                    - కాశీనాథ
                    - అయ్యన్న
                      - వీరభద్ర
                        - నాగేశ
                        - అయ్య
                        - సదాశివ
                        - చంద్రశేఖర
                        - బుచ్చన
              - అయ్యన
    - గౌతముఁడు
  - పండితుఁడు
- చినసోమేశ
- లింగయ్య
- బసవన్న
- కోటిపల్లీశ్వరుఁడు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

* శ్రీపతిపండితుని యనంతరము బహుపురుషాంతరములదాఁక నీవంశమువారు బెజవాడ వాస్తవ్యులుగానే యుండిరి. ధర్మగుప్తాభ్యుదయాదిప్రబంధకర్తకాలమునఁ గాఁబోలును ఎలకుర్తి నగ్రహారముగాఁ బడసి వారు బెజవాడ వీడి తమ యగ్రహారమున వసింపఁజొచ్చిరి. శ్రీనాగేశ్వరరావుగారు నేఁడు బెజవాడలో దివ్యసౌధమును గట్టించి తత్స్థానవాస్తవ్యులై యెనుబదివందలయేండ్లకంటె నెక్కువకాలమునుండి తమవంశమువారికిఁ జెల్లుచున్న ప్రాచీనపుఁగాణాచిని మరల నిలుపుకొన్నారు.

† ఈతడు భద్రాయుశ్చరిత్ర, ధర్మగుప్తాభ్యుదయ ప్రబంధకర్త. ఈ తరముదగ్గఱనుండి సమగ్రమయిన వంశవృక్షము గలదు. కాని యిందు శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారి శాఖయే కైకొనఁబడినది.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

దగసలుపుచుంట నొకయయ్య తక్కువయ్యె, నేఁడులింగైక్య మీకనాకు నిక్క-
మంచిదనివాని వ్రత మొనరించివేడ్క, వచ్చె దేశికుఁగని పరవాదులుదరి. [మనిన,

క. ఓహో, బ్రాహ్మణుఁడట యితఁ, డాహా యగ్గొడగరింట నారోగిణ మి
ట్లీహ యొనరిచివచ్చెను, ద్రోహంబని చుట్టుకొనిరి దుర్మతు లగుచున్.

గీ. పరగ నీరీతిఁ బరవాదు లురవడించు, గతికిఁ దామున్న జేసిన కడుఁ బ్రతిజ్ఞ
నిగమసమ్మతి రూఢిగా నెఱపఁదలఁచి, వారుగొనిపోవ నృపసభఁ జేరె గురుఁడు.

వ. ఇట్లు పరవాదు లప్పండితేంద్రు ననంతపాల దండనాయక భూవరాస్థానంబు
నకుఁ గొనిపోయి యిట్లనిరి.

క. గొడగరి మల్లయయింటను, గడుపారఁగఁ గుడిచిరాఁగఁ గాంచితి మితఁడే
ర్పడ మీగురు వెట్లగునని, కడుఁదోఁచకయుంటి మిపుడు కలఁగుచు నధిపా!

సీ. అని యిట్లు విప్రు లాడిన నలంకుచు సభ్యులాపండితునిఁజూచి యనఘచరిత!
యిదిమెట్టిదగునని ముదలింపఁజెఱునవ్వు, సెలవుల దైవాఱ చెలువుదనర
నింతయు నిజము మే మెనయమున్నొనరించు, ప్రతినయిట్టిది యనత్సాజ్ఞులార,
మొనసి యాత్మాద్వైతమున శివాద్వైతంబు, ననుఁజెందువారలఁ గినిసి జాతి
భేద మొంచఁగరాదని పృథులశాస్త్ర, రీతులును మానినర్గంబు నీతిదెలియఁ
డరసిజాబాలశతరుద్రియాదులందుఁ, బలుకుపలుకులువినుఁడువిభ్రమముమాని.

(వారు లంగీకరింపక పండితుని బహిష్కరించిరి-పరవాదులకగ్ని నొసఁగరయిరి—అంత.)

సీ. వేదవేదాంతార్థ విధులచే సాధింపఁగాలేక మూర్ఖులై కదిసి మీర
లగ్ని మీకిడమని యార్చుట లది మీకుఁ గలిగియుండినఁగదా కడమమాట
లని కోపశిఖివీక్షణాగ్రప్రచారియై గరిగొని విస్ఫులింగములఁ దనుప
బాణమలు గంటిడ ధరాభ్రమణంబుచే దిశల్ కుమ్మరిసారె చందమ్ము నెఱప
గగనభాగంబునం దిరుల్ గ్రమ్ముకొనఁగ, సర్వజీవౌఘమునుసభానదులు మూర్ఛ
నొంద నప్పండితేంద్రుఁ డత్యుగ్రవేగ, సరణి లంఘించెఁ దన్మహాస్థాన వీథి.

న. అప్పండితేంద్రుండు జయవాటికాపురమల్లికార్జునాగ్నేయభాగంబున నున్న
శమీశాఖసమీపంబునకు నరిగి యద్దేవున కభివందనంబును ప్రమథగణ
స్తోత్రంబును గావించి వీతిహోత్రు నాకర్షింపుచుఁ దనమీఁది పట్టు పచ్చ
డంబునం గట్టి యిట్లనియె.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మ. వినుమీ పావక, శైవగేహములలో విశ్రాంతి దక్కం బురం
బున నెందుం వసియింప కీకుజనవిస్ఫూర్జస్మదంబుం హరిం
పు నగేంద్రాలయునాజ్ఞ దప్పి యనయంబుం మీాజీసం వీరభ
ద్రునిచే నీకగు బన్నముం దెలియఁగా దొడ్డాడ నిం కేటికిం.

(అట్లు శ్రీపతిపండితుని యానచొప్పున గ్రామమున నగ్నిశాంతమయ్యెను. అనంతపాలవండ నాథాదులతో నెల్లరునువచ్చి శరణార్థులయిరి. నారయుడినములయిన పిదప శ్రీపతిపండితుఁడు శమీవృక్షపుఁ గొమ్మను వ్రేలఁగట్టిన పచ్చడపుమూటను విచ్చి యగ్నిదేవుని విడిచిపుచ్చెను. పండితునిమాహాత్మ్యమున కచ్చెరుపంది యనేకులు తచ్ఛిష్యులయిరి. తదాది శ్రీపతిపండిత సంప్రదాయమువారికి బెజవాడ యాస్థానమయ్యెను.)

శివలెంక మంచెనపండితుఁడు (పుట. ౧౯ ౭.)

శివలెంక యింటిపేరి వా రారాధ్యబ్రాహ్మణులు నేఁడును. బ్రఖ్యాతులుగా నాంధ్రదేశమందుఁ గలరు. శ్రీపతిపండితారాధ్యుని వంశవృక్షమున్నట్టే మంచెనపండితుని వంశవృక్షమును నేటి శివలెంకవారియొద్ద నెందేని కలదేమో! మంచెనపండితుఁడు శ్రీపతిపండితున కించుక తర్వాతికాలమున నుండెను.

మల్లికార్జున పండితుఁడు

ఈయనచరిత్రము ప్రసిద్ధమే. ఈపీఠికలో నింతకుముం దక్కడక్కడఁ గొంత ప్రస్తుతము నయ్యెను. గోదావరీతీరమందలి దాక్షారామ మీయనజన్మదేశము. ఈయన పెక్కుగ్రంథముల రచియించెను. అందు శివతత్త్వసారమను తెలుగుకృతి నొకదాని నేను ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలనుండి సేకరించితిని. ఇప్పుడు మఱియొక 'శ్రీముఖదర్శనగద్య' మనుదానిఁ గనుఁగొనఁగల్గితిని. దాని యాద్యంతము లిట్టివి:—

ఆది:—

శ్లో. త్రైలోక్యస్య భవానేవ నిగ్రహానుగ్రహ క్షమః;
శ్రీవిశ్వేశ్వర మాం పాహి మహేశ్వర! నిరీశ్వర!

జయజయ రుద్ర, వీరభద్ర, విరించపంచమశిరఃఖండన, యజ్ఞపురుష శిరఃఖండన!—

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

అంతము:—

మల్లాణప్రియ, బల్లాణప్రియ, కుమ్మరగుండయ్యప్రియ, అఖిలభువన భక్తజనప్రియ, దేవా! సురపతిప్రముఖ నిఖిలప్రార్థితప్రథన పరమేశ్వర, దేవా నమస్తే నమస్తే నమః.

శ్రీమాన్ మాహేశ్వర శ్రేష్ఠో మల్లికార్జునపండితః;
శ్రీముఖదర్శనగద్యం హృద్యం గ్రథితవాన్ (?)

శైవమతము

క్రీస్తుపుట్టుకకుఁ బూర్వమునుండియు,అనఁగా రెండువేలయేండ్లకుఁబూర్వమున నుండియు దక్షిణాపథమున శైవవైష్ణవమతములు పేర్వోలయుచున్నవి. ప్రధానముగా వైష్ణవమతమునకు ద్రవిడదేశమందును, శైవమతమునకుఁ గర్ణాటాంధ్రదేశములందును బ్రాధాన్యము గలదు. శ్రీరంగక్షేత్రము వైష్ణవులకును, శ్రీశైలము శైవులకును, దీర్థములుగా నుండెడివి. ద్రవిడదేశమునఁగూడ మధురాదిక్షేత్రములు, శైవులకుఁ దీర్థములుగానున్నవి గలవు. శ్రీశైలము కర్ణాటాంధ్రదేశముల కూడలిలోఁ గలదు గావునను, బ్రాయికముగాఁ గర్ణాటాంధ్రదేశములకుఁ బాలకు లొక్కరే యయిరి గావునను, లిపిలో మాత్రమేకాక భాషలోఁగూడ నంతగా భేదములేదు గావునను గర్ణాటాంధ్రు లాకాలమునఁ బరస్పరము మిక్కిలి సన్నిహితులుగా నుండెడివారు. శ్రీశైలము చతుర్ద్వారములు * (త్రిపురాంతకము, సిద్ధవటము, అలంపురము, మాహేశ్వరము)గలదై యాకాలమునఁ గర్ణాటాంధ్రశైవాచార్యులకు నిత్యనివాసముగా నుండెడిది. ఎడతెగక శైవులు శ్రీశైలమునకు రాకపోకలు జరపుచుండెడివారు. నిత్యముగా నక్కడ ననేకులు నివసించుచుండెడివారు. సామాన్యముగా నిక్కడ శైవులని నేను పేర్కొన్నను నాకాలపు శైవులలోఁ గొన్ని భేదములు గలవు. ఆభేదములు పాశుపతము, కాలాముఖము, కాపాలికము మొదలగు పేళ్లుగలవి. శివుఁడే పరతత్త్వమని విశ్వసించువా రయినను వీరిలోఁ బరస్పరము మతస్పర్థలు, విరోధ

* శ్రీ శైలసంకల్పము: "పూర్వద్వార త్రిపురాంతిక దక్షిణద్వార జ్యోతిస్సిద్ధవట, ప్రతీచీద్వార ఆలంపురీ బాలబ్రహ్మేశ్వర ఉత్తరద్వార మాహేశ్వరాఖ్యచతుర్ద్వారోపశోభితే"

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ములు గూడ నుండెడివి.* వీరికెల్లరకు నైకకంఠ్యము లేకుండెడిది. వీరెవ్వరు గాని వర్ణాశ్రమ భేదములను విడనాడినవారుగారు. షయిశైవమతముల సూక్ష్మ భేదములను స్పష్టముగాఁ గనుఁగొనుటకు బలవత్తరములయిన యాధారము లు నేఁడు దొరకకున్నవి. శైవగ్రంథములం దుద్ధృతములయిన యాగమతంత్ర శ్లోకములనుబట్టి యాయామతముల స్థూలస్వరూపములను మాత్రము గనుఁ గొన సాధ్యమగును. ఆకాలపుఁ దంత్ర గ్రంథములును, నాగమగ్రంథములును, నాయామతములవారి యనుష్ఠాన నిబంధములును నేఁడు పర్యాప్తముగా మనకు దొరకుట లేదు. విద్యారణ్యులవారి సర్వదర్శనసంగ్రహమునఁ బాశుపత, శైవ మతములు నిర్వచింపఁబడినవి. బ్రహ్మసూత్రములకు శ్రీకంఠశివాచార్యులు రచియించినభాష్యము విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతమును దెలుపుచున్నది. రామా నుజ మతసిద్ధాంతమునకును దీనికిని బరతత్త్వము వాసుదేవుఁడని, శివుఁడని యనుటలోఁ దక్కఁ దక్కిన విషయములం దంతగా భేదము లేదు. అప్పయ దీక్షి తులవారి కాలముననుండియే యీగ్రంథ మెక్కువ వ్యాప్తిఁ జెందినట్టు గానవచ్చు చున్నది. కావున నిది యంతగాఁ బ్రాచీనమయినది గాకపోవచ్చుననియు నప్పయ దీక్షితులవారి కాలముననో యంతకించుక పూర్వకాలముననో, రచితమై యుం డవచ్చుననియుఁ గొంద అనుచున్నారు. రామానుజులవారీ శ్రీకంఠభాష్యమునే వరవడిగా నుంచుకొని తమ శ్రీభాష్యమును రచించిరనియు, నీశ్రీకంఠ శివా చార్యులు శంకరులనాఁటి వారనియుఁ గొందఱనుచున్నారు. ఈ విషయ మిట్లుం డఁగా నీనడుమ బ్రహ్మసూత్రములపయి శ్రీపతిపండితారాధ్య రచితముగా శ్రీకరభాష్యమని యొకగ్రంథము బయల్పడినది. ఇది శ్రీపతిపండిత రచితము గాదనియే నానమ్మకము. శంకరాద్వైతము ప్రబలిన పిదప నాగమతంత్రమత ములవారు గూడ, దమ మతములు బ్రహ్మసూత్రాభిప్రేతములే యని నిరూపిం

---

* శ్లో॥ వామాః పాశుపతా శ్చైవ కాలాముఖమహావ్రతాః;
కాపాలా భైరవా శ్శాక్తా ఊర్ధ్వకా యోగధారణాః;
శైవా బహువిధా శ్చైవ వైష్ణవాః పాంచరాత్రికాః;
వైఖానసాః కులాః కౌలా స్తత్సంభేదాస్తథాఽ మే;
సాంఖ్యాశ్చలాకులా శ్చైవ తథా హంసపరాయణాః;
ఏతే సమయిన స్సర్వే అన్యోన్యకలహప్రియాః;
ఏతాన్ సర్వాన్ పరిత్యజ్య వీరశైవం సదస్వమే.—వీరాగమము.

చుటకు యత్నించిరి. స్వసిద్ధాంతాను సారముగా బ్రహ్మసూత్రములకు భాష్యముల రచించిరి. ఈపూర్ని శంకరులకుఁ బూర్వకాలమున నున్నట్లు గానరాదు.

శ్రీకంఠభాష్యమునఁగాని, శ్రీకరభాష్యమునఁగాని పాశుపతకాలాముఖాది శైవమతభేదముల స్వరూపములు గానరావు. వీరాగమ వాతూలాగమాదులు కొన్ని శైవమతములను నిరూపించునవి గలవు.

శ్రీశైలము శైవమతస్థుల కునికిపట్టుగా నుండి తత్తన్మతముల కభ్యుచ్ఛ్రయము గల్గించుచుండుట యాకాలమున దక్షిణాపథమునఁ జైనబౌద్ధమతముల వ్యాప్తికిఁ గొంత యడ్డంకిగానుండెను. ఈయడ్డంకిని దొలఁగఁద్రోసికొనుటకై బౌద్ధులయిన సిద్ధనాగార్జునాదులు శ్రీశైలముమీఁదనే నెలవుకొని యక్కడనే స్థాపనములఁ గట్టుకొని స్వమతములను వ్యాపింపఁజేయ మొదలిడిరి. జైనబౌద్ధమతములు అహింసాతత్త్వమును బోధించుచు జాతిభేదమును పాటింపక యనుష్ఠానసౌకర్యము గలిగి సర్వసమ్మతములుగా నుండుటచే ననేకు లామతములందుఁ జేరఁజొచ్చిరి. బహుభేదములతోఁ బరస్పరస్పర్ధలతో నున్న శైవమతము లానాఁడు సన్నగిలఁజొచ్చెను. శంకరులవారి యద్వైతసిద్ధాంతము మహోదయముగలదై జైనబౌద్ధమతములనే కాక శైవమతములను గూడఁ జిదుకఁగొట్టసాగెను. ఇట్లు కాలము గడవను గడవను, శైవమతములు చాల సన్నగిల్లుటయు, జైనబౌద్ధమతములు సమధికవ్యాప్తిగలవగుటయు, తర్వాత నద్వైతమతము సర్వాధిక వ్యాప్తిగలదగుటయు, దటస్థించెను. ౧౦,౧౧,౧౨, శతాబ్దులనాఁటి కాంధ్రకర్ణాట దేశములందు మతములస్థితి యిట్లున్నది. అప్పుడు జైనబౌద్ధాద్వైతమతముల త్రొక్కిసనుండి స్వమతమును రక్షించుకొనుట శైవమతములవారి కావశ్యకమయ్యెను. అందుకై యాంధ్రకర్ణాటదేశములందుఁ గొందఱు మహనీయులు వెలసిరి. ఆంధ్రదేశమున వెలసిన మహనీయులు పండితత్రయము. వీరివిషయ మింతకు ముందే వ్రాసియున్నాఁడను. శివలెంకమంచెనపండితుఁడును, శ్రీపతిపండితుఁడును రచించిన గ్రంథములేవో మనకు దొరకకున్నవిగాని మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు రచించిన గ్రంథము, శివతత్త్వసారము, నేఁడు దొరకియున్నది. * అందు

---

* ఈ గ్రంథమును దొలుదొలుత నరసాపురమున నొక జంగముదేవరయింటనుండి నేనే దొరతనమువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలకై సేకరించితిని. పుస్తకమునఁ గానరాకున్నను నది శివతత్త్వసారమని మల్లికార్జున పండితారాధ్య రచితమని తొలుత గుర్తించి, కీర్తిశేషులయిన కె. వి. లక్ష్మణరావుగారికి దాని యుత్కృష్టతను దెలిపి ముద్రింపఁగోరఁగా వా రాంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రికలమునఁ బ్రశస్తమయిన పీఠికతోఁ బ్రకటించిరి.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ముందుగా నద్వైతమతమునే యాయన ఖండించెను. చందవోలు మొదలగు స్థలములం దీపండితారాధ్యులవారు జైనబౌద్ధమతముల నెట్లు విధ్వంసపఱిచిరో పండితారాధ్యచరితముఁ జదివినఁ దెలియఁగలదు. ఈయన పాశుపతశైవమత ప్రవర్తకుఁడు. ప్రాచీనసంప్రదానుసారముగా శైవమతమును వైదికముగా నీయన నిలువరింపఁబూనెను. ఇట్టు ప్రాచీనసంప్రదాయములను బరిపోషించుట వలన లాభ మంతగాఁ గానరాదని యెఱిగి యింతకంటెఁ దీవ్రముగాఁ గర్ణాట దేశమున బసవేశ్వరుఁడు, ఏకాంతరామయ్య, పద్మరసు మొదలగువారు వర్ణాశ్రమాచార కలితములై యున్నప్రాచీనశైవమతభేదముల నెల్ల నడచిపుచ్చి వానిలోనుండి వీరశైవమను క్రొత్తశైవమును సర్వశైవమత సారముగా నుద్ధరించి నెలకొల్పిరి. దీనిచే ప్రాచీన శైవమతములలోఁ దగవులు చల్లారి యైక్యమేర్పడెను. నూతనోత్తేజముఁ గాంచి శైవమతము బలముగలదై నెలకొనెను. వర్ణభేదమును విడుచుటచే నీశైవము జైనబౌద్ధమతములవలె సర్వసాధారణమై సులువుగా నందఱచే నాదృతమయ్యెను. ఒకప్రక్క నిట్లు వీరు స్వమతమందు సౌలభ్యసౌకర్యములను గల్పించి పలువుర నందుఁ జేర్చుకొనుటతోపాటు, తమకు మతమునఁ బ్రబలప్రాతికూల్యము గలిగియున్న జైనబౌద్ధమతములను దండనీతి నుపయోగించి చెండాడి కూడ స్వమతమును బ్రబలపఱుచుకొనిరి. ఇంతగొప్ప కార్యమును సాగించుట సాధారణులకు శక్యముగాదు గదా! పశ్చిమచాళుక్య రాజ్యమును గైవసపఱుచుకొని యేకచ్ఛత్రాధిపతిగాఁ గళ్యాణమున రాజ్య మేలుచున్న బిజ్జలుని మంత్రియు, దండనాథుఁడును మహనీయుఁడునగు బసవేశ్వరుఁ డీ సంఘమందు ముందునిల్చెను. ఈతఁడు స్వయముఁ మహాభక్తుఁడు. శివునివాహనమగు నందీశ్వరుని యవతారమే యీతఁడని శైవులెల్లరు విశ్వసించిరి. ఆజానజముగు శివభక్తి యీమహనీయునందుఁ గుదురుకొనెను. శివుఁడే పరతత్త్వమనియుఁ దదన్యదేవతారాధనము తగదనియు నీతఁడు పసిప్రాయమందే నిశ్చయించుకొనెను. వర్ణాశ్రమాచారధర్మములను దదభిమానులయిన తలిదండ్రులను వర్జించెను. తానును దనతోడి శివభక్తులును సుదృఢముగా నేర్పఱుచుకొన్న మతధర్మముల నిర్వహించుటలో నిర్భయతతో మెలఁగెను. ఆకాలమునఁ బశ్చిమచాళుక్య దేశమున నీతఁడు మతరాజ్యమేలె ననవచ్చును. తన మతము ననువర్తింపనివారిని జంపించెను. అట్లుచంపవలసినదిగా సంగమేశ్వరదేవుఁ డీతని

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బాల్యముననే శాసించెనట. ఈ శాసనము ననుసరించి యీతఁడు తన యేలిక యగు బిజ్జలునిఁగూడఁ జంపించెను!

బసవేశ్వరుని మత మొక్క నూఱేండ్లలోఁ గర్ణాటదేశమెల్ల వెల్లివిరిసినది. ఈవీరశైవమతమున వేలకొలఁది జనులు ప్రవేశించిరి. బ్రాహ్మణులదగ్గఱ నుండి చండాలురదాఁక నాకాలమున నీకుల మాకులమని భేదములేక యెల్లరు నేకాకారమై యేకజాతియై యందుఁజేరి యామతమునకు బలుపుఁగూర్చిరి. అట్లు కూడినసంఘమునారే నేఁడు లింగాయతు లనుపేరఁ గర్ణాటదేశమున నున్నారు. బసవేశ్వరుని యనంతరము గొంతకాలమున కాంధ్రదేశమునఁగూడఁ దన్మతము వారు, జంగములు, వ్యాప్తి చెందిరి.

బసవేశ్వరునకుఁ బూర్వమున్న శైవమతములను గూర్చియు, బసవేశ్వర ప్రవర్తితమైన వీరశైవమును గూర్చియుఁ గొంత వివరింతును.

పాశుపతము

ఈమత మథర్వశిరఉపనిషత్తునందుఁ జెప్పఁబడినది. శ్రీకంఠభాష్యము గూడ దానినే పేర్కొనుచున్నది. బ్రహ్మ ప్రణవపంచాక్షరీ ప్రాసాదాదిమంత్రములు, పశు, పతి, పాశాది వస్తువ్యవహారము, భస్మోద్ధూళన త్రిపుండ్రధారణ లింగార్చన రుద్రాక్షధారణాది ధర్మములు పాశుపతులకుఁ గలవని శ్రీకంఠభాష్యమువలనఁ దెలియనగును. ఈవిషయములనే మల్లికార్జున పండితారాధ్యులవారి శివతత్త్వసారముగూడఁ బ్రపంచించి చెప్పుచున్నది. పాశుపతు లద్వైతమతమును మిక్కిలి గర్హించిరి. వారు జీవేశ్వరులకు భేదము చెప్పుదురు. పశువులగు జీవులు పతియగు రుద్రుని యనుగ్రహముచే పాశమయిన సంసారముననుండి ముక్తులై మోక్షసుఖము ననుభవింతురు. జీవులకుఁ బాశబంధము తొలఁగును గాని పశుత్వము తొలఁగదని మల్లికార్జునపండితుఁడు చెప్పెను.

క. గోపతికృతమున భవపాశాపేతములయిన పశువులట్టులు భవపా
శాపేతులైన పశువులు, ప్రాపింతురు మోక్షసుఖము పశుపతి నీచేఁ.

మఱియు, వారు సన్న్యాసమును గర్హింతురు;

క. ప్రాజ్ఞులు వేదజ్ఞులు లోకజ్ఞులు చేకొండ్రె గతశిఖాగాయత్రీ
యజ్ఞోపవీతనాస్తికు,లజ్ఞులు చేకొండ్రుగాక యద్వైతమజా!

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

శ్రీకంఠభాష్యముగూడ సన్న్యాస మావశ్యకమనుటలేదు. పాశుపతులు విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతమువారు. మల్లికార్జున పండితారాధ్యులవారి శివతత్త్వసార మీవిషయమును స్పష్టముగాఁ దెలుపుచున్నది:

క. వేదోక్త సదాచారా,పాదనమున నెగడునట్టి పశువులకుఁ బురా
పాదిత దురితక్షయమై, యాదరమున ధర్మ మధికమగు నీశానా!

క. ధర్మాధిక్యంబున సతి,నిర్మలబోధయు విరక్తినిష్ఠయుఁ గలయ
క్కర్ములకు నీప్రసాదము,నేర్మిని శివభక్తి పుట్టుఁ బృథుభావమునన్.

క. మానితశివభక్తి శివ,జ్ఞానధ్యానముల నీప్రసాదాతిశయా
నూనతఁ గర్మక్షయమై, యానందప్రాప్తి ముక్తుఁడగు నీశానా!

విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతమునకు జీవగఱ్ఱయనఁదగిన శ్రుతి (నాయ మాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో నమేధయా నబహునా శ్రుతేన, యమైవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామ్) ప్రతిపాదితమయిన యర్థమునే పయిపద్యములును జెప్పుచున్నవి.

విశిష్టాద్వైతులవలె వీరును శ్రౌతస్మార్తకర్మలతో సమానముగా నా (శైవా)గమోక్తములయిన కర్మములనుగూడ నాచరింతురు.*

కా లా ము ఖు లు

వీరి సిద్ధాంతమేదో స్పష్టముగాఁ దెలియరాదు. కాని వీరు శక్తిపూజను గూడఁ జేయువారుగాఁ దెలియవచ్చుచున్నారు. మండలార్చనాదులు శాక్తసంప్రదాయములు గొన్ని వీరికిఁగలవు. లింగార్చనము శక్తిశివసంయోగరూపమయినదే. శక్తిచిహ్నము పానవట్టము, శివచిహ్నము లింగము నగును. శక్తిరహితుఁడగు శివుఁడు చేష్టింపఁజాలఁడనియు, శక్తిసహితుఁడగు శివుఁడే సర్వశక్తుఁడనియుఁ బ్రాచీన శైవసిద్ధాంతము. ఈ విషయమునే శంకరాచార్యులవారు సౌందర్యలహరిలో

* వేదోఽపి శివాగమ ఇతి వ్యవహారో యుక్తః, తస్య తత్కర్తృత్వాత్; అతశ్శివాగమో ద్వివిధః; త్రైవర్ణికవిషయస్సర్వవిషయశ్చేతి; వేదస్త్రైవర్ణికవిషయః; సర్వవిషయశ్చాన్యః; ఉభయోరేక ఏవ శివః కర్తా; ఈశానస్సర్వవిద్యానామ్......అతః కర్తృసామాన్యాదుభావస్యైకార్థపరం ప్రమాణమేవ.—శ్రీకంఠభాష్యమ్.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

శివశ్శక్త్యాయుక్తో యది భవతి శక్తః ప్రభవితుం-నచే దేవం దేవో నఖలు కుశల స్స్పందితు మపి. అని చెప్పిరి. మఱియు జీవాత్మ శక్తిపీఠమనియుఁ, బరమాత్మ లింగమనియు, లింగపీఠములు జీవాత్మైక్యబోధకము లనియు నాగమములందుఁ గలదు: 'జీవాత్మా శక్తిపీఠం స్యాత్ పరమాత్మాతు లింగకమ్.'

కాలాముఖులు శక్త్యర్చనముగూడఁ గావింతురు. వారు నిత్యబ్రహ్మ చారులు. గార్హస్థ్యము వారికిఁ దగదు. నన్నిచోడని కుమారసంభవమునఁ గాలాముఖ శైవసంప్రదాయములు కొన్ని గానగును.

పాశుపతాదులు లింగధారులుగారు

చేవలకులు మంత్రదీక్షాన్వితులును - శైవపాశుపతాది శాసనధరులు
వారివారిక లింగవంతులై చూచి - వారివారిక లింగవంతులై కూడి.

—బసవపురాణము, ౨౨-వ పుట.

ఈ ద్విపదలు బసవేశ్వరుని యుద్బోధమువలనఁ లింగధారణములేని పాశు పతాదులుకూడ లింగధారులయి వీరశైవమునఁ జేరఁజొచ్చిరని చెప్పుచున్నవి.

వ్రతం పాశుపతం చైవ కాలాముఖ కపాలికే,
లింగాంగసంగహీనత్వా త్తచ్ఛిష్యో నరకం వ్రజేత్.

—వీరశైవాచారసంగ్రహము.

శ్లో. శైవాః పాశుపతాః వామాః కాలాముఖమహావ్రతాః,
అతిరిచ్యతి దేవేశి! ప్రాణలింగార్చనో బుధః.

—వీరాగమము.

పై శ్లోకములు పాశుపతులు, కాలాముఖులు, కాపాలికులు లింగధారులు గారనియు, అట్టివారికి శిష్యుఁడగువాఁడు నరకము నందుననియుఁ జెప్పుచున్నవి. ఇట్టి శ్లోకములు పెక్కులు గలవు.

తెలుఁగునాటి యారాధ్యులు వీరశైవులు గారు;

పూర్వకాలమున వీరు లింగధారులు గారు

ఈవిషయము తగవులకుఁ దానకమగు నని నే నెఱుఁగుదును. అయినను నాకు వాస్తవముగాఁ దోఁచినదానిఁ దెలుపుచున్నాఁడను. ప్రాజ్ఞులు పరిశోధింపఁ దగుదురు. తెలుఁగు దేశపువారగు పండితత్రయము (శివలెంకమంచెనపండిత,

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

(శ్రీపతిపండిత, మల్లికార్జునపండితులు) లింగధారు లనుటకు బలవదాధారములు నాకుఁ గానరాలేదు. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల గ్రంథమున నెక్కడను లింగధారణప్రశంసయే లేదుగదా! ఆంధ్రదేశమున నాకాలమునఁ గాలాముఖులు గూడఁ బలువు రుండిరి. నన్నిచోడని గురువయిన మల్లికార్జునుఁడు కాలాముఖ మతమువాఁడు. అతఁడుగూడ లింగధారి గాఁడు. కుమారసంభవమం దెక్కడను లింగధారణప్రశంస గానరాదు. వీరశైవులు గర్హించు వర్ణాశ్రమాచారవిధులు, వైదికకర్మలు వీరికి సమ్మతములు. మల్లికార్జునపండితారాధ్యులకు బ్రాహ్మ ణ్యముమీఁద నాస్థ గలదు. వర్ణాశ్రమధర్మనిబంధనముమీఁదఁ దాత్పర్యము గలదు. శివభక్తియందుఁ దన్మయత్వమును గలదు. బసవేశ్వరుఁడు మహాశివభక్తుఁ డని యాయనయెడల సద్భావగౌరవమును, వైదికకర్మలను గర్హించి వర్ణాశ్రమా చారములను రూపుమాపుచున్నాఁడని యపకీర్తియుఁ గాంచినవాఁడై బసవేశ్వ రుని దర్శించి వాదించుటకై పోవుచుండఁ ద్రోవలోఁ దన్మృతివార్త వినవలసె ననియు, "భక్తిమీఁదివలపు బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ బొత్తుఁ బాయలేను నేను బసవలిం గ"యని యాతఁడు చెప్పెననియుఁ బ్రతీతి గలదు. దీనింబట్టికూడ నాతఁడు బసవే శ్వరుని మతమువాఁడు కాఁడని స్పష్టముగా నెఱుఁగనగును. లింగమునుధరించిన వీరమాహేశ్వరుఁడు (వీరశైవుఁడు) వర్ణాశ్రమధర్మములను, వైదిక కర్మములను నాచరింపరాదని కలదు. ఇట్లు విధుచుటే వీరవ్రతము. వీరశైవులు జంగము లయిన (చరించునట్టి) శివలింగములేయని వీరశైవగ్రంథములు వలుకుచున్నవి. శివత్వమును బొందినవారు మరల వైదిక కర్మాచరణమునకుఁ బాల్పడరాదు. కర్ణాటదేశమునఁగల లింగాయతులు సరిగా నట్టివీరశైవసంప్రదాయమువారు. వారికి లింగధారణము గలదే కాని, యజ్ఞోపవీతాదులు లేవు. వారు బ్రాహ్మణులవలె విశుద్ధమయిన సదాచారము గలవారే కాని, బ్రాహ్మణులతోఁ గాని, తదితరులు తోఁగాని సహభోజనము నొల్లరు. వారు బ్రాహ్మణాదివర్ణధర్మముల నభిమానిం పరు. ఆంధ్రదేశపు టారాధ్యులు సంపూర్ణముగా బ్రాహ్మణధర్మములు గల వారు. తక్కిన బ్రాహ్మణులతో వీరు సహభోజనము గావింతురు. బ్రాహ్మ ణ్యము నభిమానింతురు.

దశమశతాబ్ది కింకను బూర్వకాలముననుండి గౌడదేశమున గోళకీమఠ మనుపేర గొప్పశైవాచార్యమఠము ప్రఖ్యాతిగాంచెను. భావశంభు, సోమశంభు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ప్రభృతులు తన్మఠాధిష్ఠాతలు. సోమశంభువు తన పేర నొకపద్ధతిని రచియించెను. శివలెంకమంచెనపండితుఁడీసోమశంభువు మనుమఁడట! ఈ పరంపరవారు 'కలచురిక్ష్మాపాలదీక్షాగురువు' లని పలుచోట్లఁ బ్రస్తుతింపఁబడిరి. కలచురిక్ష్మాపాలుఁడగు బిజ్జలునకుఁగూడ వీరు గురువు లయియుందురని నేను దలంచుచున్నాఁడను. బిజ్జలునికాలమునఁ బశ్చిమ చాళుక్యరాజ్యమున నీ పరంపరవారు పలువురు శివాచార్యు లుండిరి. బసవపురాణము ౭౨౫-వ పుటలో వారి పేళ్లు చూడఁదగును. ఏతన్మఠ పరంపరవారు వేలకొలఁది మహనీయులు దక్షిణాపథమెల్ల వ్యాపించిరి; కేరళమునకుఁగూడ నరిగిరి; మఠముల నెలకొల్పిరి. కృష్ణలీలాశుకుని గురువగు నీశానశివాచార్యుఁడు కేరళమం దుండినవాఁడు. ఆయన చోళరాజగు రాజరాజచోళునకును గురువై యుండెను. ఈశానశివగురుదేవపద్ధతి యని యాతఁడు గొప్ప తంత్రగ్రంథము రచించెను. కేరళముననుండి విమలశివ, ధర్మశివ, విశ్వేశ్వరశివాదులు తెలుఁగుదేశమునకుఁ జేరిరి. విశ్వేశ్వరశివాచార్యుఁడు కాకతీయగణపతి చక్రవర్తికి శివదీక్షాగురుఁడై, తండ్రియై (దీక్ష నొసఁగుటచేతనా?) యాంధ్రదేశమునఁ గృష్ణాతీరమున మందరగ్రామమున గొప్పమఠము నెలకొల్పెను. తా నందు నెలకొనెను.

శ్లో. శ్రీచోళేశ్వర మాలవక్షితిపతీ రాజచూడామణి
యచ్ఛిష్యౌ కిమతః పరం గణపతి క్షోణీపతి ర్యత్సుతః,
నస్యా త్కాన్య ముదే స దేశికవర శ్శైవాగమాంభోనిధి
శ్రీవిశ్వేశ్వరదేశికః కలచురిక్ష్మాపాలదీక్షాగురుః.

త్సంగత్సింగ జటాకిరీట ముదయస్మేరార విందాననం
ముక్తాకుండలమండితాంసశిఖరం హారై ర్మనోహారిణమ్,
విద్యామంటపవర్తినం గణపతిక్ష్మాపాల దీక్షాగురుం
శ్రీవిశ్వేశ్వరశంభు మీక్షితవతాం తే చక్షుషీ చక్షుషీ.

—మల్కాపురశాసనము.

కాళేశ్వరము,పొన్నగ్రామము,మంద్రకూటము,మానేపల్లి,ఊటుపల్లి, చంద్రవల్లి, కంభంపల్లి, ఆనందపురము, కొమ్మూరు, శ్రీశైలము, ఎల్లాల, ఉత్తరసోమశిల మొదలగు గ్రామములందు శివాలయములను, మఠములను నీతఁడు నెలకొల్పెను

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

వీరి పరంపరవారు తెలుగుదేశమున కృష్ణదేవరాయల తర్వాతికాలము దాఁకఁ గూడఁ బలువురు ప్రఖ్యాతులై యుండిరి. శ్రీనాథునిచే నోడింపఁబడినడిండిముఁ డీ పరంపరవారికి సంబంధించినవాఁడే. నేఁ డద్వైతమతాచార్యపీఠము లుగానున్న విరూపాక్ష, పుష్పగిరిపీఠము లానాఁడు వీరు నెలకొల్పిన శైవమత ములే. పెదకల్లేపల్లిలో శివాలయము నీసంప్రదాయమువాఁడును,పుష్పగిరిమఠాధి పతియు నగు సోమశివాచార్యుఁడే కాకతీయప్రతాపరుద్రుని పాలనమున క్రీ. శ. ౧౨౮౨నాఁడు కట్టించెను. ఆయనవిగ్రహముగూడ నక్కడఁగలదు. పెక్కుగ్రామ ములందు వారిధర్మప్రతిష్ఠలు గలవు. కృష్ణరాయల కాలమున నున్నవారును, ముక్కుతిమ్మనాదులకు గురువులు నగు నఘోరశివాచార్యదక్షిణామూర్తి శివా చార్యులు, వీరి సంప్రదాయమువారే. సూత్రభాష్యకారుఁడు, శ్రీకంఠశివాచా ర్యుఁడుగూడ నీపరంపరలోనివాఁడే యగునని నుకొందును. వీరి యుద్బోధముచేతనే కాఁబోలును ప్రతాపరుద్రునికాలమున నాంధ్రదేశశివాలయములలోఁ బెక్కింటఁ దమ్మళ్ళు తొలఁగింపఁబడి, వెలనాటివారు పూజరులుగా నిలుపఁబడిరి. ఈశాన శివా ఘోరశివాదులు రచించిన దీక్షాప్రతిష్ఠాది నిబంధనముల ననుసరించియే నేఁ డాంధ్రదేశ శివాలయములలో నుత్సవాదులు నడిపింపఁబడుచున్నవని నేఁ దలఁచుచున్నాఁడను. శైవాగమసమ్మతమయిన వైదికప్రక్రియచేతనే యారా ధ్యు లాయుత్సవాదుల నేఁడును నడపుచున్నారు. ఆంధ్రారాధ్య సంప్రదాయము పూర్వకాలమున నీశివాచార్య పరంపరవారి సంప్రదాయముగానే యుండెనని నేను దలఁచుచున్నాఁడను. పెక్కువిధములఁ జూడఁగా నాంధ్రారాధ్యసంప్ర దాయ మిట్టిదిగాఁ గానవచ్చుచున్నను, లింగధారణము, కరపీఠార్చనము, షట్ స్థలవివేకము మొదలగునవి వీరశైవసంప్రదాయోద్భూతములు గొన్నిగూడఁ గలసియుండుటచే వీరును వీరశైవులేమో యనియు సంశయము గల్గును. వీరశైవు లకు ముఖ్యమయిన వైదికకర్మత్యాగము, కులాశ్రమాచారత్యాగము, అన్య దేవతారాధనత్యాగము మొదలగు వీరవ్రతములు వీరికి లేకుండుట యట్టిసంశ యమునకుఁ బ్రబలబాధకమ్ముగాను నున్నది. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో ౧౨౯౩ అని సంఖ్యగల ప్రాచీనతాళపత్త్రగ్రంథమున గోదావరీతీరమున నొకస్వాములవారు ప్రాచీనగ్రంథములను శైవసంప్రదాయములను జక్కఁగాఁ బరిశోధించి, యక్కడి బ్రాహ్మణులకు వ్రాసిన పత్త్రిక యొకటి గలదు. అది

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

యిప్పటి కిన్నూఱేండ్ల క్రిందట వ్రాయఁబడినదై యుండును. ఆనాఁటికి రెండు వందలయేండ్లకుఁ బూర్వము ఆంధ్రదేశమువారు ౬౬ కుటుంబములవారు బ్రాహ్మణులు శ్రీశైలమున కేఁగి యక్కడ లింగధారణదీక్ష గొనిరనియు, కొంద ఱక్కడనే వీరశైవులై యుండిరనియుఁ, గొందఱు వైదికధర్మముతో లింగధారణ మునుగూడఁ నాంధ్రదేశమందుఁ బాటించుచుండిరనియు నందుఁ గలదు. ఇది వాస్తవమేమో పరిశోధింపవలసియున్నది. ప్రాచీనాంధ్రారాధ్యసంప్రదాయగ్రంథములలో లింగధారణాదివిషయములు గానరాకుండుటచేతను, నాంధ్రారాధ్యులలో నిప్పటికిఁ గొన్ని కుటుంబములవారు లింగధారణము లేకయే యుండుటచేతను మీఁదివిషయము విశ్వాస్యమే యగునని నేఁ దలంచుచున్నాఁడను.

క్రీ. శ. ౧౩౫౦ నుండి ౧౪౫౦ దాఁక సుప్రఖ్యాతులుగానున్న కొండవీటిరెడ్లు, తన్మంత్రులు శైవమతాభినివిష్టులుగా నుండిరి. వారికిని వారిమంత్రి యగు మామిడి ప్రెగ్గడయ్యకును శంకరారాధ్యులనువారు గురువులుగా నుండిరి. ఆశంకరారాధ్యులకే పెదకోమటి వేమారెడ్డి పినపాడనుగ్రామము నగ్రహారముగా నొసఁగెను. దానికి శాసనము గలదు. తెనాలిదగ్గఱఁ బినపాటిలో నేఁడాశంకరారాధ్యులవారి వంశమువారు మృత్యుంజయారాధ్యులు గలరు. వీరిది యుద్భటారాధ్యవంశమట! కాని వీరికి లింగధారణము లేదు. బహుకాలమునుండి సుప్రఖ్యాతమయియున్న యీవంశమువారు లింగధారులు గాకుండుట వింతగాదా! మఱియు, నాంధ్రదేశపు టారాధ్యుల కుటుంబములలో మిక్కిలి గౌరవము గడించినవారు లింగధారణము లేనివా రింకను గొందఱు గలరు. గోదావరీ మండలమున నయ్యగారివారని యారాధ్యులు గలరు.* వారికిని లింగధారణము లేదు. ఉద్భటుఁడు భోజునకు దీక్షాగురువని పండితారాధ్యచరిత్రమునను, నుద్భటచరిత్రమునను గలదు. భోజుఁడు రచించిన శైవతంత్రము తత్త్వప్రకాశము నేఁడు సుముద్రితమైయున్నది. అందు నేఁటి యారాధ్యసంప్రదాయవిషయము లేవియుఁ గానరావు. గోళకీమఠసంప్రదాయమువారు తమ గ్రంథములందు భోజునిగ్రంథములను బ్రమాణముగాఁ గొనియున్నారు. ఉద్భటుఁడీభోజునకు

---

* వీ రార్వేలనియోగులుగాని యారాధ్యులు గారని కొంద ఱనుచున్నారు. "కూచిమంచి తిమ్మకవ్యాదుల గురువైన దెందులూరి లింగనారాధ్యుని శిష్యులందఱు 'అయ్యగారు' అనుటచే నాయన వంశ్యులివా రయ్యగారివారైనారు" అని బ్రహ్మశ్రీ వసుకురుటి నీలకంఠపంతులుగారు వ్రాసిరి. రక్తాక్షి చైత్ర భారతి చూడుఁడు.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గురువేయగునేని యూతఁడు నేఁటి యాంధ్రారాధ్యసంప్రదాయమువాఁడు గానేరఁడు. ఆ యుద్భటునివంశమువారగు నాంధ్రారాధ్యులుగూడ భోజగ్రంథ, గోళకీమఠాచార్యకృతగ్రంథోపదిష్టమగు వైదికశైవసంప్రదాయమువారే యగుదురు. బసవేశ్వరునికాలముననుండి యాంధ్రదేశారాధ్యులు వీరశైవులై లింగధారులై యుందురేని కర్ణాటదేశమునఁబోలె వీరికిని మఠములు, గురుపరంపరలును నుండెడివి. ఆంధ్రదేశమున గోళకీమఠసంప్రదాయమువారి మఠములే యుండెడివిగాని, నేఁటి యాంధ్రారాధ్యసంప్రదాయమువారిమఠము లెన్నఁడు నున్నట్టు తెలియరావు. పండితత్రయోద్భటారాధ్య వేమనారాధ్యాది వంశపరంపరలవారాభిజాత్యముగలవారారాధ్యవంశములవారు పలువురు వెలయుచున్నను, లింగధారణాదిదీక్షలుగొనుటలో గురువంశములు, శిష్యవంశములు నను భేదము లేక వీరిలో నెల్లరును సమానసమ్మానమునే పడయుచున్నారు. బహుకాలమున నుండియు నిట్టి సంప్రదాయమే సాగుచున్నదో నిప్పుడు లేకున్నను బూర్వకాలముననేని యట్టిమఠము లుండకపోవునా యని సంశయము.

దహనసంస్కారము నేఁడాంధ్రారాధ్యసంప్రదాయమున లేదు. కాని తాన న్మాత్రమున వీరు వీరశైవు లనఁగాదు. ఇటీవల వీరు లింగధారణముతోపాటు ఖననసంస్కారమునుగూడ పరిగ్రహించియుండవచ్చును. గోళకీమఠసంప్రదాయమువారుగూడ నుత్తమమైన శివదీక్షితులకు నాశౌచముగాని, శ్రాద్ధాదికముగాని యక్కఱలేదనిరి. 'నిర్వాణదీక్షితానాంతు సూతకం నైవవిద్యతే'—'దీక్షితానాంచ శైవానాం శ్రాద్ధం స్యాచ్ఛైవమేవహి, నవైదికం. కృతం శైవం శివలోకం స గచ్ఛతి.'—ఆశౌచదీపిక, అఘోరశివాచార్యుఁడు.

ఆంధ్రారాధ్యసంప్రదాయమువారి దీక్షపేరు చిన్మయదీక్ష. వీరశైవుల దీక్షపేరుత్తరదీక్ష. రెండు సంప్రదాయములు వేఱనుట కిదియు నొక తార్కాణ. కృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వకాలమున నాంధ్రదేశమున నారాధ్యబ్రాహ్మణులు లింగధారులయి యుండిరనుటకుఁ బ్రబలాధారములు గలవేమో యింకను బరిశోధింపవలసి యున్నది.

వీరశైవము బసవేశ్వరానుప్రజ్ఞమే

లింగధారణమును జెప్పుశ్లోకములు గొన్ని యాగమములలోనివిగాను, బురాణములలోనివిగాను నిటీవలి వీరశైవగ్రంథములందుఁ గలవు. ఆశ్లోకములే కాక కొన్ని యాయాగమములుగూడ వీరశైవమతము వెలసిన కాలముననుని, నటుతర్వాతికాలముననను నేర్పడినవని నేను దలఁచుచున్నాఁడను. వీరశైవసిద్ధాంతమును దెలుపు నాగమము వీరాగమమని యొకటి గలదు. అది యిట్టిదే

వి లనఁగా నందుఁ బెక్కుచోట్ల నాల్గుశైవమతములు పేర్కొనఁబడినవి. నల్గురు శైవాచార్యులు పేర్కొనఁబడిరి.

శ్లో. రేవణో మరుసిద్ధేశో రామదేవో మునీశ్వరః,
పండితారాధ్య ఇత్యేతే చతుర్మతమునీశ్వరాః.

ఇందు నాల్గవవాఁడగు పండితారాధ్యుఁడు శివలెంకమంచెనపండితుఁ డయినను, శ్రీపతిపండితుఁడయినను, మల్లికార్జునపండితుఁ డయినను బసవేశ్వరుని కించుమించుగా సమకాలమువాఁడే యగును. తక్కినవారుగూడ బసవేశ్వరునినాఁటివారే. ఈయాగమమున వీరశైవసంప్రదాయములెల్ల వివరింపఁబడినవి. ఇది పురాతనగ్రంథ మనుట నే నంగీకరింపఁజాలనయ్యెదను. మఱియు రేణుక (రేవణ) సిద్ధరచితము సిద్ధాంతశిఖామణియు, మాయిదేవరచితము శివానుభవ సూత్ర (విశేషార్థప్రకాశన) మును, పద్మరసుదీక్షాబోధయుఁ, నీలకంఠాచార్యుని క్రియాసారమును గలవు. వీరశైవసిద్ధాంతమును నిరూపించు గ్రంథములలో మూలభూతము లివి. ఈగ్రంథముల రచించినవారు బసవేశ్వరుని కాలమువారును, దర్వాతికాలమువారును నగుట విస్పష్టవిషయము. బసవపురాణమునుబట్టి, అబ్లూరుశాసనమునుబట్టి యీమతము క్రీ. శ. ౧౧౫౦ ప్రాంతమున నేర్పడినది గానే తెలియనగుచున్నది. ప్రాచీనాగమగ్రంథములం దక్కడక్కడ వీరశైవసిద్ధాంతానుకూలములగు శ్లోకములు గొన్నియున్నను, వానినెల్ల నుద్ధరించి కులాచార నియమములనుద్రెంచి వీరశైవమని క్రొత్తసిద్ధాంతము నెలకొల్పినవారు మాత్రము బసవేశ్వరాదులే యనుటకు సంశయింపఁబనిలేదు. ఈయర్థమునకు సాధకము లయిన విషయములు పెక్కులు బసవపురాణమునఁగూడఁ గలవు.

వీ ర శై వ ము

వీరశైవులు "శివలింగం కరాద్యంగే వీరశైవస్తు ధారయేత్" అను విధి చొప్పున లింగధారణము చేయుదురు. ధరించిన యాలింగమునకుఁ బ్రాణలింగ మనియు, నిష్టలింగమనియుఁ బేరు. అది లోపించెనేని గండగత్తెఱవేసికొని చని పోవలసినదే కాని వారు జీవించియుండరాదు.

ప్రాణలింగవ్రతే లుప్తే ప్రాయశ్చిత్తం న విద్యతే,
ప్రాణత్యాగాత్పరం తస్మాత్సావధానేన ధారయేత్.
ప్రాణలింగేచ విచ్ఛిన్నే లింగే ప్రాణాన్ పరిత్యజేత్,
ప్రతిదీక్షాం ప్రాప్యతిష్ఠే ద్రౌరవం నరకం వ్రజేత్.

సిద్ధాంతశిఖామణిలోఁ బ్రాణలింగమనఁగా నంతర్లింగమనియు, నిష్టలింగ మనఁగా బాహ్యలింగమనియు, కరపీఠార్చన ముత్తమమనియుఁ గలదు. 'ఇష్టలింగ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మిదంస్థూలం యద్బాహ్యాధార్యతేసదా, ప్రాణలింగంతు తత్ సూక్ష్మం యదంత ర్భావనామయమ్. బాహ్యపీఠార్చనా దేత త్కరపీఠార్చనం వరమ్.'

వీరశైవ మద్వైతసిద్ధాంతము ననుసరించును.

శివేనసహ సంబంధా చ్ఛైవమి త్యాదృతం బుధైః,
ఉభయో స్సంపుటీభావా ద్వీరశైవ మితిస్మృతమ్.
వీ శబ్దే నోచ్యతే విద్యా శివజీవైక్య బోధికా,
తస్యాం రమంతే యే శైవా వీరశైవా స్తు తే స్మృతాః.
స్వయం లింగాంగసంబంధీ శివ ఏవ నచాపరః.

ఇట్లు చెప్పియు సిద్ధాంతశిఖామణీకారుఁ డద్వైతమతమును గర్హించెను. అద్వైతమునఁ జేరినచో బాహ్యలింగార్చనము మానివేయు టగును గాన యా మతము పనికిరాదనెను. సర్వాద్వైతమని, యీశ్వరాద్వైతమని భేదముఁ జెప్పి యీశ్వరాద్వైతమే తగును కాని సర్వాద్వైతము తగదనెను. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడుగూడ నీయద్వైతభేదముఁ జెప్పెను.

వీరశైవులు జాతిభేదము పాటింపరాదు.

శ్లో. ఏకపీఠం జగత్సర్వ మేక మాకాశమాలయమ్,
ఏకతోయం సదా పీత్వా జాతిభేదం నకారయేత్.

అమరంగ నటుగాన యఖిలమర్త్యులకు-సమముధాతువులును సమముపిండములు
సమము సూతకములు సమము జన్మములు-సమము నిద్రాహార సంగకృత్యములు
సమము మోహాభయాభిషంగలోభములు-సమమింద్రియవిషయసముదాయము
సమములీభూతపంచకములు నవయ-వములును సుఖదుఃఖవాసనల్ సమము[లును
లదిగాక ధరయేక మఖిలజీవులకు-తుద నాకసంబు పొత్తు సమస్తమునకు
తోయమొక్కటి జగత్తునకుఁ బ్రాపింప-నైయుండఁ గులభేదమైసలాగెట్లు.

* * * * *

సద్భక్తి బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్య-శూద్రకులీనులంచును బల్కెదీవు
ఎక్కడ వారికి నేతెంచెఁ గులము-టక్కరు లాడుమాటలుగాక యనిన.

—దీక్షాబోధము.

ఇట్లు వీరు జాతిభేదమును గర్హించి యాకాలమున ననేకుల లింగధారులఁగాఁ జేసి వారినెల్లర నొక్కపొత్తునకుఁ దెచ్చి తమ మతమున కభ్యుచ్ఛ్రియమును గూర్చుకొనఁగల్గిరి. కాలక్రమమునఁగూడ నాపూన్కి యట్లేసాగుచుండఁ గల్గెనేని యాంధ్రకర్ణాటదేశములందు జాతిభేదము సమసిపోయి కూడ నుండ వచ్చును. కాని దానిఁ బ్రబలముగాఁ బ్రతిఘటించిన యద్వైతాది మతముల

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

యధికవ్యాప్తిచే, నానాజాతులనుండి క్రొత్తక్రొత్తవారు నాఁటనాఁట వీరశైవు లగుచుండుటగాని తన్మూలమున జాతిభేదములు సమయుటగాని సంభవింప దయ్యెను. తర్వాతికాలమున నక్కడక్కడఁ గొందఱుకొందఱు కొలఁదికొలఁది గామాత్రమే వీరశైవదీక్షఁగొని యాసంఘమునఁ జేరిరి. దానిచే బసవేశ్వ రాదుల కాలమున నేర్పడి యేర్పడిన శైవదీక్షితుల వంశపరంపరలును దర్వాతి వారు కొలఁదిమందియు మాత్రమే కూడి నేఁడు లింగాయతు లనుపేరఁ బ్రత్యేక సంఘమై వెలయుచున్నారు.

ఇటీవలికాలమున నా మతమునఁ గ్రొత్తగాఁ జేరినవా రంతగా లేక పోవుటచే జాతిభేదమును బాటింపరా దను సిద్ధాంతమును స్థాపింపఁబూనిన యా సంఘమే సంకుచితమై తాను నొకజాతియై తనకు ముందున్న జాతులకంటె నింక నొక్కజాతిని హెచ్చింపఁగల్గెనేకాని జాతిభేదమును సమయింపఁజాలదయ్యెను.

వీరశైవమతస్వరూపము,వీరాగమము,వీరశైవాచారసంగ్రహము మొద లగు గ్రంథములందుఁ గానవచ్చును. బసవేశ్వరుని సమకాలమువాఁడగు కెరెయ పద్మరసు రచియించిన వీరశైవదీక్షాబోధలోఁ బ్రధానవిషయములెల్లఁ జక్కఁగా స్పష్టపఱుపఁబడి యున్నవి. పిడుపర్తి సోమనాథుని తెలుఁగుదీక్షాబోధను జదివి వీరశైవమతస్వరూపమును జక్కఁగాఁ దెలిసికొనవచ్చును.

శివకవులు

వీరశైవులలోఁ గవీశ్వరులగువారు శివునిమీఁదను దద్భక్తుల మీఁదను దక్క నితరులగు భవులమీఁద నెప్పుడును గృతులఁ జెప్పెడివారుగారు. కావున వారికి శివకవు లని పేరు గల్గెను. కర్ణాటాంధ్రగ్రంథములలో శివకవుల ప్రశంస పెక్కుచోట్లఁ గలదు. శివకవులు భవికవుల గర్హించిరి. కవిశలోఁగూడ వారు వేఱుమతమువారయిరి.

ఐనను లోకహితార్థంబు గాఁగ-నానేర్చు కొలఁది వర్ణన సేయువాఁడ
నవరసరసికత భువిని బేర్కొన్న-శివకవి ప్రవరుల చిత్తంబు లలర.

నిష్పాట నితరులఁ జెప్పెడిదేమి-తప్పాలు దారులుఁ దడఁబడఁబలికి
వెలసిన చదువులు వీటిఁబో రిత్త-పొలిసిపోయిరి దమపురులు దూలఁగను

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మృడుమహత్త్వముగానమినిబొంకులనఁగ -బను'గవయః కిం నపశ్యన్తి'యనుట
యనుచుఁగుకవులఁగీటునఁ బుచ్చిపేర్చి-.................................

—బసవపురాణము.

సోమనాథుఁడు బసవపండితారాధ్యచరిత్రములందును, అనుభవసార మందును, శివకవులను స్తుతించెనే కాని యాంధ్రకవితాగురుఁడనఁబడిన నన్నయ మొదలగు నితరకవులను వేరిని స్తుతింపలేదు.

శివకవుల గ్రంథములు

మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని శివతత్త్వసారమును, నన్నిచోడనికుమార సంభవమును, మనసోమనాథుని కృతులును, నిప్పుడు మన కుపలబ్ధము లయిన శివకవుల గ్రంథములలో ప్రాచీనములు. మల్లికార్జునపండితుని కృతులు మఱి కొన్ని దొరకవలసియున్నవి. మల్లికార్జునపండితునికంటెఁ బూర్వుఁడు శ్రీపతి పండితుఁడుగూడఁ గవియట! ఆయన బెజవాడలో నుండినవాఁడు. ఆయన తెలుఁగుకృతు లేమేని రచియించెనేమో యెఱుఁగరాదు. పండితారాధ్యచరిత్రలో నీక్రిందిగ్రంథములు పేర్కొనఁబడినవి.

అంచితబాణగద్యాతురగద్య-పంచగద్యాదులు వఱుగణాడంబ
రంబు వర్ణాడంబరంబు వ్యాసాష్ట-కంబును శ్రీనీలకంఠస్తవంబు
శ్రీరుద్రకవచంబు శారభంబును మ-యూరస్తవము హలాయుధ మనామయము
మలహాణమును మహిమం బను స్తవము మలయరాజీయంబు హానిదండకము
స్తుతిమూలమగు మహాస్తోత్ర సూత్రములు-శతకంబు శివతత్త్వసారంబు దీప
కళిక మహానాటకము నుదాహరణ-ములు రుద్రమహిమయు ముక్తకావళులు
గీతసూక్తములు భృంగి స్తవంబులు పు-రాతనముని ముఖ్యరచితాష్టకములు
హరలీల—

* * * *

ఆనందగీతంబు లర్థిఁ బాడుచు శి-వానందలీలల నలరి యాడుచును
శంకరగీతముల్ సరవిఁబాడుచును-శంకరలీలల జతులఁ గాడుచును
బరమశివానందభరితులై మఱియు-హరగణాగ్రణు లున్న యవసరంబునను

* * * *

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మదినుబ్బి సంసారమాయాస్తవంబు-పదములు దుమ్మెదపదముల్ ప్రభాత
పదములు పర్వతపదము లానంద-పదములు శంకరపదముల్ నివాళి
పదములు వాలేశుపదములు గొబ్బి-పదములు వెన్నెలపదములు సెజ్జ
వర్ణన మఱి గణవర్ణనపదము-లర్ణవఘోషణ ఘూర్ణిల్లుచుండఁ
బాడుచు నాడుచుఁ బరమహర్షమున-..

—పండితారాధ్యచరిత్రము.

పయివానిలోఁ బెక్కులు సంస్కృత గ్రంథములు. శివతత్త్వసారము తెలుగుకృతి. శతకము, దీపకళిక మొదలగునవికూడఁ దెలుగుకృతులు గావచ్చును. ఆనందగీతములు, శంకరగీతములు, తుమ్మెదపదములు, ప్రభాతపదములు మొదలగు గేయరచనలుగూడ తెలుగువే. కాని యవి మన కిప్పుడు దుర్లభములుగా నున్నవి. దీనినిబట్టిచూడఁగా నీశివకవుల తెలుఁగుకృతులు పద్యరచనము గలవి మల్లికార్జునపండితారాధ్యుని కాలమునకంటెఁ బూర్వము లేవేమో యని సంశయము కలుగుచున్నది. ఉన్నచో సోమనాథుఁడు పేర్కొనియుండును గదా! శివకవుల రచనారీతులను బరిశోధింపఁగా వీరిగ్రంథములకును, నన్నియాదులగు (భవి) కవులగ్రంథములకును బెక్కుభేదములు గానవచ్చుచున్నవి. అవి ముందు వివరింతును:

జానుఁదెనుఁగు

శివకవులు పలుపుర జానుఁదెనుఁగును బ్రశంసించిరి:

చ. సరళముగాఁగ భావములు జానుఁదెనుంగున నింపు పెంపుతోఁ
బిరిగొన వర్ణనల్ ఫణితి పేర్కొన నర్థము లొత్తగిల్ల బం
ధురముగఁ బ్రాణముల్ మధుమృదుత్వరసంబునఁ గందళింప న
క్షరములు సూక్తులార్యులకుఁ గర్ణరసాయనలీలఁ గ్రాలఁగాఁ.

—నన్నిచోడఁడు.

ఉరుతరగద్య పద్యోక్తులకంటె-సరసమై పరగిన జానుఁదెనుంగు
చర్చింపఁగా సర్వసామాన్యమగుటఁ-గూర్చెద ద్విపదలు గోర్కిదైవాఱ

—బసవపురాణము.

....ఒప్పదు ద్విపద. కావ్యోక్తి నానలదు
ఆరూఢ గద్యపద్యాది ప్రబంధ-పూరితసంస్కృత భూయిష్ఠరచన

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

సూనుగా సర్వసామాన్యంబు గామి-జానుఁదెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు
—పండితారాధ్యచరిత్రము.

సోమనాథుఁడే జానుఁదెనుఁ గనఁగా నిట్టిదని వృషాధిపశతకమునఁ జెప్పినాఁడు:

చ. బలుపొడతోలుసీరయును బాపసరుల్ గిలుపారుకన్ను వె
న్నెల తల సేదుఁ గుత్తుకయు నిండిన వేలుపుటేఱు వల్గుపూ
సలు గలతేని లెంక వని జానుఁదెనుఁగున విన్నవించెదన్
వలపు మదిన్ దలిర్ప బసవా బసవా బసవా వృషాధిపా!

ఆకాలమున నీజానుఁదెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమై సర్వసామాన్యమై యుండెను. తర్వాతి మన కవీశ్వరులు సంస్కృతప్రాయమైన రచనను దెలుఁగునఁ జొప్పించి జానుఁదెనుఁగును సన్నగిలఁ జేసిరి. ఇటీవలి తెలుఁగురచనలలో నెక్కువ రుచ్యములయిన నానుల్లును బలుకుబళ్లును మిక్కిలి తక్కువ కాఁ జొచ్చెను. సోమనాథుని గ్రంథములలోను, నన్నిచోడని గ్రంథములోను మన కిపుడర్థముగాని జానుఁదెనుఁగుఁబలుకు లనేకము లున్నవి. సంస్కృతప్రాయమగు రచనలకు మన మలవడుటయు, దేసితెలుఁగురచనలఁ ద్రోసిపుచ్చుటయు నిట్లగుటకుఁ గారణములు. ఈవిషయము నించుక వివరింతును.

దే శి ర చ న

తెలుఁగునకుఁ దోడిభాషయగు ద్రవిడభాషలో దేశిరచన లెక్కువగా నెక్కొన్నవి. ద్రవిడదేశీయులగు జైనులయు, శైవులయు, వైష్ణవులయు దేశిచరిత్రములు ద్రవిడభాషాసహజములగు దేశివృత్తములలో సంస్కృత సంపర్కమంతగా లేని ద్రవిడదేశిభాషలో రచితములై వెలసియున్నవి. కర్ణాటకమున నంతగా నట్టిరచనములు లేవుగాని తెలుఁగునకంటెఁ గొంత హెచ్చుగా నున్న వనవచ్చును. ఆదికాలమునఁ దెలుఁగు గ్రంథములు ప్రాయికముగా సంస్కృతభాషలోనున్న పురాణాద్యార్యగ్రంథముల కనువాదములుగానే వెలయుటచే నాంధ్రసహజములయిన దేశిరచనముల కాదరువు సన్నగిల్లెను. మన పూర్వులు పౌరాణికములయిన యార్యకథలమీఁదను, సంస్కృతచ్ఛందస్సుమీఁదను, సంస్కృత ప్రాయమయిన తత్సమభాషమీఁదను నభిమానముగలవారయి దేశీయేతి వృత్తములను, దేశీయచ్ఛందస్సులను, దేశిభాషను బిదుకఁద్రొక్కిరి. నేఁడు మనము

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

స్త్రీపామరాదుల గేయరచనములని యనాదరమునఁ జూచు పదరచనముల వరుసలే ద్రవిడభాషలోని ప్రౌఢకావ్యములందలి వృత్తములుగా నెలకొన్నవి. తరునోజ,ద్విపద,రగడ,అక్కర,గీతి,సీసము, మొదలగు పరిమితజాతులే దేశిచ్ఛందోజనితములు మనగ్రంథములం దాదృతములయ్యెను. ఈ దోషముచే మన తెలుఁగు ప్రబంధములం దాంధ్రతాముద్ర యంతగాఁ గానరాకున్నది. కొంతవఱకాంధ్రతాముద్ర నచ్చొత్తి ప్రబంధముల రచించినవారిలో నగ్రగణ్యుఁ డీ సోమనాథ కవియే. ఈతఁడు దేశీయకథలను దేశిచ్ఛందోజనితమగు ద్విపదమున దేసి తెనుఁగు బాసలో రచించినవాఁ డగుటచే నీతనికవితలో నాంధ్రతాముద్ర సక్కఁగా నత్తికొనెను. ఈతఁడు తన కవితారచనము నిట్లు ప్రశంసించుకొన్నాఁడు.

..................................సత్కృతియన నూత్నసంగతి దనరఁ
దొమ్మిదిరసములు దొలఁకాడ వాని-యిమ్మడి వర్ణన లెసఁగఁ దద్ద్విగుణ
మగు నలంకారంబు లసలార వాని-ద్విగుణార్థభావనల్ దీటుకొనంగఁ
దేట తెనుంగున ద్విపదరచింతు-బాటిగాఁ దక్కుఁ బ్రౌఢి మె ట్లనిన :
జాతులు మాత్రాను సంధానగణ వి-నీతులు గాన 'యని యతగ్రౌర [గాన
నియును 'ప్రాసోవా'యనియు 'యతిర్వా'య-నియుఁ జెప్ప ఛందోవినిహితోక్తి
ప్రాసమైనను యతిపై వడిమైన-దేసిగా నిలిపి యాదిప్రాసనియతి
దప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు-నొప్పదు ద్విపదకావ్యోక్తి నావలదు.
ఆమూఢ గద్యపద్యాది ప్రబంధ-పూరిత సంస్కృతభూయిష్ఠరచన
నూనుగా సర్వసామాన్యంబు గామిఁ-జానుఁ దెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు.
అట్టునుగాక కావ్యము ప్రౌఢిపేర్మి-నెట్టన రచియింప నేర్చినఁజాలు
నుపమింప గద్యపద్యోదాత్త కృతులు-ద్విపదలు సమమ భావింప నెట్లనిన.
సరళతసరణి ప్రసన్నత చెన్ను-పరిణతగణపదపద్ధతి శబ్ద
శుద్ధి ప్రయోగప్రసిద్ధి గళాస-మృద్ధి నానుడి వడి మితి యతి యర్థ
పుష్టినైజము రసపుష్టి వినూత్న-సృష్టి విశేష్య విశేషణశ్లేష
సొంపు గుమారత వెంపు మాధుర్య-మింపు మృదుత్వంబు గుంపోజు నదుపు
యమకంబు గమకంబు యతిగతి గార-కము ధారకము క్రియ గాంతి విశ్రాంతి
రంగుబెడంగు మెఱుంగు సమాన-సంగతి యక్షరశయ్య సంఘటన

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

నిపుణత రసికత నెఱి ననూసార్థ-ముపమాన మనధాన ముత్ప్రేక్ష లక్ష్య
లక్షణవ్యక్తి యలంకార యుక్తి-దక్షత సుమతి విచక్షతయనిన
జాతుల రచనాప్రణీతులఁగావ్య-నీతుల రీతుల నేతు లుట్టంగ
వరకవుల్ గొనియాడ వర్ణన కెక్క-ధరఁ జెప్ప కృతియ యుద్యత్కృతిగాక
జల్లి పూరక మపశబ్ద మక్రమము-వొల్లు వ్యత్యక్రియ జడ్డు వొం దసంఘటన
కాకు వ్యర్థం బసంగతి విరసంబు-వైకల్య మత్యుక్తి వైరిపదంబు
తలవిసు పసమగ్రత శిథిలబంధ-ములుదబభంబు గ్రామ్యోక్తి గంటకము
ద్రాభ ఛందోవిరుద్ధం బాదియగు న-లాభప్రలాపోక్తి లాఘవం బనక
వసిగూర్చుకృతులు నా వడ్లను బెరుగు-విసుకుచందము బిలిబిలికృతుల్ గృతులె
అటుగాన యభివినుతానందితోక్తి-పటుగద్యపద్యప్రబంధసామ్యముగ
కావ్యకళాప్రౌఢిఁ గల్పింతు ద్విపద-కావ్యంబు భావ్యంబుగాఁగ నట్లయ్యు
నవికల వేదవేదాంతేతిహాస-వివిధాగమపురాణవిహితసూక్తముల
నిదమిత్థమనుచోట నివియె ప్రామాణ్య-పదములు గాఁగ ద్విపదలు సంధింతు
సొట్టైనరత్నంబు చుట్టును బసిఁడి-గట్టిన భావన నట్టణఁ దెనుఁగు
సంధిపూర్వాపరసంఘటనముల-బంధురచ్ఛందోనిబద్ధముల్ గాఁగ
వేదసూక్తములకు వెరవైనమాట-లాదటఁ గన్పింతు నది జల్లి యనక
వలనెఱింగియు వేదవాక్యంబు ద్విపద-కొలఁదినే పలుకుటకును మది మెచ్చి
కేలిముద్రిక దత్సకీలన సేయు-చో లేశమైనవచ్చునె రత్న మొత్తె
సొట్టైనరత్నంబు చుట్టునుబసిఁడి-గట్టుట యతివివేకం బిట్లయయ్యు
దేసిగా వచియింతు ద్విపదకు వల్లఁ-బ్రాసంబులునుఁ బొందుపడఁగఁ దానయ్యు
ననుచుఁ దదీయసూక్తార్థరసం క్తిఁ-జెనకకయుఁ తొప్పఁ జెప్ప నేయనుచు
సన్నుతిఁ జేయుచు సత్కవు లలరఁ-దిన్ననిసూక్తుల ద్విపద రచింతు
నదయునుగా నైహికాముష్మికద్వి-పద హేతువవుట ద్విపదనాఁగఁబరగు
ద్విపదాంబురుహముల ధృతి బనవేశు-ద్విపదాంబురుహము లతిప్రీతిఁ బూన్తు

—పండితారాధ్య చరిత్రము

తన గ్రంథములు సుగ్రహములుగా నుండవలెనని యితఁడు తలంచెను. సంస్కృతభాషలో ననుష్టుప్పు సులువుగా రచింపఁదగినదై, యక్షరబాహు-

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

శ్యము లేమిచే సులువుగాఁ జదువఁదగినదై, యన్వయక్లేశము లేమిచే సులువుగా నర్థము చేసికోఁదగినదై పురాణాదులందు లక్షలకొలఁది గ్రంథసంఖ్యతో వెలసియుండుట యెఱిఁగి దానివలెఁ దెలుఁగున వెలయఁదగినది ద్విపదయని గుర్తించి సోమనాథుఁడు తన ప్రధానగ్రంథములగు బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములను ద్విపదరచనములందే నెలకొల్పెను. ఆయూథ గద్యపద్యాదిప్రబంధ ప్రాఁడిత సంస్కృతభూయిష్ఠ రచన సర్వసామాన్యము గాదనియు, జానుఁదెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నముగానుండుననియు,నదిద్విపదరచనమున మిక్కిలిపొసఁగియుండు ననియుఁ బయిద్విపదలందుఁ సోమనాథుఁడు సూచించినాఁడు. మఱియు సులువయిన రచనముగలదని ద్విపదను దక్కువగాఁ జూడవలదనియు, సర్వసామాన్య మగుట ద్విపద కొకగుణవిశేషమనియు, గద్యపద్యోద్దామకృతుల కదితీసిపోదనియు,గావ్య గౌరవమును బోషించునది, దోషరాహిత్యమును గుణసాహిత్యమునుగాని, ఛందఃప్రయాసాతిశయము గాదనియుఁ జెప్పినాఁడు.

ద్విపదరచన సర్వసామాన్యమే

వర్తమాననాగరకలోకము గొంత వర్జించుచున్నను నాఁడునేఁడు నాంధ్ర లోకము నాలుకలపై నాట్యమాడుచున్న పాటలు, పదాలు మొదలగు దేశి రచనలలో నూటికిఁ దొంబదివంతు రచనములు ద్విపదలును, దద్వికారములునై యున్నవి. ఒక్కద్విపదమే విషయభేదమునుబట్టి, స్థలభేదమునుబట్టి,పాఠకభేదము నుబట్టి పఠించుతీరులలో బహుభేదములను బొందుచున్నది. తోలుబొమ్మలవాండ్ర మాటలలోను, స్త్రీలపాటలలోను, పంబవాండ్రయు, బవనీండ్రయు సుద్దుల లోను, మఱియుఁ బెక్కువిధము లగు పామరరచనములలోను బహుళముగా ద్విపదయు, మంజరియుఁ గానవచ్చును. కాని వారివారి పాటతీరులు వేరుగానే యుండును. ప్రాచీనలేఖకు లిట్టిరచనములను దాటియాకులపై వ్రాయు నప్పుడు వారు చదువుపణితిలో నేర్పడు దీర్ఘస్వరాదులతోనే వానిని వ్రాయు చుండెడివారు. మన బసవపురాణముగూడఁ గొన్నిప్రతులలో నట్టితీరున వ్రాయఁ బడియున్నది.

కైలాసమునఁ దొల్లి గణకంఠగోలూన-శైలేంద్రకన్యక ననుఁబెంచు నెడాను.

ద్విపద రచనమున వెలయించుటచేఁ దన గ్రంథములు పండితులకే

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

కాక పామరులకుఁగూడ నుపాదేయములు కాఁగలవని, యట్లు కావలయునని సోమనాథుఁ డభిమానించెను. అవి యట్లే వెలయఁగల్గెను.

ఛందస్స్వాతంత్ర్యము

ఈ యభిమానముచే సోమనాథుఁ డితరాంధ్రకవులు పాటించిన ద్విపద చ్ఛందోనిబంధమునఁ గొంత స్వాతంత్ర్యము వహించి మాఱుపాటు గావించెను. తాళ్లపాక చిన్నన్న ప్రాచీనసంప్రదాయానురోధమున ద్విపదలక్షణము నిట్లు నిర్వచించినాఁడు.

వాసవుల్ మువ్వురు వనజాప్తుఁ డొకఁడు-భాసిల్ల నది యొక్కవదము శ్రీకాంత
క్రమముననవినాల్గుగణములనడచుఁ-గ్రమదూరముగఁ బ్రయోగము సేయరాదు
ఆ పాదమునకు మూఁడవగణం బాది-దీపించు యతి యంబుధిప్రియతనయ
యుపమింప నవి ప్రాసయుతములై రెండు-ద్విపదనా విలసిల్లె వికచాబ్జపాణి
ద్విపదకు ద్విపదకుఁ దెగఁజెప్పవలయు-నెపుడు సంస్కృతమున నితరభాషలను
యతులలోపలఁ బ్రాసయతి దక్క సకల-యతులుఁ జెల్లును బ్రయోగానుసారమున
ద్విపదతో ద్విపద సంధిల నేకశబ్ద-మపుడు ప్రయోగింప నది యయుక్తంబు
మఱియు సంస్కృతపు సమాసరూపమున-నెఱయ నెన్నిటినైన నిర్మింపఁదగును
....
అనులక్షణమ్ముల ననువొంది సుకవి-జన సుప్రయోగైక శరణమై...

అష్టమహిషీకళ్యాణము.

రంగనాథరామాయణాదు లీలక్షణము ననువర్తించుచున్నవి. కాని సోమనాథుని రచన మిట్లు లేదు. ద్విపదమున నితరకవు లెవ్వరును బాటింపని ప్రాసయతి నీతఁడు చేర్చెను. రంగనాథరామాయణమునఁగాని, గౌరన హరిశ్చంద్రచరిత్రమునఁగాని ప్రాసయతి యెక్కడను గానరాదు. ఈతఁడును నీతని ననుయాయు లగు శివకవులు మఱికొందఱునుమాత్రమే యీద్విపదప్రాసయతిని జేర్చిరి. 'అనియతగణైః' ప్రాసోవా 'యతిర్వా' యని మూఁడు సంస్కృతసూత్రముల నుదాహరించి సోమనాథుఁడు మాత్రాగణఘటితము లగు జాతులందుఁ బ్రాసయతి చెల్లునని నిర్ణయముచేసినాఁడు. ఈ నిర్ణయము సంగతమే యనఁదగియున్నది. అయినను రంగనాథాదులు దీని నంగీకరింపమికి హేతువేమో!

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మఱియు ద్విపదయు ద్విపదయుఁ గలయునప్పు డొక్కపదమే యిటు గొంతయు నటు గొంతయునై యుండునట్లు రంగనాథాదు లెక్కడను గూర్పరయిరి. 'ద్విపదతో ద్విపద సంధిల నేకశబ్ద - మపుడు ప్రయోగింప నది యయుక్తంబు' అని చిన్నన్న స్పష్టముగా నీవిషయమును నిరూపించినాఁడు. అయినను మన సోమనాథుఁ డీనిర్ణయమును బాటింపలేదు.

జాతులుమాత్రానుసంధానగణవి-నీతులుగాన యనియతగణైర
నియునుబ్రాసోవాయనియు యతిర్వా య........
అతిశయప్రీతిబ్రహ్మాండపురాణ - మతమహామోహాస్యమాహాత్మ్యమన మొ
దలఁద్రిపుండ్రం మోక్షదం త్యక్త మనవి-రళ మేతదన్యత్ర రమతే యనఁగను
చితసూక్తి యట్ల వాసిష్ఠలైంగంబు. —పండితారాధ్యచరిత్రము

ఇట్లుగూర్చుట పండితారాధ్యచరితమందే హెచ్చుగాఁ గానవచ్చును. బసవపురాణమున నేద్విపద కాద్విపద విడఁబడియేయున్నది.

ఇది యి ట్లున్నను నీతఁడు, దర్వాతికవు లంతగాఁ బాటింపనిదియు, నన్నయరచనమందుఁ దిన్నఁగా నెన్నఁదగియున్నదియు నగు సీసరచనా వైలక్షణ్యమును అనుభవసారముననను, జతుర్వేదసారముననను జక్కఁగాఁ బాటించినాఁడు. మఱియు క్రౌంచపదవృత్తమున, నన్నిచోడనికంటె నెక్కువ నియమమును బాటించినాఁడు.

చంచుల నాస్వాదించుచు లేదూం డ్లకరువుప్రియలకు నలఁదుచు మైూో...
—నన్నిచోడఁడు

భక్తివినీతుల్ యుక్తినమేతుల్ భవభయనిపతిత పశుగణపూతుల్...
—సోమనాథుఁడు

ఇందు నన్నిచోడని రచనమున చరణము రెండుదళములై మొదటిదళమునఁ బ్రాసయతియు, రెండవదళమున వేఱుగా యతియుఁ గల్గియున్నది. సోమనాథుని రచనమున నింత కెక్కువగాఁ ద్వితీయదళమున యతి ప్రథమదళ ప్రథమాక్షరమున కనుగుణమైనదిగా నున్నది. అర్వాచీనకవులెల్లరు నీవిధానమునే యనుకరించిరి.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ప్రాసవిశేషములు

సోమనాథుని గ్రంథములలో నితర (భవి) కవికృతులం దంతగాఁ గానరానివి ప్రాసవిశేషములు గొన్ని గానవచ్చుచున్నవి. నన్నయాదుల కృతులలోఁ బ్రాసములందు హల్సామ్యము తప్పక కానవగును. అనఁగాఁ బ్రథమచరణ ద్వితీయాక్షరమున నెన్నిహల్లులు సంయుక్తములుగా నున్నవో యన్ని సంయుక్త హల్లులును దక్కిన మూఁడుచరణములందును గూడ ద్వితీయాక్షరమునఁ గూడి యుండును. మల్లికార్జునపండితుఁడు మొదలగు శివకవు లీనియమము నంతగాఁ బాటింపరయిరి. కతిపయహల్సామ్య మున్నఁజాలునని వీరు దలంచిరి.

క. నమ్మినభర్త్తుఁడు గన్నడ, బమ్మయసద్భక్తిమహిమ వరికింపఁగ లో
కమ్ములఁ జోద్యముగాదె య,ధర్మ్మంబును ధర్మ్మమయ్యెఁ దత్త్వాతీతా!

ప్రాఁతవ్రాఁతలలో "ధర్మ్మ" యని యుండును.

క. ఇవ్వసుమతిఁ గడుఁగమ్మని, పువ్వులలోఁబుట్టినట్టి పువ్వులుగొఱయే
సర్వజ్ఞభక్తి విరహితుఁ, డెవ్వఁడు నుత్కృష్టజాతుఁ డేటికిఁగొఱయే.

—శివతత్త్వసారము

"మర్త్యలోకమునకు మఱివేఱె యొకఁడు-కర్త యున్నాఁడె లోకత్రయవరద!"
"మధ్యాహ్నమగుటయు మారయ్య లింగ-తద్ధ్యానసుఖ నిరంతరవర్తియగుచు."
"అక్షణంబునఁ బంచభక్ష్యముల్ గుడిపి."
"కర్జంబునావుడు బిజ్జలుఁడంత-లజ్జయు సిగ్గును బుజ్జగింపంగ."
"బుజ్జగించుచు వెజ్జుబుజ్జును బెట్టు-నిర్జీవిక్రియఁ బడు నివ్వెఱఁగందు."
"తత్త్రిపురాంతకస్థానవాస్తవ్యుఁ-డై త్రిపురాంతకు డభినుతిఁ బేర్చు."

—బసవపురాణము

ప్రయోగరత్నాకరమున వేములవాడ భీమకవి నృసింహపురాణమందలి దని యీ క్రిందిపద్య ముదాహృతము.

క. ఈక్షితికివచ్చి వేగమ, దాక్షారామమున వారతరుణుల నృత్తం,
బీక్షించి యంతకంటెను, దత్క్షణమున నేర్చి రంభ తగవేర్పడఁగన్.

రేఫాధిక్యమునుమాత్ర మితరాంధ్రకవులు గొందఱుగూడ నంగీకరించిరి. ఈసంప్రదాయము మల్లికార్జునపండిత సోమనాథాదులచే గ్రొత్తగా నెలకొల్పఁ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

బడినదిగాదు. కర్ణాటభాషలో నిట్టిప్రాసము గలదు. ఆభాషలో దీనికి శాంతప్రాస మని పేరు.

క. బెరసిరె ముంతంయోగా,క్షరంగళేకస్వరంగళిం సుప్రాసం
నెరెదు విపర్యాసక్రమ, దిరె సతతం శాంతపూర్వమక్కుంప్రాసం.

క. పత్తిప్రమాదఫలకమ, నత్యుగ్రగ్రాహనివహ సంక్షోభితదోళ్
మత్తీరత్నాకరదోళ్, పుత్త్రీకెయెనెబిళ్దళింతు బాళ్దుదెచోద్యం.

క. శాంతప్రాసదభేదమ, దిం తక్కుం —కవిరాజమార్గము

వర్గాక్షరములు పరస్పరము ప్రాసములుగా నుండవచ్చుననియు వర్గప్రాస మని దానిపేరనియు, శషసలు, పరస్పరము ప్రాసముగా నుండవచ్చుననియు దాని పేరు సమీపప్రాసమనియుఁ గవిరాజమార్గమునఁ గలదు. శివకవు లీప్రాసములఁ గూడఁ బ్రయోగించిరి. అర్వాచీనాంధ్రలాక్షణికులు ప్రాచీనకవులప్రయోగములఁ బెక్కింటిని సాధనాంతరములచే సమర్థించి పయిప్రాసముల క్రిందఁ బరిగణింపఁ బని లేకుండఁ జేసికొనిరిగాని కొన్నిపట్టుల నెట్టును సమర్థింపఁజాలకపోయిరి. శసప్రాస ము, థ ధ ప్రాసము, డఢప్రాసము పెక్కు తెనుఁగుకృతులలోఁ గానవచ్చును. మన సోమనాథుఁడును బ్రయోగించెను. తెలుఁగునఁగూడ శాంతప్రాసములు, వర్గప్రాస ములు సమీపప్రాసములు గలవు. ప్రాచీనలాక్షణికులు వానిని బరిగణించిరి. శివ కవులు ప్రాచీనసంప్రదాయమును జక్కఁగా బాటించిరిగాని యితరకవులు నిర్బం ధముల హెచ్చించుకొనిరి.

మఱియు, నన్నిచోడఁడు సోమనాథుఁడును, బూర్ణబిందువునకు నర్థ బిందువునకుఁ బ్రాసముఁ గూర్చిరి.

క. ప్రోడిగ నగజతపశ్శిఖి, మూఁడుజగమ్ములను దీవ్రముగఁ బర్విన బ్ర
హ్మాండముఁగాఁచిన కాంచన, భాండముక్రియఁదాల్చెఁ దత్ప్రభాభాసితమై.
—కుమారసంభవము

పాండురాంగంబైన పడఁతిగర్భమునఁ - బోఁడిగా వెలుఁగుచుఁ బుత్త్రుఁడీక్రియను.
—బసవపురాణము

వర్గప్రాసమును, సమీపప్రాసమును నంగీకరించునప్పుడు పూర్ణార్ధబిందు ప్రాసమునుగూడ నంగీకరించుట సంగతమే యగును.అయినను నన్నయాదులగుకవు

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

లీప్రాసము నంగీకరింపరయిరి. వారిగ్రంథములలో గానరాదు. ఇప్పు డర్ధబిందువులుగా నెఱుఁగఁబడుచున్న పదములు పోఁడి, మూఁడు మొదలగునవి యానాఁడు పూర్ణబిందువులుగనే యెన్నఁబడుచుండవచ్చుననియు, నిది పూర్ణబిందుప్రాసమే కావచ్చుననియుఁ గొందఱందురు. అది యట్లు గాదు. పోఁడి, మూఁడు పదములను మరల నీకవుతే యర్ధబిందుప్రాసమునఁగూడఁ గూర్చిరి గావునను నాకాలపుఁగవు లెల్లరు నాపదముల నర్ధబిందువిశిష్టములఁగనే ప్రయోగించిరి గావునను నది పూర్ణార్ధబిందుప్రాస మనియే తలఁపవలెను.

నాఁడు నావిందిగెనాఁ బురవీథిఁ, బోఁడిగా గుడ్డన్వ ౯ోవభూసురులు

—పుట. ౨౨3

ఇత్యాదులు పెక్కులు ప్రయోగము లర్ధబిందువిశిష్టతానిర్ణాయకములు గలవు. మఱియు నన్నయ భారతకృతిపతియగు రాజనరేంద్రునికూఁతురు సోమలదేవి (ఇంచుమించుగా నన్నయకాలమున) చెక్కించిన దాక్షారామశిలాశాసనమునఁగూడ నొకపద్యమం దీప్రాసము గానవచ్చుచున్నది.

సకలవసుమతీశ మకుటలసద్రత్న, కిరణరుచివిరాజి చరణుఁడయిన

నిజభుజప్రధాని బెజయితదేవని, కూఁతుసరియె పోల్పఁ గాంతలెందు.

ఈపద్యము నాల్గవచరణమున 'కూఁతు' పదము 'కాంత' పదము ప్రాసయతిలోఁ జేర్పఁబడినవి. ఇందుఁ 'గూఁతు' పదమర్ధబిందువిశిష్టముగా నెన్నఁబడవలసినదే. అది పూర్ణబిందూచ్చారణముతో నుండవలసినదే యగునేని శాసనమున "కూంత్తు" అని చెక్కింపఁబడియుండును.

వేములవాడ భీమకవి నృసింహపురాణములోనిదిగా నీక్రిందిపద్యము లక్షణగ్రంథములందుఁ గలదు. ఉ. వాఁడిమి నల్లసిద్ధి జనవల్లభుఁడోర్చిన రాజు భీతితో । నాంధ్రనుగావకుండ వృషభాంకము పెట్టికొనంగఁజూచితో । నేఁడిది యేమి నీవనుచు నెచ్చెలులెల్ల హసింప నంతలో । మూఁడవకంటితోడి దొర మూర్తివహించిన మ్రొక్కిఱంగనల్ — ఇందు రెండవచరణమున 'ఆఁదుర' అని కాని, 'ఆందుర' అనికాని యుండునేమోయని నా సంశయము. ఆంధ్రురు, నీళ్లులు ఇత్యాదివిధముల బహువచనప్రత్యయములపై మరలఁ బహువచన ప్రత్యయములు గల రూపములు భారతాదులలో నేఁడు గానవచ్చుచున్నవి. అవి యట్టివి కాక

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పోవచ్చునని 'ఆఁడురు, నీళులు' ఇత్యాదివిధములనే యుండియుండవచ్చునని నా తలఁపు. 'వెలయాండ్రురకలుపు' అనుచో 'వెలయాఁడురకలుపు' అని కాని లేక 'వెలయాండురకలుపు' అనికాని యుండవచ్చును.

కవిజనాశ్రయమునఁగూడ 'ప్రగీతి' లక్షణములో 'మూఁడుసేసి నగణములు రెండు నలములు, మూఁడిన గణములును మొగినహంబు, పోఁడిగాఁగ నర్థమున కగు మీఁద ని, ట్లుండఁ జెప్పవలయు నొగిఁబ్రగీతి' అని కలదు. అదియు సబిందు నిర్బిందు ప్రాసమే.

మఱియు సోమనాథుఁడు సబిందునిర్బిందుప్రాసమును రేఫద్వయప్రాసమునుగూడఁ గూర్చినాఁడు.

జగతిఁ బద్మపురాణసంహితలం దె-సఁగె శంభురాఘవసంవాదమునను

—పండితా.

బ్రాఁతిగా నాదివరాహదంష్ట్రంబు-ఖ్యాతమీశ్వరుచేతఁగాదె యున్నదియు

—బసవ. పు. ౨౦౩.

బూది దా రాఁజదు వొగయదు దాను-నూఁదండు ముట్టించె నొక్కదీపంబు

—బసవ. పు. ౧౫.

షోడశపండువు సూడఁబోదండు-పోఁడిగా నీపాలు పురహర! కొనుము!

—బసవ. పుట. ౭౧.

ఊఁదు సార్ధానుస్వారముగా శబ్దరత్నాకరమునఁ గలదు. అది సార్ధానుస్వారమే యని నిర్ణయించుటకుఁ బ్రబలప్రమాణము కావలెను.

చీరచించుచు విప్రు లాఱడి వైచి-కారించుతఱి నుదకము లేదు గంట.

—బసవ. పు. ౮౩౦.

అఱిముఱిఁ జన్నుఁబా లర్థించి వేఁడఁ - జిఱుతచే నొకపిండికరు డిచ్చితల్లి

—పు. ౧౭౦.

తారొండె శివుఁ బంపఁదగదన్న వారు-గారొండె నంబికి వేఱొక్కభృత్యు.

—బసవ. పు. ౧౩౩.

'అరడి' యను సాధురేఫముగాఁ గూడఁ గొందఱు ప్రయోగించిరి.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

య తి వి శే ష ము లు

మూఁకకు నెగయుచు ముస్సుముస్సనుచు —బసవ. పు. ౧౬౦.

అనుచోట నేఁటివ్యవహారముచొప్పున "బుస్సుబుస్సనుచు" యని యుండఁదగునని యు నదియప్పకవ్యాదులు పేర్కొన్న 'ముకారయతి' యగుటచే సాధువే యగు ననియుఁ దలఁపఁదగియున్నదికాని వ్రాతప్రతులలో "ముస్సుముస్సనుచు" అని యుండుటచే నట్లే యుంచితిని. అప్పకవి చెప్పినచొప్పున ముకారయతి ప్రాచీనకృతులందు నా కెక్కడను గానరాలేదు. అప్పకవి ముకారయతికి లక్ష్య ముగా నాచన సోముని వసంతవిలాసములోనిదిగా నీక్రింది పద్యము నుదాహ రించినాఁడు.

క. అత్తఱి విటనాగరకులు - చిత్తమున వసంతకేళి సిగురొత్తంగా
మొత్తములు గట్టితెచ్చిరి - ముత్తెపుఝల్లరులతోడిబుఁట్టుట కొమ్ముల్.

ఈపద్యమందలి 'బుట్టుటకొమ్ముల్' అను పదమును ప్రాచీన కవులు 'ము ట్టుటకొమ్ముల్' అనియే వాకొనిరి. కుమారసంభవమునఁ బెక్కుచోట్ల నన్ని చోడకవి యట్లే ప్రయోగించెను. రామాయణమం దయ్యలార్యుఁ డట్లే ప్రయో గించెను. 'ముట్టుటకొమ్ములు' బుట్టుటకొమ్ములుగా మాఱినపిదప లాక్షణికు లీము కారయతిని గల్పించిరి. దానిఁబట్టి యర్వాచీనకవు లాయతిని బ్రయోగించుచు వచ్చిరి. 'ముస్సు' ధ్వన్యనుకరణ మైనట్లే ముట్టుటకొమ్ములో 'ముట్టు' కూడ ధ్వన్యనుకరణమగునని నాతలఁపు. ప్రాచీనకాలమున 'ముస్సు' 'ముట్టు'అనియున్న ధ్వన్యనుకరణము లర్వాచీనకాలమున 'బుస్సు' 'బుట్టు'లుగా మాఱి యుండ వచ్చును.

నన్నయాదులు విభక్తిముకారముతో 'పుఫుబుభు'లకును యతినిగూర్చిరి. కాని యితర ముకారముతోఁ గూర్పరయిరి. లాక్షణికులు దానికి మువిభక్తిక యతి యని పేరిడిరి. "పుణ్యుఁడు రాఘవుండు వనముం గనియెన్" అనువిధమునఁ బ్రయోగించిరిగాని 'పుణ్యుఁడు రాఘవుండు మునిముఖ్యులతోన్' నను విధమునఁ బ్రయోగింపరయిరి. సమానోచ్చారణముగల 'ము'కారముల కిట్లు యతిలో భేదము గల్పించుట నేఁడు వింతగా గాన్పించును గాని యాంధ్రమున నట్టి యతివ్యవస్థ యేర్పడినకాలమున నీవిభక్తి ముకారము వేఱువిధముగా నుండె డిది. నేఁడును విభక్తిముకారమునకు 'మ్ము, ంబు,' అని రూపాంతరము లున్నవి.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

వనము వనమ్ము, వనంబు అనియు రూపములు గలవు. నన్నయకుఁ బూర్వ కాలమున 'ఁబు' అనురూపముకూడ నుండెడిది. ఆకాలమున వనమ్బు, వనఁబు, రూపములే ప్రధానముగా నుండెడివి. వనమ్ము, వనము రూపములు పయి రూపములకంటె నర్వాచీనములు. ప్రాచీనశాసనము లీవిషయమును నిరూపించుచున్నవి. ద్రవిడభాషాశబ్దస్వరూప మిందుకుఁ దోడువలుకుచున్నది. 'క. ఎట్టివిశిష్టకులంబునఁ, బుట్టిన సదసద్వివేకములు గల్గిన'ఇత్యాది విధముల నన్నయాదులీ యతిని బ్రయోగించిరి. వనఁబు రూపమున్న కాలమున నేర్పడిన దగుటచే నీ మువిభక్తికయతి ముకారయతివంటిది గాదయ్యెను. ప్రాచీనులు ముకారయతిని బ్రయోగించిరనుట కప్పకవి యుదాహరించిన వసంతవిలాసపద్య మప్రయోజకము. తక్కినపద్యము లర్వాచీనకృతుల లోనివి.

శివకవు లఖండయతిని బ్రయోగించిరి. పండితారాధ్యుఁడు 'వేదోక్తముగ నెఱుంగవలయుఁ దుదిని మహేశా' అనెను.

సోమనాథుఁడు నామాఖండయతినిగూడఁ బ్రయోగించెను.

మఱియు నేకాంతరామయ్యనా నొక్క —బసవ. పుట. ౧౭౦.

మఱియును శివనాగుమయ్యనా నొక్క-ఖండమైతనరునాగయ్యహస్తమున అనియు గలదు. —పండితా. ప్రథమప్రకరణము.

చేయుడు లెంకమంచెన పండితులకు
శ్రీరమణుండు మంచెన పండితయ్య } —బసవపు. పుట. ౧౯౮.

ఇందు 'మంచెన' పదము నేడు 'మంచన' యనిప్రయుక్తమగును. ఆనాఁడిట్టినామపదములలోఁ గొన్నింట అన, అయ, అను విధమునఁ బదచ్ఛేదము కాన రాదు. నన్నియ, మల్లియ, మంచెన, కూచెన, ఉదాహరణములు. నేడివి నన్నయ, మల్లయ, మంచన, కూచనలుగా మాఱినవి. నన్నయకూడ నొకవిధ మున నామాఖండయతిని బ్రయోగించెను. 'ఉ. పాయకపాకశాసనికి భారతఘోర రణంబునందు నా, రాయణునట్లు *వాణసధరామరవంశవిభూషణంబు నా, రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁ డీకృతి కిష్టుఁడర్థి సహా, ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగాన్.

* తానును పాఠాంతరము.

ఇందు మూఁడవచరణములోనిది నామాఖండియతి యనఁదగినదియే కాని యది సంస్కృతసమాసమధ్యగతము. సోమనాథునిప్రయోగములకును దీనికిని మిక్కిలి భేదము గలదు. అఖండయతిని నిర్వచించినవాఁడు పాల్కురికి సోమనాథుఁడని 'మానుగ విశ్రమాక్షర' పద్య మాతని దని కొందఱు లాక్షణికులు పేర్కొనిరి. మఱియు,

ప్రేమంబెలర్పంగ "భృత్యా(త్యే?)పరాధ-స్స్వామి నోదండ"యన్చదువునిష్ఠించి.

—బసవ. పుట. ౧౦౬.

పాయకశ్రుతి "రసా న్భక్తస్య జిహ్వా-గ్రే"యని యేప్రొద్దు మ్రోయుఁ గావునను.

—బసవ. పుట. ౧౬౪.

పయిద్విపదలలో 'రాధ' 'జిహ్వా' యనునవి 'గగ' ములుగా నున్నవి. ద్విపదలక్షణముచొప్పున నక్కడ"గల"ము లుండవలసి యున్నవి. "వాసవుల్ మువ్వురు వనజాప్తుఁడొకఁడు భాసిల్ల నది యొకపదము" అని తల్లక్షణము. సంస్కృతమునఁ జరణాంతమందలి లఘువు గురువు గావచ్చునని 'పాదాంతస్థం వికల్పేన' అని విధియుఁ బ్రయోగములును గలవు. కాని పాదాంతమందలి గురువు లఘువగుట కానరాదు. ఈరెండు గణభంగములును సంస్కృతభాషానుకరణమునఁ బడినవి. వీనిని సమర్థించుట యెట్లో! 'శ్లో. లఘు ర్భవే ద్గురుః కుత్రచిద్గురుశ్చ లఘు స్తథా, ఉచ్చారణస్య కల్ప్యత్వా న్నిదానంత్ర సద్వచః' అను నథర్వణకారిక గతి కావలెనేమో! మఱియు,

శునకగార్దభమ్లేచ్ఛ శుకదర్దు రాది - అంధకకరి దైత్యవ్యాఘ్రులాలాజ

—బసవ. పు. ౨౦౪-౨౨౫.

పయిరెండు చరణములందును 'సల'ముగా నుండవలసిన ద్వితీయగణములలో 'త్య' 'భ'లు గురువులుగా నగుటచే గణభంగ మేర్పడుచున్నది. అన్ని ప్రతులందును నీపాఠములే కలవు. వీనినిసమర్థించుట యెట్లో!

ద్విపదమునఁ బ్రాసయతిని జేర్చుట, రేఫద్వయసాంకర్యము నంగీకరించుట మొదలుగా సోమనాథుఁడు చూపిన ఛందస్స్వాతంత్ర్యమును శివకవు లంగీకరించిరిగాని యితరులు గర్హించిరి. కాకతిప్రతాపరుద్రునికాలముననే యిట్టి గర్హ యేర్పడినట్లు పద్యబసవపురాణము తెలుపుచున్నది. అర్వాచీనుఁడగు నొకశివకవి యిట్లు చెప్పినాఁడు:

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

................................ఇలఁ బాలకురికిసోమేశుండు మున్ను
తొలఁగక ప్రాసయతుల్ ద్విపదలను-లలి రచించుట యది లక్ష్యంబుగాను
నెలమి రేఫఅకారములు శివకావ్య-ముల యందుఁ జెల్లుఁ దప్పులు గావు గాన.
ఆపాల్కురికిసోముననుమతి నేను-దీపిత ప్రాసయతిచ్ఛందసరణి
నామహాగురు దేవు ననుమతియట్ల-శ్రీమెఱయంగ రచించితినిట్లు.

—మఱి బసవపురాణము.

ఛందోవిషయమున నేకాక వ్యాకరణవిషయమునఁగూడ నన్నిచోడసోమనాథాదులగు శివకవులకును నితరులకునుబహుభేదములు గలవు. నన్నిచోడనియు, సోమనాథునియు శబ్దప్రయోగములు గొన్ని యసాధారణములై యితర కవి కృతులందుఁ గానరానివై యున్నవి. అట్టివానిని గొన్నింటిని బేర్కొనుచున్నాఁడను.

అసాధారణప్రయోగములు

కర్ణాటాంధ్రలాక్షణికులు కావ్యదోషములలో గణించిన 'వైరిపద' మనుశబ్దదోషము వీరికృతులలోఁ బెక్కుచోట్లఁ గానవచ్చుచున్నది. వైరిపదము దోషమని గర్హించిన ప్రాచీనకవులే కొందఱు వానిని దఱచుగాఁ బ్రయోగించుట వింతగ నున్నది. సోమనాథుఁడు పండితారాధ్యచరిత్రమున 'వైరిపదము'ను గర్హించెను. కవిజనాశ్రయము, ఆంధ్రభాషాభూషణము, కావ్యాలంకారచూడామణి, ఛందోదర్పణము మొదలగుగ్రంథము లీదోషమును బేర్కొన్నవి. అయినను, నన్నయాదులకృతులలోఁ గూడ నిట్టి వైరిపదములు కొన్ని గానవచ్చుచున్నవి. అర్వాచీనలాక్షణికు లనింద్యగ్రామ్యములని యట్టివానిని గొన్నింటిని గణించిరి. ప్రాచీను లట్టివానిని వైరిపదము లనియే పేర్కొనియు ప్రయోగించిరి. వైరిపద మనఁగా సంస్కృతాంధ్రపదముల విరుద్ధసమాసము. సోమనాథుఁడు బసవపురాణమున మాత్రము ప్రయోగించిన వైరిపదములఁ జూపుచున్నాఁడను.

పుట ౬-'దీపగింభంబులు', పు. ౧౫౫-'చౌదశాబ్జంబు', పు. ౨౬-'ముల్లోకవంద్య', పు. ౩౦-'ముల్లోకనుతుఁడు', పు. ౨౪౦-'ముల్లోకనాథుని', పు. ౪౪-'నిత్యనేమంబు', పు. ౫౫-'నిత్యపడి', పు. ౧౩౪-'నిత్య', (ఇట్టివి పెక్కుమార్లు), పు. ౫౫-'పుడమిాశ', పు. ౬౦,౬౨-'సర్వాంగ కచ్చడము', పు. ౧౨౪-'భక్తకూటువలు', పు. ౧౭౮-'మజ్జనబావి', పు. ౨౦౧-'ఇతర

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

వేల్పులు', పు. ౪౪,౨౦౫-'తవనిధి', పు. ౨౪౮-'తవరాజు', పు. ౧౮౫-'తవ రాజవల్లభుఁడు', పు. ౨౦౧-'సిరిమహాదేవాదిసురలు' ౧౮౦ ధర్మకవిలె, ఇత్యాదులు. పరిశోధింపఁగా నీపదములు, సోమనాథుని కాలమున బాహాటముగా నాంధ్రశైవ కావ్యములందుఁ బ్రయోగింపఁబడుచుండినట్లు గానవచ్చుచున్నది. ద్రవిడకర్ణాటభాషలలోను, దత్కాలపుఁ గృతులలో నిట్టివి కొన్ని గానవచ్చుచున్నవి. ఆకాలపుఁ దెలుఁగుశాసనములందుగూడ నీప్రయోగములు గానవచ్చుచున్నవి. కొన్నింటిని బేర్కొనుచున్నాఁడను—

దీపగంభములు: కంభమని సంస్కృతశబ్దము లేదు గావునను, ఉన్నదనుకొన్నను, దెనుఁగుసంధిచొప్పున క, గ యగుట యసంగతముగావునను నిది వైరిసమాసమే. తెనుఁగుపలుకులలోఁ గొన్నింట, వర్గద్వితీయచతుర్థాక్షరములు గలవు. ఆంధ్రవ్యాకరణకర్తలవి లేవనుట యసంగతమని నా తలంపు. ప్రాచీనలేఖనములందు వర్గద్వితీయచతుర్థాక్షరములుగా నున్నవానిని నేఁటిపరిశోధకు లాంధ్రమున నవి లేవనునమ్మకముచే వర్గప్రథమతృతీయాక్షరములుగా సంస్కరించుచున్నారు. ద్రాభ, జఱభి, వజ్ఝులు మొదలగువానిఁ జూడఁదగును. సోమనాథుఁడే:

కంభకట్లను మేలుకట్లను బొలుచు-గంభీరపుష్పకాగారంబునందు.—పు. ౫౭.

అని 'కంభ' పదమును బ్రయోగించెను. మఱియుఁ బెక్కుశాసనములలోను గలదు.[౧] ద్రాభఛందోవిరుద్ధంబాదియగున-లాభప్రలాపోక్తిలాఘవంబనక.

పండితా.

చౌదళాబ్జము:—ఇది చౌసీతిబంధములు, చౌషష్టికళలు, చౌపదము, చౌపుటము అనుపదములవంటిది. ముల్లోకవంద్యుఁడు ఇత్యాదులు—అనంతుఁడు:- "గీ. మొదలితెలుఁగుపై సంస్కృతపద మొకండుఁ, జరగ లోకరూఢిని సమాసంబు చొరదు; పూని ముజ్జగంబులు నసఁబోలుఁగాని, యతఁడు ముజ్జగద్వంది తుఁడనఁగఁ జనదు" అనెను. కాని సోమనాథుఁ డిట్టిపదములను బలుచోట్లఁ బ్రయోగించెను. తత్కాలపు శాసనకావ్యము లందును నిట్టివి గానవచ్చుచున్నవి. "ముల్లోకవిభుండు సక్రి" ఓపిలి సిద్ధి శాసనము.[౨] నిత్యనేమము, నిత్యపడి మొ. ఈ పదములను మఱికొందఱు కవులును బ్రయోగించిరి. 'నిత్య' వేఱుగాఁ గూడఁ గలదు. నాఁటిశాసనములందును 'నిత్యపడి, దివసపడి' ఇత్యాదులు

---

౧ దక్షిణహిందూదేశశాసనసంచయము. వాల్యూం iv సెం 1378 శాసనము.

౨ చూ. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గలవు.[౧]పుడమీశ-దీనిఁగూడఁ బలువురుకవులు ప్రయోగించిరి. 'పుడమిపుఁడుర్జి ధనాఢ్యుఁడును' - నన్నిచోడఁడు; 'పుడమీశ్వరగొంకనృపతి భోగసురేంద్రా,'- మంచిభట్టు నశ్వశాస్త్రము; 'పొడగాంచి యిదియుఁగఱచెర్జ । బుడమీశ్వర దేహమనుచు'—నారాయణకవి పంచతంత్రము; ఇత్యాదులు పెక్కులున్నవి. కర్ణాటభాషలోఁగూడ నిది కలదు. 'తివనిధి, తవరాజు' (తపోనిధి, తపోరాజు అనుటకు) మొ. తెలుఁగుకృతులలోఁగాని శాసనములలోఁ గాని నా కిది గాన రాలేదు. ద్రవిడకర్ణాట ప్రబంధములలో నిట్టివి తఱచుగాఁ గలవు. తక్కిన ప్రయోగములు నా కన్యత్ర కానరాలేదు. జీవగట్టు - ఈపదమును చతుర్వేద సారమున సోమనాథుఁడు ప్రయోగించెను. ఇది 'యనింద్యగ్రామ్య (వైరిసమాస) మని పలువు రందురుగాని నా' కట్లుదోఁపదు. శ-ర-లో దీకిని జీవనౌషధము జీవా తువు' అని యర్థము వ్రాయఁబడినది. ఈ యర్థమును సరిగాఁ దోఁపదు. జీవ=వీణ మొదలగువానితంతి చక్కఁగా మ్రోఁగుటకుఁవాను దాని క్రింద నుంచెడు కంబళి పీఁచులో నగునది. దాని నుంచుటకుఁగాను బెట్టినకట్టుకు 'జీవగట్టు' యని పేరు. 'విపులతరంబగు వీణ దా నది యెంత కారణంబగు జీవగట్టు యెంత, చతుర్వేద సారము. "శ్రుతికి నుత్కర్షంబు సూపంగవలయుచోఁ జెవిత్రాడు బిగియించు జీవ గట్టు" క్రీడాభిరామము.'

పు. ౧౮౮—అభిమానకర్తె ఈపదము క్రొత్తగాఁ గానవచ్చినది. శ్రీనా థుఁడుగూడ నిట్టిపదములఁ బ్రయోగించినాఁడు. 'అన్న మీయన్న కోపగాఁడో నో కాఁడో;'—కాశీఖండము; 'కొడుకుఁ గాంచినట్టియ కోపకర్తె'-క్రీడాభి రామము.

పు. ౧౮౯—'సద్భక్తసమూహి' ఇత్యాదులు. నన్నిచోడఁడు నిట్లు ప్రయోగించెను. 'శారదనీరద సమూహిచాడ్పునఁబోలెర్జ', 'సితచ్ఛదసమూ హి';-కుమారసంభవము; దశమాశ్వాసము.

కర్మధారయమునమహచ్ఛబ్దము—పు. ౧౭—'ఇదిసుమహాత్తత్త్వము', పు. ౨౨౯ —'ప్రోద్గతసూత్రమహద్గురుపుత్ర' మండలి లోభవన్మహదాజ్ఞ' —'పండితా. —ఇట్టి వింకను గలవు. కర్మధారయసమాసమున 'మహత్' 'మహా' అని మాఱవలసి యుండఁగా నీతఁడు 'మహత్' అనియే షష్ఠీసమాసమందుంబోలె

---

౧ దక్షిణహిందూదేశశాసనసంచయము. IV సం. 1020 చూ.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

నుంచినాఁడు. ఈదోషము నన్నిచోడని కుమారసంభవమునఁగూడఁ బెక్కు చోట్లఁ గలదు. 'దళితాంభోరుహసప్తపత్ర సుమహాత్కాశాసనౌఘంబు'(-షష్ఠాశ్వాసము) ఇత్యాదులు.

పు. ౩౭—'వచ్చు వహిత్రంబు వడువునుబోలె' పు.౧౧౦—'వజలఁగఁ దాల్చిన తెలుఁగును బోలె.' నన్నిచోడఁ డిట్టివానిని దఱచుగాఁ బ్రయోగించినాఁడు. 'బలసికొలువున్న సురగిరిభంగివోలె', 'వనముగాఁపు వచ్చు వడువువోలె.'

పు. ౮౪—'ఊరకో నాయన్న యూరకో తండ్రి' 'ఊరకుండు' అని ప్రయుక్తమగు శబ్దపల్లవధాతువునకు "ఊరకొను" అని యేకధాతురూపము క్రొత్తగా నున్నది. ఇట్టిధాతువు నేఁడు వ్యవహారమునఁగూడ వినవచ్చుచున్నది.

ఇల్ల:-పు. ౨౩—'ఇల్లకప్పడిసంగమేశ్వరంబందు.' పిడుపర్తి బసవన పద్యకృతిలో దీనిని 'ఇల్లీకప్పడి సంగమేశ్వరమునం' దని మార్చినాఁడు. అస్థలమునకుఁ గప్పడిసంగమేశ్వరమని పేరు. తెలుఁగులో 'ఇల్ల' పద మిక్కడనే కాని యితరత్ర ఇల్ల. ఇల్లిది, ఇల్లిక్కడ మొదలగు ప్రయోగములు గలవు గాని వానిని వ్యాకర్తలామ్రేడితమున వచ్చిన యాదేశరూపములఁగా ననుగ్రహించిరి. అల్ల,ఇల్ల,ఉల్ల, ఎల్ల పదములు స్థలవిశేషవాచక సర్వనామపదము లని కర్ణాట వ్యాకర్తలు పేర్కొనిరి. తెలుఁగునఁగూడ నీపదములు గలవు. అల్లది, అల్లవాఁడు మొదలగు విధముల నామ్రేడితమున వచ్చిన యాదేశరూపము లని సరిపుచ్చుకొనఁదగిన స్థలములలోఁ గాక 'అల్ల'కు స్వతంత్ర ప్రయోగములు గూడఁ దెలుఁగునఁ గలవు. పు. ౧౭౯—'దివి నల్లవోయెడు దేవదేవేశు' ఇత్యాదులు. 'అల్ల' తత్రార్థకము; 'ఇల్ల', అత్రార్థకము; 'ఉల్ల' సమీపప్రదేశార్థకము; 'ఎల్ల' కుత్రార్థకము. ఇక్కడ ప్రయుక్త మయిన 'ఇల్ల' 'ఇక్కడనున్న' చేరువగా నున్న, యనునర్థము గలది. ఇది యామ్రేడితమున వచ్చిన యాదేశరూపము గాదు. 'ఉల్ల'కుఁ గూడఁ బ్రాచీనప్రయోగములు గలవు. 'ఉల్ల తెల్లనితురగోత్తమము వాలంబు'-నన్నయ, ఆదిపర్వము. 'ఉల్లకాంచన రథముపై నున్నవాఁడు', 'దానికుల్ల తెరువు'—ఆరణ్యపర్వము.'ఎల్ల' సర్వార్థకము కలదు గాని, కుత్రార్థకము తెలుఁగున మృగ్యము.

పెండిండ్లు: పుట. ౯౩—నేఁడు 'పెండ్లిండ్లు' అని యెల్లరు వ్యవహరించుచున్నారు. పెండిలికి బహువచనము'పెండిండ్లు'అగుటయే సరి. ఈరూప

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ము నీకవి 'పెండిండ్ల నోములఁ బేరంటములనుఁ - బందువుదినముల' అని ప్రాస లోఁ బ్రయోగించినాఁడు.

పు. ౮౦.—'ఒల్వువడు'—'ఒలుచు' ధాతువునకుఁ గృద్రూపము నేఁడు 'ఒల్పు'గాఁ గానఁబడును. చువర్ణాంతములయిన ధాతువులకుఁ బెక్కింటికి నేఁడు కృద్రూపమున 'పు'వర్ణము గానవచ్చుచున్నది. ఊదుచు-ఊదుపు, గెలుచు-గెలుపు, తాలుచు-తాలుపు, ఇత్యాదులు. సోమనాథుని కాలమున నివి 'వు' వర్ణాంతములుగా నుండెడివి. 'తారకుం బోరఁ గెల్వుగ', 'చిరముగ నోల్వువడ్డ,'- కుమారసంభవము ౧, ౫ఆశ్వాసములు. మనసోమనాథుఁడే 'బిల్వపత్త్రిని నెల దాల్వుఁ బూజించి' అని పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ బ్రయోగించినాఁడు. ఇది లేఖకప్రమాదమని దిద్దరానిది. 'అరియవట్టనమున ఊడ్చిన ఊద్వునేల'-క్రీ. శ. ౧౦౨౧ నాఁటి శాసనము.[౧] ఇట్టివి పెక్కులు.

క్త్వార్థకసంధులు:—పు. ౩౧—'ఏవేళ వెలిచుండుము.' (నిర్వచనోత్తర రామాయణమున 'వెలిచిట్లంబుధినాథనందనులు' అని తిక్కన ప్రయోగించెను. పు. ౭౪—'ఊచవో యున్నభావమున' పు. ౧౦౫—'ఎలుఁగు వినేతెంచి,' పు. ౧౫౩— 'ఏతెంచారగించె', 'గలిగున్నదనుచు' పు. ౧౬౦—'కట్టెగసల్లంత', 'పులుగలిచుమియుచు', 'ఏటువడీగ్గఁజే'; పు. ౨౦౨—'కలిగుండువాఁడు,' పు. ౧౮౫—'అంజలిముంచెత్తు నమ్మాత్రలోన,' పు. ౨౧౫—ఇట్టివి క్త్వార్థకేకారసంధులు పెక్కు లీకవి గ్రంథమునఁ గలవు.

ఇకారసంధులు:-పు. ౪౪ — 'పత్త్రిరిగొడ్డునందు', పు. ౬౧—'పడఁతెర్లువ్వ పణ్యముల్', పు. ౧౧౬—'కంచేడువాడలు' ఇత్యాదులు గలవు.

షష్ఠీసమాసము:—పు. ౪౫—'సత్యమాహేశ్వరులిండ్లు', పు. ౧౧౬—'గతిహీనులిండ్లు'; పు. ౧౫౫—'ఇతరులిండ్లైన', పు. ౧౭౧—'వేల్పులాడయండు,జినభక్తులిండ్లు', పు. ౨౪౦—'మాభక్తులొద్ద'-'బడుగులాదరువ', పు. ౧౧౨—'పురోహితులను మతము', ఇత్యాదులు. షష్ఠీసమాసమున విభక్తిలోపమును, అకారముపై సంధియు సర్వప్రాచీనకవి సమ్మతము. ఇట్టి ప్రయోగముల ననేకులు ప్రయోగించిరి.

౧ చూ. దక్షిణహిందూదేశ శాసనసముచ్చయము, IV వాల్యుం. ౪౭౫ పుట.

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY.
Jangamwadi Math, VARANASI,
Acc. No. 4194
CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

కుషష్ఠి: పు.౨౦౩—'ఈశుకుబసవఁడు','కంతుసంహారుకెన', పు. ౨౦౯, ౨౨౬—కరికాల చోడుకు, 'పుడమీశుకొల్వుకు', ఇత్యాదులు. ఇట్టివి క్వాచిత్కముగాఁ బ్రాచీనకృతులలో నున్నవి.

సంబోధనమున సంధి:-పు.౧౮౪, ౨౧౫—'ఎఱుఁగరె జైనులారెన్నఁడు మీరు', 'ఓడులారేటికి'. పండితారాధ్యచరిత్రమునను నిట్టిసంధులు గలవు. ఇవి యితరకవుల కృతులలో నాకుఁ గానరాలేదు.

మహత్తులపై 'రో':—పు.౬౪. 'వీరభద్రయ్యరో,' పు.౬౮—'వీరెవ్వరయ్యరో యను చు' దేవరో, బసవరో, ఇత్యాదులు. "రో" మహతీ వాచకముల మీఁదనే యుండు ననుట సరికాదు. ఇతర కవులు గూడ మహద్వాచకములపై 'రో' చేర్చిరి.

నెట్టణ:—'ఇట్టి నెట్టణభక్తి యిట్టి ముగ్ధత్వము',— 'నెట్టణ భక్తికి నిలుకడ యగుచు,' 'నెట్టణశరణుండ నిర్మలాంగుండ,'—ఇట్టివి పెక్కులు. 'నెట్టన' పెక్కు గ్రంథములందుఁ గలదు. అది క్రియావిశేషణముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇక్కడ విశేష్యముగా నున్నది. ప్రాచీనకృతులలో నిది విశేష్యముగాఁ గూడఁ బ్రయుక్తమయినట్టున్నది. శబ్దరత్నాకరమున 'నెట్టన' చూచునది. 'నెట్టనము' అని రూపాంతరమును గలదు.

మహా, మా:—పు.౧౮౦—'మహాలింగమూర్తి', పు. ౨౧౩—'ఈమా (మహా)జనము' ఇత్యాదులు పెక్కులున్నవి. మహచ్ఛబ్దము 'మా' అగునని కర్ణాట వ్యాకర్తలు చెప్పిరి. "మహచ్ఛబ్ద క్కుద్భవిక్కుం మాదేశం దోషవిల్ల సంస్కృత పదంపరక్కాదవలోడం" శబ్దమణిదర్పణము. దీని కుదాహరణములు మాదేవ, మాకాళి, మాదాని, మాశౌర్య పదములు. ఇదియు నట్టిదే.

యుష్మదస్మత్సమాహారసంప్రార్థనాద్యర్థకక్రియ:—పు. ౧౪౯—'చెప్పుదం డు,' పు.౧౭౪—'చెలుపుదండు', పు. ౧౭౯—'పోదండుగాక', పు. ౨౧౫—'చూతంను.' పండితారాధ్యచరిత్ర ౨-వ ప్రకరణమున 'పడుదండు', 'ఉండుదఁడు', 'తీర్తండు', ఇత్యాదులు పెక్కులు. ఇవి యితరకవుల కృతులలో చెప్పుదము, చెలుపుదము, పోదము, పొదము, పదము, పదండు, చూతము, పడుదము, ఉండుదము, తీర్తము అనురూపములతో వ్యవహృతము లగుచున్నవి. ఒక్క 'పోవు' ధాతువునకు మాత్రమే పోయినట్టి 'పోదండు, పొదండు', 'పొదరు' రూపము లితర కవులు మీకవి ప్రయోగించిన

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

లును బ్రయోగించిరి. తక్కిన ధాతువులపై నాకిట్టి రూపములు శివకవులకృతులలోనే తక్క నింక నెక్కడను గానరాలేదు. ఈరూపములు క్రొత్తగా నున్నవి.

పదాంతాజ్లోపము:—పు.౧౨-'వెల్విరియ', పు. ౨౮-'ఎదురుకొన్వేఁక', పు. ౧౦౧-'నేఁ డ్వింతవాఁ డొకఁడు', పు. ౧౮౯-'భాషాప్రణీత మన్బడు బల్లగోల,''త్రాడ్వేన',—'నేలఁబడి పొరల్ కూయిడు','గుడిసొచ్చు గుడివెడల్'—పండితా'—ఇత్యాదులు. కొన్ని శబ్దముల తుదియచ్చు లోపించుట ప్రాచీన గ్రంథములలోఁ బెక్కింటఁ గానవచ్చును. 'పసివాళ్వాడు', 'కడివోయినవాళ్ ముడువంగ,' 'గ్రుక్కిళ్ళిగు' ఇత్యాదులు. ను, లు, రు, వర్ణాంతశబ్దములకు నువర్ణాంతధాతువులు క్రియాజన్యవిశేషణములఁగా నున్నప్పుడు వాని యుకారమునకునుగూడ లోపము గలదు. కాని 'వెలివిరియు''వెల్ విరియుగాను,' 'అనఁబడు''అన్బడు'గాను,'పొరలును కూయిడును' 'పొరల్ కూయిడు'గాను, 'వెడలును' 'వెడల్'గాను మాఱుట క్రొత్త. ఇట్టిదే 'విప్రసతికి నూఱువేఁడఁ జఱవరములు'—నన్నయ, సభాపర్వము. నేడు, త్రాడు శబ్దములు తొలుత 'నేళ్' 'త్రాళ్'గా నుండినవి గావున నవి 'వాళ్వాడు'వలెమాఱుట సంగతమే. మఱియు 'తివ్యు' 'కుర్యు' నుస్లు ఇత్యాదులఁగూడ నీతఁడు ప్రయోగించెను.

'అంబుజనేత్రి' పు. ౮-ప్రాచీనకృతులలో నిట్టిరూపములు శాసనములలోఁ దఱచుగా నున్నవి. 'అబ్జనేత్రి', 'కోమలి', 'కుసుమకోమలి', 'వల్లభి', 'నయనవల్లభి', 'పల్లవాధరి', 'బాలకి' ఇత్యాదులు యతిస్థలములందు దిద్దరానివైకూడఁ గలవు.

అవధారణార్థకము:—పు. ౯-'పరమతత్త్వామృతంబయ చన్నుఁబాలు,' ఇక్కడ 'అమృతంబు'పై నవధారణమున 'అమృతంబ' యగును గాని దానిపై మరల 'అ' వచ్చుట క్రొత్తగా నున్నది. యతికూడ హల్లుతోనే కలదు. తిక్కన గూడ నిట్లుప్రయోగించినాఁడు. 'దరికొని తెగఁగాల్చునట్టిదయ యగుఁజుమ్మీ!' (ఉద్యోగ ౨ ఆశ్వా). పు. ౨౦౬-'నలిగొనబొందితోనకొనిపోఁడె', ఇటకూడ మీఁదిధానివంటిదే. ఈ 'తోనన' పలువురు ప్రాచీనకవులు ప్రయోగించిరి.

పసిబిడ్డ:— పు. ౧౮-ప్రాత వ్రాతప్రతులలోఁ గొన్నింట 'పసుబిడ్డ, కలదు. అఱవమున 'పసుంబిళ్లై' కలదు. పసరు, కసరు, శబ్దములకు, పసు, కసు, పసి,కసి, రూపము లేర్పడినవి. పసరుఁబిందె, కసరుఁగాయ, పసిపిందె, పసుఁభిందె, కసిగాయ, కసుఁగాయ, అని రూపములు గలవు. అక్లే యిదియును

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

శిథిలద్విత్వము:—పు. ౧౩ ౧-'అట్టయు నీడ్పించియగడ్తవైపించె.' కర్ణాట వ్యాకరణమున 'శిథిలద్విత్వము'ను గూర్చి యొక ప్రకరణమే కలదు. తెలుఁగున శిథిలద్విత్వప్రశంస గానరాదు. శిథిలద్విత్వమనఁగా సంయుక్తాక్షరము తేలఁబలుకఁ బడుట. దానిచేఁ దత్పూర్వాక్షరము లఘువగును. తెలుఁగున 'అద్రుచు, విద్రుచు, చిద్రుపలు,' అనుపదములు మాత్రమే యిప్పుడు శిథిలద్విత్వము లనఁదగి నవి గానవచ్చుచున్నవి. కర్ణాటశిథిలద్విత్వములలోఁ గొన్నియైనను, దెలుఁగునఁ గూడఁ బ్రాచీనకాలమున శిథిలద్విత్వములుగా నుండియుండవచ్చును. 'యగడ్త వైపించె' నను నీప్రయోగ మందుకు స్ఫోరకము. తెలుఁగున నిప్పుడు 'డ'గా మాఱిపోయిన ఱ (ఱ) అక్షరముగలపద మది. 'ఈఱగట్టి' కర్ణాటకమున శిథిల ద్విత్వముగలదే. "ఱగడితవైచె" అనుపాఠము పరిగ్రాహ్యముగా నాకుఁదోఁప కున్నది. 'ఈడ్పించి'యుండుటచే 'వైపించె'అనియేతర్వాత నుండఁదగును. నన్ని చోడఁడుకూడ నిట్టిప్రయోగములఁ జేసినట్టున్నాఁడు. 'శ్రీరామేశకవీశ్వరాదు లెడ్దనీశ్రీపాదముల్'; 'ఎడ' 'ఎద' అనురూపములను గొన్నచో నిక్కడ సరిపో వును గాని వ్రాతప్రతిలో 'ఎడ్ద' అనియున్నది గావున నట్లే గ్రహింపఁదగును. కన్నడమున నదియు 'ఎద్దె' అని శిథిలద్విత్వము గలపదము. 'మొగుచు' ధాతువు; 'మొగుడు' ప్రేరణరూపమని శబ్దరత్నాకరకారు లనిరి. అట్లే యగునేని యదియు 'మొగుడుచు, మొగుడ్చు'అనియేర్పడి దానిపై శిథిలద్విత్వమై 'మొగుడ్చు' కొన్నా ళ్లుండి యిప్పుడు మొగుచు రూపముగా మాఱినదనవలెను. 'మొగుపు' అని కృ ద్రూపముగూడఁ గలదు. బూది, బూడిదనుండి యేర్పడిన దనుటకంటె భూతి నుండి యేర్పడినదనుట యుక్తము.

షష్ఠీసమాసమున'పు,ంపు',లు:—పు. ౩౭-'ధీరంబుకట్ట','గంభీరంబుతిట్ట.' ఇత్యాదులు. ప్రాచీనకృతులలో షష్ఠీసమాసమున ముకారమునకు'పు', 'ంపు'లు గానరా వని కొందఱందురు గాని యది సరికాదు. బసవపురాణపు వ్రాతప్రతు లలో రెండురూపములును గానవచ్చుచున్నవి. 'ధీరంపుఁగట్ట గంభీరంపుఁదిట్ట.' ఇత్యాదిగాఁగూడఁ గలదు. తిక్కనాదులు దఱుచుగా నిట్టు ప్రయోగించిరి. ప్రాత వ్రాతప్రతులు చూడఁదగును. ప్రాసస్థలములలోని ప్రయోగము లనివార్యములు, వానినిఁ జూపుచున్నాఁడను. 'చ. తపమును_గల్గుక్రీడిక,య్యపు వెరవెక్కుడై గెల్చుచునట్లుగ'—కర్ణ. ౩ఆశ్వా. 'లావుచేవక।య్యపు వెరవేపుదాల్మి—శల్యపర్వ

ము. 'కృపఁ దిలకింపఁ బెంపఁ బరికింపఁ గలాఁడుదయించు నంచు నే, దపుగని వేల్పు సెప్పిన'—సోమన హరివంశము, ౨ ఆశ్వా. 'కపటమువన్ని జానకి నకల్మషఁ దెచ్చి నయట్టి పాపకర్మపుఁబాడువర్జ.'—భాస్కర రామాయణము, యుద్ధకాండము. ఇత్యాదులు. కవిలోకచింతామణిలో వెల్లంకి తాతంభట్టుఁగూడ షష్ఠీసమాసమున నీయాదేశము గలదని వచించెను.

తదియ్యము: పు. ౧౩౯—'అయ్యా యనఁగ నేమి యయ్యా యనెడు తదియ్యవాక్యంబున జియ్య యడంచి' ఇందు 'తదయ్య'పదము సంస్కృత వ్యాకరణ విరుద్ధము. తదీయ' ఉండవలెను. అట్లు దిద్దినచోఁ బ్రాసభంగ మగును. 'జియ్య'కు 'జీయ' రూపాంతరము గలదు. దీర్ఘములమీఁది య, వ, లు కొన్ని ద్విత్వమును జెందుట, పూర్వదీర్ఘము హ్రస్వమగుట ప్రాకృతముననను, దెనుఁగునను గలదు. 'హైయంగవీనము'ను 'హయ్యంగవీన' మని వ్రాయుట, యుచ్చరించుట గలదు. ఐయున్న అయ్యున్న యని యౌవనము జవ్వన మని యయినట్టు తదీయము తదియ్యము కావచ్చును. ప్రకృతులకే కాక ప్రత్యయములకుఁగూడ వికృతిరూపములు గలవు. కాని యిదిసంస్కృతసమాసమున నున్నది. నన్నిచోడఁడును ననంతామాత్యుఁడును నిట్టి ప్రయోగముఁ జేసిరి. 'మహేశుఁ డయ్యమా, యవ్వనవారి పూర్ణసుగతాభివివర్ధితుఁడై'- కుమారసంభవము ౯ ఆశ్వాసము. 'వ్వ'ప్రాసలోనున్నది. 'నవ్వుచు—నీ యవ్వనంబుత్రిక్కిఁ భటుఁడు.'-భోజరాజీయము ౭ ఆశ్వాసము.

ప్రథమాదులమీఁద గసడదవాదేశము:—ప్రాచీనకృతులలోఁ బ్రథమావిభక్తిమీఁదను, క్త్వార్థకాంతముగాని క్రియారూపములమీఁదను, కొన్ని యవ్యయములమీఁదను, సంఖ్యాపరిమాణవాచకములమీఁదను, కొన్ని సమాసములలోను నుండు కచటతపలకు గసడదవ లాదేశము లగుట కానవచ్చును. ప్రథమాంతములమీఁద నీయాదేశము నిత్యమని యాంధ్రభాషాభూషణాదులు పేర్కొన్నవి. క్రియావ్యయములవిషయ మనిశ్చితముగా నున్నది. ప్రాఁతప్రాఁతలలోఁ దఱచుగా నీయాదేశము కానవచ్చునుగాని యదలేసిప్రాఁతలును గొన్ని గలవు. ప్రాసస్థలములఁ జూచి వీనిని నిర్ణయింపనగును. అట్లు చూడఁగాఁ గొన్ని యవ్యయములపై నిత్యముగా రాకపోవుట కానవచ్చును. కొన్ని క్రియలపై నవ్యయములపైఁ గొందఱు కవు లాదేశముచేసియుఁ, జేయకయును బ్రయోగించిరి. సంఖ్యాపరిమాణ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

వాచకములపై మాత్ర మీయాదేశము నిత్యముగాఁ గానవచ్చును. ప్రథమాంత ములమీఁదఁ గూడఁ గొందఱు విశేషముగా నీయాదేశమును బాటించిరి. ఆంధ్ర శబ్దచింతామణ్యాదుల విశ్వసించి వ్యాకరణకర్తలు గొందఱాచ్ఛికములమీఁది తత్స మములకుఁ గలదని, తత్సమములమీఁది యాచ్ఛికములకుఁ గలదని, ఇంకేమో యని వ్రాసిరిగాని యదియెల్లఁ ద్రోసిపుచ్చఁదగినది. పరిశీలింపఁగా కళలపైనుండు పదాదికచటతపలకు, గసడదవలు బహుళముగా వచ్చుననుటయే చిక్కులేని నిర్వచనముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ప్రాచీనకాలమునఁ బ్రథమమీఁదను, క్రియ లమీఁదను గసడదవాదేశము బహుళముగానే కలదనుటకుఁ గొన్ని ప్రయోగ ములఁ జూపుచున్నాఁడను. 'పాత్రతగలిగెనేని నాకొసఁగుతదీయాలోకనంబగు. తెలుంగుకృతి|—'లేదుదలఁప నశ్వమేధము' శాంతిపర్వము; కన్యాత్వమే నాకులే | దుగదా | నిర్వ-రామా - ఘోమ్మకపివరేణ్య నీ వసన మోదిష్టులై, 'మదీయం బైనమర్మంబువి | దుకృతఘ్నుండయి చెప్పెఁ గూలునని యాటో పంబు దీపింప', 'వికృతములైన......నీవు బీతుకుడిచి వచ్చినోడకొలఁదుల్'- భాస్కరరా. యుద్ధకాండము. 'క. ఆపద్వసితులగుదురు | కాపురుషులు పరమ పురుషకారుణికగుణుల్ | శ్రీపాటింపవినీతులు | నాపద్దశకంబె దశదశాంకాభర ణా "బద్దైనసితిసారముక్తావళి. ఇవియెల్లఁ బ్రాచీనప్రయోగములు. క్రియల పయిని బ్రథమాంతములపయిని నాదేశము లేకున్నను కర్వాచీనవిప్రయోగ ముల నెక్కువగాఁ జూపవచ్చును. 'వయ|స్సీదస రెంటికిం జెడిన రేవఁడ నోదునె నీరజేక్షణా' మనుచరిత్రము.—ఇఁక నవ్యయములపై నీయాదేశము నానావిధ ములఁ గలదు. అవధారణార్థకము, క్త్వార్థకము మొదలగువానిపైఁ గానరాదు. అట్లు, ఏమి, మొదలగువానిపై నిత్యముగాఁ గానవచ్చును అన్ని యవ్యయములమీఁ దను బ్రాసస్థానప్రయోగములు దొరకకున్నవి. ఇతరస్థలములవిషయము వ్రాత లలో నిరుదెఱఁగులను నుండును. ప్రాచీనకాలముననే యీయాదేశము సునిశ్చిత ముగా నుండలేదు. శాసనములుగూడఁ గొంతవఱకు వీనియనిశ్చితతను నిరూ పించుచున్నవి. ప్రాచీనతరశాసనములరీతిననుసరించి తొలుత నీయాదేశము నీగ్రంథ మునఁ బూర్తిగాఁ బాటింపఁదలఁచితినిగాని, భారతాదిప్రయోగములు వైవిధ్య మును, దాళపత్రగ్రంథము లంతగా నీనియమమును బహుకాలమునుండియే పాటింపకుండుటయును, వర్తమానపాఠకలోకమున కీవిధ మపరిచితమగుటను, గొన్ని యెడల సర్థక్లేశమును గలిగించుటను, అచ్చులో సపూర్వమగున మార్పగుటచే

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

నెంతజాగ్రత్తగాఁ జూచినను గన్నువంచించి కొన్నిపట్టులు గానరాకుండుటను, బర్యాలోచించి, యాప్రాన్కి నీ వీడి . నేనును బహుళముగానే యీయాదేశము నిందుఁ బాటించితిని.

౧౩౧ పు. ఏనువోయెద,—తాన. నేను శబ్దములు ద్రుతాంతములుగా వ్యాకరణములందుఁ బరిగణితములగును. 'మూదగదమడిగుమేను విదప డిగి యెద.' శ్య్రా అశ్వా—అని తిక్కన 'ఏను' కళగాఁ బ్రయోగించెను. 'ఏనవి దప' అను సంస్కారము తప్పు. 'ఏనువెనుక' అని పాఠము కలదందురు గాని యది నాకే ప్రతిలోను గానరాలేదు. ఆశబ్దములను బ్రాచీనులు కళలనుగానే ప్రయోగించిరని నానమ్మకము. కళలు గనుకనే 'ఏను' పై 'పిదప' 'విదప' అయినది. మఱియు, నేనుగరంబుత్సుక స్ఫ్రత్తితో-నిర్వచనో, ర ఆశ్వా. ఈప్ర యోగము ద్రుతాంతత్వమునకును సాధకమే. కాని ప్రాచీనప్రతులలోఁ బెక్కిం టఁ దాను, నేను శబ్దములమీఁది క చ ట త ప లు గ స డ ద వ లుగాఁ గానవ చ్చినవి. బసపురాణపు వ్రాతప్రతులలోనున్న పాఠమును నేను మార్పఁజాల నయితిని,

కానకళయే:— బసవపురాణపు వ్రాతప్రతులలోను భారతాదులవ్రాఁ తప్రతులలోను, ఎక్కడఁజూచినను కానకళగానే కానవచ్చును. ధృతరాష్ట్రుఁ డును,—కా । నతగంబుండుట' యని తిక్కనప్రయోగము గలదు. వంద లకొలఁది స్థలములలో నది కళగానే వ్రాయఁబడి యున్నది. ప్రాచీనగ్రంథముల లో నెక్కడను నది ద్రుతాంతముగాఁ గానరాదు. ౧౭వ శతాబ్దినుండి రచితముల యిన గ్రంథములలోనే యది ద్రుతప్రకృతికముగా మాఱినది. ప్రాచీనగ్రంథము లలో 'కాన' అనియే 'న' లఘువగునట్లు వందలకొలఁది పట్టుల నున్నదిగాని 'కానఁ' అని గురు వగునట్టుగా నెక్కడను ద్రుతముతోఁ గానరాదు. అది కళయనుట కిదియొకటియే ప్రబలసాధనము కాఁదగును.

స్త్రీ, పుం వాచకములు:—పు. ౧౦౮, 'నడినన్న దాసి' (పుం.) పు. ౧౩- 'కొడుకులు లేమికిఁ గడుదుఃఖియగుచు' (స్త్రీ), పు. ౬౦-'వనితయపూర్వలాంఛన ధారిగాఁగ' (స్త్రీ) ఇత్యాదస్థలములఁ బుంలింగరూప ముండవలసినచోట స్త్రీలింగ రూపమును స్త్రీలింగరూపముండవలసినచోటఁ బుంలింగరూపమును నీకవి ప్రయోగించినాఁడు. (పుట ౬, ఫుట్ నోటు చూచునది.)

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

శత్రర్థకములు:— పు. ౮. 'వీక్షింపుచున్న', ఇత్యాదులు. ప్రాఁత వ్రాఁతప్రతులం దన్నింట శత్రర్థ మగు 'చున్' పరమగునపుడు ఇంచు, ఇంపుగా మాఱుట సర్వత్ర గానవచ్చుచున్నది. ఈ బసవపురాణము ప్రతులన్నింటను నిట్టిరూపములే కానవచ్చుచున్నవి. కొందఱు వ్యాకరణకర్త లీరూపములఁగూడఁ బరిగణించిరి; కొందఱు సరి కాదనిరి. వ్రాఁతప్రతులందు వందలకొలఁది పట్టులం దున్న 'యింపు' రూపములను, మార్ప సాహసింప నైతిని. కాని యతిప్రాసములలో నీరూపములు ప్రాచీనగ్రంథములందు నాకుఁ గానరాలేదు. ఈ బసవపురాణమున పు. ౨౩- 'శుభకార్య మాచరించుచు నొక్కనాఁడు,' పు. ౯౭ అంచు వెండియుఁ బ్రస్తుతించుచు—ఇత్యాదులు 'ఇంపు' కాని ప్రయోగము లున్నవి. ప్రాఁతవ్రాఁత లన్నింట నుండుటచే నంచితినిగాని యీ 'యింపు' సోమనాథునికి సమ్మతమే యనఁజాలను.

అర్ధానుస్వారములు:— తిక్కనాదుల కాలమునఁగూడ నర్ధానుస్వారపరిజ్ఞానమస్పష్టముగానున్నట్టే కానవచ్చును. ఒకరు సానుస్వారముగాఁ దలఁచినదానిని వేఱొకరు నిరనుస్వారముగాఁ దలఁచుటే దీనికిఁ దార్కాణము. 'ప్రోఁక'ను నన్నిచోడుఁడు నిరనుస్వారముగాఁ బ్రయోగించెను. 'క. కోకనదంబులు మొగుడం గోకంబులు విరిసి జెసలకుం జన మెఱుఁగై, ప్రోకలుగొని పూర్తికనిక, రాకరమనఁ దారలెసఁగె నంబరవీథిన్.'—అష్టమాశ్వాసము. శబ్దరత్నాకరమున నిది నిరనుస్వారముగానే గ్రహింపఁబడినది గాని లక్ష్యము సానుస్వార మనఁదగినదిగా నున్నది. (చూ. శ.ర.) మఱియు భాస్కరరామాయణ యుద్ధకాండమున 'ప్రాఁకుదునా' 'ఊఁకున- ప్రాఁకులు,- ప్రోఁకలు' అని సానుస్వారముగా గ్రహింపఁబడినది. మన సోమనాథుఁడును పు. ౧౭౮-'ప్రోఁకు వెంటన మొఱతాఁకుచుఁ జుట్టి ప్రోఁకగాఁబోయుచుఁ బ్రొద్దులు పుచ్చ' పు. ౩౨,- సారార్థముల ప్రోఁక జ్ఞానాగ్నికాఁక' అని, సానుస్వారముగానే గ్రహించెను. కుమారసంభవమును శబ్దరత్నాకరమును, నమ్మి దీనిని నేను నిరస్వారముగానే తలఁచి, యీముద్రణమునఁ దొలుతఁ గొన్నిపట్టుల ననుస్వారమును (ఁ) అని కుండలీకరించి యుంచితిని. ఇట్లే మఱిపెక్కుశబ్దములఁ గూర్చి సంశయముగలదు. కొన్ని ప్రాచీనశాసనములలో 'పెరుగు' నిరనుస్వారముగానున్నది. 'తనకు నసము పెరుగ' సోమలదేవి దాక్షారామశాసనము. * మార్కండేయపురాణమున నుండి సానుస్వారమనుటకు

* రాజనరేంద్రసంచిక, దక్షిణహిందూదేశశాసనసంపుటము IV చూ.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

లక్ష్యముగా శ. ర. లో నీక్రిందిపద్య ముదాహృతము. 'క. అనఘమదాలసకడు పున, జనియించియు యోగిమాతదనుగుడిచి పెరిం,గిన తనయు లితరవనితలఁ తనయులు చనుత్రోవఁ జనఁగఁ దగిమెదువారే.' ఇది యిట్లుండవలెను. 'జనియించియు యోగిమాతచనుగుడిచియుఁ బెర్గినతనయు..........' మార్కండేయ పురాణమునమండియే, 'ఉత్తముఁ డనఁగంబరఁగు నుర్విననిమునుల్' అని పద్యము నుదాహరించి, శబ్దరత్నాకరకారులు 'పరగ' సానుస్వారమనిరి. 'ఉత్తముఁ డను పేరఁ బరగెనుర్వినని మునుల్.' అని వ్రాఁతప్రతులపాఠము. పరిగ నిరనుస్వారమే, 'చాగు'లో నరసున్న లేదేమో! కొన్నివ్రాఁతలలోఁ గలదు. ప్రాచీనకవు ల్లరును సానుస్వారముగాఁ బ్రయోగించిన 'పఁగు' నిటీవలివారు నిరనుస్వారముగాఁ గ్రహించిరి. ప్రాచీనులు, వీపు, చీకటి, తీగ, తూగాడు నిరను స్వారముగాఁ బ్రయోగించిరి. ఇటీవలివారు సానుస్వారముగాఁ బ్రయోగించు చున్నారు. 'నాడు' దేశార్థమునఁగూడ శాసనములందు సానుస్వారముగాఁ గాన నచ్చును. నూఁటుమీఁది యాఁపవిభక్తికమగు నూటిలో శ్రీనాథుని శాసనము నను, మఱిపెక్కింటను ననుస్వారము గానవచ్చును. 'ఏటికి' నిరనుస్వారముగాఁ గొందఱును సానుస్వారముగాఁ గొందఱును బ్రయోగించిరి. పు. ౧౫. 'నాఁటు' (ఫుట్‌నోట్ చూ.) దీర్ఘములమీఁద యాఁపవిభక్తిటకారములకుఁ బూర్వ మర్ధా నుస్వారము పెక్కువ్రాఁతలందుఁ గానవచ్చును. 'గోఁచి'కి నిరు దెఱఁగుల వ్రాఁత లుండును. తొరుఁగు సానుస్వారమని శ. ర. లోఁగలదు. అట్లనుటకుఁ బ్రమాణము నాకుఁ గానరాలేదు. అది నిరనుస్వారమే యని నాతలఁపు. 'మావిడి' సానుస్వార ముగా బహుశాసనములందుఁ గానవచ్చును. 'మాఁణ్డి' అనికూడ నున్నది. ఎనుబది, ఐదు, శబ్దములలో ననుస్వారముండుననుకొనెదను. 'మాదిఁగ'లో నను స్వారముగలదు. అది మాతంగశబ్దభవము. 'లింగులుగాక మాదింగలున్నారె'- పండితా. 'తూపు'లో ననుస్వారము గలదని కొందఱనురు. భారతమున నది నిరనుస్వారముగాఁ బ్రయుక్తము. 'కోపించి మూఁడుబల్‌దూపుల-'కర్ణపర్వము. అఁట, అంట, రూపములు గలవని చిన్నయసూరిప్రభృతు లందురుగాని ప్రాచీన కృతులలో 'అంట' రూపమే కానరాదు. 'అట'లో సున్నయుఁ గాన రాదు. అట, అటె, అట్టె, అనియే ప్రాచీనప్రయోగములు. 'పోతు' హరివంశ మున నెఱ్ఱప్రెగడ నిరనుస్వారముగాఁ బ్రయోగించెను. కొన్నివ్రాఁతలలో సానుస్వారముగాఁ గానవచ్చును. కొన్ని యునర్ణాంతధాతువులకు భావార్థ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మున సానుస్వారమయిన 'త' వచ్చుటచే (చేఁత, రోఁత ఇత్యాదులు.) తత్సదృశమయిన (చేతులు, గోతులు, పోతులు, మొదలగు) శబ్దము లకుఁగూడఁ బరిజ్ఞానములేని లేఖకు లనుస్వారముల నుంచచువచ్చిరి. అట్లే యనుడు నావుడు, ఆరగించుచు మొదలగు శబ్దములందుఁ గొన్ని తాటాకుప్రతు లలో ననుస్వారములు గానవచ్చును. రాముఁడు, బాలుఁడు మొదలగుశబ్దముల కుంచినట్లే యపరిజ్ఞానముచే లేఖకు లిట్లు వానికిని సున్నఁ జేర్చియుందురు. వానిని జూచి కొందఱవి సానుస్వారములే యనుచున్నారు. అది సమ్మతముగాదు. అట్లగుచో నవి నిందుసున్నలుగాఁ గూడ మాఱవలెను గదా! ఎక్కడను నట్టిరూపములు గానరావు. అవి నిరనుస్వారములనుట కనేకప్రయోగములు జూపనగును. పు. ౪౮-కడుఁబొంపిఁ గాలుజాఱుడు—పు. ౭౨ 'మృదువుఁడు వా లారగించుడు రిత్తకుముక—ఇట్టి ప్రయోగములు భారతాదులలోను బెక్కులున్నవి. విస్తర భీతిచే విడుచుచున్నాఁడను. కలఁగుఁడు, అను పదమే 'కలగుండు'గా రూపాంతరమును జెందినదనియు, నావుడు మొదలగువానిలో ననుస్వారముగలదనుట కిది జ్ఞాపక మనియు నొకవాదము గలదు. ఇది సరికాదు. కలఁగుడు మొదలగు శబ్దముల తుది 'డు' ధాత్వర్థకము. ఇది ప్రాచీనకృతులలోనే హెచ్చుగాఁ గానవచ్చును. నావుడు, అనవుడు, మొదలగుశబ్దముల తుది 'డు' ఆనంతర్యార్థకము. ఒకటి కళ, వేఱొకటి ద్రుతాంతము. ఈ రెండింటనుగూడ నరసున్న లేదు. 'కలఁగుడు'నుండి కలగుండు వచ్చెనేని యది ధాత్వర్థకమగు 'డు' సానుస్వార మనుటకు జ్ఞాపకము గావలెనుగాని యానంతర్యార్థకమగు 'డు'కుఁ గారాదు. అప్పుడు రెండు నొక్కటే యనవలెను. ఒకచోట ద్రుతమును ద్రోసిపుచ్చుటయో రెండవచోటఁ జేర్చుటయో చేయవలెను. అప్పుడు సంధులలోని చిక్కులను సమర్థింపవలెను! ఈ కల్పనము తగదు. ఇంత యంగీకరించినను సర్వధాతుసాధారణమైన 'డు' ఎక్కడను బూర్ణానుస్వారమును బొందఁజాలక యొక్క 'కలగుండు'లోమాత్రము చెందఁగల్గెననుట యుక్తముగాదు. అదియట్లే యగునేని కలఁగుడు 'కలఁగుండు' 'కలంగుండు' రూపము లుండఁదగునే కాని 'కలగుండు'అని యుండఁదగదు. 'కలగుండు' శబ్దమునకు నే నిట్లు నిష్పత్తిఁ జెప్పుదును. కల్హారము, కహ్లారము నున్నట్లు, 'హింసి'నుండి 'సింహ' మయినట్లు పారువము, పావురము నయినట్లు వర్ణవ్యత్యయముచే 'కలంగుడు' అని 'గు'కుఁ బూర్వముండవలసిన యనుస్వారము 'డు'కుఁ దర్వాతఁబడి 'కలగుండు' అయినది.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

(కాఁగుడుశబ్దార్థమాశబ్దమున కేపట్టి కలగుండు అయినది.) అను ప్రా వ్యత్యయమేర్పడుటచేతనే 'కలగుండు'లో 'ల' తర్వాత నర్ధానుస్వారము లేదయ్యెను. మంచెళ్ల వాసుదేవపండితుని వైకృతిచంద్రికను, పట్టాభిరామపండితుని పట్టాభిరామపండితీయమును బ్రమాణముగాఁ గొందుమేని ప్రాచీనభాషాస్వరూపము పఱిపఱి యగును. ప్రాచీనతాళపత్త్రపుఁ బ్రతులలోఁ గొన్నింట మాత్రమే అనవుడు, నావుడు మొదలగుశబ్దములం దనుస్వారము కానవచ్చును. కాని, పెక్కుప్రతు లనుస్వారము లేకుండఁగూడ నున్నవిగదా! ఆ శబ్దములలో సున్న యుంచి వ్రాసిన ప్రతులకంటె, ఉంచకుండ వ్రాసిన ప్రతులే యెక్కువని నేను చూపింపఁగలను. ఇఁక నీవిషయము విడిచెదను.

శకటరేఫములు. తిక్కనాదులకాలముననే ఱ-ర-భేదజ్ఞానము తాఱుమాఱుకాఁ జొచ్చినట్లున్నది. అప్పటి శాసనములలోను గ్రంథములలోను గూడఁ గొన్ని శబ్దము లటు నిటు గానవచ్చుచున్నవి. ఱ, ర, భేదమును బాటించి వ్రాసిన తాళపత్త్రపుఁ బ్రతు లరుదుగానుండును. కాఁబట్టి తత్పరిజ్ఞానము మనకు యతిప్రాసములను బట్టియు, శాసనములనుబట్టియు సాధ్యము. కూఁతుఱు అని శాసనములలో సర్వత్ర ఱ కానఁగును. నేఁడందఱు 'కూఁతురు' అనియే తలంతురు. చేకుఱు, సమకుఱు, చేకూఱులు, బండిఱాతోను, సమకూరు, సాదురాతోను శ. ర. లోఁ గలవు. ఇది సరియా? శాసనములలో 'ఱేపు' బండిఱాగా నుండును. భారతమున నది 'రేయి'తో యతిలోనున్నది. ఱేపు బండిఱా యగునో నేఁడు సాదు రా లుగాఁ దలఁపఁబడునవి పెక్కులు బండిఱాలు గావలసి యుండును. తీగ గదల్చినఁ బొదయెల్లఁ గదలును. 'సగము' అను నర్థమున గొందఱు ప్రాచీనులు 'అఱ'గాను మఱికొందఱు 'అర'గాను బ్రయోగించిరి. 'అఱచందురుని క్రొత్తమెఱుఁగులు' హరివంశము ౭ ఆశ్వా. (చూ. శ. ర.) అరచందమురుపెందములోఁ। జొరఁ బాఱె - నరకుండు - హరినిటల ఉత్తరహరివంశము ౧ ఆశ్వాసము. మనసోమనాథుఁడును — పు. ౧౬౬. 'దరహాసితాస్యుఁడై తలుపులదిక్కు। నరగంటనొక్కింత యఱలేకచూచి' అని సాధురేఫముగాఁ బ్రయోగించెను. నెఱియ,యని శ. ర. కారులు- పు. ౧౩౫. నెఱియల పాలైనఁ బరహరసికు సోమనాథుఁడు. శ-ర-కారులు, ఏర్పడు, ఏర్పఱుచు, ఏర్పరించు, వెల్వడు, వెల్వఱుచు, వెల్వరించు-ఇత్యాదివిధముల'పఱుచు' రూపాం

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

తరమగు 'పరించు'ను సాధురేఫముగా గ్రహించిరి. యుద్ధమల్లుని శాసనము మూఁడవ యక్కరలో 'వెల్వఱించిన నశ్వమేధంబు' అని బండిఱా కలదు. 'తివురు' శ. ర. 'తివుఱు' అని యుద్ధమల్లశాసనము. ముందర, ముందఱ. లు భారతమున నే కలవు. వేఱువేఱు కాదు. పేరు + పేరు, పేరు వేరు; పేర్వేరు, వేర్వేరు, అని ప్రాచీనుల ప్రయోగములు. ఎరఁగు ఎఱఁగు కలదు, పదుమర పదుమఱ, రెండు దెఱఁగులను గలదు. రేఫద్వయపరిజ్ఞాన మీతెఱఁగున నఱవఱలై (అరవర లనియుఁ గొంద ఱంరి) యున్నది. పర్యాప్తమయిన పరిశీలనమున కిది పట్టుగాదు. ఈగ్రంథము ముద్రణమున నిట్టి చీకాకుగలశబ్దములు గొన్నింటిని గొన్ని పట్టుల నటునిటుగాఁగూడ నుంచితిని. మఱియు బండిఱా సంయుక్త మైనపుడు నన్నయనాఁట బండిఱాగానే వ్రాఁత యుండెడిది. మనసోమ నాథుఁడు మొదలగువారు సంయుక్తమయిన సాదురాతో దానిని బ్రాసముగాఁ దుంచిరి. నేఁటిలిపిలో సంయుక్తమయిన బండిఱా సాదురాగానే యున్నదిగాన నేనట్లే యుంచితిని.

అవగాగమము—నన్నయభారతమున పూరణార్థమున 'అవ' కాన రాదు. 'అగు'కలదు. 'మూఁడగుపర్వము' ఇత్యాదులు. ఆకాలపుశాసనములలో హెచ్చుగా 'అవు' కానగును. 'మూఁడవునడపున, రెండవుకొడుకు' ఇత్యాదులు. అగు, అవులకు భేదములేదుగదా! తర్వాత, 'అవ' 'ఓ'అను రూప ములుగూడ నేర్పడినవి*. సోమనాథుని కాలమునకే 'అవ' రూప మేర్పడినది. పు. ౧౨౨. ఇచ్చమైఁ బదుమూఁడవేటియంత్యమున' అని కలదు. 'అగు అవు' లున్నచో 'అగునేటి, అవునేటి' అనియుండును. 'అవ' రూపముమీఁద నే 'మూఁడవది' అయినట్లు 'మూఁడవేఁడు' అయ్యెను. పెక్కుచోట్లఁ బూరణార్థమున సోమనాథుఁ 'డవ' ప్రయోగించెను. ఏవ్రాఁతప్రతిలోను 'అగు' 'అవు'రూప ములు గానరాలేదు. లిపికారులు కవిప్రయుక్తరూపములను మార్చి తమకాలపు రూపములను లిఖించిరనఁగూడదు. కొన్నిచోట్ల నట్లు జరగియుండవచ్చును గాని సర్వత్ర యట్లగుట యసంభవము. నన్నయభారతమునఁ బెక్కుప్రతులందు 'అగు' పాఠమే కానవచ్చుచున్నదిగదా!

మఱికొన్ని.—పు. ౧౪౫. 'ఇగ మెడదునిమెదవు' — ఇందలి 'ఇగ' అరసున్న లేనిది. చిన్నయసూరిప్రభృతు లిది సానుస్వార మనిరి—పు. ౧౫౯

* దక్షిణహిందూదేశ శాసనములు 4 సంపుటము. చూ.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

'ప్రెబ్బ్యాంత పెయ్యల పెద్ద'- పెరు-బొంత-పెద్దబొంతగలవాఁడు-పెఱ్బొంత- ప్రెబ్బొంతయయినది. పెర్గడ ప్రెగ్గడ అయినట్లు——పు. ౧౪౭. 'కల్లోలంబునొందె' -ఇత్యాదులు పెక్కులు——పు. ౧౭౯. 'అర్ఘ్యపణ్యములు'——ఇది పెక్కుచోట్ల; 'అర్ఘ్యపాద్యము' లనుటకు, ౨౪౨ పు. అర్ధరాత్రి, అర్ధరాత్రమనుటకు, ౧౪౭ పసిఁడిమయము, తమమయము, ౧౬౯ పర్సవేదులు, ౨౯, ౩౧, కట్టనిచ్చు, కట్టఁగనిచ్చి——ఇట్టివ్యవహారము నేఁడు లేదు. నేఁడు 'కట్నమిచ్చుట' యనియే కలదు. సోమనాథుఁడు 'కట్నమిచ్చుట' గూడఁ బ్రయోగించెను. సత్కరించి యొసఁగెడు వస్త్రమునకుఁ గట్నమని తొలుతఁ బేరై నేఁడది వస్త్రము లేకపోయినను, సత్కరించి యొసఁగు భూమ్యాభరణాదులకుఁ గూడ వాచకమయినది. సోమనాథుఁడు కట్నమును వస్త్రసామాన్యవాచకముగాఁ గూడ వాడినాఁడు——పు. ౧౦౧. 'ఎట్టికట్నంబైన నిచ్చి మ్రొక్కుచును'-ఇక్కడ కట్నమనఁగా 'ఉదికినగుడ్డ' యే: కట్టునది (వస్త్రము), కట్టము, కట్టనము, కట్నము, అను రూపములఁ జెందినది. కొట్టము, కొట్టనము, కొట్నము=ధాన్యము; రాటము, రాట్టము, రాటనము, రాట్నము=నూలియంత్రము-ఈశబ్దములిట్టివే. పు. ౧౪౬, 'ఈఁజుమ్మర' (తుమున్నంతము గాదు.) పు. ౬౬, 'లేనత్తి' పు. ౧౧౪, 'ఏనుంగుగోల్పడె' కోల్పడె=పోయె, పు. ౧౯౪, అతఁడదృశ్యముగ=అదృశ్యముకాఁగా, పు. ౧౯౬, చోళవాళి వేళవాళి,-ఈపదముల కర్థము తెలుఁగరాదు. 'చోళవాళిక కాకత్క్షోణీత లేశ_నేళవాళికిఁ గర్తవే' అని పండితారాధ్యచరిత్రమునను గలదు. దీనిఁ గూర్చి శివతత్త్వసారపీఠికలో శ్రీ. కె. వి. లక్ష్మణరావుగారిట్లు వ్రాసిరి. "చోళవాళి=చోళపాళి, చోళరాజ్యము. వేళవాళి=వేళపాళి=కాలపాళి=కాలునిరాజ్యము. అని నేనర్థము చేసికొంటిని. కాని అర్థము స్పష్టమనుటకు వీలులేదు." కన్నడకవిచరిత ౧ వాల్యం ౨౪ పుటలో 'చోళవాళి' నిగూర్చి చర్చకలదు. అది యిట్టిది:—— ఈ (చోళవాళి) శబ్దమును రైస్ చోళరాజ్యమని భ్రమించినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈశబ్దమునకు ఋణము లేక విశ్వాసము అని యర్థమని యీ క్రిందిప్రయోగములఁబట్టి స్పష్టమగుచున్నది. "చోళదపాళియంపగెదు ఢిల్లా ద్రోణనుం ద్రౌణియుం-రన్నకవి. చోళదపాళిగెన్నసువనిత్తాఖ్యాతియం తాళ్దువెం-కర్ణపార్యుఁడు. సలహిదొడయన చోళవాళిగె తలెయ మారువుదొందుపుణ్య - కుమారవ్యాసుఁడు-"——ఈ ప్రయోగముల నన్నింటిని జూడఁగా నాకిట్లర్థము తోఁచుచున్నది. చోళవాళి=జొన్నలకయిన నిర్ణయము. వేళవాళి - జీవితకాలమునకయిన నిర్ణయము. అనఁగా, 'జీతము

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

(తిండికి జొన్నలు) ఇచ్చినందులకుఁ జేయవలసిన సేవకే నీ వధికారివి గాని, జీవితకాలపు విధానమున కెల్ల నధికారివి కా' వని యర్థము. చోళ మనఁగా జొన్నలు. వాళి=వతను, ఏర్పాటు, నిర్ణయము. కన్నడమున 'చోళదవాళి' యని యుండుటచేత నది షష్ఠీసమాసము. ఆకాలమున రాజసేవకులకు జీతము జొన్నలిచ్చుచుండి రనుటకు నన్నిచోడని ప్రయోగము—మునుమిడి వైరివాహినుల ముట్టి.....జొన్నలు గొన్న ఋణంబు నీఁగుదుక్. కుమారసం. ౧౧ ఆశ్వా. పు. ౯౮౦ వదరు—'ఒదవంగ వజ్రాట నోడయుండంగ- వదరూఁదినట్లు' వదరు=సాఱకాయబుఱ్ఱ,నన్నయప్రయోగ మిదిచూడఁదగును. 'అందు వైదర్భికి నొక్క యలాబూఫలంబును శైబ్యకు నసమంజసుండను కొడుకునుం బుట్టిన ఆ॥ 'వరదుఁడైన యీశువరమున నిది యొక్క।వదరు పుట్టె నెట్టి వరమొ యనుచు। దానిఁ బాఱవైనఁగానున్న'—ఆరణ్య. ౩ ఆశ్వా. ౨౧౯ పు. బ్రహ్మపురులు= దేవాలయములలోని స్వస్తివాచక బ్రాహ్మణులు."...మేశ్వర దేవర బ్రహ్మపురుల సానుల వృత్తులు ఒక్కొక్కళ్లకు ఖ ౩" ఇది శక. ౧౦౭౫ నాటి నన్నిచోడశాసనము*—మఱియు చేబ్రోలిశాసనమున 'దేవరబ్రహ్మపురి బ్రాహ్మలు ౧౮ కు' ఇత్యాది.౮౦ పు. కైకొనపి (కైకొనఁజేసి)'మేలుకొనిపి' శ్రీనాథుఁడు '౨౦౯ పు. కూఁతురివరియింప' కూఁతురు శబ్దము ప్రథమేతర విభక్తులలో 'రు'లోపించునని కేతన యనెను: 'పరగఁ గూఁతురు శబ్దంబుపై రుకార। మొక్కపలుకున పైనైన నుండుఁబాయు' నని విన్నకోట పెద్దన చెప్పెను. పు. ౧౨౧ మఱియట్లనేమెచ్చి—అట్లఁ అనికూడఁ బ్రాచీనప్రయోగములు గలవు గాఁబోలును! ౨౨౮ మల్లజియ్య, బొల్లజియ్య—దేవళములం దర్చకులుగా నుండు తమ్ముళ్లకు 'జియ్య'లని వ్యవహారము. పెక్కుశాసనములందుఁ దమ్ముళ్లు 'జియ్య' లని పేర్కొనఁబడిరి. ౩౦ పు. దృష్ట్లు - ఈరూపమును నన్నయకూడఁ బ్రయోగించెను. దృష్ట్లు భ్రష్ట్లు, రూపములు ప్రాచీనతరకవిసమ్మతములు. ౯౫ పు. కొల్చురగసంఘములు ('కొల్చునురగ')అని యుండవలసినది. ౬౯ పు. అనియొండె వేసరనాసఁగన్న-జననిఁగదాయని-వేసరను, ఆసరను అని ఛేదము. 'కుక్షింభరిత్వంబున క్షుత్క్షాములై వేసరియాసరి దాసరిగుంపు (శర-చూ) అని యాముక్తమాల్యదలోఁ గలదు: బసవపురాణమున 'ఆసరు' అని యతిలో 'ఆ' కాదు. ఆముక్తమాల్యదలోఁగూడ 'వేసరి యాసరి దాసరిగుంపు' అని యుండవలయునేమో! ౧౨౧-నా

* ౧౯౧౫ సం. గవర్నమెంటువారి శాసనసంచయము, నెం. ౩౬౩.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

సికము. దీని ముకారాంతముగాఁ బలువురు ప్రాచీనకవులు ప్రయోగించిరి. ౧౮౯ అదిగొమ్మనుచు=అదిగో + అనుచు, అదిగో ఇదిగో, వీఁడుగో, వాఁడుగో, అను రూపములు గలవు. 'కొనుము' కు, కొమ్ము, కో, అను రూపములు గలవు. అదిగొనుము = దానిని గ్రహింపుము, చూడుము' అని యర్థము. 'కొనుము' రూపాంతరమగు 'కో' అగుటచే నాపదము కళగాని ద్రుతాంతము గాదు. 'అదిగో కానంబడియెఁ దెల్లగొల్లెనభంగిక ' అని వరాహపురాణమునఁ గలదు. పింగళిసూరన దాని ద్రుతాంతముగాఁ బ్రయోగించుట చింత్యము.'మనసుమ్రుచ్చిలి పొచ్చిన మత్తికాఁడు । వీఁడుగొమ్మని-ఉత్తరహరివంశము. అదిగో ఇత్యాదులు న్నట్టే అదివో, ఇదివో, వాఁడువో, వీఁడువో రూపములును గలవు. ఇక్కడ, 'పో' పొమ్ము రూపాంతరము. వాఁడుగో, వీఁడుగో రూపములయునికిని గొందఱు సందేహించుచున్నారు. పిల్లలమఱ్ఱి వీరన శాకుంతలమునను, జైమిని భారతమునను దానిని బ్రయోగించెను. వాఁడుగో మాయన్న వంశవర్ధనుఁడు। నేఁడేల మది దప్పె నెలఁతరో సెకు,పల్నాటివీరచరిత్ర-'పేరునేలిబీఱకాయ విలుచు కొందురుగాని । చేరిచూడఁబోతె నెయ్యి చిక్క దండులో । ఈరీతి బ్రాహ్మణుల పద్దు నెన్నఁగా నేమియుగద్దు । వాఁడుగో మాదరచెన్న నరుఁడె బ్రాహ్మణుఁడు-చిలుకపాటివారి వచనములు.—పు. ౧౨౪, ౧౮౮ 'పశువరించు' ఈపదము నన్నయ రచనలోఁగూడఁ గలదు. 'నీయట్లు క్రూరులై నృపతులఁ జెఱఁబెట్టి పశువరించుచుఁ బశుపతి నుమేశు । వరదుఁ బూజించినవారును గలరె' సభా పర్వ. ౧ ఆశ్వా. 'తనయుఁ బశువఱిచి తద్వప । గొనివేల్చినఁ జూచి' ఆరణ్య. 3 ఆశ్వా. మొదటి ప్రయోగమున హింసించు బాధించు అనియు, రెండవదాన యజ్ఞపశువునుగాఁజేసి చంపు' అనియు నర్థము పొందుచున్నది. పశువఱుచు, 'పశుపరించు' రూపాంతరములు గానచ్చును.* 'పశువడు' కలదో లేదో! సోమ నాథుని ప్రయోగములకు మొదటి యర్థమే పొందుచున్నది. 'పశువరింపఁగఁ జంప'—'పశువరించుచుఁ గొర్లపాలు సేయుచును' అనుచో హింసించు బాధించు అనియే యర్థమగును.

పు. ౧౫౭ విగుర్వణము. నన్నయ 'విగుర్వించు' అనియు నన్నిచోడఁడు 'గర్వవిగుర్వణంబులక' అనియు నీపదమును బ్రయోగించిరి. 'గుర్వీ ఉద్యమనే

---

* 'పశుపఱుచు' రూపాంతరమే యగునేని యుద్ధమల్ల శాసన లిపిరీతినిఁ పశువఱించు' అని శకటరేఫముతో నుండవలెను.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

అని ధాతుపాఠమునఁ బరిగణితమయిన ధాతువున నుండి పలుపదములు పుట్టినవి. గుర్వీధాతువుననుండి 'గూర్వణ'మని రూపమేర్పడునుగాని 'గుర్వణ' మని యేర్పడదు గావున నిది కర్ణాటదేశిపదమని కొందఱందురు. గుర్వు, గుర్వించు, అగుర్వు అగుర్వించు అనునవి తద్భవరూపములగునని నేఁదలంతును. 'విగుర్వించు' 'విగుర్వణము' తత్సమము లనియే నాతలఁపు. కావుననే నన్నిచోడఁడు 'గర్వవిగుర్వణం బులర' అని సంస్కృతసమాసమునఁ జేర్చెను. గుర్వు, గుర్వించు మొదలగు తద్భవశబ్దముల సంబంధముచే 'విగూర్వించు, విగూర్వణము అని యుండవలసిన తత్సమశబ్దములను లేఖకులుఁ విగుర్వించు విగుర్వణము'అని లిఖించియుందురు. 'గు' ఎట్లును గురువే కాన 'గుర్వణ'మన్నను 'గూగ్వణ' మన్నను బద్యములందుఁ జిక్కు లేదయ్యెను. ఈతలఁపు తోడనే నేను 'గు (గూ?)ర్వణ'మని యుంచితిని.

పు. ౮౭ తొంగిళ్లు శ.ర.లో నీపదమునకు నీటిబొట్లు, నూనెబొట్లు అని యర్థము కలదు. భల్లాణచరిత్రలోనివిగా బసవపురాణములోని యీ ద్విపదలే యపపాఠములతో నం దుద్ధృతము లయ్యెను. (శబ్దరత్నాకరమునఁ బెక్కుపట్టుల బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రములలోని ద్విపదలే భల్లాణచరిత్ర ద్విపద భాగవతపతివ్రతాచరిత్రములలోనివిగా నుద్ధరింపఁబడినవి. ఆయాద్విపద లాయా గ్రంథములందు నాకుఁ గానరాలేదు. శ.ర. లో గ్రంథసంకేత వివరణ పట్టికలో భల్లాణచరిత్రము వాలేశ్వరునిదిగాఁ జెప్పఁబడినది. వాలేశ్వరునిది పద్యకృతి.) ఇక్కడ ముద్రితమయిన పాఠమును శ. ర. పాఠమును జూచినఁ దెలియఁగలదు. తలంటునప్పుడు పసిబిడ్డలఁ బండుకొనఁబెట్టుటకయి చాఁచిన యూరుద్వయమునకుఁ దొంగిళ్లని పేరు. 'తొంగిళ్లపై నిడి లింగమూర్తికిని। సంగనగావించు నభ్యంజనం బు, అనుద్విపదను గన్నడకృతిలో భీమకవి యిట్లుపరివర్తించినాఁడు. 'ఎగడుతొడగళమేలె పరమన। నిరిసిసలె యభ్యంగనవనా। చరిసు' మఱియు 'అంగిటి ముల్లొత్తునందంద వ్రేలఁ-దొంగిళ్లఁగార్చిరు దో నెత్తిమిడుచు' అనుదానికి 'అంగులియ ముల్లం సునతితం నంగుళవి నొత్తువళు తుంగో । త్సంగదిం సురిదింబువనితం నెత్తి యొళెరెవళు.'

శబ్దరత్నాకరకారులు మన సోమనాథుని గ్రంథములను స్వయముగాఁ దలస్పర్శముగాఁ బరిశోధించినట్లు గానరాదు. అట్లు శోధించియుండు రేని బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రములలోని ద్విపదలనే యన్యగ్రంథములలోనివానిఁ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

గా నుద్ధరించుటగాని యనేకశబ్దములను విడుచుటగాని సంభవింపదు. సోమనాథుని గ్రంథములు మొదటితరగతిలోఁ జేరవలసినవయినను వారైదవతరగతిలోఁ జేర్చిరి. ఇంతవఱకు నేఁజూపిన శబ్దములు గొన్ని శబ్దరత్నాకరమునఁ జేరనివే. నిఘంటువులలోఁ జేరనివి నూర్లకొలఁదిగా శబ్దములీసోమనాథుని గ్రంథములలో నింకనుగలవు. ఈబసవపురాణమున స్థూలదృష్టిని నాకుగోచరించినవానిని గొన్నింటి నకారాద్యక్షరక్రమమునకుఁ దార్చి యిక్కడఁ జూపుచున్నాఁడను. శబ్దరత్నాకరమున కందనిశబ్దములు, అందినను దప్పురూపముతో నున్నశబ్దములు, తప్పు టీకతో నున్న శబ్దములు, సందిగ్ధరూపసందిగ్ధార్థములతో నున్నశబ్దములు నిందుఁగలవు.

శ బ్ద వి శే ష ము లు

పు. ౪౬ అంకంబువాఁడు=ముద్రాధారి. పు. ౨౩౪, అక్కలించు=అక్కలించు, పు. ౭౧, అచ్చన=అర్చన, ౧౨౦ అడఁకు = ఒదుఁగు, ౧౫౩, అడకు=దాఁచు పు. ౭౫, అడువరి = ఆడువరి, వస్త్రము, అడ్డాయుధము=ఆయుధభేదము పు. ౧౬౨, అరసు=రాజు, 'రాజన్' శబ్దము, అఱవమున 'అరశన్' కన్నడమునను తెనుఁగునను అరసు 'దేవ-రసునిర్ధనయ్య నిరాళదేవయ్య' పండితా. పు. ౩, అరివియగు=బయలగు, ౧౧౩. అరుచు=చెల్లించు, పు. ౧౪౬ అఱగొడ్డెతనము=(చూ. శ.ర.)అఱగొండెతనము=పు. ౬౮, అఱిమి=అజీర్ణవ్యాధి, అఱుకువరూపాంతరము అఱు+ఇమి శ. ర. అరిమి చూచునది. పు. ౨౨౦, అఱప = చేని మంచె, పు. ౧౦౫, ౧౩౪, అఱిముఱితనము = తొందర, పు. ౧౩౮, ౧౩౯ అలుఁకు=చల్లు, 'గీ. నెగడు పేర్బిందు లనువిశినీరఁ బ్రియుఁడు। గరజ హాలముల మైపూఁతగలయఁగలఁచి। కామబీజము లలుక వేగమున మొలచు। మొలకలనమేని నిండ ముత్పులక లెసఁగ' కుమారసం. ౮ ఆశ్వా; పొం। గారెడు నేతికిఁ బయిపై నీ రలికినయట్ల పోలె నిష్ఫల మయ్యెన్. దశకుమారచరిత్ర, ౩ ఆశ్వా; 'పరువంపుఁ బుష్పొడిబాగుగాఁ దీర్చిన యలకలపైఁ బొలుపార నలికి', ఎఱ్ఱన హరివంశము పు. ౬౯, ఆదట=తృప్తి పు. ౮, ఆదరికము=ఆదరము, (కిట్టెల్ కన్నడనిఘంటువు చూచునది) పు, ౯౯, ౧౯౧ ఇబ్బంది=అజ్ఞాని పు. ౧౦౯ ఇఱివిరి (ఈపాఠనే యుక్తము)=ఇఱియుట విరియుట-సంకోచ వ్యాకోచములఁ జెందుట, మినుకుమినుకుమనుట, పు. ౧౩౭, ౨౪౯, ఇలువుట్టు=ఇలువరుసను వచ్చినది. పు.౮౦ ఉడుపనేయి=ఉడుము నేయి, పు. ౭౨,ఉద్దెసించు=ఉద్దేశించు పు.౧౫౫ ఉనుపరి=

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

స్వతంత్రుఁడు పు. ౧౩౦, ౧౭౬. ౧౯౦, ౨౦౦, ౨౦౨, ఎగుదు=ఎగిసి వచ్చు, దూఁకివచ్చు, పు. ౧౩౩ ఎడయునుబుచ్చు, పు. ౪౫ ఎడవుచ్చు పు. ౭౬, ౧౨౯ ఎడవోవు=కుంటెనతనమునకుఁ బంపు, కుంటెనతనమునకుఁ బోవు, పు. ౧౭, ఎరివు=బాధ, ౪౩, ఏట=గొఱ్ఱె, పు. ౧౧౪ ఏటము=సమృద్ధము పు. ౧౬౯, ఐదవెట్టు=ముట్టు, పు. ౬౦, ఒడిపిలిపాసెము=(శ.ర. లో నిధి యప్రయుక్తమని కలదు.) పండఁబాఱినను బచ్చిగానున్న ధాన్యమును దంచిచేసిన బియ్యముతో వండిన పాయసము. పు. ౮౪ ఒడ్డణము=ఒడ్డాణము, పు. ౧౩౯, ఒమ్మ=ప్రియ మగు, పు. ౧౭౫ ఒఱగోయు=ఒఱనుండిలాఁగు, పు. ౧౪౭, ఓజు=అధిపతి, గురువు, ఒజ్జ, ౩౨ కంభకట్టు=స్తంభములకుఁగట్టిచేయు నలంకారము. మీఁదఁ గట్టిచేయు నలంకారము మేలుకట్టు; ౧౨౫ కట్టిల్లు=అంటుకొను ౮౨ కట్టుగ్రము=కడు + ఉగ్రము ౧౦౩ కట్టుగ్రుఁడు ౧౦౦ కట్నము=వస్త్రము, ౧౧౭ కడయింటి పోడువ=అతిసంసారుఁడయిన పోటుమానిసి; ౧౦౨కనుమరి=కమ్మరి, ౮-కన్నెఱుఁగు=జాడయెఱుఁగు ౧౫౦ కలకేతవిద్య = ౧౪౯ కలకేత వేసము=ఇంద్రజాల విద్య ౧౧౨ కల్లచ్చులు=తప్పటచ్చులు, ౧౧౧ కల్లవెల్ల=గజిబిజి౧౬౪ కవణము=పొర, అడ్డు, ౧౬౩కసిమసి=గజిబిజి (గసియుమసియు)౧౦౨కాకఱపులు=వదరులు౧౨౦ కింగాణము=నైచ్యము ౯౨, ౧౭౫, ౨౩౨, కుడుక=కోర, గిన్నె, ౧౮౬, కుతగులు=కుతజ్ఞులు, దుర్విజ్ఞానులు,౧౦౮ కాయకము=వర్తకము, పని పాటు, ఇది సంస్కృతసమాసమున 'కాయకలబ్ధి' ఇత్యాదవిధములఁ గలదు. 'ప్రాయపుఁ గాయకుల్ వలె' విజయవిలాసము, ౧౧౨ కొట్నము = ధాన్యము ౧౩ కొత్తడి=స్త్రీ సమూహము, "పుణ్యచరిత్రగులాగ్రగణ్య గొత్తడి సకలంబు" ఉద్యో. ప. ౨౫౦ కొత్తి=స్త్రీ, ౧౪౫ కొయ్యనగాండ్రు=మూర్ఖులు, ౧౧౨ కొసనక=కొసనక్క (దేవత పేరు) ౬౪, కోడిఱెప్ప=ఱెప్పలో దుర్మాంసము పెరుగునేత్రవ్యాధి, ౧౨౫, ౨౩౦ కోలాస=రిత్తకోరిక, దురాశ, ౧౦౫ క్రిగ్గాలి=క్రిక్కుగాలి, తప్పుగాలి, ౨౪౫ క్రియగొను=పనిగొను,౯౧ క్రుమ్మడి=కుఱుముడి (క్రొమ్మడిశబ్దము లేదు) ౬౫ క్రేకన్ను=క్రేవకన్ను, కడచూపు, కటాక్షము ('క్రే' తర్వాతఅరసున్న లేదు. క, గ, కా లేదు). ౨౩౮ కుణియించు=అర్చించు, ౩౦, గజ్జెసరువు=? ౨౧౭ గడ్డిగబావులు=ఏతపుసూతులు, ౩౨, ౧౪౭ గనియ=గని? కండపట్టు?, 'అన విని మేటి ధర్మ మగునట్టిది యెయ్యది, యెట్టిదెప్పుడుక్ । గనియగఁ బండియుండు' అరణ్యపర్వము ౮ ఆశ్వా. శ. ర. లో 'కనియు=మాఁగబండు' అని యీ ప్రయోగమే

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

యాధారము గాఁగలదు. ఇక్కడను 'గనియ' కాఁ దగునని నాతలఁపు. 'ఆచేను గనివలెఁ బండినది' అనుట కలదు. ౧౮౩ గఱిగొను=ముత్తెపుఁజిప్ప జలబిందువును దాల్చు, ౫౭ గామిడి=గడుసరి, ౭౧ గుడగుడలు = సంశయము ౩౨, ౨౨౪ గుడ్డ=గుట్ట, ౧౦౨ గెలిగొను=గెలిగొను, ౬౯ గొంతి=కాంత, ౨౪౦ గొఱు పడము=కంబళి, ౭౪ గోరంతప్రొద్దు=ఓరంతప్రొద్దు ౨౩౪ చక్కిలించు=చక్కిలి గింత చెందు, ౧౬౦ చిఱులువోడుచు=(పశువులు)నేలగోరాడుచు రేఁగిపరువెత్తు, ౨౦౫ చెరలు=ఉప్పొంగు, ౬౫ చేకళ్లు=చేతిముద్దలు, ౨౨౨జంగెత=జంగమురాలు, ౬౧జక్కొల్పు=సమకూర్చు, ౨౨౪జరగడుగు=జలగడుగు, (నేఁడు జలగడుగు జాతివా రనఁబడువారికిఁ బూర్వము 'జరగడుగువా'రనియే పేరయి యుండును.) ౧౦౭జాడము=తుండము?, ౧౩౪జాణత=చాతురి ౭౧జాత్ర=జాతర,ఉత్సవము, ౧౦౭ ఝూళిసేయు=జాడించు ౭౪ టెంకణము=గోపురము? ౨౧౯, ౨౨౬తండు =నిస్సారము, ౧౫ ౯ తంటె = అయ్య, ౭౬ తథ్య = సత్యము ౬౮, ౧౧౫ తలుచంటి = దుడుకువాఁడు శ-౪ లో తలుసలియని యీపదము గ్రహింపఁబడినది. తలుసలి పై నొపవిభక్తిక ప్రత్యయముచే తలుసంటిమాటలు' అని నన్నయ ప్రయోగించెనని సీతారామచార్యులవారు దలంచిరి. కుమారసంభవమున 'తలుచంటి దన్ను నెదిర్చిని నెలుఁగఁడు' అని 'తలుచంటి'యే ప్రకృతిగాఁ గానవచ్చుచున్నది. సోమనాథుని ప్రయోగములు నన్నిచోడప్రయోగరీతినే సమర్థించుచున్నవి. ౨౩ బగుతులు = భక్తులు, బగితియుఁ గలదు. ౨౬ బట్టకబయలు=బట్టబయలు ౧౦౫ బడగు = వెడఁగు, పొగరుఁబోతు, ౭౦ బడరుఁడు=ఈశ్వరుఁడు, ౧౬౦ బడిసినైచు=చేతులార్చు, ౧౧౨ బడుగుపనులు=దాస్యము, ౨౦౫ బదులు = చిఱుడొక్కలు, బనత = నొసలు? దాడ?, ౨౦, బహురూపులు = వేషములు, వేషగాండ్రు, ౧౦౯ బుగ్గరించు = విచ్చు, ౧౧౧ బులుసరితనము = దంభము, ౭౧ బెడంగు = మూతి వెడల్పయినది? ౮౦ బొత్తిస=ముసుఁగుపైఁట ౬౮, ౧౪౬ బొప్పఁడు, బొప్ప = బాబు, ౧౭౮ మజ్జనబావి=జలకమాడుబావి, ౨౫ ౮౪ మట్టగించు=క్రుళ్లగించు, మడిగూడు=ప్రసాదము, ౧౩౦ మదుకు=వణఁకు, ౧౮౪, మర్గడము = మలవిసర్జనము? ౧౩౩, మర్మమేలము=రహస్యపుఁజనవు, ౧౭౨ మఱపడు = చాటుపడు, మఱుపడు-రూపాంతరము. ౧౧౨ మసనక=దేవత పేరు, ౨౧౬ మాదర=మాదిఁగ,(మేదర కాదు)మాదర చెన్నయనుగూర్చి క: చెన్నయ మాలఁడుగాఁడే!మున్ను మహాదేవుఁగొలిచి ము

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

క్తుండయ్యెఁ। జన్నమున శివుని దక్షుఁడు। మన్నింపమిఁ జేసి పచ్ఛిమాలండయ్యెఁ. శివతత్త్వసారము. ౧౦౧, ముట్టుపాటు=స్పర్శము, ౨౦౯ మున్నుడుక=? ౧౯౮, ముట్టము, తిసముట్టము = ప్రతిష్ఠాపీఠము, ౧౭౨ మేడెమువొడుచు = మేడము వొడుచు శ. ర. చూ. ౧౧౩, ౨౧౫ మొగవాడ=దేవాలయాదులలో దేవుఁడు మొదలగువారికి ముందుగఁ బెట్టెడు నడ్డుతెర, ముఖపటము ౧౫౮, మోహాణము= ఖడ్గపుఁబిడి, ౧౩౪ మ్రింగనఁగొండి = మ్రింగివేయువాఁడు. పు. ౭౪ తాటన వుచ్చు= ? , ౧౧౬, ౧౧౮ తాపసి=తపస్వి, తుల్కాఁడు = దైవాఱు, తుల్కాఁడు, తొల్కాఁడు, రెండురూపములును వ్రాఁతలలో గలవు. ౬౭ తొం గిళ్లు = బిడ్డఁ బండుకొనఁ బెట్టుకొనుటకై చాఁచిన యిరుదొడలు. తొరుఁగు= స్రవించు, ౧౮౯ త్రట్లు=కళలు, ౧౫౮ త్రస్తరులు=పరిహాసములు, ౧౫౧ దయ పడు=కరుణించు ౧౧౨ దారలువట్టు=బొకాలూఁదు, ధర్మకవిలె=అనుగ్రహపా త్రుఁడు, నంగ=స్త్రీ,౧౪౪ నంజు=సందేహించు, ౨౩౪ నడబాళ్లు=రాజ్యాంగోద్యో గులు, ౨౦౦ నిట్టపాటు=నిలువునఁబడుట, ౧౬౦ నిట్రించు=నీల్గు, ౧౦౭, ౧౪౭ నెట్టోడు = భయపడు, గజిబిజిపడు, ౧౨౪ నెఱవణి = ప్రశస్తి, ౮౪ పక్కిళ్లు= ప్రక్కలు, ౧౩౫ పటవలి = వస్త్రము ౧౬౭ పడికివల్చు = దుర్గంధముగొట్టు, ౬౧, ౧౫౨ పడిగము=పళ్లెరము, పాత్రము (తమ్మ యుమియునదే కాదు) పడి హారి=పణిహారి, పడితెచ్చువాఁడు,వేత్రహస్తుఁడు, ౨౧ పదకవాదము=కల్పితవా దము, కవితాకల్పనము, ౨౧౨ పదరు=దబ్బనము? ౨౩౮ పదువ=తృణభేదము ౬౪ పనువు = పనవు, ౧౪౦, ౧౮౮ పన్న = అధముఁడు, సేవకుఁడు, ౨౨౮ పన్ను=పల్లము, చొడ్డోలు, (ఏనుంగు పన్నగునే గాడిదలకు) ౬౬ పరిచ్ఛేది= శిరశ్ఛేదనన్నద్ధు(ఁడు)రాలు, ౪౬ పరిసెనమువాఁడు=స్పర్శచేయువాఁడు ౧౨౪, ౧౭౮ పశువరించు = హింసించు, ౩౮, ౨౩౨ పసిగ = పసి (పసిక అనియు) ప్రామిఁడి = గయ్యాళి, ధూర్తుఁడు, ౫౫ పాదిగ = పాతిక, ౮౬. పాయ గొమ్ములు = చెట్టు పంగటికొమ్మలు 'పాయగొమ్ముల నల్లఁబట్టు దగిల్చి య క్కాన యాకుపై వెండికోరవెట్టి, ఉత్తరహరివంశము ౧౭౯ పిట్టపిడ్గటి=పిట్టపిడు గు, ౨౪౨ పుప్పించె=పుచ్చజేసెను, ౧౮,౨౦ పురులు=సౌందర్యము, కీర్తి, ధన ము, ౮౨ పూన్చు = పూజించు, ౪౩, పెంట్రుక = పెంట్రిక, ౩౧ పెంట= పేట, ౪౩ పెటికసెట్టి = శాసనములందు 'పెఱుకసెట్టి' కలదు. ౨౨ పేయ= పెయ్య, ౨౪౦ పొట్టపొర్వు = కడుఁజేరున, ౧౨౮ పోలగు = ఒప్పు, ౧౦౩

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పోడేర్చు = భూమిని కృష్యనుకూలముగాఁ జేయుటకై పుట్ట పొదరు మొదలగు వానిఁ గొట్టి తగులఁబెట్టు, ౭౧ పోలెలు = పోళీలు, ౬౦. మనికులు = స్థిరులు, ౧౮౯, ప్రేలగింపులు = ప్రేలుటలు, ౮౨ పాదో (దు) ట్రు = సాలెపట్టు, ౨౦౨ భ్రమరించు=చుట్టివచ్చు, ౨౨, ౨౩౯ లింగపసాయితము = లింగప్రసాదితము వీరశైవులు చేతధరించు ఖడ్గము, ౭౪ వంపుడుగట్ట = కరకట్ట, ౧౯, వట్టిపాటు = వ్యర్థము, ౧౨౩ వదిగొను = వరుసపెట్టు, ౨౦౪ వయ్యు=వైచు ౧౩౬వ పుట నోటుచూచునది. వరువుడు, ఎరువుడము, వరువు, వర్వు=దాస్యము ౧౯౯ వలివేగము= (వలవేగము, అనియుఁగలదు)= కడువేగము ౨౪౫ వర్షాఫలము=వడగల్లు (వర్షోపలమనుటకు వర్షాఫలమనెను.) ౧౭౧,౧౯౦వసది= జైనమతము (నేఁడు 'బస్తి' యనఁబఁడును) ౩౩ వాతపూరణములు=గాలి గుమ్మటములు, ౬౨ వాళగ్రోలు=పిల్లనగ్రోవి? ౧౫౩ విజేయులు=రొక్కపుజాలెలు, ౧౯౧ విసమాల్చు=మాయించు ౧౩౮ లెంగిలిబంటు=అధమభృత్యుఁడు, ౪౬, ౧౦౩ వెండీఁడు=బొమ్మలాడించువాఁడు, ౮౧ వెడ్లుబుడ్లుపెట్టు=నిశ్చేష్టమగు, ౨౨౪; వెరవిండి=వెరవెఱుంగనివాఁడు. ౪౨, లెంగులు=అధములు, ౧౮౦ వేఁడివెల్ల=వేఁడిబూడిద. ౬౯ వేసరు + ఆసరు = ఆయాసముచెందు, ఉజ్జగించు, ౨౨ శివమకులు=సివమెత్తుట, ౧౧౨శివశరణులు=శివుఁడు శరణముగాఁ గలవారు, ౭౪ సువిధానులు=సువిధానమనుచు హెచ్చరికచేయువారు, ౨౧౫ సడగరంబు= సంభ్రమము, ఉత్సాహోద్రేకము, ౧౨౨ సుళువు=తిరుగాటము, ౧౨౫ సూనగాఁడు = కటికవాఁడు, ౧౩౦ సొకనాసి = దేవళములో గర్భాలయపు ముందటి పట్టు, 'సుకనాసి' యని శాసనములు. ౨౪౦ సోడంబు = ఖడ్గము? ౯౬ హేళగీఁడు=కథలు చెప్పువాఁడు?

మఱియు ౬౨ పుటలో ధూకళి, ఝుంకళి మొదలగు నృత్యపరిభాషాపదములును, ౯౦ పుటలో మొగచాళము, నవతాణము, సాళి, పెళ్లొపెళ్లి మొదలగు సంగీతపరిభాషాపదములు పెక్కులును దుర్జ్ఞేయములుగా నున్నవి. వానినెల్ల నే నిక్కడఁ బేర్కొన నయితిని. మఱియు, అనుగులము=అనుగలము, కొమ్ము=కొమ్మ కసువు=కసపు,కడువ=కడవ, వరువుడు=వరవుడు, కుఱుఁగలి=కుఱఁగలి, చనువు= చనవు, పనువు=పనవు, గొడగు=గొడుగు, పెంట్రుక=పెంట్రిక, రూపములుగలవు. ఇందుఁ దొలిరూపములు ప్రాచీనములు. మోఁకాలు, మోఁచేయి, శబ్దములకు, శ-ర-లో మోఁద + కాలు, మోఁద + చెయి,యని నిష్పత్తులుగలవు.మ్రోఁకాలు,

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

మ్రోఁచెయి, యని ప్రాచీనరూపములు. మ్రొగ్గ + కాలు, మ్రొగ్గ + చెయి, అని వాని నిష్పత్తులు. మ్రాను=మాను, మ్రోఁకు=మోఁకు, మ్రబ్బు=మబ్బు, స్రడ్డ=సడ్డ, మొదలగు రూపములు నున్నవి. ఇందును దొలివి ప్రాచీనములు. అట, ఇట, ఎట, ఆడ, ఈడ, ఏడ, అచట, ఇచట, ఎచట, అక్కడ, ఇక్కడ, ఎక్కడ, శబ్దములు, కళలుగాను ద్రుతప్రకృతికములుగాను గలవు. పయి శబ్దములు వ్రాఁతలలో నిరుదెఱఁగులను గలపగుటచే నేను నిరుదెఱఁగులను నుంచితిని.

ఇప్పుడు పేర్కొన్నవిగాక యింకను బెక్కుశబ్దములు శబ్దరత్నాకర సంస్కారమున కుపకరించునవి యిందుఁగలవు. విస్తరభీతిచే నింక విడుచుచున్నాఁడను.

వ్రాఁత పలుకుబళ్లు

అర్వాచీనకవుల కృతులలో నంతగాఁ గానరాని వానిని వ్రాఁతపలుకు బళ్లను గొన్నింటి నిక్కడఁ జూపుచున్నాఁడను.

ప్రవేశింపఁదడవ (ప్రవేశింపఁగానే) ౪౭ బాహుయుగ్మముఁ జాపఁదడవ (చాపఁగానే) ఇత్యాదులు పెక్కులు. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ హరివంశమునఁగూడ నిట్టి పలుకుబడి గలదు. ౭౭ పుట. కాన నాతప్పునఁ గాఁజేసి (నాతప్పువలన)తలఁచు తలంపుఁ-బలుపునఁ గాఁజేసి-(బలుపువలన) ౫౫ వెంపియు నక్షిరోగంబొ(వేఱొక యక్షిరోగమో) ౨౩౭ అరుగుము భక్తజనాళిలో వెడలి (లోననుండి వెడలి) ౧౪౯ ఆమటఁ బడెట, (పదియామడల దూరమున) ౧౬౧ అటవార్తగలిగి (అని వినికిడి యేర్పడి) ౭౫ కొఱకుగొట్ర, మ్రానుమట్ర, బడియబట్ర, కట్టెగిట్టె, సద నట్ర, నలినట్ర, కస్పుగట్ర, ఈజంట పలుకులలో ద్వితీయముల కర్థము లేదను కొందును. శ-ర-లో 'మట్ర' టీకచూచునది. ౭౦ పు. తల్లివి గలుగంగఁ దనకు రోగంబు (తనకు=నాకు) ౧౧ పు. నందీశ్వరుఁడు సేయు నవ్యాక్షేపంబు—ఇచ్చోఁ బ్రాఁతపలుకుబడిచొప్పున 'నందికేశ్వరుఁ జేయు' అని యుండు ననియు నాపాఠమే గ్రాహ్యమనియుఁ దలఁచితినిగాని పెక్కుప్రతులలోఁ దొలిపాఠమే యుండుటను 'మీరు సెప్పినయట్లు మృడునకుఁ బాలు,-నీవు దూపొడిచిన తావుదక్కఁగ, ఇత్యాదులగు బహుప్రయోగము లుండుటను జూచి యిదియు గ్రాహ్యమే యనుకొంటిని. ఇట క్రిందిమాటలకేఁ దప్పవట్టు! నిటమీఁద సిరియాలు నీశ్వరు వార్త! మఱచి యాడితి రేని మాభక్తు లెడకు! మఱి మీరు హరునికోమటి తోడివారు (సిరియాలునియొక్కయు నీశ్వరునియొక్కయు, వార్త, హరునితోడివారుకోమటి

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

తోడినారుసు)—౨౦ పుట, భక్తియు నీవును బడ్డట్లు పడుము,—ఇత్యాదు లనేకములు గలవు. సోమనాథుఁడు తనగ్రంథములం దుపయోగించిన భాష, ప్రాచీనత చేతను, కర్ణాటాంధ్ర దేశములకూడలిపట్టున వాడిక కలదగుటచేతను, మఱియు సోమనాథుని బహుదేశభాషా పరిజ్ఞానముచేతను, వైలక్షణ్యముగాంచి నేఁడు మధ్యాంధ్ర దేశవాస్తవ్యులయు, కర్ణాటద్రవిడభాషాపరిచయ మించుకయుఁ బొందనివారికిఁ గొంత వింతగొల్పుచుఁ గొన్నిపట్టులఁ గొఱుకఁబడనిదై యుండును.

అనుకరణములు

సోమనాథుఁ డొండు రెండు పట్టులందు నన్నిచోడని ననుకరించెను. నన్నిచోడకవి సోమనాథకవికంటెఁ బ్రాచీనుఁ డగును.

సీ. నేలయు నింగియుఁ దాళముల్ వాయింప నెండమావులఁబట్ట బండతలయు
మ్రోఁకాలుముడివెట్ట రోఁకటఁజిగుళులు గోయఁజట్రాతిపైఁ గ్రుంగ నిడుపు
లేకచిత్రమువ్రాయ నాకాశమునఁ దాఁపరమునిడ మంచుఁగుంచమునఁగొలువ
నేనుంగు పురుడోమ తాఁ నారగొన గాలి గంటిడ నిసుమున గట్టుదాల్ప

గీ. నీరినడుమఁ ద్రెంప నేలఁ దెన్నుండి చే, వెల్పఁ గలియుఁ ద్రచ్చి వెన్నగొనఁగఁ
గడవనేర్పుగలిగి కందువుమానెడై, కత్తిగంటు లయిన యత్తగంతుకి...కుమా

ద్వి. నెట్టణ నేలకు నింగికి సూత్ర - పట్టమ్రోఁకాళ్లకు బట్టతలలకు
ముడివెట్టఁ దననీడ గడవంగఁబాఱఁ - వడి నెండమావుల కడ గళ్లుగట్ట
పాయక రెండుగాఁ బాతెకునీరు - ద్రేయఁ బుల్లున్న గోరో యని యమ్మ
తా నారయెులువఁ జట్రాతిపైఁ గ్రుంగ - నేనుంగు పురుడోమ నిసుము త్రాడ్వేన
లలిగొనదెసలు తాళములు వాయింపఁ - జెలఁగుచు రోఁకటఁజిగుళులు గోయఁ
గలి వెన్నవుచ్చఁగొండలుదొంతిఁ బేర్ప - నిలమంచుగుంచానఁగొలువ రేఁబవలు
నేయ నాకసమునఁ జిత్రరూపములు - వ్రాయ వాయువుఁ బట్ట వడగళ్ల గుల్ల
గట్ట వెన్నెల గుంపు గాఁజేయ వచ్చి - పుట్టినప్పుడె నేర్చు బుద్ధులప్రోక

—పండితారాధ్యచరిత్రము.

ఇట్టి విక నొండు రెండు పట్టులందుఁ గలవు. మల్లికార్జునపండితారాధ్యుల శివతత్త్వసారపు బద్యములు పెక్కులు పండితారాధ్యచరిత్రమున ద్విపదరూపమును దాల్చినవి. అది యసంగతము గాదు. మఱియు నాగమగ్రంథ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ములలోని శ్లోకములు పెక్కులు బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములందుఁ దెలిఁగింపఁబడినవి. ద్రవిడభాషలో 'తిరుతొండర్ తొగై' యను పేరఁగల లఘు స్తుతి కిం దనువాదము గాదు.

"పరగు మహాభక్తచరితలు నాద! భరితమై చనఁదగుపాటలు సేసి
పాడుచు నొక్కొక్క భక్తుని చరిత! వేడుకఁ బాగడుసవిధ మెట్టు లనిన.
—౧౩౩ పు.

ఇది దాని యుపక్రమము. కర్ణాటభాషలో బసవేశ్వరుఁడు మొదలగు వారు రచించిన గేయ వచన రూపగ్రంథములనుండికూడ నీతఁడు గొన్నిపట్టులను దెలిఁగించి యుండవచ్చును. ఆగ్రంథము లప్రఖ్యాతము లగుటచే వానిని గుర్తింపఁగాదు.

ఇఁక మనసోమనాథుని రచనములను బలువురనుకరించిరి. శివకవు లెల్లరు ననుకరించినవారే. బమ్మెరపోతరాజు, శ్రీనాథుఁడు మొదలగువారి గ్రంథము లలోఁగూడ నప్రయత్నముగా సోమనాథుని రచనములు దొరలినవి.

క్షీరాబ్ధిలోపలఁ గ్రీడించుహంస-గోరునే పడియల నీరు ద్రావంగఁ
జూతఫలంబులు సుంబించుచిలుక-భాతిఁబూరుగు మ్రానిపండ్లు గన్గొనునె
రాకామల జ్యోత్స్నఁ ద్రావుచకోర-మాకాంతు సేయునే చీకటిద్రావ
విరిదమ్మివాసన విహరించు తేఁటి-పరిగొని సుడియునే బబ్బిలివిరుల
నెఱుఁగునే యలదిగ్గజేంద్రంబు కొదమ-మెఱపందిచనుసీక నెఱుఁగవు గాక!
—౫౨ పు.

సీ. మందార మకరందమాధుర్యమునఁ దేలు మధుపంబు వోవునే మదనములకు
నిర్మలమందాకినీ వీచికలఁదూగు రాయంచ సనునే తరంగిణులకు
లలితరసాలపల్లవ ఖాదియై చొక్కు కోయిల సేరునే కుటజములకు
పూర్ణేందుచంద్రికా స్ఫురితచకోరకం బరుగునే సాంద్రనీహారములకు.
—భాగవతము.

పండితారాధ్యచరిత్రమును బద్యకావ్యముగా రచించినవాఁ డగుటచే శ్రీనాథుని యితర రచనలలోఁగూడఁ గొన్ని పద్యభాగములు పలుకుబళ్లు నీత నివిచేరినవి. 'పాక మింతయు వృథాపాకంబుచేసె - ఆవగింజంతబూది మైనలఁది కొనిన! వెలఁది గుమ్మడికాయంత వెట్టివుట్టు' ఇత్యాదులు—

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పరివర్తనముల తీరు

ఈ బసవపురాణమును పద్యకృతిగా రచించిన పిడుపర్తి బసవన కవి నేర్పరి. ఆతఁడు ద్విపదలను నిపుణముగాఁ బద్యములం దల్లిపొందించినాఁడు. ఈగ్రంథమున కది కొన్నిపట్టులఁ దిప్పణిగాఁగూడ నుపయుక్తమగును. కాని యీ రచనము చాల సంగ్రహముగా నున్నది. కొన్నిపట్టు లాతఁ డర్థముకాక విడిచినాఁడు. భీమకవి కన్నడింపు మిగుల నెన్నఁదగినదిగా నున్నది. ఆతఁడు దీనిని తూ-చ-తప్పకుండ ముక్కకు ముక్కగాఁ గన్నడించినాఁడు. కొన్నిపట్టుల నించుక పెంచినట్లును గానవచ్చును. మిక్కిలి చిక్కుగా దుర్జ్ఞేయములుగా నున్న పట్టులు గొన్ని యీ కన్నడకృతిద్వారమునఁ దెలిసికొననా కనువుపడెను. శబ్దరత్నాకరాదులలోఁ గానరాని యనేకాపూర్వశబ్దములకుఁ గన్నడకృతి తోడ్పాటున నేకనర్థము గ్రహింపఁగల్గితిని. ఈ తెల్గుకృతి కది ప్రశస్తమైన టీకయనఁదగును.

రచనాసౌందర్యము

మన సోమనాథుని రచన మసాధారణ సౌందర్యము గల్గియున్నదనుట యతిశయోక్తిగాదు. ఛందస్సు, భాష, విషయము మూఁడును దేశీయములే యగుటయు, కవి శివతత్త్వానుభవమున నోలలాడుచుఁ దన్మయుఁడై కవితావేశము నొందియుండుటయు నట్టి యసాధారణ సౌందర్యమునకుఁ గారణములు.

పడిఁబాఱు జలమున కొడతెల్లఁగాళ్లు-పడిఁగాలు చిచ్చున కొడతెల్ల నోళ్లు
పడివీచుగాడ్పున కొడతెల్లఁదలలు-పడిఁజేయు బసవన కొడతెల్ల భక్తి.

అని బసవనిఁగూర్చి సోమనాథుఁడు భావప్లుతములుగాఁ బలికిన పలుకులు స్వవిషయమునఁగూడ సమన్వితము లయ్యెను. ప్రతిపదమునను శివభక్తి పరవశుఁడై యుండి సోమనాథుఁడు గ్రంథముల రచియించెను. ముగ్ధభక్తుల కథలు మొదలగు వానిలోఁ గొన్నిపట్టులు చదువునప్పుడు మనసు ద్రవించితీఱును. బెజ్జమహాదేవి కథయు గొడగూచికథయుఁ గన్నప్పనికథయు జదువునప్పుడు నేను పెక్కుతడవలు కరఁగితిని. మాయమర్మములు లేని విశుద్ధముగ్ధభక్తిని బ్రకటించుటలో సోమనాథుఁ డక్కడక్కడ మధురమధురములయిన జానుదెనుఁగు బలుకుల జాలువార్చి ముద్దులు గురిపించెను. శబ్దాలంకారములకయి, యర్థాలంకారములకయి, సోమనాథుఁ డెక్కడను బాధపడలేదు, తనకుఁ దెలియక యప్రయత్నముగాఁ

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

పొందుపడినవే కాని యాలంకారికులు పేర్కొన్న కావ్యగుణముల ననుధ్యానించి పనిపూని చొప్పించినట్టు కన్పట్టుపట్టు లీగ్రంథమున నెక్కడను గానరావు. సులువుగా రచింపఁదగిన ద్విపద మగుటచే సోమనాథునిచూపు కథాకల్పనమందును, విషయవిన్యాసమందును భావప్రపంచనమందును బరుగులువాఱినదే కాని యతిప్రాసచ్ఛందోభాషా బంధములందుఁ జిక్కుకొని యెక్కడను ద్రొక్కటపడలేదు. అట్లు పరుగువాఱుటలోఁ బెక్కుపట్టులం దీతఁడు పాఠకుఁడు సరిగాఁ దన్ను వెన్నాడఁగలఁడా యనికూడఁ జూడఁబోఁడయ్యెను. పదులకొలఁది ద్విపదలుగడచినను బయికిఁబయికి వాక్యము పొడుగువాఱుచు సాగుచుండుటేకాని ముగియకుండుట నీగ్రంథమునఁ బెక్కుపట్టులఁ జూడఁగలము. అట్లు ముగియకుండుటలోఁ గర్తృపదము రెండుమూఁడు తడవలుగూడ మరల మరలఁ గానవచ్చుచుండును. ఇట్టి యిక్కట్టు పండితారాధ్య చరిత్రమున మఱింతగలదు.

శివభక్తిస్మరణము వచ్చినప్పుడీతఁ డొడలు మఱచును.

"పౌరి మజ్జనోదకంబులకట మున్న - పరముపై నానందబాష్పముల్ దొరుగఁ
బూజించు ననపుష్పరాజికి మున్న - రాజాంకుపై హృత్సరోజంబు విరియ
ధూపవాసనకు మున్ ధూర్జటి మ్రోల - వ్యాపితాంతర్గతవాసన దనర
వెలుఁగు నీరాజనంబుల కటమున్న - మలహరునంద యాత్మజ్యోతి ప్రబల
విని వేదితపదార్థవితతికి మున్న - తనప్రాణపద మీశ్వరున కర్పితముగ
లింగార్చనము దాను బొంగి చేయుచును-నంగచేష్టలకు నంతంతఁ బాయుచును
సుభగలింగముఁ జూచి చూచి క్రాలుచును-నభవామృతం బాని యాని వ్రాలుచును
సురుచిరోక్తుల సోలిసోలి పాడుచును - స్థిరసుఖాంబుధిఁ దేలి తేలి యాడుచును
మంగళోన్నతబహిరంగంబు నంత - రంగంబుఁ దనప్రాణలింగస్థ మగుచు"

మఱియు,

"పరగు చతుర్వర్గఫలము లాదిగను-వరసుతు నడుగుము వాంఛితార్థమ్ము
లనవుడు మందస్మితాననుండగుచు-ననుభక్తి ముకుళితహస్తుఁడై మ్రొక్కి-[యును,
యెఱుఁగ మోక్షముల పేరెఱుఁగ వాంఛితము - లెఱుఁగ వేఁడుమార్గ మెఱుఁగ నేమి
నెఱుఁగుదు నెఱుఁగుదు నెఱుఁగుదు మఱియు-మఱియును మఱియును ముష్టాటికిని నెన్న
కావునఁ గోరికకడమయుఁ గలదె - దేవ మూలస్తంభ దివ్య లింగాంగ
నీయతులిత దయాన్విత దృష్టి యిట్లు-నాయందు నాఁటి కొనలు పసరింప

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

నాదగు సంస్పృహోపాదితదృష్టి-నీదృష్టిలోనన నెక్కొని పొదలఁ
గరుణింపు దక్కనవరము లే నొల్లఁ-బరమాత్మయని విన్న పంబాచరింప. పు. ౮౦

మఱియును,

"బాపురే నిర్వాణి! బాపురే తపసి!-బాపురే బాపురే కోపపుంజంబ!
పాపంబుఁ బొందెడు కోపించువాఁడు-పాపిగా కేనేల పాపి నయ్యెదను
స్ఖలియించు కోపాగ్నికణములఁ జేసి - కలఁగదే మానసఘనసరోవరము
ఎసఁగెడు కోపాగ్ని నింకదే చెపుమ - మసలక హృదయాబ్జమకరందధార
వెలువడు కోపాగ్ని వేఁడిమిఁ జేసి - నలఁగదే సచ్చిదానందపద్మంబు
జ్ఞానంబు సొంపా? విచారంబు పెంపా?-ధ్యానంబుఫలమొ?యీతామస గుణము!
నా కేమి సెప్పెద వీకాననమున - లేకున్న వే చెట్లు నీకుఁ గూర్చుండ
నిట్టి శాంతాత్మకు లెచ్చోటఁగలరు! - పుట్టుదురే నినుఁబోల సంయములు!
వఱదవోవు నెలుఁగు గోఱుపడం బనుచు-నెఱుఁగక యీఁతకాఁ డేఁగిపట్టుడును
నడిఁ బాఱు నెలుఁ గంత వానిసపట్టఁ - గడనున్న వాఁ 'డోరి! విడువిడు' మనుడు
'విడిచితి నది దన్ను విడువ'దన్నట్టి - వడువున విడిచిన విడుచునే మాయ
పొంగి చిచ్చుఱుకంగఁ బోవుచుఁ జీర - కొం గోసరించు పెన్వెంగలియట్ల
చెల్లుఁ బొమ్మని సన్న్యసింపఁ బోవుచును - ని ల్లప్పగించు నయ్యబ్బందియట్ల
పదపడి నూతిలోఁ బడఁబోయి తాప - వెదకుచు మెట్టడి వీఱేఁడి యట్ల
జ్ఞానాత్ముఁడై సర్వసంగముల్ విడిచి - తా నాశ్రయముఁగోరు తపసిచందమున
నిల మరు ల్వోవమె రోఁకలిగొనిరంపు - తలఁ జుట్టుకొనియెదఁ దా నన్నయట్లు
పానలేల చెఱకుపందెమం ద్రొక్క - యీ నె సిక్కిన నోడుటెకాదె తలఁప
రోసి సంసారంబుఁ బాసి యెక్కింత - యాసించె నేనియు నది వెల్తి గాదె?"

. ఇక్కడ 'కోపగర్హ'ను బలుదెఱఁగులఁ బ్రపంచించి కోపిని సిగ్గునఁ గూరునట్లు చేసినాఁడు. భావోద్రేకము గలపట్టు లిట్టివి గ్రంథమునఁ బెక్కులుగలవు. కవిత్వరచనాశౌండీర్య మిట్టిది పండితారాధ్యచరిత్రమం దింక నెక్కుడుగా నిండారి పండఁబాఱి యున్నది. అది యపూర్వము లగు ప్రయోగములకు, శబ్దములకు, విషయములకు, గనియ. ఆకాలపు టాంధ్రదేశ ప్రజాచరిత్రమున నది యనేక విషయములఁ దెలుపుచున్నది. ద్విపదలు జడవాఱి పొడుగులై సాగియుండుటచే నది యన్వయక్లేశమునఁ గూడ దీనిని మీఱియున్నది. ఆగ్రంథమున

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

నుండి యెత్తిచూపవలసిన యపూర్వవిషయము లనేకములు గలవు. విస్తరభీతిచే నిక్కడ విడిచితిని.

ము ద్ర ణ వి ధా న ము

ఏలూరిలోఁ గందుకూరివారు బసవపురాణమును జాగ్రత్తతోఁ బ్రకటించిరి. దాని నాధారముగాఁ గొని ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో సి. పి. బ్రౌనుదొరగారు సేకరించిన ప్రతులలోని పాఠములను దోడుచేసికొని యీ ముద్రణము సాగించితిమి. శ్రీ గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగా రొకతాళపత్రప్రతి నొసంగిరి. ముద్రణ సమయమునఁ గ్వాచిత్కముగా దానినిగూడఁ దోడుచేసికొంటిని. భీమకవి కన్నడకృతియుఁ, బిడుపర్తి * బసవన పద్య బసవపురాణమును నాకు మిక్కిలిగా నుపకరించినవి. కన్నడ బసవపురాణము తీరు తిన్నన లేని ప్రాఁతకాలపు రోఁతయచ్చులో నుండుటచేఁ బ్రతిపదము దానిని బరికించుట యసాధ్యమయ్యెను. ఆవశ్యకము గల్గినపట్టుమాత్రమే దానిఁ జూడఁగల్గితిని. అది సుముద్రణమున నుండెనేని నాకింక నెన్నో యపూర్వవిషయములు తెలియఁదగియుండెడి వని నమ్ముచున్నాఁడను. ముద్రితమైన సంస్కృతబసవపురాణము నిష్ప్రయోజనమే. అది మిక్కిలి సంక్షిప్తమైనది. కొందఱు భక్తులపేళ్లు మొదలగువాని నొకవిధముగా దానినిబట్టి నిర్ణయించుకొంటిని. అటునట్టు మూవురపేళ్లు, ద్రవిడ కర్ణాటాంధ్రసంస్కృతగ్రంథములలో భిన్నభిన్నరీతులతో నున్నవి. తాళపత్రప్రతులలోని పాఠములను సాహసించి సంస్కరింపరాదనుతలఁపుతో నుండుటచేతను, నవి యిదమిత్థమని నిర్ణయింపఁ గుదురనిపై యుండుటచేతను నక్కడక్కడ మిక్కిలి త్రొక్కటపడితిని. తొలుతనీ గ్రంథమును భాషాతత్త్వపారంగతులగు శ్రీ గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారును నేనును గలసి పరిశోధింపఁ దలఁచుకొంటిమి. కాని, వారు సుదూర దేశమున నుండుటచే నట్లు ఘటింపదయ్యెను. ఈముద్రణమున దొరలిన దోషములతో నాకేకాని వారికి సంబంధము లేదు. వారితోడ్పాటుండినచో నీకను సిది గుణోత్తరముగా సాగియుండెడి దనుకొనెదను.

---

* పద్య బసవపురాణ కర్త పిడుపర్తి సోమనాథుఁడని కవులచరిత్రము మొదలగు గ్రంథములు పేర్కొన్నవి. ఆగ్రంథమున గద్యములందుఁగూడ నట్లే కానవచ్చును. కాని కృత్యవతరణికలోఁ జూడఁగాఁ దత్కర్త పిడుపర్తి బసవనయని యేర్పడును. పరిశోధించిరో నేనీమార్పును జేసితిని. గద్యములందు సోమనాథుఁడని యుండుటకుం గారణము మృగ్యము.

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

కృతజ్ఞత

దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు తాళపత్త్రప్రతుల పాఠములను సేకరించుటలో మిక్కిలి వ్యయమునకుఁ బాల్పడిరి. మఱియు నేను దఱచుగా మద్రాసులో నుండకపోవుట మొదలగు కారణములచే గ్రంథముద్రణమునకుఁ జాలఁగాలము పట్టినను సైఁచిరి. ఆంధ్ర దేశోపకార కార్యము లెన్నెని వారిహస్తముననుండి యవతరించుచున్నవి. 'ఉదారచరితానాం తు వసుధైవకుటుంబకమ్' అన్నసూక్తికిఁ దార్కాణమైనవారు వారు! శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు చెన్నపురి చిత్త్రవస్తుప్రదర్శనశాలలో సేకరమైయున్న శైవాచార్య శిలాచిత్త్రమునకుఁ జక్కఁగాఁ బ్రతిబింబము నెత్తియిచ్చిరి. మైసూరువాస్తవ్యులగు శ్రీ బి. బసవారాధ్య బి.ఎ. బి.ఎల్. గారు బసవపురాణము మొదలగు కర్ణాట గ్రంథముల నేతద్గ్రంథముద్రణము ముగియుదాఁక మాకెరవుగా నొసఁగి యొంతయు నుపకరించిరి. భారతీకార్యనిర్వాహకులును, నందును, శ్రీ గన్నవరపు సుబ్బరామయ్యగారును, ఆంధ్రపత్త్రికా ముద్రణాలయమున ముద్రణాధికృతముఖ్యుఁడగు నావుల పార్థసారథినాయఁడుగారును, ముద్రణమున సౌకర్యము గూర్చిరి. వీరికెల్లఁ గడుఁగృతజ్ఞుఁడను. పీఠికారచనాదులలోఁ గర్ణాటకవిచరిత్రము రెండుసంపుటములును, ఫ్లీటుదొరగారి బొంబైగెజిటియరును, నాకుఁ బెక్కువిషయముల నెఱిఁగించినవి. అందులకుఁ దత్కర్తలయెడఁ గృతజ్ఞుఁడను.

అనేకపాఠభేదములవలని యలజడియుఁ దెకతెంపులేక యేకధారగా నున్న ద్విపదల దీర్ఘగతియు నాయపరిజ్ఞానమును గారణములు కాఁగా నక్కడక్కడ తప్పులు దొరలినవి. వానిని పరిశోధనపత్త్రమునఁ జేర్చితిని. పునర్ముద్రణమున దిద్దుకొందును. ఇంకను నాకంటి కందనివి యుండవచ్చును. ఎఱిఁగినవారు దెలిపినచోఁ దిద్దుకొందును. ప్రాజ్ఞులకు మ్రొక్కుచున్నాను.

ప్రభవ,
వ్యాసపూర్ణిమ.
మదరాసు.

విద్వద్విధేయుఁడు,
వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి.

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY.
Jangamwadi Math, VARANASI,
Acc. No. 4194

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CC-O. Jangamwadi Math Collection, Varanasi.Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha